دڵڕەقی و بێدەنگی

کەنعان مەکییە

دڵڕەقی و بێدەنگی

جەنگ و ستەمکاری و ڕاپەڕین
لە جیهانی عەرەبیدا

وەرگێڕانی
حەمە ڕەشید

سلێمانی 2005

www.dengekan.com

زنجیرەی کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
کتێبی سەردەم ژمارە (293)

سەرپەرشتیاری گشتیی زنجیرە
ئازاد بەرزنجی

دڵڕەقی و بێدەنگی

بابەت: لێکۆڵینەوە
نووسینی: کەنعان مەکییە
وەرگێڕانی: حەمە رەشید
بەڕێوەبەری هونەری: شیروان تۆفیق
مۆنتاژی کۆمپیوتەر: سەیران عەبدولڕەحمان
سەرپەرشتیاری چاپ: فەرهاد رەفیق
تیراژ: 1000 دانە
ژمارەی سپاردن: 68 ی 2005

مافی لە چاپدانەوەی ئەم کتێبە بۆ
دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم پارێزراوە

www.sardam.info

پێشـــکەشە

بـەو دوو مرۆڤـەی فێرییـان کـردم بەرامبـەر بـە دڵڕەقـی بێـدەنگ نـەبم و لـە ئاسـت بێدەنگەکانیش دڵڕەق نەبم، پێشکەشە بە دایك و باوکم.

سوپاس و پێزانین

ڕێزو پێزانینم بۆ برای خۆشەویستم (ڕێبین هەردی) هەیە کە سەرەڕای ئەوەی پێـشەکی بۆ ئەم کتێبە نوسیوە، دووجاریش وەرگێڕانەکەی لەگەڵ دەقە عەرەبییەکەی بەراورد کردووەو چەندین ڕێنمایی پڕ بەبەهای پێشکەش کردم، هەروەها ڕێزی بێپایـانم بـۆ ئەنـدازیار (سـروە ئیسماعیل) هەیە کە هەڵەبڕی وەرگێڕانەکەی گرتە ئەستۆی خۆی، لەگەڵ چـەندین ڕێنمـایی بەنرخ لەسەر دەقە عەرەبییەکە، چونکە شارەزاییەکی زۆر باشی لەزمانی عەرەبیدا هەیە.

www.dengekan.com

پێشەکی

کاتێـك بـۆ یەکـەمجار ئـەم کتێبـەم خوێنـدەوە، تاکـە پاڵنـەرم بـۆ خوێندنـەوەی نـاوی نوسەرەکەی بوو، پێشتر کەنعان مەکیـە کـە بـەناوی سـەمیر خەلیلـەوە شـتی دەنوسـی، بـەهۆی کتێبـی (کۆمـاری ترسـەوە) نـاوو ناوبـانگی گـەورەی بـۆ خـۆی دروسـتکردبوو.. کتێبەکـە باسـی رژێمێکی سیاسی دەکرد کە جگە لەخەڵکی عێراق بۆ هەموو دنیا رژێمێکی نهێنی ئامێزو ئاڵۆز بوو، شیکردنەوەی جیهانێکی پڕ لەنهێنیو بێدەنگو ئەو میکانیزمانەی بەدرێژایی دەیان ساڵ رژێمی بەعس لەعێراقدا بۆ دروسـتکردنی کۆمەڵگایـەکی بێـدەنگو یـەکرەنگ خـستبویە گـەڕ، بابـەتی سـەرەکی کتێبەکـە بـوو، شـیکردنەوەی عێـراقو کـارکردنی رژێمـی بـەعس بـوو لـەناو خۆیدا، چۆنێتی دروستکردنی وێنەی دوژمـن لەبەشـێك لەکۆمـەڵگای عێراقـی خـۆیو چـۆنێتی قەناعـەتپێکردنی بەشـەکەی تـر بەپێویـستی سـزادانی ئـەو بەشـە.. کتێبەکـە باسـی رژێمێکـی دەکرد کە وردترینو حسابکراوترین میکانزمی لەڕووی سیاسیو راگەیاندنەوە بەکار دەهێنا بۆ ئەوەی زۆرینـەی خەڵکی عێراق بکاتە هاوتـاوانی خـۆی.. یـان بەبەشـداریکردن لەتەماشـاکردنی شانۆگەریەکانی سزادانو هەڵهەڵە لێدان بۆی، یان بەبێـدەنگبوون لەبەردەمیـدا.. کتێبەکـە بـۆ پـەردە هـەڵماڵین لەسـەر تاوانـەکانی بـەعس نەنوسـراوە، یـەکێك نیـە لـەو هـەزاران کتێبانـەی لەبارەی رژێمە دیکتاتۆریەکانو ریسواکردنو ئاشکراکردنی شێوەی ئەشکەنجەدانو پێشێلکردنی مافی مرۆڤ تیایـدا نوسـراونو ئەوانەشـی کتێبەکـەیان وا تەماشـاکردو خوێنـدەوە لەبەڵگانـدنی سەرەکی کتێبەکەو ئەو خاڵەی دەیەوێت پەنجەی بـۆ راکێـشێ، تێنەگەیـشتوون. ئـەم کتێبـە بـۆ

ریسواکردنی رژێمێکی سیاسی نەنوسراوە، بەڵکو بۆ ئەوە نوسراوە ئەوە ئاشکرا بکات چۆن رژێمێکی سیاسی هێواش هێواش دەتوانێ کۆی گروپەکانی کۆمەڵگا بکات بەشەریکێکی چالاك لەهەموو ئەو تاوانانەدا پێی هەڵدەسێ.. کۆماری ترس چیرۆکی تاوانەکانی دیکتاتۆرێك نیە، بەڵکو چیرۆکی بێدەنگکرن و هاوبەشیپێکردنی کۆمەڵگایە لەهەنگاوەکانی دەوڵەتدا.. تەنها باسی چۆنێتی ملکەچکردنی کۆمەڵگا لەبەردەم دەوڵەتدا ناکات، بەڵکو لەمەش زیاتر باسی کردنی کۆمەڵگایە بەبەشێك و پارچەیەك لەپارچەکانی دەوڵەت دەکات، باسی دۆخێك دەکات کە تیایدا ماوەیەك لەنێوان دەوڵەت و کۆمەڵگادا نامێنێت.. گەر ئەو ماوەیەش بمێنێت، ئەوا بێدەنگی پڕ دەکاتەوە، نوسەر خۆی لەکتێبەکەیدا دەڵێت: (لێرەدا بەپێی یادەوەری رستەکان دەهێنمەوە): سەرەتا ترس پاڵنەری خەڵکی بوو بۆ ئەوەی بەروکەش خۆی بەهاوڕای بەعس بزانێت، بەڵام دواتر روکەش بوو بەهەقیقەت)، خەڵکی بەڕاستی بوون بەبەشێك لەدەزگاکانی دەوڵەت و بەشێوەی جۆراوجۆر بەشداریان لەبەهێزبوون و سەقامگیری رژێمی عێراقدا دەکرد.

بەم شێوەیە مەکیە لەکۆماری ترسدا بەهەمان ئەو شتانە گەیشتبوو کە ویلیام رایش لەڕێگەیەکی یەکجار جیاوازو روانگەیەکی دیەوە لەتێڕوانینیدا بۆ نازیەکان پێیگەیشتبوو.

ئەگەر ویلیام رایش دەیگوت کە (ئەڵمانیەکان لەنازیەکان نەترسان، بەڵکو نازیەکانیان دەویست)، ئەوا مەکیە لەکۆماری ترسدا دەیگوت (سەدام بێدەنگی دروستنەکرد، بەڵکو بێدەنگی سەدامی دروستکرد)، ئەگەر رایش باسی ئامادەبوونی کلتورێکی پێشوەختی دەکرد کە وای لەئەڵمانیا کرد نازیەکانی بوێت، ئەوا مەکیە لەکۆماری ترسدا باسی کلتورێکی کرد کە بەعسیەکان لەعێراقدا دروستیان کردو کۆمەڵگای عێراقیان کرد بەبەشدارێکی چالاك لەو کلتورەدا.. ئەویان لەکلتورەوە دەستی پێدەکردو بەترس دەگەیشت، ئەمیان لەترس و بێدەنگیەوە دەستی پێدەکردو بەکلتور دەگەیشت، بەڵام هەردوکیان بەشێوەی جیاواز بەدوای یەك شتی هاوبەشدا دەگەڕان: چۆن دەوڵەت و کۆمەڵگا دەبنە یەك شت و ماوەیەك لەنێوانیاندا نامێنێت، جۆرێك لەیەکانگیری دەوڵەت و کۆمەڵگا کە ئەگەری گۆڕان لەناوەوە دەکات بەشتێکی مەحاڵ، کۆماری ترس راستیەکی ئاشکرا دەکرد کە پێشتر لەئەزموونی نازیەکاندا دەرکەوتبوو: رژێمی بەعس جۆرێك لەسیستەمی کۆمەڵایەتی و سیاسی و دروستکردووە کە وەك ئەزمونی نازیەکان بەهۆی هێزێکی دەرەکیەوە نەبێت، مەحاڵە گۆڕانی بەسەردا بێت.

بەڵام ئەمە هەموو بەسەرهاتی دروستبوونی کۆمەڵگای عێراقی نیە لەسەردەمی حوکمڕانی رژێمی بەعسدا، چونکە کۆمەڵگای عێراقی نەیدەتوانی لەئاستی روکەش و بینراودا

ئەوەندە یەکانگیر بێت، گەر لەژێرەوە بەسەرهاتی پارچەپارچەبوونو دابڕانێکی گەورە لەنێوان گروپە جیاوازەکانیدا روونەدات.. هیچ یەکانگیریو هاوڕەنگیەکی ئاشکرانیە لەسەر بناغەی داپۆشینو شاردانەوەی دابڕانو پارچە پارچەبوون نەبێت، هەموو یەك رەنگیەکی زۆرەکی، ناوچونیەکیو جیاوازیەکی سروشتی دەشارێتەوە.. واتە ئا لەو کاتەدا کە رژێمی عێراقی هەموو دەزگاکانی خۆی بۆ ئەوە تەرخاندەکرد کە کۆمەڵگا لەسەر شێوەی خۆی بونیادبنێتەوە، هەر ئا لەو کاتەدا کاری بۆ پارچە پارچەبوونی زیاتری کۆمەڵگا دەکرد.. لەرژێمێکی ئیستیخباراتیو ئایدیۆلۆژی وەك بەعسدا مرۆڤەکان هەموو هەستێکی نێوکۆییو ئینتیما بۆ کۆمەڵگا بەتوندی لەدەستدەدەنو هەموو بڕوایەکی خۆیان بەدەوروبەر دەدۆڕێن.. بێ باوەڕیو نائومێدیو بەدگومانی دەبێت بەخەسڵەتێکی بەرچاوی کەسایەتیەکان.. خۆپەرستیو بیرکردنەوە لەخودو لەدەستدانی هەستی هاودەردیو نەبوونی گیانی هاوکاری دەبن بەکلتورێکی رەگ داکوتاو لەناو دەرونی تاکە کەسەکاندا.. لەناو رژێمێکدا کە هەموو کەسێك تیایدا هەست بەقوربانییبوونی خۆی دەکات، هەمووان بەمافی خۆیان دەزانن ئەوەی ژیانی گشتی لێە سەندوون، لەژیانی تایبەتیدا وەریبگرنەوە.. ئەو تەحەمولو بێدەنگیو سەرکزیەی رژێمێکی هاوچەشنی وەك عێراق لەبواری گشتیدا داوای دەکات، باجەکەی گیانی هاودەردیو پێکەوە گرێدانی کۆمەڵایەتی دەیدات.. تا داواکاریو ئەرکەکان لەبواری گشتیدا زیاتر بێت، گیانی خۆپەرستیو خۆویستی زیاتر دەبێت.. لێرەوە پرۆژەکەی کەنعان مەکیە بۆ خوێندنەوەی کاریگەری رژێمی بەعس لەسەر کۆمەڵگای عێراقی، کارێکی ناتەواو دەبوو گەر لەکتیبی (کۆماری ترسدا) رابوەستایە، بەڵکو کتێبێکی دی پێویست بوو بۆ ئەوەی دیوێکی تری ئەو کۆمەڵگایە پیشان بدات کە رژێمی بەعس دروستیکرد.. (دڵڕەقیو بێدەنگی) بەشێوەیەك لەشێوەکان بەم ئەرکە هەڵسا.

ئەگەرچی (کۆماری ترس)و (دڵڕەقیو بێدەنگی) دوو کتێبی جیاوازنو لەقۆناغی جیاوازیشدا نوسراون، بەڵام هەردوو کتێبەکە باسی دیوێکی کۆمەڵگای عێراقیان دەکرد.. کۆمەڵگای ترس کتێبێکی بوو تەماشای رژێمی عێراقی لەناوەوە دەکرد، لەڕێگەی دەزگای ئاسایشو راگەیاندنو سیناریۆکانی لەسێدارەدانو زیندانەوە، چیرۆکی دروستبوونی عێراقی لەزمانی جەلادەکانیەوە دەگێڕایەوە، کتێبێك بوو چۆنێتی یەکانگیربوونو یەك رەنگی کۆمەڵگای عێراقی باسدەکرد، بەڵام کتێبی (دڵڕەقیو بێدەنگی) چیرۆکی عێراق لەزمانی قوربانیەکانی رژێمی (کۆماری ترسەوە) دەگێڕێتەوە.. بەسەرهاتی عێراقە لەپاش سەقامگیربوونی پایەکانی کۆماری ترس.. تەماشاکردنی عێراقە بەچاوی قوربانیەکانی دڵڕەقی

کە لەکۆماری ترسدا بەشێکن لەکارەکتەری دەوڵەتو کۆمەڵگا، هەر لەبەر ئەمەش ئەم کتێبە هەرگیز نەیدەتوانی بەر لە (زریانی بیابان) بنوسریٚو چاپ بکریٚ.. کتێبەکە دەبوو بوەستێت بۆ کاتێك قوربانیەکان زمانیان دەکرێتەوەو خۆیان چیرۆکی خۆیان دەگێڕنەوە.. کارێك کە مومکین نەبوو بەر لەراپەڕینی 1990 رووبدات.. شکانی دیوارەکانی ترس کە لەمەیدانێکی بەسەرەوەو بەدەستپێشخەری ئەبوحەیدەر ناوێك دەستپێدەکات، مەرجی سەرەکی بوو بۆ ئەوەی قوربانیەکان بتوانن قسە بکەنو چیرۆکی خۆیان بگێڕنەوە.. بەڵام لێرەشدا وەك (کتێبی کۆماری ترس) هەڵەیەکی گەورە دەکەین گەر وابزانین ئەم کتێبە تەنها بۆ ئەوە هاتوە زمان بداتەوە بەو کەسانەی ساڵانێکی زۆرە زمانیان لەدەستداوە.. تەنها بۆ ئەوە هاتووە ئەم چیرۆکانە بگێڕێتەوە کە قوربانیەکان بەدەمی خۆیان دەیگێڕنەوە، تیشك بخاتە سەر تاوانەکانی سەدامو رژێمی بەعس لەساڵانی حوکمڕانیاندا، گەر کتێبەکە تەنها ئەمە بوایە ئەوا هیچ لەو هەزاران کتێبانەی دی زیاتر نەدەبوو کە لەسەر تاوانو کارەساتی رژێمە دیکتاتۆریەکان نوسراون.. دەتوانین سەدان کتێب لەبارەی بەسەرهاتی خەڵکی لەناو رژێمە دیکتاتۆریەکاندا ببینن، بەڵام هەمیشە چاومان بەکتێبێکی وەك (دڵڕەقیو بێدەنگی) ناکەوێت.

لەراستیشدا خوێندنەوەی یەکەمی کتێبەکە هەمیشە هەڵخەڵەتێنەرە، سەرەتا بەرەو ئەو رایامان دەبات کە ئەم کتێبە تەنها بۆ پەردە هەڵماڵین لەکۆمەڵی تاوانی نەبیستراو نوسراوە.. کاردانەوەکانیش لەبەردەم کتێبەکەدا هەر لەم ئاستەدا مایەوە.. نەیارانی کتێبەکە کە لایەنگری رژێمی بەعس بوون یان لانی کەم بەلای رژێمدا دایانشکاند یان لایەنگرانی ناسیۆنالیزمی عەرەبیو ئیسلامی توندڕەو بوون یان لەو بەریانە رۆشنبیریە بوون کە گرێی ئەمریکا وایلێکردوون هەڵوێستی خۆیان بەپێی سیاسەتەکانی ئەمریکا بگرنە بەر (بەو مانایەی ئەوان دژی هەموو شتێك بن کە ئەمەریکای تیابێتو لایەنگری هەموو شتێکیش بن کە ئەمەریکا بەدڵی نیە)، هەموو ئەمانە کتێبەکەیان بەبەشێك لەو دەسیسە نهێنیە دەزانی کە ئەمەریکاو زایۆنیزمی جیهانی بۆ ناشیرینکردنی عەرەبو ئیسلام خستویەتیە گەڕ، لایەنگرانی کتێبەکەش کە زۆربەیان عێراقیەکان بوون کتێبەکەیان بەلاپەڕەیەکی راستەقینە لەمێژووی خوێناوی عێراق دەزانی، کوێتیەکان دڵخۆشبوون بەوەی کتێبەکە بەبەسەرهاتی کارەساتاوی ئەوان لەسەردەمی داگیرکردندا دەست پێدەکات، شیعەکان خۆشحاڵبوون کە بەسەرهاتی دڕندەی بەعس لەگەڵ شیعەکاندا دەگێڕێتەوە، کوردەکان دڵخۆشبوون بەوەی کە بەشێکی زۆری کتێبەکە تەرخانە بۆ قسەکردن لەسەر کارەساتی ئەنفالو ئەو مەینەتیە گەورانەی بەسەر

کورد لەعێراقی بەعسدا هاتووە.. ئیدی لەم نێوەدا بەلگاندنی سەرەکی کتێبەکەو ئەو شتە گرنگانەی تیاییدا گوتراوە ونبوو، دلڕەقیو بێدەنگی ئەو بەشەی تەواو دەکرد کە لەکۆماری ترسدا باسنەکرابوو، گەر مەکیە لەکۆماری ترسدا چیرۆکی یەکرەنگکردنی کۆمەلگای عێراقی دەگێڕێتەوە، ئەوا لەدلڕەقیو بێدەنگیدا بەپێچەوانەوە ناکۆکیو دژایەتی بەشە جیاوازەکانی کۆمەلگا دەستنیشان دەکات.. لەکۆماری ترسدا جیاوازیەکان وندەکرێنو کۆمەلگایەکی تەباو بێ ناکۆکی دروست دەکرێت، بەلام لەدرڕەقیو بێدەنگیدا جیاوازیەکان دەردەکەون تا ئاستی ناکۆکی دەڕۆن.. لەیەکەمدا پرسیاری سەرەکی ئەوەیە چۆن عێراق بەهەموو جیاوازیو ناکۆکیەکانی ناوەوە یەکرەنگو بێدەنگ کرا، بەلام پرسیار لەدوهەمدا ئەوەیە چۆن نەك جیاوازی، بەلکو ناکۆکیو دژایەتی هەڕەشە لەمانەوەی عێراق دەکات، ئەم کتێبە گەڕانێکە بەناو جیهانێکدا کە رەنگە لەدوای رژێمی سەدامەوە لەدایك بێت.. خوێندنەوەی کارەکتەری ئەو کەسانەیە کە دەشێت لەجیهانی پاش سەدامدا کارەکتەری چالاکی ناو گەمە سیاسیەکان بن، هەولدانە بۆ بینینی کارەکتەری ئەو کەسایەتیانەی لەپاش ئەگەری روخانی رژێمەوە، دەنگیان دەبێتو قسە دەکەن، لێرەوە کتێبەکە زۆر زیاترە لەو کتێبە بەلگەدارانەی تاوانەکانی رژێمێکی دیکتاتۆری تۆمار دەکەنو زیاتریشە لەپیشاندانی ئازارو ئەشکەنجەی قوربانیەکانی رژێمێکی دیکتاتۆر، جەوهەرو ناوەڕۆکی سەرەکی کتێبەکە شتێکی دیو قسەیەکی دی دەکات، مەسەلەکە پیشاندانی دلڕەقی رژێمێك نیە، بەلکو پیشاندانی ئەو گۆڕانەیە لەکارەکتەرو کەسایەتی ئەو کەسانەدا کە قوربانی دلڕەقین، کتێبەکەش ئەگەر بەبەسەرهاتی هاولاتیەکی کوێتی لەسەردەمی داگیرکردنی کویتدا دەست پێدەکات، بۆ ئەوە نیە کە عێراقیەك هاوسۆزی خۆی بۆ کوێتیەکان ئاشکرا بکاتو پاکانە لەو تاوانانە بکات کە عێراقیەکان لەکوێتدا ئەنجامیان داوە، بەلکو بۆ ئەوەیە ئاشکرای بکات داگیرکردنو دلڕەقی چەند کارەکتەرو کەسایەتی مرۆڤ دەگۆڕن. (خەلیل هەرگیز ئەو کەسە نەمایەوە کە پێش داگیرکردن بوو)، وەك چۆن ئەو ئەفسەرەی دەستی هەبوو لەتالانکردنو وێرانکردنی مالی خەلیل ئاساکاندا، کەچی لەگەڕانەوەیدا بۆ عێراق یەکەم پریشکی راپەڕینی 1990ی خستەوە.

ئەم کتێبە پێمان دەلێت دلڕەقی کەسایەتیەکان دەگۆڕێتو دەیانکاتە زیندانی یادەوەریەك کە رزگاربوون لێی ئەگەر مەحال نەبێت ئەوا ئەستەمە. ئەم کتێبە چیرۆکی بەسەرهاتی ئەو میراتیە تاریكو رەشەیە کە دلڕەقی لەناو مرۆڤەکاندا بەجێی دێلێت.. گەڕانە بەدوای چارەنوسی قوربانیەکانی دلڕەقیداو هەولدان بۆ خوێندنەوەی ئەو دنیایەش پاش نەمانی دلڕەقی دەردەکەوێت، نەك پیشاندانی دلڕەقی رژێمی بەعس. کتێبێکە لەو مەترسیانە دەدوێ

کە دەشێت پاش روخانی رژێم روبەڕوی قوربانیەکانی بێتەوە، لەکۆمەڵگایەکدا کە هەموو گروپو توێژەکانی هەستدەکەن قوربانی یەکەمی دەستی رژێمن، ئەوا لەدوای روخانەوە هەر گروپە بڕوای وایە هەموو شتەکان دەبێت لەدنیای تازەدا لەپێناوی ئەواندا بێت، ئەو عێراقیانەی کە لەکتێبە رازی نەبوون، لەبەر ئەوە بوو کە کتێبەکە زۆر گرنگی بەمەینەتیەکانی ئەوان نەداوە.. هەموو بەدوای ئەوەدا دەگەڕێن بیسەلمێنن کە چەند لەهەموو کەسێکی دی زیاتر قوربانی رژێم بوون، وەك ئەوەی هەر ئەم خاڵە بەس بێت بۆ ئەوەی پێمان بڵێن: ئیدی نۆبەی ئێمەیە هەرچی ئازادیو دەستکەوت هەیە دەبێت بۆ ئێمە بێت.. دڵڕەقیو بێدەنگی دەڵێت سوربوونی بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگای عێراقی لەسەر قوربانی بوونی خۆیانو تەماشانەکردنی بەشەکانی تری کۆمەڵگان ئەو مەترسیە گەورەیەیە کە لەدوای روخانی رژێمی عێراقەوە، هەڕەشە لەدروستبوونی عێراقێکی تازە دەکات، لێرەوە ئەم کتێبە بەپێچەوانەی بڕێکی زۆر لەو رەخنانەی ئاراستەی کراوە تەنها بۆ پیشاندانی قوربانیەکانی رژێم نەنوسراوە، بەڵکو لەمەش گرنگتر بۆ ئەوە هاتووە بیری قوربانیەکان بخاتەوە تا چەند خۆشیان دەستیان هەبووە لەو دۆزەخەدا کە رژێمی بەعس لەماوەی 30 ساڵ حوکمڕانی کردنیدا بۆ عێراقی دروستکردو دایخست.. دڵڕەقیو بێدەنگی لەتاوانەکانی رژێم دەدوێت، بەڵام بیری قوربانیەکان دەهێنێتەوە کە تا چەند خۆیان لەشکرێکی گەورە لەکوردەکان بەشداریان تیا کرد، شیعەکان لەعێراقی بەعسدا دەست سپی نەبوون، بەڵکو زۆریان لەناو لەشکری عێراقو دامودەزگاکانیدا کاریان دەکردو رۆڵیان هەبوو، هەموو کۆمەڵگای عێراقی چەند قوربانی رژێمی بەعس بوون، هێندەش بەشداربوون لەدەوری جەلاددا.. هەموو سونەو خەڵکی ناوەڕاستی عێراقیش بەعسی نەبوون، بەڵکو بڕێکی زۆریان دژی رژێم بوون بەپێی خۆیان بەرگریان کردو قوربانیان دا، لەم ئاڕاستەیەشدا دڵڕەقیو بێدەنگی بەتایبەتی باس لەدەوری شیعە دەکات بەو پێیەی شیعەکان زۆرینەی خەڵکی عێراق پێکدەهێننو لەهەموو گروپەکانی دیش زیاتر هەست بەقوربانی بوونی خۆیان لەرژێمی عێراقدا دەکەن. ئەم کتێبە کە بەر لەروخانی سەدام بە 10 ساڵ نوسراوە بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەر پێشبینی ئەو خوێن رشتنو کوشتارە دەکات کە لەدوای روخانی سەدامەوە، بەرۆکی عێراق دەگرێتەوە، بڕێکی زۆر لەبەرپرسیاری ئەم دۆخەش لەئەستۆی سیاسیە شیعیەکان دادەنێ: (ئەو پارچە پارچە بوونو فەوزا زۆرو خوێن رشتنەی لەدوای سەدامەوە بەرۆکی عێراق دەگرێتەوە، بەپلەی سەرەکی دەکەوێتە ئەستۆی شکستی سەرکردایەتی سیاسی شیعە لەبەرزبونەوەی بۆ

ئەو دەرفەتە مێژووییەو ئەو بەرپرسیاریانەی کە گروپەکەی بەتایبەتی دەیخاتە ئەستۆی)، رووداوەکانی دوای روخان گەلێك لەراستی ئەم پێشبینیانەی دەرخست.. مەترسی سونەکان لەدەسەڵاتی شیعەو توندڕەوی شیعەکان کە لەیاخیبونەکەی موقتەدا سەدردا خۆی ئاشکراکرد، تا ئێستاش بۆتە هۆی پەشێویەکی زۆر لەعێراقدا لەئارادایە، لەپشت هەموو پێشبینیەکی دروستیشەوە وردبینیەك و شیکردنەوەیەکی دروست هەیە کە لەم کتێبەدا دەتوانین بیخوێنینەوەو بیری لێبکەینەوە. ئەمەشە کە وا دەکات ئەم کتێبە هەمیشە زیندوبێت و شایەنی خوێندنەوەو قوڵبوونەوەی زیاتر بێت، نرخی ئەم کتێبە لەمڕۆدا کە رژێمی بەعس روخاوە گەلێك زیاترە لەو کاتەی کە کتێبەکەی تیا چاپکرا، خوێندنەوەشی لەمڕۆدا زۆر بەسودترو بەنرخترە لەکاتی دەرچوونی کتێبەکە، نەك هەر لەبەر ئەوەی ئەم کتێبە بەشێوەیەکی سەیر پێشبینی دروستی بۆ دنیای دوای رژێمی بەعس کردووە، بەڵکو لەبەر ئەوەش کە گەلێك بەوردی مێژووی هۆکانی ئەو دنیا ناکۆکەی دەرخستووە کە دەشێت لەدنیای دوای سەردەمی بەعسدا لەعێراقدا دەرکەوێت. لێرەوە پێشنیاری ئەوە دەکەم بۆ هەر خوێنەرێك کە پێش روخانی رژێم ئەم کتێبەی خوێندۆتەوە، هەنوکە پاش روخانی رژێمی بەعس جارێکی دی بیخوێنیتەوە، چونکە بەدڵنیایی گەلێك شتی بەنرخ لەخوێندنەوەی یەکەم دەدۆزیتەوە کە دەتوانێت یارمەتی بدات بۆ ئەوەی زیاتر لەهۆکارەکانی ئەگەری ئەو ناکۆکیانە بێگات کە هەنوکە لەعێراقی دوای روخانی رژێمی بەعسدا، ئاماژەکانی بەئاشکرا دەرکەوتووە.

رێبین هەردی

پێشەکی نوسەر

له 2 / ئاب / 1990، کاتێك بیستم سەدام حوسێن کوێتی داگیر کرد، نەخۆش کەوتم، هەر لەخۆمەوە پێم وابو لەم کردەوەیەیدا دەرباز دەبێت. جیهانی عەرەبی لەحاڵەتی سڕبون و پەرتەوازەییا دەژیا، سەدام حوسێنیش جیهانی عەرەبی زۆر باش دەناسیێ ئەگەرچی دەرکێکی ناچیزی لەهەر جیهان و خەڵکێکی دی هەبوو. ئەگەر رێگەی پێبدارایە گشت کوێت یان بەشێکی بخستایەته سەر عێراق، ئەوا نوێنەرایەتی لەرووی سیاسییەوە لەدەرەوە تەعمیم دەکرا و جیهانی عەرەبیی بۆ وەچەکانی داهاتوو هەڵدەگێڕایەوە.

لەلای هەریەکێك لەئێمە ساتە هەرە گرنگەکانی سیاسەت لەگەڵ ئەو هەستە خاوەدا دەست پێدەکات کەدووچاری من ببو لەکاتێکدا لەژوری دانیشتنەکەی ماڵی خۆمان دانیشتبوم و گوێم لەهەواڵەکان دەگرت. هەموو شیکردنەوە ئاڵۆزەکان - کە ئامرازی نوسەرن - بەهەستێکی لەمجۆرە مەحکوم بون، هەستێك بیرکردنەوە و نوسین دەکات بەپەرەسەندنی غەریزەیەکی سەرەتایی.

لەمانگی ئابدا نوسیومە : "پێویستە سەدام بوەستێنرێ" درزی گەورە لەو نیازەی ئەمریکا دژایەتی دەکرد بریتی بو لەوەی ؛ ئەو تیپە سەربازانەی بۆ ریزەکانی پێشەوە ئامادەکرابون هێزی عەرەبی نەبون. بەمجۆرە رەنگە جارێکی دی هەموو شێوازە کۆنە ناسیونالیستەکان و دژ بەئیمپریالیزم سەرهەڵبدەنەوە و شۆکێکی گەورە بخوڵقێنن، بۆیە لەپێناوی ئایندەی خودی عەرەبدا پێویستە عەرەب لەسەر خاکی سعودی شەڕی عەرەب بکات، بۆ ئەوەی سەروەری و سەربەخۆیی بۆ کوێت بگێڕێتەوە، هەروەها لەپێناوی چارەسەری مەسەلە مرۆییەکاندا پێویستە دژایەتی پرەنسیپی توندوتیژی و ئەو بنەمایانە بکات کەسیاسەتی بەعسی لەسەر بونیات نراوە[1].

له 17 / کانونی دوەم / 1991، ئەو رۆژەی هێزی هاوپەیمانەکان عیراقیان بۆردومان کرد، من لەقاهیرەبوم تا ئامادەی بیست و دوەمین پێشانگەی ساڵانەی کتێبی عەرەبی بم. بەر لەهەفتەیەك، کاتێك لەو تاکسییە دابەزیم کە لەفرۆکەخانەوە بۆ ئوتێل دەیگواستمەوە، لەسەر شۆستەی شەقامی تەلعەت حەرب ژمارەیەك کتێبی میللی پەرپووتم بینی کەلەنێوانیاندا چاپێکی بازرگانی خراپی کتێبی " کۆماری ترس"ی تیابو، برادەرێکی میسری پێی وتم ؛ ئەو کەسەی ئەم کتێبەی چاپکردوە لەگەڵ ئاژانسی هەواڵگری سعودیە کاردەکات. کاتێك سەیری کتێبەکەم دەکرد و لاپەرەکانیم هەڵدەدایەوە لەکتێب فرۆشەکەم پرسی داخۆ شتێك لەبارەی نوسەری ئەم کتێبە دەزانێت. کتێب فرۆشەکە وتی :"پێشتر یەکێك بوە لەخۆیان، ئنجا

www.dengekan.com

بەرلـەداگیرکردنی کوێـت لەگـەڵ هاورێکـانی تێکدەچـێت و ریـسوایان دەکـات". لەهـەردوولای کتێبەکـەی منـدا، دوو کتێـب لەسـەر یاداشـتی سـیخوری دانرابـون، یـەکێکیان کتـێبی "راوچـیی سـیخورەکان" ی پیتــەر رایــت بــو، ئــەوی دی کتێبەکــەی لێپرســراوی پێــشوی مۆســاد بــو بەناونیــشانی (لەرێگــەی فریودانــەوە). ئــەم دوو کتێبــە لــەکاتێکی گونجــاودا بەعــەرەبی چاپکرابون و سەرکەوتنێکی گەورەیان لەپێشانگاکە بەدەست هێنا. بەسـەرهاتە سـیخورییەکانی پیتەر رایت لەمیسردا جەماوەرێکی زۆری هەیە، بۆیە پێدەچێت پەخشکارەکانی میـسر کتـێبی " کۆماری ترس " یان لەهەمان سنفی کتێبی سیخوری دانابێت.

لەسەر هەمان شۆستەی تەلعەت حـەرب، رێـك لـەدەرەوەی دەروازەی پێـشەوەی ئوتێلەکـەم یـەکێك لـەو کتێبانـەش دانرابـو کـە پڕبـو لـەجنێوی سـوك و ناشـیرین بەسـەلمان روشـدی، ئـەو کتێبـەی کەلەهـەموو شـوێنێکی قـاهیرە دەبینـرێ. وێنەیـەکی کاریکـاتێری شـەیتانیی سـەلمان روشدی لەسەر بەرگی دەرەوەی کێشرابوو کە دوو شاخی دوو ئینجی لەسەر هەردوو گوێـچکەی کرابـو. لەشـوێنێکی دی شۆسـتەکە ژمارەیـەك کتـێبی ئەوینـداری و سـەرنج راکێـشی میـسری دانرابـو، لەتەنیـشتیانەوە یـەکێك لەکتێبـە هـەرە بڵاوەکـانی میـسر دانرابـو، ئـەویش کتـێبی "کۆتایی جیهان" بو لەنوسینی " ئیمام و شێخ " محەمەد متەوەلی ئەلـشەعراوی کـە بـە بێڵـی گراهــامی میــسر دادەنــرێ. ســیناریۆی پیــشبینیەکەرەکان، روداوە ســیحرییەکان، پێــشبینی ئەســتێرەوانی، پیلانگێــری و سیاسـەتی سـیخوری لـەکاتی شـەڕی کەنـداو، لـەکانونی دوەمــی 1991 دا، لەقاهیرە جۆش و خرۆشێکی زۆری دەوروژاند.

پێشانگاکە چەندین کتێبی دی لەبارەی جیاکردنـەوەی ئـاین لـە دەوڵـەت تیـابو بەپێنوسـی رونـاکبیرە ئیـسلامیە ئەقلانیـەکانی وەك فوئـاد زەکـەرەیا یـا لیبرالیـستە مەدەنیـەکانی وەك فەرەج فۆدە. لەراستیدا چانـسم هـەبو کـە دەرفـەتی ئـەوەم بۆرەخـسا ئامـادەی کـۆرێکی فـەرەج فۆدە بم لەسەر دوا کتێبی، لەدوای تەواوبونی کۆڕەکە بەسەدان کەس لەنەیارانی توڕەی فـەرەج فۆدە بەحەماسەوە گفتوگۆیان دەکرد، داکۆکی کردن لەعەلمانیەت بەئاشکرا ئازایەتییەکی زۆری دەویـست. واتـە هـەر بـەهۆی ئـەو جورئەتەشـەوە لەبـەرواری 9/ حـوزەیران/1992، واتـە هەفتەیـەك تێنەپـەڕی بەسـەر رەخنەکردنـە راشکاوانەکەی فـۆدە لەحوسـنی موبـارەك بـەوەی ئازادییە مەدەنیەکان زەوتدەکات، بەدەستی تیرۆریستە توندڕەوەکان تیرۆرکرا[2].

کتێبێکـی نـوێی دی لەسـەر قـەیرانی کەنـداو بەناونیـشانی " نـەوت و خـوێن " هـەبو، بـەناوێکی خـوازراو و زمـانێکی دژ بەسـەدام نوسـرابو. کتێبەکـە کۆمـەڵێك بەلگەنامـەی نهێنی رژێمی عێراق و چەندین لیستی بەناوی ئەو جولەکانەی لەخۆگرتبو کەئەندامی حزبی بەعس

بون، لەگەڵ راپۆرتێك لەبارەی (رۆڵی فیعلی) جولەكان لەسیاسەتی عێراقدا. بەعسیش هەمان میتۆدی بەكاردەهێنا. لەساڵانی هەشتاكاندا فازل بەراك، بەریوەبەری گشتی ئاسایشی عێراق كتێبێكی چاپكرد بەمەبەستی ئەوەی بەدۆكیومێنت دەریبخات چۆن (هێزی داگیركەر و شەیتان) كاریان كردوە سیخور و تێكدەران لەنێو فێرگە عێراقی، یەهودی و ئێرانییەكان بچێنن [3]. ئەو لیستانەی بەراك لەكتێبەكەیدا پێشكەشی كردبو، نوسەرە نەناسراوەكەی كتێبی " نەوت و خوێن " یش هەمان لیستی بەراكی دوبارە كردبووە.

لەدوای شەڕی كەنداو بەخت پشتی لەبەراك كرد، لەلای بەعسیەكان بوە كەسێكی ناحەز و بێزراو، بۆیە لەژێر ئەشكەنجەدان ئیعترافی كرد لەسەر ئەوەی سیخوری بۆ روسیا و ئەڵمانیا كردوە. لەهاوینی ساڵی 1992 دا لاشەكەیان لەسندوقێكی سەرمۆردا دایەوە بەخێزانەكەی لەتكریت [4].

زەمەنی نائاسایی شتی سەیروسەمەرە بەسەر كتێبدا دەهێنێت. كتێبی " كۆماری ترس " لەساڵی 1986 دا تەواو بو، بەڵام بڵاوكردنەوەی ماوەیەكی زۆری خایاند. رەنگە ئێستا ئەمە شتێكی نامۆ بێت، بەڵام تائەم دواییەش خەڵكانێكی زۆر كەم ئامادەبون بڕوا بكەن بەوەی بارودۆخی عێراق بەو ئەندازەیە خراپ بوە. زۆرێك لەخوێنەران و پەخشكاران پێیان وابو دەستنوسەكە " لایەنگری یەكلایەنەی تیایە و كتێبێكی زانستی نیە و مشتومڕێكی زۆر دەوروژێنێ ". بۆیە تائەمڕۆش سڵ دەكەمەوە كاتێك ئەوەم بیردەكەوێتەوە چۆن كتێبەكەم لەلایەن یەكێك لەپەخشكاران رەتكرایەوە، چونكە یەكێك لەدیارترین پسپۆرانی عەرەبی نیشتەجێی ئەمریكا لەبواری بارودۆخی نوێی عێراقدا لەراپۆرتێكدا نوسیبوی ؛ ئەم كتێبە (سوكایەتی) بەمیللەتی عێراق دەكات. بەهەرحاڵ، دواجار كتێبەكە بەهۆی سەدام حوسەینەوە بوو بەیەكێك لەو كتێبانەی زۆرترین ژمارەی لێفرۆشرا، لەگەڵ رەچاوكردنی ئەوەی، ئەم كتێبە بەزمانی ئینگلیزی نوسراوە و تایبەتە بەوڵاتێكی خۆرهەڵاتی ناوەراست (ئەو وڵاتەش ئیسرائیل نیە).

لەپێشانگەی كتێب لەقاهیرە، پازدە ناونیشانی تازەم لەسەر قەیرانی كەنداو ژمارد. هەر پازدە كتێبەكەش بەپێی تەعبیری بازرگانی باو كتێبگەلێكی " فەوری " بون، دوو چاپی جیاوازی عەرەبیش لەسەر هەر چوار بەشی یەكەمی "كۆماری ترس" لەنێو ئەو پازدە كتێبەدا بوو. پێموایە نیوەی دوەمی كتێبەكە والێكدراوەتەوە كەلەئەكادیمی بونیدا زیادەرەوی تیاكراوە، چونكە پێویستی نەدەكرد سەدام بەشەیتان دابنرێت. یەكێك لەو كتێبانە خانەی پەخشی

ڕۆشـنبیری (دار الثقافـة) چـاپیکردوە کـە دەزگایـەکی بـچوکی سـەنگین و عەلمانیـە. کتێبەکـەی ترشیان، کتێبێکی بازرگانی بو کەلەسەر شۆستەی شەقامی تەڵعەت حەرب دانرابو. دواتـر بـۆم دەرکەوت "دار ئەلزەهرا" ی ئیسلامی هەر هەشت بەشەکەی بەشێوەیەکی بازرگانی چاپکردوە. ئەو هـەمو بایەخدانـە کتوپڕە، پێویـستە بەهەڵوێـستی ئـەو پەخـشکارانە بـەراورد بکرێـت کـە کەسیان ئامادەگی چاپکردنیان تیانەبو، هەرلەتەواوبونیەوە تاداگیرکردنی کوێت(5).

سەرباری مۆرکی مەرگئامێز و ترسناکی بارودۆخی ئەو سەردەمە، کەچی ئاسودەبووم ئەو هەموو گرنگییە بەکتێبەکەم درابوو. بەڵام ئایا دڵی هەر نوسەرێك نابێت بەئاو کاتێك دەبینـێ کتێبەکەی لەسەر شۆستەی تەڵعەت حەرب لەقاهیرە دانراوە، بەتایبەتی لەتەك ئەو نامێلکانەی بەرگی دەرەوەی بەوێنەی دڵ و شتی لەو بابەتە رازاوەتەوە و باس لەچۆنێتی فێربونی نوسینی نامەی دلداری دەکات ؟. بەڵام بـاقی کتێبـەکانی دی سـەرنجیان ڕانەکێـشام. بـۆ نمونـە کتـێبی " قەسـاب " یـەکێك بـو لـەو کتێبانـەی بەپەلـە لەسـەر عێـراق نوسـرابو. وێنەیـەکی کاریکاتێری سـەرۆکی عێـراق لەسـەر بـەرگی دەرەوەی کێـشرابو کەنەخـشەی کوێتی بەعێراقـەوە دەلکانـد. مایەی گاڵتەجارییە لەکاتێکدا کتێبەکەم بوو بەکتێبێکی میللی زەرورەتـی ئـەوەی لەدەسـتدابو ئامانجی خۆی بپێکێ، چونکە مـن دەمویـست زۆر بەجیـدی سـەرنـج بـۆ مەسـەلەی توندوتیـژی بەعس رابکێـشم، بـەڵام لـەدوای 2 / ئـاب / 1990، ئیتر کـەس پێویـستی بـەوە نـەبو 300 لاپەڕە بخوێنێتەوە بۆ ئەوەی ئەو شتە ئاشکرا بکات.

مرۆڤ لەمانای ئەو هەمو بایەخپێدانە دوچاری گومانی جیـدی دەبێتـەوە کاتێـك تێـدەگات کتێبەکەی بەوشێوەیە بڵاودەبێتەوە کە وەسفم کـردوە، کەچـی لـەلای هێنـدێك لـەو کەسـانەی ئەم کتێبەیان بۆ نوسراوە، مەبەستم ئەهلی فیکرە لەمیسر، زۆر بـەگرنگ وەرناگیرێت. لێـرەدا ئـەم کتێبـە سـەرپێیانە هـەمان بـرەوی لەنـدەن و نیویۆرکیـان هەیـە. ئەگـەر وایـدابنێین ئەرگۆمێنتی " کۆماری ترس " مانای بارودۆخی سیاسەتی هاوچەرخ دەگرێتەوە، ئەوا پـتر ئـەو ئەرگۆمێنتە لەرێگەی بەستنەوەی بەکتێبی (جەنگ لـەنێوان ئیـسلام و شـەیتاندا) فـەرامۆش دەکـرێ کـە ئـەویش کتێبێکـی تـۆز لێنیـشتوی سـەر شـەقامی تەڵعـەت حەربـە، لەسـەر بـەرگی دەرەوەی ئەم کتێبە وێنەیەکی سەدام حوسەین هەیە کەدوو کەڵبەی وەك کەڵبەکانی دارکوڵای لـەزار هاتۆتـە دەرەوە و خەنجـەرێکی خوێناویـشی بەئاراسـتەی کەعبـە بەدەسـتەوەیە. راسـتە ئەمرۆ ژمارەیەك لەرۆشنبیرانی عـەرەبی میـسر و کەنـداو رژیمـی عێـراق رەخنەدەکـەن، بـەڵام ئەو رەخنەیە تەنها لەدوای دووی ئابی 1990 ەوە دەستی پێکرد. لە کانونی دووەم/1991دا

هەموویان گلەییان لە سەدام حوسێن دەکرد، وەك ئەوەی درندەیی ئەم پیاوە ئەو کارەساتە پاوان بکات کەلەبیست ساڵی رابردوودا بەسەر دنیای عەرەبیدا هاتووە.

بەڵام کارەساتی راستەقینە لەدیمەنی رۆشنبیری میسر یا لەحاڵەتی خانەی پەخشی میسرییەکان نەبوو، بەڵکو لەزەینی دەستەبژێری (نوخبە) جیهانی عەرەبی بو، بەتایبەتی ئەوانەی سەر بەوڵاتانی خۆرهەڵاتی میسر بون. سەدام حوسێن لەنێو ئەو رۆشنبیرە عەرەبانەی پتر کراوە و عەلمانی بون و پتریش بەنێو ئەزمونی خۆرئاوادا رۆچون ـ بەتایبەتی ئەوانەی رۆشنبیرییەکی بەرزیان هەیە، واتە فەلەستینیەکان ـ لایەنگری زۆر و بەرفراوانی هەبوو. سەیرە فەلەستینیەك لەسەر خاکی داگیرکراوی خۆیدا رۆژانە لەسەردەستی دەسەڵاتی سەربازی ئیسرائیلی روبەروی زەلیلی دەبێتەوە کەچی سۆزێکی کتوپڕی بۆ " سوارە ئەسمەرەکەی سەر ئەسپەسپییەکە" هەبێت، بەپێی ئەو دەستەواژە ئاوارتە جوانەی کە نوسەری فەلەستینی (ئەمیل حەبیبی) لەناوکۆیی داشۆرین و رەخنەکردنی سەدامدا بەکاریهێناوە. بەڵام ئەم مەسەلەیە بەتەواوەتی مەسەلەیەکی جیاوازە سەبارەت بەزۆرێك لەرۆژنامەنوس و نوسەر و مامۆستایانی زانکۆ، ئەوانەی لەخۆرئاوا دەژین و خۆیان بە "عەرەب" یا "لایەنگری عەرەب" دەزانن، هەستی پشتگیری لەستەمکارێکی درندە دەردەبڕن، ئەمە سەرباری ئەوەی زۆر باش دەزانن چ بەسەر برا عەرەبەکانیان دەهێنێت [6]. لە سەرەتای جۆش سەندنی قەیرانی کەنداودا زۆر بەتوندی ماکەکانی ئاستەنگی رۆشنبیریی عەرەبی بەدیارکەوت کەساڵانێکی دورودرێژ بو لەقۆناغی شکلگرتندا بوو. ئەم ئاستەنگییە نێوەندی شانۆی سیاسەتی عەرەبی داگیرکرد و دەرکەوتنی سەدام حوسینیش باشترین هێمای بو.

وەك ژمارەیەکی زۆری عیراقیەکان، بەتایبەتی ئەوانەی لەپێناوی کێشەی فەلەستیندا خەڵکانێکی چالاك بوون، بەم کاردانەوە عەرەبییە رووبەرووی ئەزمونێکی شەخسی زۆر خراپ بومەوە. لەبەر ئەوەی " کۆماری ترس " م بەناوێکی خوازراو نوسیبو، رووبەرووی هێرش و پەلامارێکی زۆر بوومەوە. هێندێك کەس پێیان وابوو ناوی خوازراوی (سەمیر خەلیل) بەڵگەیە لەسەر ئەوەی یا دەبێ بەکرێگیراوێکی مۆسادبم یا جولەکەیەکی عێراقی. بەڵام وەقایعەکان کەمتر مایەی وروژاندن بون، چونکە نەخۆم و نەهیچ ئەندامێکی خێزانەکەمان لەلایەن بەعسیە عێراقییەکانەوە دوچاری ئێشوئازار نەبونەوە، بۆیە نوسین بەناوێکی خوازراو باشترین شێوازی کردەیی بوو تا مەسەلەکان وەك خۆیان بمێننەوە.

قسەوباس و مقۆمقۆیەکی زۆر سەبارەت بەناوی خوازراو و پێگە سیاسیەکان وروژێنرا، کەچی تەنها چەند قسەیەکی زۆر کەم لەسەر روداوەکانی ناو عێراق کرا. کتێبی (کۆماری ترس) هەوڵیداوە مەسەلەیەك گەڵاڵە بکات، ئەویش نابێت چاوپۆشی لەرژیمی بەعسی عێراق بکرێت وەك ئەوەی تەنها دیکتاتۆرێکی ئاسایی بێت بەهەمان رادەی پۆخڵەواتەکانی هەموو جیهانی سێیەم. عێراق لەساڵانی هەفتاکاندا بوە دەوڵەتێکی توتالیتاری ئەوتۆ کەزیاتر لەتوتالیتاریزمی یەکێتی سۆڤێتی ساڵانی سییەکان و ئەڵمانیای هیتلەری دەچو تا رژیمی ئوردن و سعودیە. ئایا ئەو فاکتانەی کتێبەکە خستویەتیە روو ئەو دەرئەنجامانە پشتڕاستدەکاتەوە ؟ ئایا بارستایی ئەو دۆکیومێنتە زۆرانەی لەکاتی شەڕی کەنداودا کەوتنە بەردەست، ئەو وێنەیەی رژیمی عێراق پشتڕاستدەکاتەوە کەلە کتێبی (کۆماری ترس) دا ئاماژەی پێدراوە یا بەپێچەوانەوە پوچەڵی دەکاتەوە ؟ ئایا بەراستی لەماوەی بیست ساڵی رابردودا لەعێراق چی رویداوە ؟ پەسەندکردنی ئەرگۆمێنتی (کۆماری ترس) بەهێڵە درشتەکانیەوە کۆمەڵێك شتی لەخۆی گرتوە کەلەعێراق دوورتر دەڕوات و سەرانسەری جیهانی عەرەبی دەگرێتەوە، بەڵام رۆشنبیرانی عەرەب لەکاتی قەیرانی کەنداودا دەیانویست حاشا لەو شتانە بکەن.

له 7/ ئازار/ 1991، لەچرکەساتی راپەرینی خەڵکی عێراقدا لەدژی سەدام حوسێن، لەسیمیناریکدا کەسەنتەری لێکۆڵینەوەی خۆرهەڵاتی ناوەراست لەزانکۆی هارفۆرد رێکی خستبو وازم لەناوە خوازراوەکەم هێنا. لەو سیمینارە و چەند سیمینارێکی دی داوام لەهێزی هاوپەیمانان کرد کۆتایی بەم جەنگە بهێنێت و حکومەتی بەعس بەحکومەتێکی کاتی ئینتقالی بگۆڕێت:

" قەبەیی شکستی عێراق لەهەناویدا دەرفەتێکی مێژویی بۆ سەرەتایەکی نوێ هەڵدەگرێت، رەنگە لەماوەی کەمتر لەنەوەیەك نەخشەی سیاسی ناوچەکە بگۆڕێت. بەڵام دەبێ هێزی هاوپەیمانان پێشوەخت دان بەشۆڕشگێڕە عێراقیەکاندا بنێن و هاریکاریان بکەن ... بچنە ناو بەغداوە ... پێویستە بەقەدەر مەزنیی جەنگەکە هەنگاوی سیاسی ستراتیجی بهاوێژرێ. چ روویدەدا ئەگەر وڵاتە یەکگرتوەکان لەئوروپا بکشایەتەوە بەبێ ئەوەی کۆمەڵێك دیسپلین له پێناوی دیموکراسیەت و بونیات نانەوەی ئابوری پێشکەش بکات"[(7)].

وڵاتە یەکگرتوەکان ناچار نەبو بە 443 هەزار سەربازەوە نیوەی گۆی زەمین ببڕێت بۆ ئەوەی گرفتەکانی خۆرهەڵاتی ناوەراست چارەسەر بکات. سەدام حوسێن هەرەشەی لەسەر هاوڵاتیانی ئەمریکی دروست نەدەکرد. پێشتر سەرکردە ئەمریکییەکان بەشێوەیەکی ئاسایی مامەڵەیان لەگەڵدا کردبو، بۆیە دەیانتوانی سەرلەنوێ مامەڵەی لەتەکدا بکەنەوە. بەتایبەتی

جۆرج بوش بەئاسودەییەوە مامەڵەی لەگەڵدا دەکرد [8]. بەڵام لەو ساتەوەختەی وڵاتە یەکگرتوەکان بریاریدا ئەو بەرپرسیارێتییە لەئەستۆ بگرێت، واتە کاتێك شەڕ دەستی پێکرد، ئیتر دەبوایە بەرامبەر میللەتی عێراق بەشێوەیەکی جیاواز کۆتایی بەمەسەلەکان بهێنێت، چونکە پێش ئەوەی سەرباز رەوانەی جەنگی کەنداو بکات، ئەو بەرپرسیارێتییەی لەسەر شان نەبو.

لەدوای ئەوەی بەئاشکرا ئەم هەڵوێستەم وەرگرت، کاردانەوەی عەرەبە ناعێراقیەکان زیادیکرد، ئەوانەی پێشتر رووبەرووم ببونەوە. بۆ نمونە رۆژنامەی (ئەلقودس ئەلعەرەبی) بریاریدا وتاری (شیکردنەوەی بیری کەنعان مەکییە) بڵاوبکاتەوە، ئەویش لەدوای نمایشکردنی فیلمێکی دۆکیومێنتاری لەبریتانیا بەناونیشانی " رێگەی دۆزەخ " کەتیایە راپۆرتێکم لەسەر کوشتنی بەکۆمەڵی زیاتر لە 100 هەزار کوردی بێوەی پێشکەش کردبو لەنێوان شوبات - ئەیلول/1988، (بڕوانە بەشی 4 - 5 ی ئەم کتێبە) [9]. نوسەری سوری سوبحی حەدیدی وتارەکەی بەدوو ناونیشانی فەرعی بڵاوکردۆتەوە، یەکەمیان بەناوی (چۆن کتێبی کۆماری ترس بو بەئەفسانە) و دوەمیان بەناوی (لەنیگەرانییەوە دۆزەخی زەین سەرهەڵدەدا)[10].

سوبحی حەدیدی دەیویست رونیبکاتەوە سەمیر خەلیل (ئەستێرە) ی درەوشاوەی ئۆپۆزیسیۆنی عێراقی کەداوای لەهێزی هاوپەیمانان کردوە کۆتایی بەم جەنگە بهێنێت و دیکتاتۆریش بروخێنێت، دەستکردی راگەیاندنی خۆرئاوایە، هەروەها هەر دوو وتارەکەی حەدیدی ئاماژە بەوە دەکات، هەر کاتێك ئینتمای تائیفی شیعانەی کەنعان مەکییە رونبێتەوە، ئیتر رەونەق و درەوشانەوەیشی خامۆش دەبێت.

سەرەرای ئەوەی ناونیشانی سەرەکی وتارەکەی حەدیدی ئاماژەیە بۆ ریسواکردنی فیکری مەکییە، بەڵام نوسەر هەرگیز لەئەرگومێنتی (کۆماری ترس) نزیك نەبۆتەوە، چونکە حەدیدی دەڵێت وتارەکەی جێگەی تاوتوێکردنی ئەو بابەتەی تیا نابێتەوە. بەڵام دەکرێت لەدوو لاپەڕەی پڕبەپڕی رۆژنامەیەکی رۆژانە (نزیکەی 3200 وشە دەبێت) گەلێك شت بوترێ. هەروەها دەکرێ مرۆڤ بپرسێت و ماڤی ئەوەشی هەیە، لەسەر چ شتێکی دی بنوسێت؟ وتارەکەی حەدیدی کەبەدوو بەش بڵاوبۆتەوە یەك وشەیشی لەسەر کارەساتە ترسناکەکەی فیلمە دۆکیومێنتییەکە نەوتوە. ئایا راگواستنی زیاد لە 100 هەزار عێراقیی بێوەی لەژن و منالّ و پیاو لەماوەی شەش مانگی 1988 دا لەگوندەکانیان مەسەلەیەکی گرنگ نیە؟ ئایا

ئەوەش مایەی گرنگیپێدان نیە کە حکومەتی عێراقی لەساڵی 1975 ەوە بەناوی عروبەوە پتر لە 3500 گوندی کوردنشینی وێرانکردوە؟.

لەو دیوی کەناری دەریای ئەتڵەسییەوە، ئیدوارد سەعید، مامۆستای زانکۆی کۆڵۆمبیا، رەنگە دیارترین رۆشنبیری عەرەبیش بێت لەخۆرئاوا "کۆماری ترسی" رەخنەکردوە و پێی وایە پرۆژەیەکە مەبەستی " بەرگریکردنە لەو تیورەی کە دەڵێت شەڕ و توندوتیژی لەخۆرهەڵاتی ناوەراستدا، بەگوزارشتێکی رێژەیی دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆکارێکی بەرلەمێژوو، کەلەجیناتی ئەو خەڵکە چەسپیوە (عەرەب). سەعید لەچاوپێکەوتنیکیدا لەبارەی رۆڵی رۆشنبیران لەکاتی شەڕی کەنداودا دەڵێت:" سەمیر خەلیل ـ بەرازی گینیایە ـ وەك هەواڵگرێکی ساویلکە خزمەتی بەرژەوەندی دروستکارانی سیاسەتی ئەمریکا دەکات[11].

ئەو نیگەرانی و نائومێدییەی لەم وشانەدا هەیە، زۆر زیاترە لەهەمو کتێبەکانی کتێبخانەیەکی تایبەت بەدرندەیی دیکتاتۆرەکانی خۆرهەڵاتی ناوەراست و ئەو زیانە مرۆییە گەورانەی لەجەنگەکانیان دەکەوێتەوە. ئەگەر سیاسەتمەدار بیت و لەجیهانی عەرەبیدا داوای مانایەك بۆ کاری سیاسی بکەیت ئەوا پێویستە رەتیبکەیتەوە دیلی ئەو جۆرە قسانە بیت. چەندین دەیە لەتوندوتیژی بەردەوامی ئەم ناوچەیە رێگەی بۆ گومان، گاڵتەجاری و بێمتمانەیی خۆشکردوە کەبەشێوەیەکی ترسناك لەنێوانماندا بڵاوبۆتەوە. لەتوانادا نیە بزانین چی رویدەدا ئەگەر کاردانەوەی جیهانی عەرەبی لەداگیرکردنی کوێت لەلایەن سەدام حوسێنەوە بەو شێوەیە بوایە "وەك ئەوەی دەبوایە وابێت"، و پێشبینی زیاتر بکەین (وەك ئەوەی من پێشبینیم دەکرد، کاتێك لەمانگی ئابدا بانگهێشتی عەرەبم کرد فەرماندەیی جەنگ بکەن لەدژی عەرەبەکانی دی دەربارەی مەسەلەی کوێت، بەڵام کەس ئەوەی نەکرد، بەڵکو پێیان باش بو مەسەلەکە بۆ وڵاتە یەکگرتوەکان بەجێ بهێڵن) باشترە تا بکەوینە داوی بێزاری و نائومێدییەوە.

لەلایەکی دی، پێداگرتن لەسەر کاری هەق ـ واتە کۆتایی هێنان بەجەنگ و رزگاربون لەزۆردار ـ یەکسان نیە بەباوەڕهێنان بەوەی ئەم شتە بەهەر شێوەیەك بوە روودەدات، مەسەلەکە بریتیە لەوەی هەڵوێستێك بنوێنیین کەهیوا بەخش بێت و بەئەندازەی واقیعیش خراپ نەبێت. کاتێك گرنگی بەمەسەلەی دڵڕەقی و توندوتیژی دەدەم کەبەشێوەیەکی ترسناك لەجیهانی عەرەبیدا باڵای کردوە، مانای وایە، بەقەناعەتەوە رێگەیەکی دی بۆ کەمکردنەوەی ئەو دڵڕەقییە و دورخستنەوەی لەژیانماندا نیە. لەبەر ئەوەی کەس نازانێت سبەینێ چ لەگەڵ خۆیدا دەهێنێ، چونکە لەکاتی قەیرانە گەورەکاندا هەمو شتێك و هیچ شتێك وەك دوو ئەگەر

وشیمانەی حازر دەمێننەوە. ئەو هەڵوێستە سیاسییە لەناخمدا رەتکردنـەوەی وازهێنانـە لـەو جیهانە عەرەبییەی نشونمام تیاکردوە، هەروەها رەتکردنەوەی وازهێنانیشە لەخۆرئاوا کە وەك شـوێنی نیـشتەجێ بـون هەڵمبـژاردوە. بـەبێ ئـەم دوو رەفتـارە : دانپیانـان و رەتکردنـەوە، نەسیاسەت، نەئایندە و نەئومید هەیە.

قەیرانی کەنداو تەنها مەسـەلەی دەست تێـوەردانی دەرەکـی نـەبو یـا مەسـەلەی پیـاوێکی درندە نەبو کە رۆڵی دیماگۆگی وازیبکات، بـەڵکو لەبنەرەتـدا شکستێکی ئـەخلاقی عـەرەبی بـو کەرەهەنـدێکی مێـژوویی هەیـە، بۆیـە هـەر کەسـێك گرنگـی بـەم بەشـەی جیهـان دەدا، دەبـێ لەئاستیدا هەست بە بەرپرسیارێتی شەخسی بکات. لێرەدا شتێك، لەشوێنێك لەرێـچکەی نـوێی عەرەبیدا هەڵە بوە، و سەدام حوسێنیش تەنها بەرجەستە و نوێنەرایەتی کردوە. لەم کتێبـەدا لاڤ ئـەوە لێنـادەم کەتوانیومـە ئـەو خەوشـە تەفـسیر بکـەم، بـەڵکو ئامـانجی مـن دانپیانـان و وەسفکردنی بوە. لەنێو ئەو زریانە سۆزدارییەی جەنگی کەنداو وروژاندی، وامدەبینی (دڵڕەقی و بێدەنگی) دارشتەی ئەو واقیعەبو.

دڵڕەقی و توندوتیژی یـەکتر دەبـڕن، نـەك یـەك شـت بـن. دەشـێت پاسـاو بـۆ توندوتیـژی بهێنرێتەوە، ئەویش بەپێی ئەو ئامانجانەی دەیەوێت پێیان بگات (بۆ نمونـە کـردەی بـەرگری لەخۆکردن). لەبەرامبـەر ئەوەشـدا رەنگـە توندوتیـژی لـەنێوان دوو نـەیار بێـت. بـەڵام نـاکرێ هـەرگیز پاسـاو بـۆ دڵڕەقـی بهێنرێتـەوە، چـونکە دڵڕەقـی بەئەنقەسـت ئـازاری جەسـتەیی بەخەڵکانی لاواز دەگەیـەنێت. بـۆ ئـەوەی دڵڕەقـی هـەبێت پێویـستە شـێوەیەك لـە ملکەچـی و بێتوانـایی هـەبێت. دڵڕەقی سایکۆلۆجی و کۆمەڵایـەتی ناچێتە دوتـوێی ئـەم کتێبـەوە، بـەڵام تارادەیەکی زۆر پەیوەستە بەدڵڕەقی جەستەیی و موتوربەی دەکات. ئازاردانی جەستەی مـرۆڤ بەهێز بێت یا لەرێگەی ئامرازێکەوە خاسییەتێکی ناعەقڵانی ریشە داکوتراوە و بنـبڕ ناکرێت. ئەمـەش ئـەو تاوێرەچـینەیە کـە کەوتۆتـە ژێـر هـەمو چـینەکانی ئـەو کـردەوە خـراپ و ئابروبەرانەوە کە مرۆڤ بەسەر مرۆڤیدا دەهێنێت.

ئەو دڵڕەقییەی باسیدەکەم هیـچ پەیوەندییـەکی بـەجینات یـا هۆکارەکـانی پـێش مێـژووە نیـە، بـەڵکو هۆکارەکـەی سیاسـییە و کاریگەریـشی جیهانییـە، بەتـەنها رودانـی دەبێتـە مایـەی سوکایەتی بۆ هەمو مرۆڤایەتی، ئەمـەش وایلێـدەکات هەسـتیاری و سـنوری نیـشتمانی و ئـاینی ببڕێت. دڵڕەقی لەم چەند ساڵەی دواییەدا لەم تەرزە گەردونییە باڵای کردوە، بەڵام خێرایـی و هێواشـی بەرێـژەی جیـاواز بـوە (پێویـستە بـیر لەدابەشـبونی یۆگۆسـلاڤیا و مـەرگی رۆژانـەی

سەرایڤۆ بکەینەوە). یەکێك لەو پرسیارە سەرەکیانەی لەبەشی دووەمی ئەم کتێبەدا گەڵاڵە کراوە : ئایا دڵڕەقی لەم دوو دەیەی دواییەدا لەجیهانی عەرەبی باڵای کردوە ؟ ئەگەر مەسەلەکە وابێت، چ فۆرمێکی لەخۆی گرتوە؟

بێگومان دڵڕەقی لەساڵانی هەشتاکاندا و لەدواخولی داگیرکردن و جەنگ و راپەڕیندا لەعێراق گەورەتر بو کەسەدام حوسێن لەناوچەکە جڵەوی بۆشلکردبو تا لەناکاو بەمانەوەی رژێمی عێراق لەدەسەڵات کۆتایی هات. لەساتەوەختی راپەڕیندا خەڵکی عێراق هیوایان پەیداکردەوە کەچی ئەوەندەی پێنەچو هیوابڕاو بونەوە. بەڵام هیچ شتێك بۆ دۆخی جارانی ناگەڕێتەوە. یەکێك لەداخراوترین وڵاتەکانی دنیا ئاشکرا بو. لەواقیعدا هەمو عەرەبێك بۆ ماوەیەکی کورت دەیتوانی شتێك لەسەر ئەم مەسەلەیە بڵێت. بەڵام ئەوەی گرنگ بو، قوربانیەکانی دڵڕەقی بەجۆرێك کەوتنە گێڕانەوەی بەسەرهاتەکانیان کەپێشتر ئەو کارەیان نەدەکرد. دەمویست ئەو وشە نوێیانەی بەپچڕپچڕی دەهاتنە دەرێ، لەجیاتی من ئەم کتێبە بنوسنەوە. بەدڵنیاییەوە بەشی یەکەمی ئەم کتێبە گرنگترین بەشی ئەم کتێبەیە، گەشتێکە بەنێو ئەو دڵڕەقییەدا و بەزمانی ئەو خەڵکانەوە گێردراوەتەوە کەبەپلەی یەکەم لەو ئەزمونەدا ژیاون. بەڵام رۆڵی من بەتەنها گۆڕینی وشەی قارەمانەکانی ئەم کتێبەیە ـ خەلیل، ئەبوحەیدەر، عومەر، مستەفا و تەیمور ـ بۆ بەسەرهات و هەواڵ لەبارەی مەسەلەگەلێکی ناماقووڵ کە مرۆڤەکان بەسەر یەکتریدا دەهێنن.

خەلیل پیاوێکی کوێتی جیاکار بو، لەکاتی داگیرکردندا لەکوێت مایەوە، سەرەڕای بەسۆیی ئەزمونەکەی کەچی گۆڕابو. چونکە داگیرکردن وایلێکرد بزانێت خۆی کێیە. خەلیل منەی دەکردم تا لەهاوینی / 1990 دۆزیمییەوە، دواتر پەیوەندی نێوانمان ئەوەندە بەهێز بو کەبەشی یەکەمی ئەم کتێبەی لێکەوتەوە.

ئەبوحەیدەر لەدایك بوی شاری نەجەفی پیرۆزە و ئەفسەرێکی سوپای عێراق بو. لەدوای مەینەتییەکی زۆر، ژیانی خۆی ریکخستەوە و لەدژی سەدام حوسێن راپەڕی. حیکایەتی ئەم پیاوە، حیکایەتی راپەرینێکە کەلەزاری عێراقییەکانەوە بەشێوازی جۆراوجۆر دەگێڕدرێتەوە. شۆڕشگێڕەکانیش هەروەك بەدەمی خۆیان کردەوەکانیان دەگێڕایەوە، لەگەڵ جەلادەکیان زۆر دڵڕەق بون. بەڵام سەرباری ئەوەش لەوبروایەم یەکەمین کەرەنای ئازادیان لەعێراقدا لێدا. هەروەها لەگەڵ شکستی راپەرینیدا هەردوو شاری کەربەلا و نەجەفیش دوچاری وێرانی و تالانییەکی ئەوتۆ بونەوە کەلەسەردەمی داگیرکردنی بەغداوە لەلایەن مەغۆلەکانەوە لەساڵی

1258 دا هیچ شارێکی عێراق رووبەرووی نەبۆتەوە. ئێستاش حزبی بەعس هەوڵدەدا ئەم دوو شارە بەشێوازی تایبەتی خۆی وەك شاری بابل بونیات بنێتەوە.

عومەری گەنج ئەندازیارێکی مەدەنیە و دانیشتوی ئەلئەعزەمییەی شاری بەغدایە و ماوەی (49) رۆژ (42 رۆژ ـ و) لەیەکێك لەزیندانەکانی پایتەختی عێراق زیندانی کراوە، هەرچەندە ئەشکەنجە نەدراوە، بەڵام خراوەتە جیهانێکی ترسی ئەوتۆوە کەوێناناکرێت، ئەو ترسەی لەناوعێراقدا بوە بەرێسایەك. لەتشرینی دوەم/ 1990، لەکوردستانی عیراق چاوم بەمستەفا کەوت، و هاورێیەتی کردم بۆ تەماشاکردنی ئەو پەیکەرەی بۆ یادی کوژرانی 68 هاوڵاتی گوندەکەی خۆی (گۆپتەپە) دروستی کردبو، ئەوانەی لەساڵی 1988 دا بەچەکی کیمیایی گیانیان لەدەستدابو، 25 کەسیان ئەندامی خێزانەکەی بوون.

لەئابی 1991 دا چاوم بەتەیموری مێردمناڵی کورد کەوت کەیەکەمجار لەکاسێتی ڤیدیو بینیبوم. چوار مشقی لەسەر عەرزەکە دادەنیشت و باسی ئەوەی بۆکردم چۆن لەئابی / 1988 دا لەدەستی تیمەکانی گوللەبارانکردن دەربازی بوە، بەڵام بەخت یاوەری دایك و باوك و هەرسێ خۆشکەکەی نەبو. هەرچەندە منیش، وەك هەمو کەسێك لەدوای (3) مانگ لە گرتنی کوێت لەسەر حیکایەتی ئەشکەنجەدان راهاتبوم، بەڵام بەسەرهاتی تەیمور شتێکی تایبەت بو. رەنگە ئەوەش بەری ئەو بەستە لاپەڕانە بوبێت کەچەند رۆژێك پێش بینینی کاسێتی ڤیدیۆکە دەستم کەوتبوون. ئەو لاپەڕانەش وێنەی ئەو بەڵگەنامە رەسمیانە بو کەشۆڕشگێرە کوردەکان لەراپەرینی ئازاری / 1991 دا دەستیان بەسەراگرتبوو. بەڵام بایەخ وگرنگی تاهەنوکەش نادیارە. ئەو کاسێتەڤیدیۆیە و بەڵگەنامەکان، بەشێوەیەك کەقابیلی لێکدابڕان نیە لەزەینمدا پێکەوەبەستراونەتەوە. ئەو بەستەرەش ناوی: هەڵمەتی لەناوبردنی بەکۆمەڵ بو کەسوپای عێراق لەشوبات ـ ئەیلول / 1988 ئەنجامیدا[12].

تا تاوان گەورەتر بێت، شاردنەوەی ئاسەوارەکانی زەحمەتتر دەبێت. تەیمور لەشوێنێکی ئەو چیایانەی کوردستان ئامادەگی تیابو شایەتی بدات. لە 11 / تشرینی دوەم / 1990، بەمەبەستی چاوپێکەوتنی تەیمور و زانیاری لەسەر بەڵگەنامەکان سەردانی عێراقم کرد و بەکۆمەڵێکی زۆر لەگەواهینامە و وەقائیعی ترسناك گەڕامەوە، کەسەرجەمیان لەبەسەرهاتەکانی بەشی یەکەمی ئەم کتێبەدا هاتوە.

دڵڕەقی پرۆسەیەکی تایبەتە و ئاراستەی جەستەی مرۆڤەکان دەکرێ. دڵڕەقی کردەیەکی شەخسیە و رەنگدانەوەی لەسەر ژیانی تاکەکان بەجێدەهێڵێت. تەیمور لەم رۆژانەدا جۆرە

www.dengekan.com

جلوبەرگێك دەپۆشێت تا وەك جەنگاوەر و کەسێکی ئازا لەکاتی چاوپێکەوتنەکاندا بەرامبەر بەرۆژنامەنوسەکان نمایش بکرێ. بەڵام هێشتا مێرد منالێکی بچوکە، کاتێك دنیای بەسەرا روخا، لەتەمەنی ئێستای کچەکەمدابو.

من نوسەرم نەك تێکۆشەرێکی پێناوی مافەکانی مرۆڤ. لاڤ ئەوەش لێنادەم ئەو کارە ترسناکانەی دوچاری ئەو کەسانە بۆتەوە کەناویان بوە بەناونیشانی سەرەکی بەشی ئەم کتێبە، هەڤی خۆییانم پێدابێت. ئەگەرچی ئەوپەری هەوڵمداوە بەرامبەر روداوەکان بەئەمەك بم، بەڵام دەشزانم سەبارەت بەو کەسانەی هەوڵمداوە بەسەرهاتەکانیان بگێڕمەوە، بەتەنها هەوڵدان بەس نیە، ئەگەر چی بگاتە ئەوپەری رادەی هەوڵدانیش. ئنجا بۆ ئەوەی خەلیل، ئەبوحەیدەر، عومەر، مستەفا و تەیمور بۆ ناوجەرگەی بایەخپێدان بگێڕمەوە، پێویست بو لەسەرم بییانکەم بەوێنەی مەجازی ئەو توندوتیژییە دزێوە. بۆ ئەوەش دەبوایە ئەو خەڵکە راستەقینانەی لەگۆشت و خوێن دروست بون، بگۆڕم بۆ نمونەگەلێکی عەرەبی لەتەرزێکی نوێدا.

بریمۆ لیڤی، بەرلەخۆکوشتنی و لەدوا تێروانینیدا سەبارەت بەو کەسانەی لەکاری "توندوتیژی بێ پاساو" رزگاریان ببو، دەنوسێت :

" زۆربەی ئەو کەسانەی (لەکوورەی نازییەکان) دەربازببون، بەزارەکی یا لەیاداشتەکانیاندا، خەونێك دەگێڕنەوە کەبەردەوام لەشەوانی دەستبەسەریدا دەیانبینی، ئەگەر چی خەونەکان لەوردەکاریدا جیاواز بون، بەڵام یەك ناوەرۆکیان هەبو : کاتێك لەماڵەوە بەهەڵچونێکی زۆرەوە ئێشوئازاری رابردویان بۆ ئازیزەکانیان دەگێڕایەوە، کەچی ئازیزەکانیان باوەریان پێیان نەدەکردن، راستییەکەی گوێیان لێنەدەگرتن. بەشێوەیەکی زۆر تەقلیدی (زۆر دلڕەقانە) گوێگرەکانیان بەبێدەنگی پشتیان تێدەکردن و دەرۆیشتن.

ئەگەر دلڕەقی مەسەلەیەکی تایبەت و شەخسی بێت، ئەوا بێدەنگی مەسەلەیەکی کۆمەڵایەتیە. لەکردەی خەڵکانێك دەکەوێتەوە کەبەگروپ کاردەکەن، ئیتر چ بەوشیاری بێت یا ناوشیاری. روبەروبونەوەی بێدەنگی وەك ئامرازێکی مامەڵە لەگەڵ کەلەپوری دلڕەقیدا بەزەرورەت کاری بەکۆمەڵە. لەکاتێکدا ئەو کردەوە دڕندانەی لەبەشی یەکەمدا باسکراوە بەرێکوپێکی ئەنجام دەدرا، ئەوا روناکبیرانی عەرەب بێدەنگیان لێکردبو.

بەڵام بێدەنگی روناکبیرانیش چەشنی دلڕەقی شتێك نیە قابیلی گۆڕان نەبێت. زۆرێك لەعەرەبە هەستیارەکان لەقوڵیی رەگوریشەی ئەو دڵەراوکێی و نەخۆشی فیکری و کولتورییە تێدەگەیشتن کەجیهانی عەرەبی لەسالانی هەشتاکاندا پێی گەیشتبو. بەڵام بەردەوام

دەگەڕێمەوە سەر ئەوەی چییان پێیە، هەرچەندە خاڵی سەرەکی ئەم کتێبە ئەوەیە ؛ کۆی بێدەنگی عەرەب لەئاست ئەو دڵڕەقی و بێدەنگییەی کەزۆرجاران بەناوی هەموو عەرەبەوە ئەنجام دەدرێ، لەساڵانێکی زۆری بیرکردنەوە بەپێی لۆجیکیکی دیاریکراو سەرچاوە دەگرێ. ئەمەش مەسەلەیەکی گەوهەری ئەوتۆ نیە کەقابیلی گۆڕان نەبێت، بەڵکو سیاسەتی بێدەنگییە. سیاسەتی بێدەنگی لەسەروبەندی شەڕی کەنداودا وێنەی ئەفسانەیی سەدامی وەك رزگارکارێك لەخۆگرتبو، لەگەڵ وێنەیەکی ئاوەژوی ئەو وێنەیەش، واتە ئەو بیرۆکەیەی هەڵگیرسانی شەڕ و قەیران بەدەرئەنجامی دەسیسەی رەگەزپەرستی یا ئیمپریالیزمی خۆرئاوا دەزانێ.

جاران خۆرئاوا دەسەڵاتێکی فراوانی هەبو، گەمەی بەچارەنوسی جیهان دەکرد و بریاری لەسەر دەدا، ئەمەش تائاستێك بۆ ئەمرۆ هەر وایە. ئامانجی بەشی دوەمی ئەم کتێبە نەفیکردنی ئەو شتانە نیە کە بەروونی دەردەکەوێ، بەڵکو بریتیە لەدەرخستنی ئەوەی چۆن ئەهلی فیکر لەجیهانی عەرەبیدا "مێژو" یان بەحاڵەتێکی زەینی سیاسی بۆگەنی ئەوتۆ گۆڕیوە، کەبەتەواوەتی لەگەڵ بارودۆخی راستەقینەی عەرەبدا ناگونجێت. ژمارەیەکی زۆری عەرەب بۆیان رونبۆتەوە کە خەوشێکی دزێو لەجیهانی عەرەبیدا هەیە، بەڵام بریاریانداوە توخنی نەکەون، بەتایبەتی بەرامبەر جەماوری خۆرئاوا. ئەمجۆرە رۆشنبیرە بوە بەشێك لەگرفتەکە لەجیاتی ئەوەی لەسەروی ئەو کەسانەوە بوەستێ کە کار بۆ چارەسەرکردنی دەکەن. لەسەردەمی قەیرانە ئەخلاقییەکاندا بێدەنگی دەبێت بەرەزامەندی، وازهێنان لەبەرپرسیارێتی فیکریش لەنێو رۆشنبیراندا مەسەلەیەکی ترسناکترە تالەنێو ئەو کەسانەی گرفتەکە نابینن، چونکە رۆشنبیران شتی زیاتر دەزانن.

پشتم بەژمارەیەك لە وتار و قسەوباسی ئەو رۆشنبیرانە بەستوە کەلە ساڵ و نیوی یەکەمی قەیرانەکەدا نوسیویانە وەك سەرچاوەیەکی سەرەکی بۆ وەسفکردنی ئەم سیاسەتی بێدەنگییە. ئەو قسە گشتگیر و بۆچونە تەجریدییانەی بەتێڕوانینێکی زانستیانە دادەنرێ، بڕێکی گەورەی گوناهەکان دەشارێتەوە، بێدەنگی زمانێکی رەقی دەستەهەستی (ملموس) خۆی هەیە کەپێویستە پێڕەو بکرێ، لەهەمو حاڵەتێکدا ناوهێنانی هێندیك کەس و گواستنەوەی ئەو قسانەی لەزەیندا دەگوزەرێ من و ئەوانەی رەخنەیان دەکەم، پێکەوە ئاشکرا دەکات. بێگومان هێندێك لەدوای ئەوەی شکستی سەربازی عێراقیان بۆ دەرکەوت، رای خۆیان گۆڕی یا روتوشیان کرد، کەچی هێندێکی دییان تا ئەمرۆش لەیەککاتدا گوزارشت لەدوو رای دژبەیەك

دەکەن. ئەمەش ئاماژە دەکات بەوەی کەئەو هەڵوێست و هەڵچونانەی لەسەرەتادا هەوێنی ئەو وتارانە بون بەهیچ شێوەیەك نەگۆڕاون. ئەم ڕێچکە عاتیفیە تەوەری رەخنەکانی منە نەك خودی کەسەکان.

خەڵکی توانای گۆڕینی دیدوبۆچونەکانیان هەیە، بۆیە منیش گرەو لەسەر ئەو توانایە دەکەم، چونکە ئەو توانایەم لەزەینی ژمارەیەك لەو عەرەبەگەنجانە دیوە کەلە پێناویاندا دەنوسم. گەنجانی خۆرهەڵاتی ناوەراست پێویستیەکی زۆریان بەدژایەتی کردنی ئەو پاڵەوانانە هەیە کەنائومێدیان کردون، بەوەی زمانێکی جیاواز دابهێنن بۆ ئەوەی لەرێگەیەوە بزانن خۆیان کێن و چییان لەم جیهانە دەوێت.

ئەو راستیانەی دەیانگێڕمەوە و پشتیان پێدەبەستم لەسەر بەرد هەڵنەکۆڵراون، بەڵکو لەناخی مرۆڤەوە هەڵقوڵاون. ئەوەش رێگەگەلێکە کە دەکرا زۆر بەئاسانی شتی دی پێهەڵبژێرم. هەمو راستییەکی گشتی بریتیە لەراستییەکی تایبەت و تاکەکەس، ئەمەش زۆر ئازاربەخش و بەسوێیە. هەروەها دڵڕەقی و زمانی ئەو رۆشنبیرانەش ئازاربەخشە کە هەوڵیاندەدا پاساوی بۆ بهێننەوە.

مشتومڕ لەمەڕ دەستنیشان کردنی حەقیقەت بەکۆتایی ناگات، بەڵام لەسەر هەمو کەسێك پێویستە گومان لەدەستنیشان کردنی دڵڕەقی بڕەوێنێتەوە. ئەم کتێبە ئەرگومێنتێکە بۆ ئەوەی شتەکان ناوی راستەقینەیان بۆ دابنرێ، ئەوەش لەپێناوی ئەوەی دان بەشکستدا بنرێت و بەرپرسیارێتی لەئەستۆ بگیرێت. بەپێچەوانەی ئەو ئاسودەییەی لەگێڕانەوەی بەسەرهاتەکانی خەلیل، ئەبوحەیدەر، عومەر، مستەفا و تەیمور هەستم پێی دەکرد، هیچ چێژێکم لەنوسینەکانی رۆشنبیرانی عەرەب وەرنەگرت. دەبوایە مەسەلەکەش بەوشێوەیە بوایە. ئێستا مەسەلەکان زۆر گۆڕاون و ناکرێ لەو رێگەیەش لابدرێ کەخودی سەدام حوسێن لە 2/ ئاب/1990 بەداگیرکردنی کوێت دیاریکرد. گرەوەکان زۆر گەورەن، چونکە دواجار ئەم جەنگە، جەنگێکە لەبارەی ئایندەی داواکراوی جیهانی عەرەب. جەنگێکە لەسەر ئەو پرسیارەی کەبەردەوام لەجیهانی عەرەبیدا گەڵاڵە دەکرێ " چ کەسێك عەرەبە ؟ ". لەنێو ئەم جەنگەشدا هەوڵدەدەم کەسێکی دادپەروەربم، بەڵام لافی بێلایەنی لێنادەم. ئامانجەکەم شەخسی نیە، بەڵام شێوازەکەم بەوجۆرەیە. دەمەوێت لەرەگوریشەی مەسەلەکە تێبگەم، دەمەوێت بگەمە ناوجەرگەی شتەکان، لەبری ئەوەی تەنها سەیری ئاوێنە فیکرییەکان بکەم. تا ئەوساتەش، گۆڕی مردوەکانی جیهانی عەرەبی هەر کراوەیە.

کەنعان مەکییە
لەندەن : کانونی دووەم / 1992
و / نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد

www.dengekan.com

بەشی یەکەم

دڵــــــڕەقی

1 - خەلیل
ئەو گرنگییەی لەناودایە

خۆزگە دایكم منی نەبوایە تا ئێشوئازاری ئەم دونیایە بەچاوی خۆم نەبینم

ئەبو حەیدەر

12 / ك2 / 1991

خەلیل ـ ی تەمەن سی ساڵەی كوێتی ئەم وشانەی لەسەر دیواری ئەو ژورەی دەیروانی بەسەر هۆڵی خانوە گەورەكەیاندا بەدیكرد. ئەو خانوەی جاران خێزانەكەیانی تیا دەژیا. هەروەك خەلیل بۆی گێڕامەوە وشەكان زۆر بەسەلیقەیی" بەنەقشێكی لار" بەدەستی سەربازێكی عراقی لەكوێتی داگیركراو نوسرابو كە نازناوی ئەبو حەیدەری بۆ خۆی دانابو[1]. خەلیل بەدرێژایی حەوت مانگی داگیركردنی وڵاتەكەی ناوێكی خوازراوی بۆ خۆی دانابو، هەروەها یەكەمجاریشی بو لەدوای داگیركردنی سوپای عراق پێی دەخستە ماڵی خۆیانەوە. ئەبو حەیدەر بەهەمان سەلیقەیی لەسەر دیوارێكی دی نوسیبوی :"بۆ كور و كچەكەم كەلە هەمو شتێكی دی ئەم دونیایە زیاتر خۆشم دەوێن". خەلیل جگە لەو شتانە هیچی دی لەسەر ئەبوحەیدەر نەدەزانی، تەنانەت نەیشیدەزانی لەدوای راكردنە سەرشێتانەكەی عراق، كاتێك بەغدا لەئێوارەی رۆژی دوو شەممەی 5/شوبات/1991 بریاری كشانەوەی دا رزگاری بوە یا نا. بەهەر حاڵ پێم وایە یارەنگە باشترە بڵێم ئەبوحەیدەر پیاوێكی خوێنەوارو روناكبیر بوە.

خەلیل كەوت بەسەر ماڵێكی وێرانەدا. نیشتەجێیەكی كوێتی دەڵێت: "هەرچییەكیان بۆ دەرچوبێت لەگەڵ خۆیاندا بردیان ... ئەگەرچی ئۆتۆمبیلیشیان نەبو، یەكێكیان دزی. دەیانویست بەزووترین كات كوێت بەجێ بهێڵن"[2]. بەڵام عراقییەكی نەناسراو پێش ئەوەی ئەو شوێنە بەجێ بهێڵێت هێندە وەختی هەبوە ئەم چەند دێرە لەسەر پشتی وێنەیەكی فۆتۆگرافی خوشكەكەی خەلیل بنوسێت : " خوشكی كوێتی ئازیز، تكا دەكەم لە كردەوەكانمان ببوریت ".
ئایا ئەو سەربازەش هەر خودی ئەبو حەیدەر نەبوە ؟ لەراستیدا دەشێت هەر سەربازێكی عراقی دی بوبێت، چونكە زۆرێك لەسەربازە عراقییەكان لەو رۆژەی دەستیان بەسەر ماڵەكەی خەلیل دا گرت، لە 21/ ئەیلەل / 1990 دا بەشێوەیەكی كاتی لەماڵەكەی نیشتەجێ بون. خەلیل لەپاڵ

نوسین و وێنە فۆتۆگرافەکە گوێرەکەیەکی سەربڕاویشی لەناو هۆڵەکە بەدیکرد. گوێرەکەکە نیوەی بەبێ ئەوەی دەستی بۆ برابێت بەجێ هێڵرابو، هەروەها پێست و ئیسقانەکەی بەناو هۆڵەکە بڵاوکرابووە و خوێنەکەیشی لەسەر فەرشەکە گۆماوی بەستبو. سەربڕین و لێنانی گوێرەکەکە لەقاتی سەرەوەی خانوەکە بو، بەڵام خواردنەکەی لەقاتی خوارەوە بو. سەرەرای ئەوەی خانوەکە گەرماوی زۆری تیابو، کەچی سەربازە ئەبو حەیدەر ئاساکان، رەنگە ئەبو حەیدەریش یەکێکیان بوبێت، لەسەر فەرشەکە و بەچواردەوری ئەو گوێرەکە سەربڕاوەی بەشێکی لێخورابو، پیساییان کردبو. هەروەك خەلیل دەیگێڕایەوە سەرتاپایماڵەکەیان بۆگەنی کردبو.

"هێندێك لەو یادەوەرییانە بەرادەیەك ترسناك و قێزەون بون، تەنانەت نەست (لاوعی) یش پەردەپۆشی دەکرد، بۆیە پێش ئەوەی مامەڵە لەگەڵ ئەو یادەوەرییانە بکەم پێویستیم بەرێگەیەك یا نەزمێك هەیە بۆ دەرکردنیان وەك ئەوەی چەشەیان بکەم تاتوڕهەڵدرێن، ئەویش لەرێگەی ئاخاوتن لەگەڵ یادەوەریدا بەوتنی: "قەیناکە ئەگەر لەیادەوەریم بچیتە دەرەوە، دەتوانم سەر لەنوێ روبەروت ببمەوە. تۆ ناتوانیت ئازارم پێبگەیەنیت".

پیاوانی ئەبو حەیدەر ئاسا لەهەمان ژور دەیانخوارد و دەیانخواردەوە و خۆیان بەتاڵ دەکردەوە رەنگە ئەو کارەشیان لەپێش چاوی یەکتری کردبێت. ئەو شتانەیان لەماڵێکی داگیرکراوی شارێکدا دەکرد کەشاری خۆیان نەبو. لەخۆم دەپرسی : ئەوانە چ مرۆڤ گەلێك بون. لەوانەیە خەلیل ـ یش هەمان بیرۆکەی بەمێشکدا هاتبێت، چونکە مۆڕە توندەکەی شڵەژاندمی، ئنجا وتی :"بەپانی و درێژی کوێت ئەو جۆرەکارەیان کردوە".

"سەرجەم ئەو کارانە بریتی بو لە توندوتیژی لەپێناوی توندوتیژی، وێرانکردن لەپێناوی وێرانکردن و کوشتن لەپێناوی کوشتندا. سەرتاپای وڵات بو بەسودوم، (سودوم شارێکی فەلەستینیە لەبەر گەندەڵی وێران بوە، بەڵام وەرگێڕ جێگۆڕکێی بەوشەی **Sodomized** کردوە بۆ وشەی **Saddamized**)، بۆیە پێویستە وشەیەکی نوێ دابهێنین بۆ ئەوەی لەگەڵ روداوەکانی کوێت بگونجێت، ئەویش : "سەداماوی کرا"، بەڵێ کوێت "سەداماوی بو".

لەسەر مردن و کوشتن تابلۆیەکی سوریالی سولڤادۆر دالی بهێننەوە پێش چاوی خۆتان. پاشماوەی دڕندایەتی لەعەقلیەتی ئێمەی مرۆڤدا دەگەڕێتەوە بۆ دەیان هەزار ساڵ پێش ئێستا. هێزێکی سەرەتایی نادیار لەمێشکماندا خۆی مەڵاس داوەو جارناجارێك بەسەرماندا زاڵ دەبێت. لەبەردەم تابلۆیەکی دالی دا ئەم پرسیارە لەخۆم دەکەم، چۆن مرۆڤ دەتوانێ ئەو شتانە بهێنێتەوە پێش چاوی خۆی. هێندێك وێنە توشی هێڵنجدانمان دەکات، چونکە ئەو تابلۆیانە

چەند داهێنانی تیایە ئەوەندەش قێزەونە. بەڵێ خودی ئەو هێزە لەکاتی داگیرکردنی کوێتدا بەشێوەیەکی رەها کاریدەکرد".

لەبیرمە کاتێك لە لەندەن سەردانی ئاپارتمانی هاورێیەکم کرد، بینیم دزی لێکرابو. زۆربەی شتەکانی نێو چەکمەجەکانی فرێدرابوە سەر زەوییەکە و بوتڵێکی پێنج لیتری رۆنی سپیش رژابوە نیوەراستی فەرشی هۆڵەکەی. رۆنەکە لەدوای وشکبونەوەی شێوەی حەلەزۆنییەکی ئەستوری وەرگرتبو ... سپێتی رۆنەکە لەپاشەرۆکی ئاژەڵ دەچو. کەوچکێك لەناورۆنەکەدا بەشێوەیەکی زۆر نەشاز روی کردبوە ئاسمان، بەڵام هەرگیز تێنەگەیشتم چۆن ئەو کەوچکە لەدوای وشکبونەوەی رۆنەکە ئەو شکڵەی وەرگرتبو.

ماڵەکەی خەلیل لەئاپارتمانەکەی کینیسنگتۆن زیاتر سوکایەتی پێکرابو. هیچ داگیرکردنێك سروشتی نیە، بەڵام هێندێك داگیرکردن لەهێندێکی دی ناسروشتی ترە. گۆڕینی ژووری میوان بەقەسابخانە و ئاودەست مەسەلەیەکە ساکارترین راڤەکردن هەڵناگرێت. ئەو کارەی لەندەن کارێکی نامۆ بو، بەڵام ماڵەکەی خەلیل وەك زۆرێك لەماڵە کوێتیەکانی دی کاولنەکرا بو، بەڵکو داگیرو تاڵانکراو دەستیشی بەسەراگیرا. لق گەڕایەوە بۆ ئەسڵ یا کورێکی چەتونی سەرپێچیکار گەڕایەوە باوەشی خێزانەکەی. بەمشێوەیە پروپاگەندەی بەعسیەکان کردەوەی سوپاکەیان لەکوێت راڤەدەکرد. بەڵام سەبارەت بەوتەکانی "ئەبوحەیدەر" لەسەر دیواری ژوری میوانی ماڵەکەی خەلیل چ دەوترێت ؟ ئەمەیان چ جۆرە داگیردنێك بو؟

مرۆڤ تا زیاتر لەم داستانە تایبەتە قوڵبێتەوە ـ خەلیل کێیە و ئەبوحەیدەر چی بەسەرهات ـ داگیرکردنی کوێت و قەیرانی کەنداوی ئالۆزتر دێتەبەرچاو. شتێکی ئاشکرایە ئەبوحەیدەر پێی خۆش نەبو لەکوێت بێت، کەچی سەرەرای ئەوەش هێندێك کاری ترسناکی ئەنجام داوە و دەیشیزانی کاری دزێو ئەنجام دەدا. هەر خودی ئەو زانیارانە لەناوخۆی عراقدا بوە هێزی راپەرین لەدژی سەدام حوسەین کە رۆژێك لەدوای گەڕانەوەی خەلیل دەستی پێکرد. ئەو پزیسکەی بڵێسەی راپەرینی لێکەوتەوە ئەو ئەبوحەیدەرانەی گەڕانەوە عراق، هەڵیانگیرساند. سەرەرای ئەوەی سەربازەکان هەزاران هاورێیان لەژێر فورسی بۆردومانی هێزەکانی ئەمریکا پارچەپارچەبون و گیانیان لەدەستدا و دەربەدەربون، بەڵام تورەبونەکەیان ئاراستەی ئەو دیکتاتۆرەکرد کەسەرەتا رەوانەی کوێتی کردبون[3].

خەلیل ـ ی گەنج کێیە ؟ خەلیل بەداگیرکردنی کوێت لەهاوینی 1991 بۆ یەکەمجار کوێتی بەجێ هێشت و لەلەندەن منی دۆزییەوە، چونکە دەیویست چاوی بەنوسەری کتێبی " کۆماری

ترس " بکەوێت. بەڵام من سەرقاڵی دانانی کتێبێك بوم لەسەر راپەڕینی گەلانی عـراق و بـەهیچ شێوەیەك نەمدەویست پەیڤین لەگـەڵ کوێتییـەکان بکـەم یـا سەرگوزەشـتەیان لـەم کتێبـە تازەیـە بنوسمەوە. کەچی ئەو پەیڤینە ئاساییە گۆڕابە پەیڤێکی تێروتەسەلی رەسمی. ئـەو پەیڤینـە بـوە هۆی گۆڕینی شـێوازی نوسـینی کتێبەکەم. لـەکاتی ئـەو ئاخاوتنـەدا بـۆم دەرکـەوت تـاچ رادەیـەك ئەزمونی داگیرکردن مرۆڤ دەگۆڕێت. خەلیل هەرگیز ئەو مرۆڤەی پێش داگیرکردن نەبو.

ئیـشکردن لەسـەر داسـتانی کەسـێتی خـەڵکانی وەك خـەلیل و ئـەبو حەیـدەر دوارۆژ ئـالۆز دەکـات و تـەعمیم کردنیـشی زیـاتر دژوارتـر دەکـات. چـونکەئەو تـەپوتۆزەی هـەڵکراوە هێـشتا نەنیـشتۆتەوە، بـەڵام هـیچ شـتێك وەك سـەردەمی داگیرکـردن یـا کـاتی داگیرکـردن یـا وەك کـاتی راپەڕین لەشـوێنی خـۆی نامێنێتـەوە، بۆیـە دوای ئـەوەی چـاوم کـەوت بەهێنـدێك لـەو کەسـانەی بەشدارییان لەراپەڕین کردبو، ئەوانەی ماوەی بیست ساڵێك لەژێر دەستی دیکتاتۆرییـەت ژیـابون، بیروراکـانی منـیش لەسـەر راپـەڕین گۆڕانکاریـان بەسـەراهات. لـەئازاری / 1991دا رقوکینـەو ئازارێکی چەپەکراو لەبەدرەوشتی توندوتیژی لەعراق تەقییەوە. کاتێك بیرلەدڕندایەتی ئەو کارە دزێوانە دەکەمەوە کەخەڵکی بەسەریەکیان هێناوە زۆرجاران قێـزی لێدەکەمـەوە تادەگاتـە رادەی ئـەوەی خـۆم لەراپـەڕین بـەنامۆ دەبیـنم، ئەمـە لەکاتێکـدا بـەدڵ و بـەگیان هـانی راپـەڕینم دەدا، چونکە خودی قوربانییەکان لـەئازاردانی ئـەو کەسـانەی بەردەسـتیان دەکـەوتن لاسـایی ریـژیمیان دەکردەوە و راپەڕینەکەشیان شکستی هێنا. ئایا پێویستە کارەکان بەمشێوەیە بێت ؟

لـەژێر کاریگـەری وشـەی بەشـداربوانی راپەڕینـدا بەسەرسـامی رەشـدادەگەڕام. رەقـی و توندوتیژی وشەکان وەسف ناکرێت. بەڵام مەجازییـەتی داتـەپیو و عاتیفـەی میلۆدرامـای تایبـەت بـەگوتاری سیاسـی عـەرەبی بەتـەواوەتی ونبـو، لـەجیاتی ئـەوەش جـۆرێکی دی لەحەقیـەت بەدیارکەوت. دەمویست لەگەڵ ئەمجۆرە گوتارە خۆم بسازێنم. عراقییەکان هـەمو شـتێکیان دەوت و قـسەیان بـۆ دەکـردم بـۆ ئـەوەی دونیـا بەراسـتی روداوەکـان بزانێـت. بـۆ ساتەوەختێك خـودی قوربانیەکان رەتیـانکردەوە ئـەو پاساوە بێگیانـە قبـوڵ بکـەن کـە دەڵێت ؛ هـۆی هـەمو کێـشەکان دۆزەخی میکانیزمی رۆژئاواو ئیسرائیلە و لەجیاتی ئەوەش ئەو چەند وشەیەی ئەبوحەیـدەرمان بـینی کەلەسـەر دیـواری هۆڵەکـەی مـاڵی خـەلیل نوسـیبوی. ژمارەیـەك لەعراقییـەکان بەخۆیانـدا چوبونەوە، چونکە لەوانەیـە لەهێنـدێك هەلومـەرجی زۆر تایبـەت و دژواردا پیـسێتی و بـاڵاکردن لەرەوشتی مرۆڤدا تێهەڵکێش بێت، بۆیە لەو هەلومەرجەدا کەسانێك دەردەکـەون گـەورەترن لـەو شێوەگەرێتیەی کەزۆرجاران سورین لەسەر ئەوەی پێیانەوە بلکێنین.

سەربازە ئەبوحەیدەرئاساکان لەجادەی سەرەکی کوێتەوە بەرەو بەسرە رایانـدەکرد. لـەنزیك گردی مەتلاع (مەتلاع گردێکی لمییەو بەرزییەکـەی چـوار سـەد مـەتر دەبێـت و نزیکـەی بیـست میل لەباکوری رۆژئاوای پایتەختی کوێتەوە دورە و نزیك شارۆچکەی جەهرا ـ یە) کـەرتی دووی زریپۆشی لیوای بەور (لواء النمر) کەبە " سەگی دۆزەخ " ناسراوە پەلاماری هێزە راکردووەکەی سوپای عراقی دا. پـەیامنێری تایبـەت بـەلیوای بـەور بەمـشێوەیە ئـەو پـەلامارە دەگێرێتـەوە : " زۆربەی عراقیەکان خۆیان تەسلیم بەهێزەکانی ئەمریکا یا بەرگری کویت دەکـرد یـا هەوڵیانـدەدا خۆیان بەدەستەوە بدەن، دیمەنێکی سەیربو، لەئاهەنگی راوێکی مەزن دەچو. عراقیـەکان لـەپێش چاوم وەك ئاژەڵ باڵبەست دەکران ... لە تەماشاکاری نێو پێشبڕکێی لەناوبردن دەچو". هێنـدێك لەو سەربازانەی دەیانویست لەفەراخ جادەکە خۆیان بشارنەوە، کەوتنـە کێڵگـەی مـینی خۆیانـەوە یـا هێنـدێك لەسـەربازەکان بەنائومێـدی تەقـەیان لـەو سـەربازانەی خۆیـان دەکـرد کەرێگەکـەیان لێگرتبون. یەکێك لەئەفسەرە گەورەکانی ئـەمریکا دەیـوت ئامـانجی هێزکـانی هاوپـەیمانان بـەدیل گرتنی پاشماوەی سوپای عراق بو تا وەك " سەگی سەرانگوێلك " لەلای خۆیـان بیانهێڵنـەوە ". یـا هـەروەك سـەرکردەی بـاڵی هێـزی ئاسمـانی مـارینز جەنـەراڵ مـایجۆر مـۆر دەڵێـت : " ئـەم کـارە لەگەمەی شەڕە فەل دەچو ". ئەم گەمەیەش پێش ئەوەی باری کەشوهەوا بـەرەو خراپـی بـروات چـەند کاتـژمێرێکی خایانـد. بـەلام سـەبارەت بەعەقلیـەتی دەشـتەکیانەی ئینگلیزێـك، ئـەوەی لەمەتلاع رویدا لە " تەماشاکردنی مێگەلە مەڕ دەچو"[(4)]. ئەو رستانە وەسفی ئەوە دەکات چۆن کـەژاوەی بێـسەروبەرو راکـردن لـە ئۆتۆمبیلـە دزراو پـاس و لـۆری و تانـك و زریپۆشـەکان قەرەبالغییەکی بێماناو ئەفسانەییان لەئاسنە شکاو و نەفەری برژاو دروست کردبو، کە بەدرێژایی 60 میـل هـەر چـوارلای جادەی نێـوان جـەهراو سـنوری عراقیـان گرتبـو. ئـەم ئۆپراسـیۆنە زۆربەنهێنی لەدوری نیو میلەوە ئەنجام دراو تەنها یەك سەربازی ئەمریکی بریندار بو.

لەکاتی شەڕی کەنداودا جۆرە چەکێکی پێشکەوتویان تـاقیکردەوە کـە گەرماییـەکی نائاسایی بەرهەم دەهێنـا و بەدرێـژایی رێگـەی مـەتلاع لـەدژی سـەربازە عراقییـەکان بـەکاریان هێنـا. ئـەو گەرمییە ئەوەندە بەهێز بو شوشەی ئۆتۆمۆبیل و شتەکانی دی دەتوانەوە و دەیکـردن بـەدڵۆپێك لەسیلیکۆن، هەروەها ئەو گەرمییـە دەبـوە هـۆی تەقینـەوەی ئـامێری دی بێئـازار و شـتی سـەیری لەسەر لەشی مرۆڤ دروستدەکرد.

یـەکێك لـەو سـەربازانەی ویـستبوی خـۆی لـەئۆتۆمۆبیلێکی بارهـەڵگری جـۆری کـاوازاکی هەڵداتە خوارەوە دوو کەرت ببو " سەربەرەو خـوار لـەدەرەوەی کورسـییەکەی هەڵپەسێرابو، لای

چەپ و خوارەوەی هەلاهەلا و ... قاچی لەدوری ـ 15 ـ پێ ببو بەخەڵوز". نۆ پیاو لەناو ماشێنێکی بارهەڵگردا لەچاوتروکانێك بەتەواوەتی سوتابون و ببون بەیەکپارچە خەڵوز، ئەو نۆ کەسە چۆن لەناو ماشێنەکە دانیشتبون بەسوتاویش هەر بەو شێوەیە مابونەوە. سەربازێك قنگەوتلور کەوتبو وەك ئەوەی ژێر سندوقی ئۆتۆمۆبیلەکە بگەڕێت و هەردووقاچی ببو بەخەڵوز و لەناوەراستی رانیشیەوە لەهەوادا هەڵدەلەرزی. لەگەنجێکی جوانکیلەی چەناگە باریك و دڵپاك دەچو. سەرەرای ئەوەی لەشی ببوبەمۆمیا، بەڵام ئەو خەسڵەتەی تیابەدی دەکرا. بۆمبێك پیاوێکی هەڵتەکاندبو، و کونێکی گەورەی دەمکراوەی لەلەشی دروست کردبو، هەناوو ریخۆڵەکانی لەشوێنی خۆیان مابون بەڵام لەبرژاویدا لەشی رەشداگەڕابو"[5]. لەدوای چەند رۆژێك رۆبەرت فیسك ـ ی رۆژنامەنوس سەردانی شوێنەکەی کرد، گەلەسەگێکی بینی پاشماوەی سەربازە عراقیەکانی دەکرانەوە[6].

یەکێك لەو کوێتیانەی لەدوای رزگاربون سەردانی مەتلاعی کرد، بەرامبەر بەو دیمەنە هەستی بەخۆشییەکی زۆر دەکرد و بەمشێوەیە گوزارشتی لەهەست و بیروبۆچونێك دەکرد کە لەو دەمەدا لەکوێت برەوی هەبو " خۆشحاڵم بەبینیی ئەم مردن و وێرانکارییە، چونکە عراقییەکان زۆر لەمە زیاتریان بەئێمە کرد " [7]. بەڵام لەلایەکی دی خەلیل پەرچەکردارێکی جیاوازی هەبو. خەلیل لەدوای ئەو قەتلوعامە و لەماوەی کەمتر لەبیست و چوار کاتژمێر، ئێوارەیەکی درەنگی زەردەپەڕ گەیشتە مەتلاعو بەدوای حەمودی رەفیقی منداڵیدا دەگەڕا کەچوار رۆژ پێش رزگاکردنی کوێت وەك زۆربەی کوێتیەکان لەلایەن سوپای عراقەوە بەدیل گیرابو. خەلیل لەبەر چەند هۆیەکی بەجێ دەترسا لەوەی لەسەر جادەی مەتلاع تەنها چەند شتێکی بەجێماوی حەمود بدۆزێتەوە.

" کاتێك لەئۆتۆمۆبیلەکە دابەزیم، یەکەم شت هەستم بەبۆن دەکرد. بۆنێك لەبۆنی ناپاڵم دەچو، وەك بۆنی سوتاوی، سوتانی ئەو شتەی لەیەك کاتدا ئۆرگانی و نائۆرگانیش بو. بەدرێژایی ماوەی داگیرکردن و تەنانەت پێش سوتاندنی بیرەنەوتەکانیش بۆگەن وڵاتی تەنی بو. ئەو بۆگەنە لەمانگی کانونی دوەم و شوبات دا بەرادەیەك تیژو بەهێز بو بەردەوام کۆلۆنیای ریش تاشینم بەکاردەهێنا بۆ ئەوەی لەو بۆگەنە رزگارم بێت. لەمەتلاع بۆگەن وەك شەپۆلێکی گەرما روبەروت دەبووە، بۆنێك لەشتی گەنیو و دارزیوی تێکەڵ بەتایەی سوتاو و لاشەی داوەشاو دەچو، بۆگەنێك وەسف ناکرێت. دەبوایە لەرۆیشتندا زۆر وریا بیت، چونکە چەك و تەقەمەنییەکی زۆر لەوناوەدا بڵاوبووە بۆیە بەوپەڕی وریایی هەنگاوم دەنا و هێندێك جاریش بەناچاری لەجادەکە لام دەدا یا بەسەر ئۆتۆمۆبیلەکاندا بازم دەدا تالەکۆتاییدا بڕیارمدا بەسەر ساترە چیمەنتۆکە

بڕۆم لەبەرئەوەی کەمێك لەجادەکە بەرزتربو، کەچی سەرەرای ئەو بێدەنگییەش مرۆڤ شڵەژانێکی مەزن و وروژانێکی متی بەدیدەکرد، هەروەك بێدەنگی ساتەوەختی روداوەکە. حاڵەتێکی ترس و تۆقاندنی ئەوتۆ بو خەڵکەکەی سەرسام کرد و هەمو شتێکیشی لەناوبرد.

پێویستە بزانین ئەو خەڵکە بەتەواوەتی تۆقیبون. ئۆتۆمۆبیلێکی زۆر بەهەمو لایەکدا بڵاوببونەوە و دەرگای پێش ودواوەیان کرابونەوەو شاسیەکانیان هەڵدرابونەوە. هێندێك لەئامێرەکان رویانکردبووە خۆرئاوا و هێندێکی دییان خۆرهەڵات یا باکوری خۆرهەڵات یا باکوری خۆرئاوا یا بەسەر ساترە چیمەنتۆکە هەڵنزابون یا بەتەواوەتی لەرێگە لایان دابو و هێندێکی دییان 180 پلە سوڕابونەوە رویان کردبووە پایتەختی کوێت. ئەو شتانە زۆر بەخێرایی رویاندا. ئەو ئۆتۆمۆبیلانەی بەتەنیشتیانەوە دەرویشتم هێشتا رادیو و ریکۆردەرەکانیان ئیشی دەکرد و دەنگی موسیقا و باری کەشوهەوا لەدورەوە بەکزی دەبیسترا.

ئۆتۆمۆبیلیکی سوری ئاگر کوژێنەوەی بەڕیوەبەرایەتی ئاگر کوژانەوەی کوێتی بەهەمو پەیژەو سۆندە لولکراوەکانی خۆی کێشابو بەپاسێکی نەفەر هەلگری سپی و شیندا و وێرانی کردبو، پاسێك بو لەو پاسانەی دەشیا بۆ گوێزانەوەی حەمود بەرەو عراق بەکاربهێنرێ. پاسێکی بەتاڵ بولەخێودەچو. تانکەرێکی گەورە خۆی کێشابو بەئۆتۆمۆبیلێکی بچوکی ماست دابەشکردندا و ماشینێکی تویوتا کرونا خۆی کێشابو بەتانکیکدا. گەلێك تانکی دی. مرۆڤ نەیدەتوانی وێنای نامۆیی ئەو بێسەروبەرییە بکات.

بەڵام لەراستیدا ئەوەی باوەر نەکردەنی بو لەنێو ئەو ئامێرانەدا دەبینرا. پێم وابو عراق و گەلی عراق دەناسمەوە. جیاوازییەکی زۆریان لەگەڵ ئێمە و هیچ مرۆڤێکی دی نیە. سەربازەکان چاوەرانی ئەوەیان لێدەکرێ شەڕبکەن و خۆیان بەکوشت بدەن و مرۆڤ لەم هەڵوێستەیان تێدەگات، بەڵام بۆچی ئەو سەربازانە بۆ نمونە سینیەکی پلاستێك یا تەنەکەیەکی خۆڵ یا تیوبێکی دەرمانی دان دەدەزن؟

بوکە شوشەی "باربی". ئایا دەتوانن وێنای دزینی دەیان بوکە شوشەی باربی بکەن ؟. ئەو بوکە شوشانەی جلی بوکێنی و قردێلەی سپییان پۆشیبو. دزینی دەرپێی ژنانە و رۆژمێری سەردیوار و کاتژمێر و قوتوی جگەرە و دزینی چەندین سەفتە گۆڤاری "مرآة الامة" ی کوێتی کە گۆڤارێکی بێناوەرۆکی ژنانەی کوێتی بو. ئەمە سەرباری دزینی سندوقە پرتەقاڵ و فەردە برنج و کیسەپیاز، بەگشتی شتی زۆر پروپوچ و بێبەهاتریان دزی بو. ئەو شوێنە لەبازاری وردەواڵە فرۆش دەچو. ئەو جانتایانەی لەناو زریپۆش و ماشینی گواستنەوەی سەربازە

عراقییەکان کەوتبون، شتە دزراوەکانی لێهاتبونە دەرەوە. سەربازە عراقییەکان لەناو فەردە و کیسەی وردەواڵەی دزراو گیانیان لەدەست دابو. روداوێکی هێندە سەیر بو مرۆڤی ناچار دەکرد بیر لەژیانی تایبەتی خۆی و بەهای شتە مادییەکان بکاتەوە. ماڵە کوێتییەکان ئاڵتون و گەوهەرێکی زۆریان تیابو، کەچی سەربازەکان لەکاتی هەڵهاتن و رزگارکردنی گیانی خۆیان ئەو شتانەیان دزیبو. لێتان دەپرسم ژیانی ئەو سەربازانە بەنرخترە یا ئەو شتە مایەپوچانە؟ بەراستی مردنێکی دزێو بو؟ بەبێ ئەوەی رەوایەتی یا نارەوایەتی ئەو شەڕە لەبەرچاوبگرین ئەوا دەبینین سەربازەکان وەك دزێکی سوك و سەلیم دەمردن.

نامیلکەکانی حزبی بەعس و دۆسیکانی هەواڵگری عراق لەناو ماشێنێکی سەربازی دی پەرشوبلاوببونەوە. (28) فایلم لەو دۆسیانە کۆکردەوە. دۆسێکان تایبەت بون بەناوچەی فروانیە (فروانیە) کوێت. گرتنی تایپێك لەماڵێکی کوێتی بابەتی راپۆرتێکیان بو. راپۆرتەکانی دی لەسەر دزین یا بزربونی سەیارەی ناوچەکە بو. دۆسێکانم تەسلیم بەهێزی بەرگری کوێتی کردەوە. فەرهەنگێکی مەوردی (مورد) ئینگلیزی و عەرەبیم لەسەرجادەکە دۆزییەوە و ناوی خاوەنەکەی لەسەر لاپەرەی یەکەمی فەرهەنگەکە نوسرابو. فەرهەنگەکەم لەلای خۆم هەلگرتوە بەو هیوایەی رۆژێك بیدەمەوە بەخاوەنەکەی. پێم خۆشە ناوی خاوەنەکەی بزانم. ناوێکی میسریە..

بەهەرحاڵ، لەهەمو ئەزمونی سەر جادەی مەتلاع، وێنەی مردنی سەربازێکی عراقی تا مردن لەیادەوەریمدا دەمێنێتەوە. ئەو کاتەی بەرەو باکور دەرۆیشتم لەسوچێکی سەرجادەکە و لەناو چەندین ئۆتۆمۆبێلی شکاودا سەربازێکم بینی بەدەما کەوتبو. لەشی بەئاراستەی باکوری رۆژهەڵات کەوتبو، پێم وایە بەئاراستەی فاو بو، هەردوو مشتی توند نوقاندبو، سەری بەجۆرێك خستبوە نێوان هەردوو دەستییەوە کەتەنها پشتەسەری دەبینرا، وەك کەسێك نامەیەکی پێبگات یا وەك کەسێك بەسەر سکدا کەوتبێت و پشتی لەخۆر کردبێت.

ئەو سەربازە یەکەم، لەسوتاویدا وەك خەڵوز رەش داگەڕابو، نە جلی سەربازی لەبەردامابو، نە موو بەلەشییەوە مابو. لەدورەوە لەشی و جادە قیرەکە لەیەك جیانەدەکرایەوە. دوەم، نیوەی لەشی، لەناوکی بەرەوخوار نەمابو، وەك ئەوەی بەمەقەستێکی گەورەی زۆرتیژ دوولەتکرابێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا وەك پیاوێکی کەتە و چوارشانەی بەخۆ دەهاتەبەرچاو.

هەستم کرد بەهۆی قورسی شەڕەکە پەنای بۆ جادە قیرەکە بردبو، وەك ئەوەی لەو جادە قیرەنەرمتری شك نەبردبێت روخساری خۆی تیا بشارێتەوە. لەمناڵێکی چەتونی سەرزەنشت کراو دەچو کە دەرگای ژورەکەی لەخۆی داخستبێت و سەری خستبێتە ژێرسەرینەکەیەوە بۆ ئەوەی

کەس بەداماوی و ترس وخەفەتی نەزانیً. ئەو سەربازە عراقییە لەبەرئەوەی هیچ دەربازگە و جێگەیەکی دی نەبو، پەنای بۆ زەوییە ڕەقەکە بردبو.

شێوەی مردنی ئەو سەربازە شتێکی وەبیرهێنامەوە کەهیچ پەیوەندییەکی بەو دیمەنەوە نیە. لەپێش دەسپێکردنی شەڕی کانونی دوەم، لەروداوێکی چاوەروانەکراودا خزمێکی گەنجی پەرکەم دارم لەتەمەنی بیست ساڵیدا گیانی لەدەست دا. نزیکەی کاتژمێری (9) ی سەر لەبەیانی خزمەتکارەکە بەچاوی پڕلەفرمێسکەوە بەپەلە خۆی کرد بەماڵی ئەو پورەی لەماڵیان دەژیام و بەردەوام ناوی خزمەکەمی دوبارە دەکردەوە و داوای لێکردم سەردانی بکەم، ئیتر تێگەیشتم شتێك رویداوە، چونکە خزمەکەم لەروداوێکی ئۆتۆمۆبیلەوە توشی نەخۆشی ڤ هاتبو، بۆیە چارەسەری وەردەگرت. پێم وابو ڤ لێیداوەتەوە لەبەرئەوە بەپەلە بەهانایەوە چوم.

خزمەکەم جگەرەی زۆر دەکێشا، بۆیە پێدەچێت لەنیوەشەودا و هەر لەسەر نوێنەکەی خۆیەوە ویستبێتی سنگی پاك بکاتەوە، رەنگە کەوتبێتە لای چەپ بۆ ئەوەی تف رۆبکاتە ناو تەنەکە خۆڵە هێلکەییە کانزاییەکەی تەنیشت نوێنەکەیەوە، ئیتر هەر لەو ساتەشدا لەسەر نوێنەکەی کەوتۆتە خوارەوە و سەری لەتەنەکەی خۆڵەکە گیری خواردوە چونکە بەو شێوەیە کەوتبو.

خزمەکەم بەرامبەر بەشتەکان کاردانەوەیەکی زۆر توندی هەبو، بەدەنگێکی بەرزقسەی دەکرد. رەنگە لەکاتێکدا کە سەری لەناو تەنەکە خۆڵەکەدا بووە، فێی لێهاتبێت، ئیتر سەری بۆ دەرنەهێنرابێتەوە وتف و لیك هەناسەی لێبریوە، بۆیە هەر لەناو تەنەکەی خۆڵەکە هەناسەی لێبرابو. ویستم یارمەتی بدەم و هەناسەی بۆ بگێڕمەوە بەڵام لەشی سارد بو. قەراغی تەنەکە خۆڵەکە لەسەرملی دەرچو بو. دەموچاوی شین هەڵگەڕابو. زمانی شۆروئاوسابو. دەستە سارد و سڕەکانی لەدەستی سەربازی سەرجادەکەی مەتلاع دەچو. مردنێکی سامناك بو. چەندین کەرەت وەك سەربازە عراقیەکەی سەر جادەی مەتلاع بیرم لەم روداوە کردۆتەوە. دوا وێنە کەبینی بریتی بو لەبنی تەنەکەی خۆڵێك. بەمشێوەیە خزمەکەم ماڵئاوایی لێکردین. ئەم روداوە وایلێکردم بیرلەمردنی خۆم بکەمەوە. پێم خۆشە بەشێوازێکی جوان بمرم وەك مردن لەکاتی عیشقدا یا لەکاتی خەوتندا نەك بەم شێوازە بمرم ".

لەئەستۆنان

www.dengekan.com

کاتێك کاسێتی چاوپێکەوتنەکەم دایە دەستی فیریاڵ ـ ی یاریدەدەرم بۆ ئەوەی تۆماری بکات زۆر تـوڕە بـو. ئایـا بەراسـتی ئـەو وشـانە وەك خـۆی بنوسمـەوە؟ فیریـاڵ دەیویـست دەسـتکاری چـاوپێکەوتنەکە بکـات، چـونکە وەك عراقیـەك هەسـتی برینـدار کرابـو، هەرچـەندە پـێم وابـو ڕەزامەندیم وەردەگرێت کاتێك دەستکاری کردنـی تێکستەکە دەکات، بـەڵام مـن سوربوم لەسـەر ئـەوەی بـەهیچ شـێوەیەك دەسـتکاری نوسـینەکە نـەکات و لـەجیاتی ئـەوەش داوام لـەفیریاڵ کـرد هەستی خۆی بنوسێت و بەفیعلیش ئەو کارەم کرد. کام وەسفی خەلیل لەسەر روداوەکەی جادەی مەتلاع فیریاڵی ئەوەندە تورەکردبو؟

بۆن فیریاڵی وروژاند و بەبێدەنگی هەستی بەسوکایەتی دەکرد، چونکە پێی وابـو تەنانـەت "کوێتیە پیشەوەر و خاوەن بروانامە بەرزەکانیش عراقییەکان بەبۆن نـاخۆش تاوانبـار دەکـەن". فیریاڵ ئـەو ژنـە کوێتیانـەی وەبیرهێنامـەوە کـە رادیـۆی "سـبکترۆم ئینتەرناسیونال" بانگهێشتی دەکـردن، ئــەو رادیۆیــەی لــەدوای داگیرکردنــی کوێــت لەلەنــدەن دامــەزرابو. ژنــە کوێتیــەکان بەدورودرێـژی باسـی ئـەو "بۆنـە ناخۆشـەی" عراقییـەکانیان دەکـرد کـە وڵاتەکـەیانی تـەنی بـو. لەگەڵ بەردەوامبونی داگیرکـردن ئـەو بۆنـەی سەرچاوەکەی خـودی "عراقییـە داگیرکـەرەکان"بـو قێزەوتنـر دەبـو. فیریـاڵ پێـی وابـو خـەلیل بـەفیعلی باسـی لەجەسـتەی داوەشـاو و تایـەی سـوتاو نـەدەکرد و هـیچ شـتێکیش ئـەو رایـەی پێنـەدەگۆڕی، چـونکە فیریـاڵ سـوربو لەسـەر ئـەوەی کـە خەلیل باسـی ئێمـەی دەکـرد و لەراسـتیدا دەیـوت بـۆنی ئێمـە ناخۆشـە. ئایـا مـن زانیـاریم هەیـە لەسـەر ئـەوەی لەدێرزەمانـەوە کوێتیـەکان دەهاتنـە عـراق تـا لەگـەڵ ژنـانی بەسـرە رابـوێرن ؟ و مەبەسـتیان تـەنها رابـواردن بـو لەگـەڵ ژنـانی عراقیـدا. لـەدوای داگیرکردنـی کوێـت زۆرێـك لەعراقیـەکان بەمـشێوەیە بیریـان دەکـردەوە بەتایبـەتی پیـاوان هەسـتیان دەکـرد شـەرەفیان لەمەحەکدایە، بەتایبـەتیش لـەدوای ئـەوەی سـەدام حوسـەین لەگوتارێکیدا بـەمجۆرە پاسـاوی بـۆ داگیرکردنی کوێت دەهێنایەوە: " ماجیدەی عراقی بەدرهەمێکی کوێتی بو"[8].

لەبیرمـە منـیش هەسـتم بەهـەمان بێـزاری فیریـاڵ کـرد، کاتێـك خـەلیل باسـی پیـسایی چواردەوری گوێرەکە سەربڕاوە نیوە خوراوەکەی بۆ دەکردم کەرۆژێك لەدوای رزگارکردنی کوێت لەسـەر فەرشـەکەی مـاڵی خۆیـان بینیبـوی. فیریـاڵ ئـازارێکی زۆری بەدەسـت بەعـسیەکانەوە چەشتبو، بۆیە پێی خۆش نـەبو سـەرلەنوێ قسە لەسـەر کـردەوە ترسناکەکانی پیاوانی بـەعس بکات، کەچی سـەرەرای ئـەوەش چاوپێکەوتنەکە وروژانـدبوی. هـەروەك ئاشکرایە ئـەو شـتانەی لێرەدا لەمەحەکە بەرادەیەك زۆرە کەیادەوەری فیریاڵی ماندوودەکرد لەگەڕان بەدوای بـژارکردنی ئـەو شـتانەی ژنـە کوێتیـەکانی والێدەکرد لەوبەرنامەیـە بێنـەگۆ، ئـەو سەرنجانەشـی لەرێگـەی

برادەرەکانییەوە لەلا چەسپیبو. فیریاڵ بەرادەیەك لەو چاوپێکەوتنە تورەببو کە نەیدەتوانی درێژە بەکارەکانی بدات.

ئەو بەسەرهاتە ناخۆشەی خەلیل لەحەوت مانگی داگیرکردندا بۆی گێرامەوە ترسی کوێتیەکانی بەجۆرێك بۆ ئاشکرا کردم کە هیچ رۆژنامە و ریپۆرتاجێکی تەلەفزیونی ئەو کارەی نەکردبو [9]. بۆ نمونە بەسەرهاتی سێ برای بۆ گێڕامەوە کە تەنها لەبەر ئەوەی مۆبایلیان پێبو گوللەباران کران، چونکە گومانی ئەندامێتی هێزی بەرگری کوێتیان لێکردن ولاشەکانیشیان لەسەریەك لەبان جادەکە بەجێ هێشت تا خەڵکانی دی پەندی لێوەربگرن. پێشتر روداوی لەو بابەتەم بیستبو، بەڵام نەك بەوشێوەیەی کەخەلیل دەیگێرایەوە :

" لاشەی براکەی سەرەوەیان توشی شۆکێکی گەورەی کردم، پێستی بەتەواوەتی رەش داگەڕابو، سەری بەپەڵەیەکی سوروسپی داپۆشرابو بەبێ ئەوەی بەدڵنیاییەوە سەرچاوەکەی بزانیت. تالەکۆتاییدا تێگەیشتم ئەو پەڵەیە، لەخوێن بەربونێکی لەسەرخۆی مێشکەوە دروست بوە، بەڵام نەمدەتوانی بەتەواوەتی جیاوازی لەنێوان رەنگی سپی و پێستی رەشداگەڕاو لە فیکری خۆم دەربکەم. ئەو پەڵەیە روومەتی گوڵئاسای تابلۆیەکی رێنواری وەبیرهینامەوە، چۆن هەمیشە وادەهاتە بەرچاو لەپشتەوە پەلامارت دەدا. بەڵام چۆن لەوساتەدا بیرم لەتابلۆیەکی رێنوار دەکردەوە، خۆشم نازانم، رەنگە راڤەکردنی ئەوەش سەبارەت بەخۆم کارێکی ترسناك بێت، نازانم".

لەکاتی داگیرکردنی کوێت دا نیشانەیەکی پیس تەشەنەی سەندبو کە زۆر لە کوشتنی کوێتیەکان و تالانکردنی ماڵەکانیان خراپتربو. کوێت لەو حاڵەتەدا بهێننەوە پێش چاوی خۆتان چۆن توشی جۆرێك لەدەردەرەشی (تاعون) بوە. ئەو دەردە رەشەی بەچاو نابینرێ، بەڵام هەڵمی مردنی لێهەڵدەستی. ئەو تاعونەش لەو برینە پڕلەکێمانە بلاودەبووە کەپێشتر کەس زانیاری لەسەر نەبو. برینەکان بۆنێکی ناخۆشیان هەبو ئەوەش رووی راستەقینەی ئەو نیشانە پیسە بو. چیرۆکێکی ئیسرائیلی وێنای سەربازێکی ئیسرائیلی دەکات کەپێشتر لەناوچەداگیرکراوەکان خزمەتی کردوە، بەڵام کاتێك سەربازەکە دەگەڕێتەوە هەست دەکات بۆنێکی ناخۆشی لێدێت و بۆنەکەشی ناڕوات " بۆنی ڤیزەونی شابەرو، وەك پەڵە هەورێکی رەش هەمو هەست داگیردەکات. لێرەدا زۆر زەحمەتە مرۆڤ هەڵبکات ... رەنگە ئەوەش بەشێك بێت لەدڵڕەقی"[10]. ئەو چیرۆکانە حەقیقەتیك ئاشکرا دەکات کە داگیرکردن چ لەکەناری رۆژئاوای روباری ئوردون بێت یا لەکوێت، بەردەوام بۆنێکی پیسی هەیە.

www.dengekan.com

لەدوای 2 / ئاب / 1990 بۆنێکی پیسی لەو جۆرە لەکوێت بڵاوبووە. بۆنێکی پیسی نائاسایی لەهەمو سوچ و قوژبنێکی کوێت هەستی پێدەکرا، دواتریش بۆنەکە ئەوەندە زیادی کرد مرۆڤ خۆی بۆرانەدەگیرا. پاشەرۆك فرێ نەدەدرا و بۆگەنی دەکرد و بۆنێکی ئۆرگانی ناخۆشی دروستدەکرد. لاشەی ئەو کوێتیانەی لەکاتی بەرگریدا بەردەست دەکەوتن لەسەرە ڕێگە فرێدەدران ـ وەك لاشەی سێ براکە ـ وبەکتریاش پاشماوەی لاشەکانی خراپ دەکرد. بێگومان ئەو شتانە بۆنێکی پیسی دروستدەکرد. عراقی و کوێتییەکان وەك یەك ئارەقەیان دەردەدا و لەجاران کەمتر خۆیان دەشۆری. ئاو و کارەبا کەمی کردبو. جلەپیسەکان نەدەشۆران. ئاستی چاککردنەوەی ئامرازەکانی پاککردنەوەی ئاو زۆر دابەزیبو، هەروەها ئەو نەوتە خاوەی دەگەیەنرایە دەرەوەی شار بەرێگەیەکی زۆر سەیر بۆ ناوشار دەگەڕایەوە، و گیانلەبەرە ئاوەکییەکان دەمردن و بۆگەنیان دەکرد.

کەواتە راست بو بۆگەنی پاشەرۆك و ماسی و ئاوی پیس و بۆنی جەستەی ئارەقکردو ئاسمانی کوێتی پڕکردبو لەبۆنێکی تیژی ناخۆش، ئەمە ئەگەر قسە لەسەر کاریگەری سوتاندنی شەش سەد بیری نەوت نەکەین، بۆیە دەبینین تائەمرۆش منالان بەڵغەم و کۆکەیان هەیە. راستی مەسەلەکەش یەك شتە ئیتر ئەو بۆنە، بۆنی جەستە بێت یا بۆنێکی خەیاڵی بێت ئەویش؛ داگیرکردن دزە بۆ ناو جەستەی مرۆڤ دەکات. کوێت لەکاتی داگیرکردنی عراقدا بۆنێکی ناخۆشی هەبو کە رەنگە هەرگیز بۆ دۆخی جارانی نەگەڕێتەوە.

داگیرکردن و شەڕوستەم و سەرپێچی کردن بیرۆکەیەکی رووتە ئەگەر لەگەڵیا نەژی، رەنگە وەك هەستێکی مرۆیانەی بێگیان بمێنێتەوە، تەنانەت ئەگەر کەسێکی خەلیل ئاساش بەشێوەیەکی زۆر کاریگەرانە بیگێڕێتەوە. پەرچەکرداری فیریاڵ لەچاوپێکەوتنەکەی خەلیل لەداگیرکردنی کوێت زیاتر شڵەژاندمی، هەروەها لەوەش تێگەیشتم کە ناشیرینی راستگۆیی خەلیل و سەرقاڵی فیریاڵ بۆ لەئەستۆنانی کوێتیەکان یەکتری رەت ناکەنەوە، بەڵکو بەپێچەوانەوە راڤەی یەکتری دەکەن. لەهەردو حالەتەکەشدا بۆن کلیلی کێشەکە بو.

بۆنی ناخۆش واتە شتێك بۆگەنی کردوە، ئەمەش لەدیدی موسڵمانێکی خواناسدا ئاماژە بۆ شتێکی پیس دەکات، بۆیە دەستنوێژگرتن لەپێش نوێژ وئوسڵ دەرکردن لەدوای کاری سێکسی و بێنوێژی و منالبون و مردن پێش ئەوەی مردوو کفن ودفن بکرێ، فەرزە لەسەر هەمو موسڵمانێك لەبەر ئەوە مەسەلەکە تەنها پەیوەندی بەتەندروستیەوە نیە، بەڵکو خۆپاراستنە لەپیسی و گڵاوی، بۆیە کاتێك ریژیمی عراق ڕێگەی نەدەدا خەڵکانی لەسێدارەدراو بەرێگەی ئیسلامی کفن و دفن بکرێن بۆ ئەوەی تا هەتاهەتایە روحیان گوناح باربکات. تەلکیف (تلکیف)

کەمایەتییەکی بێزراوی مەسیحی کلدانی عراقە و لەبەر نزیکی لەگوندی تەلکیف ئەو ناوەی لێنراوە. تەلکیفەکان پێیان دەوترێ "میز پاککەراوەکان" لەبەر ئەوەی پەیوەندی نێوان گروپێکی مەسیحی و پیسی و پۆخڵی لەکولتوری ئیسلامدا کارێکی رێکەوت نیە. لەلایەکی دی لەناوچەی رۆژهەڵاتدا بۆنە تیژەکانی وەك بوخورد زۆر رەواجی هەیە، چونکە بۆنی ناخۆش ناهێڵێت و مانای پاکی و تەمیزی دەگەیەنێت. بەپێی دابونەریتی میوانداری لەلای عەرەب دەبێ میوان لەکاتی تێرخواردن قرقێنە لێبدات، چونکە مانای باشی خواردنەکە دەگەیەنێت و خانەخوێش دڵخۆش دەکات، ئەمە لەکاتێکدا قرقێنە لەسەر مێزی نانخواردنی ئینگلیزی کردەوەیەکی زۆر دزێو و ناشیرینە، کەچی تر لێدان لەلای عەرەب لەبەردەمی خەڵکی شایانی لێبوردن نیە ولەرۆژئاواشدا شتێکی ئاساییە ئەگەر بەئەنقەست نەبێ.

بۆنی پیسایی مرۆڤ ناخۆشترین بۆنە. فیریاڵ لەبێلایەنی دیاردەی بایۆلۆجی لەشی مرۆڤی دەروانی و لەپشتییەوە کۆمەڵێك مانای ئاڵۆزی شارستانی و دەلالاتی نادیاری دەبینی. بەڵام من لەلایەکی دی، تاڕادەیەکی زۆر بوبوم بەکەسێکی رۆژئاوایی، چیدی سەرسام نەدەبوم بەو زمانە رەمزییەی بەشێوەیەکی زۆر ورد توانای جیاکردنەوەی هەیە، تا لەدواجاردا دەگاتە ئەوەی گرنگی شتێك بۆنەکەی ببەستێتەوە.

پەرچەکردارەکانی لەش زنجیرەیەك هەستی ئاڵۆز دروستدەکات کە هەمو ژێردەستە و داگیرکارێك پێکەوە وەکویەك وێراندەکات : پاساوی پروپوچ، ناسنامەی هەرەشەلێکراو، کەرامەتی بریندار، هەستی شەرمن و تاوان و ئارەزوی تۆڵەسەندنەوە، بۆیە وشە تۆمارکراوەکانی خەلیل هەستی لەئەستۆنانی لەوجۆرەی وروژاند نەك تەنها هۆکاری بایۆلۆجی تایبەت بەهەستی بۆنکردن.

ئەوانەی بەپێچەوانەی ئەوانی دی بۆ باکور دەڕۆن، بەرەو باشور دەڕۆن، ئەمەش برێك کارئاسانی بۆ کردم.

شیعر و لەئەستۆنان

<u>لەو خۆپێشاندانانەی وڵاتە عەرەبیەکانی هێنایە لەرزە (وەدەهێنێتە لەرزە)، هیچ دروشمێك ئەوەندەی ئەو دروشمە توندوتیژە هۆرای بۆ نەکێشرا کەدژی شانشین و میرنشینەکانی کەنداو دەوترایەوە.</u>

ئەمە یەکێکە لەوتەکانی مونسیف مەرزوقی (منصف المرزوقی)، سەرۆکی هاوبەندی مافی مرۆڤ لەتونس، تەنانەت لەکاتی داگیرکردنی کویتیشدا لە" 90٪ عەرەب بەمیسریشەوە رقوکینێکی زۆریان لەو ریژیمە دیکتاتۆرو کۆنەپەرستانەی کەنداو بو کە ماڵ و شەرەفی عەرەبیان بەهەدەر دەبرد و بەردەوام وەك مشەخۆرێکی قێزەون مامەڵەیان لەگەڵ هاوڵاتیانی عەرەب دەکرد. هەر خودی ئەو قینە گەورەیە لەپشت گەورەیی و بەرفراوانی ئەو خۆپیشاندانانەوە بو کەپشتگیریان لەعراق دەکرد، بەتایبەتی لەوڵاتانی رۆژئاوای نیشتمانی عەرەب (مەغریب، جەزائیر، تونس و لیبیا) کە تێیدا پیاهەڵدانی سەدام و دژایەتی کردنی فەهد هاوسەنگ بو. لەو وڵاتە عەرەبیانەی چەند هەنگاوێك لەدیموکراتیەتی رۆژئاواوە دوربون، درندەترین ریژیمی نادیموکراسی و پێشێلکاری مافەکانی مرۆڤ حوکمرانی دەکەن و بەرادەیەك نادیموکراسین تەنانەت رێگەش نادەن ژن ئۆتۆمۆبیل لێبخورێت.." [11]. ئەمە وتەی سەرۆکی پێشکەوتوترین و بوێرترین و کۆنترین رێکخراوی مافی مروڤی وڵاتە عەرەبیەکانە کە ساڵی 1989 ژمارەی ئەندامەکانی گەیشتبوە 4000 ئەندام (ساڵی 1982 تەنها 1000 ئەندامی هەبو) و 40 لقی هەبوە[12].

ئەگەر دونیای سیاسەتیش بەهەند وەرنەگرین ئەوا زۆرێك لەروناکبیرانی عەرەب لەکاتی قەیرانی کەنداودا لەگەڵ کوێتیەکان هاوسۆز نەبون. "کوێت گرنگ نیە"، ئەمە وتەی رۆماننوسی لێهاتوی عەرەب، عەبدولرەحمان مونیفە، کە روداوەکانی شاکارە بەناوبانگەکەی (مدن الملح) تایبەتە بەعەرەبی کەنداو. بەرای مونیف عەرەبی کەنداو گرنگ نین [13].

بەڵام نوسەرەکانی دی لەسەر "دەستبلاوی" و " گەندەڵی" کویتیەکان، وتارەکانیان دەڕازاندەوە و وڵاتەکەشیان بەوڵاتێکی کۆنەپەرستی بێشەرعیەتو دەستکردی ئیمپریالیزم دادەنا، ئەمە سەرەرای ئەوەی کوێتیەکان هێندەی عەرەبی وڵاتە پێشکەوتوەکانی وەك سوریا و عراق و لوبنان دەستیان بەخوێنی خەڵکانێکی زۆر سور نیە، کەچی سوکایەتیان بەکوێتیەکان دەکرد وەك ئەوەی وڵاتە عەرەبیەکانی ناوچەکە شەرعییەتێکی زۆر و گەندەڵییان کەمتر بێ.

وشەی لەئەستۆنان (تحامل) شیاوترین وشەیە بۆ وەسفکردنی هەستی زۆێك لەعەرەبەکان بەرامبەر بەکوێتیەکان، تەنانەت لەو کاتەی وڵاتەکەشیان لەسایەی داگیرکردندا بەتاڵان دەبرا هەر ئەو هەستەیان هەبو[14]. رەگوریشەی لەئەستۆنان مێژوویەکی دێرینی لەدابونەریتی عەرەبدا هەیە و جۆرێکە لەجۆرەکانی بیرکردنەوە کە زۆر بێپەروایانە شێواز و گوتاری بەپێی هەلومەرج دەگۆرێت. باشترین نمونەی ئەم شێوازەش لەهونەری هەجودا دەبینرێ کە هەمیشە بۆ تانوت لێدانی شەرەفی تاکەکەس و گروپەکان تەرخاندەکرێ. هونەری هەجو زیاتر لەشیعردا

پەسەند دەکرێ، چونکە هەجو بۆ شەڕ و پێکدادانی گروپەکان بەکاردەهێنرێ. هونەری هەجو لەپێش ئیسلام لەنێو خێڵە عەرەبەکان دا بەشیعری بەرز دەنرخێنرا. ئەبو تەیب موتەنەبی (915 ـ 965 زاینی)و زۆرجاران بەمیری شیعری عەرەبی ناوزەدە دەکرێ، لەهەجوکردنی کافور ـ ی حاکمی میسر و ملکەچی دانیشتوانەکەی نمونەیەکی زۆر بەرجەستەی هونەری هەجوکردنە. ئەم شاعیر نابودە لەدوای دەست پانکردنەوەی دەستی سوالکەرانەی لەپێش دەرباری حاکمی میسردا چاوەروانی ئەوەی نەدەکرد خەلات نەکرێ، ئیتر شیعری بۆ تۆڵەسەندنەوە بەکارهێنا و بەرزترین ئاستی میرخاسی و خانەدانی خۆی بۆ سووککردنی رەشپێستێکی لچ کونی خەسیو خستەکار. کافوری خوسیو هێندە سوك و ریسوا بو تەنانەت مردنیش بێزی لەگیان کێشانی دەکردەوە "الا وفي يدة من نتنها عود. من كل رخو وكاء البطن منتفخ / لا في الرجال ولا النسوان معدود"[15].

ئەو نەریتە شیعرییەی لەسەر قەشمەری و سوکایەتی پێکردن و جنێودان بونیات نراوە، ناو وناوبانگی قوربانیەکانی لەکن لایەنگرانی شاعیر دەزڕێنێ، هەتا ئێستا لەکولتوری نوێی عەرەبدا بەشیعریشەوە بەزیندویتی ماوەتەوە[16]. ئەگەر بەرهەمەکانی نزار قەبانی شاعیری میللی عەرەب و کورەبازرگانی شام بەنمونە وەربگرین کەلەکۆتایی چلەکانی سەدەی بیستەم و لەگەڵ رێنیسانسی شیعر کە هاوزەمانی نوێخوازی دونیای عەرەبە، بەرهەم بلاودەکاتەوە ئەوا دەبینین لەزۆربەی هاونەوەکانی خۆی زیاتر هەوڵیداوە زمانی کلاسیکی شیعر زیندوبکاتەوە و لەزمانی عەرەبی رەشۆکی و زمانی نوسینی ناوچەی هیلالی خەسیب (ئوردون و سوریا و عیراق دەگرێتەوە) نزیکی بخاتەوە [17]. قەبانی لەزۆربەی شاعیرە عەرەبەکانی دی جەماوەردارترەو بەردەوام هەوڵدەدا کاریگەری هەڵچون لەشیعرەکانیدا دەربکەوێتو زۆرجاریش لەرێگەی هەڵبژاردنی وشەورستەی کورت و کاریگەرەوە سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت.

نزار قەبانی ساڵ و نیوێك پێش داگیرکردنی کوێت قەسیدەیەکی داناوە بەناوی "ئەبوجەهل فلێت سترێت" دەکرێت. لێرەدا دەستەواژەی ئەبو جەهل گوزارشت لەسەردەمی جاهلییەت دەکات. سەردەمی جاهلییەت بۆ وەسفکردنی باری نیمچە دورگەی عەرەب لەپێش دەرکەوتنی ئیسلام بەکاردەهێنرێت. قەبانی لەقەسیدەی (بەدو) مەبەستی لەو کەسانەیە کە دزە بۆ کۆشکی پەکنگهام دەکەن و لەسەر نوێنی شاهانە دەخەون و وشترەکانیان بەو پاسەسورە جوانانەی لەندەن دەگۆڕنەوە کەیەك لەدوای یەك لەبەرچاو ونەدەبن. ئەم قەسیدەیە زمانێکی سانا، دەستەواژەی باو، وشەی ئینگلیزی تەعریب کراو و سوکایەتی کردن لەسەر شێوازی موتەنەبی پێکەوە

کۆدەکاتەوە، بەڵام وێنە شیعرییەکان بەردەوام شێواو وهەست بزوێن بون (لەیبوکە بەدۆکان کاتێك لەسۆهۆ سەمایان دەکرد دامێنی دزداشە سپییە شۆڕەکانیان بەخێرایی ئەملاو ئەولای دەکرد ـ وێنەکە تەنها بەپێنج وشە کێشراوە). چوار لاپەرە لەرەخنەیکی گاڵتە ئامێز و بەسوێ لەدژی عەرەبی کەنداو، بەمشێوەیەی خوارەوە کۆتایی دێت:

ئەی تەویڵ ئەلعومر

ئەی ئەو کەسەی بەرەتڵ ژن دەکڕیت..

وبەرەتڵ خامە دەکڕیت..

هیچمان لەتۆ ناوێت

چۆنت پێخۆشە کەنیزەکانت بهێنە..

چۆنت پێخۆشە ملی دەستوپێوەندەکانت بقرتێنە

نەتەوە بەئاگر و ئاسن گەمارۆ بدە..

کەس سامانی تۆی ناوێت

کەس عەبای خەلافەتت لێ نادزێت

شەرابی نەوت تادوا دڵۆپ هەڵقوڕێنە..

بەڵام کولتورمان بۆ بەجێ بهێڵە.. (18)

شیعر شکلێکی هونەری شایستە و پێشکەوتوی هەیە لەلای عەرەب، و پێگەیەکی سەرەکی لەکەلەپوری ئەدەبی کلاسیك داگیردەکات، لەپاڵ ئاینی ئیسلامدا تاکە رایەڵەیە بەردەوام عەرەب بەرابردوی خۆیەوە دەبەستێتەوە. سەرەرای ململانێی نێوان عەرەب کەچی ئامادەبونی ئەم نەریتە لەحاڵی حازردا ــ چ ئامادەبونی ئەدەبی بێت یا ئاینی ــ بوە بەبناغەیەکی پتەوی ناسنامەی عەرەب. وەڵامی ئەو پرسیارەی کەهەمو عەرەب بەدوایدا دەگەڕێت ـ من کێم ؟ ـ بەرەو کەلەپور ـ ئیسلام ـ ئاراستەی وەرگرتوە یا لەلای قەبانی شۆرشێکە لە دژی راستیەکانی واقیع. قەبانی پێمان دەڵێت ؛ ئەو دەنوسێت "بۆ ئەوەی شتەکان بتەقێنێتەوە"(19). قەبانی هەستێکی بریندار و توڕەی شاعیرێکی سەرەتایی هاوچەرخی هەڵگرتوە کەمیژوو بەیاخی بونێکی بەردەوام و نائومیدییەکی پڕ بەسوێ دەبێنێ، بۆیە بەیاخی بون دەستی بەنوسینی شیعر کرد و وەك شۆرشگێرێکی سەرپێچیکاریش درێژەی بەخەباتی خۆی دەدا. ئەمەش بریتییە لەدوپاتکردنەوەی یەکێتی لەرێگەی رەتکردنەوە و بەهۆی تانوت لێدان و داشۆرین و لێخوێندن و بەخراپەگوتن. دەرئەنجام زۆرجاران لەوڵاتە عەرەبیەکاندا ئەمجۆرە شیعرە قەدەغە کراوەو شاعیرەکەیشی

هانداوە هەڵوێستی ئازایانەی ئاشكرا لەبەردەم جەماوەر وەربگرێ بەتایبەت لەسەر مەسەلەی ئازادی سێكسی و فرەژنی و داكۆكی كردن لەمافەكانی ژن.

لەلایەكی دی نزار قەبانی تارادەیەكی زۆر شاعیرێكی دوانگەییە (منبری)، (دوانگەیی هەمیشە لەلای عەرەب كاریگەری خۆی هەبوە)، وشە و دەنگ نەك مانا بەسەر جەماوەرەكەیدا دەبارێنێ و لەشكڵ و ئیقاع نەك لەفیكردا كەسێكی بەتواناو لێهاتوە. كاتێك ئەم خەسڵەتە گەورە دەبێت، ئیتر دەبێتە لەنگییەكی بنەرەتی شاعیر و خڵتەی نەریتێكی كولتوری ـ سیاسی نوێ كە خودی شاعیر بەئاشكرا نوێنەرایەتی دەكات. بەمشێوەیە قەبانی دەبێتە قوربانی نەریتی زمانە تایبەتەكەیو ئاوێنەی كەسانێك كەتوانای لەبەركردنی كەلەپوریان نیە. بۆ نمونە قەبانی خۆی بەكەسێكی شۆرشگێر دەزانێت، بەلام بەرای من تەنها جنێو بەئاسماندا بلاودەكاتەوە و تورە دەبێت بەبێ ئەوەی هۆی تورەبونەكەی بلێت یا پاساو یا بەڵگەی كولتوری پێشكەش بكات. لەسەردەمێكدا عەرەب شاعیرەكانی دەكات بەخەڵكانێكی سیاسی بۆ ئەوەی بەخۆیان و شیعرەكانیان تۆڵە لەجهانی دەرەوە بسەننەوە، بەلام قەبانی زۆر بەچاكی ئەم مەبەستە دەپێكێ، چونكە كاتێك لەدژی سعودییەكان دەنوسێت، لەهەمان كاتیشدا لەرۆژنامەكانیان بابەت بلاودەكاتەوە.

لەراستیدا چیدی قسەكانی بایەخیان نەماوە، چونكە بابەتی : زایونیزم، ئیمپریالیزم، مەسەلەی فەلەستین و شا و سەرانی بودەڵەی عەرەب چیدی بابەتێكی فیعلی نیە. ئەوەش بێزارییەكی هەمیشەیی ئەوتۆیە كەتەنانەت فیكری خودی شاعیریش نایشێوێنێ.

لەبەر ئەوەی كێشەی كولتوری لەوڵاتە عەرەبیەكاندا كەوتۆتە ژێر دەستی شاعیرانی قەبانی ئاساوە، بۆیە سەرگوزشتەی خەلیل، ئەو بۆگەنەی باسی دەكرد، پەرچەكرداری فیریاڵ بەرامبەر بەوشەكانی خەلیل، وەسفێكی توند و روون وئاشكرای رووداوەكان، پەرچەكرداری شەخسی مەبەست دیاریكراوی فیریاڵ و خەلیل لەزۆربەی شیعری هاوچەرخی عەرەبیدا بەدیناكرێت. بەدەگمەن ناودارێك لەئەدەبی عەرەبیدا دەبینرێ ئەم ئەركە لەئەستۆ بگرێت، چونكە تەداعیاتی بینایی (بصری) ورد وبەردەوام لەلای شاعیرێكی تورەو یاخی وەك قەبانی بەپرۆژەیەكی راستەقینەی شیعر دانانرێ. بەلام جنێودان و شێوەگەرێتی (تنمیط ــ **Typification**) و دەمارگیری كوێرانە هەمیشە سازو ئامادەیە [20].

ناشیرینی شێوەگەرێتی بریتیە لەوەی هەمیشە نیوەی راستیەكان دەخاتە روو، قوربەسەریش لەوێدایە هەمو كەسێك بەكاریدەهێنێ. ئەمریكییە سپیپێستەكان لەكاتی ئاژاوەكەی لوس

ئەنجلۆس لەدژی ئەمریکییە کۆرییەکان ئەم شێوازەیان بەکاردەهێنا رێك وەك ئەوەی بەدرێژایی چەندین سەدە سپییپێستەکان لەدژی رەشپێستەکان بەکاریاندەهێنا. عەرەب و ئیسرائیلیەکان بەردەوام یەکتری پێتاوانبار دەکەن. لەراستیدا ئەوپەری ئاستی دەوڵەمەندی و هەژاری و شێوەی ژیانی زۆرێك لەعەرەبە تازە دەوڵەمەندە ئابروتکاوەکانی کەنداو بۆتە هۆی ئەوەی ببنەمایەی بێزاری.

لێرەدا هەوڵنادەم نکۆڵی لەبەشێکی ئەو بەڵگەنەویستە بکەم کە مانەوەی دیاردەیەك وەك خۆی راڤەدەکات. هیچ عەرەبێك بەخۆشمەوە حەز ناکات قسە لەسەر کارە ناشیرینەکانی وەك رەگەزپەرستی و دژایەتی کردنی سامییەت و گاڵتەکردن بەمیللەتانی دی بکات بەبەراورد لەگەڵ ئەو گرفتانەی دی کە جهان بەدەستییەوە دەناڵێنی، چونکە سەرقاڵبونە بەکاری لابەلا و لاوەکییەوە، بەڵام راستگۆیی رەوشتی عروبە ـ هەرچۆنێك لەمانای ئەم وشەیە وردبینەوە ـ و ئارەزوی بونیاتنانی کۆمەڵگەیەکی عەرەبی کە کەمترین توندوتیژی و زۆرترین لێبوردنی تیابێ لەسەنگی مەحەکە. ئەمرۆ هەروەك پەرچەکرداری زۆرینەی عەرەب لەدژی کردەوەکانی سەدام لەکوێت دەریدەخات جڵەوی ئەم دیاردەیە بەتەواوەتی لەدەست دەرچوە، بۆیە هەنوکە لەهەمو کەس زیاتر داوا لەعەرەب دەکرێ هەڵوێست لەدژی تەشەنەسەندنی رەگەزپەرستی وەربگرێت کەبەشێوەیەکی بەربلاو لەناویاندا تەشەنەی سەندوە، کتومەت وەك ئەوەی لەسەر روناکبیرانی رەشپێست پێویستە پێشەنگی خەبات بکەن لەدژی دوژمنایەتی کردنی سامییەت لەنێو رەشپێستەکاندا[21].

بەعەقلانی کردنی رەگەزپەرستی کوێرانەی روناکبیرە عەرەبە دەرکەوتوەکانی وەك قەبانی، پاساو بۆ ئیرەییەکی تەسکبین دەهێنێتەوە تا لەکۆتایدا بەرەو خراپەیەکی گەورەتری دەبات. ئەو روناکبیرانە لەسەر دڵەراوکێی رابردو دەژین و وەك میکرۆبێکی پیس و لەناوبەر پەلاماری جەستەی سیاسی دەدەن، ئەویش کاتێك ئەو جەستەیە لەماوەی قەیرانەکاندا لەوپەری سستی و لاوازی بێت. قەوارەی ئەو لەئەستۆنانەی سەدام حوسەین لە 2 / ئاب / 1990 خستییە ئەستۆی کوێتیەکان بەراستی ترسناك بو، چونکە بەڵگەی داتەپینی شارستانیەکی دێرینە. مرۆڤ ئەم حاڵەتەی لەهەمو وڵاتە عەرەبیەکاندا دەبینی، دەتوانێ بەئاوەژویی لەهەڵوێست و رەفتاری کوێتیەکانیش ببینێ لەدوای رزگاربونیان بەرامبەر بەفەلەستینیەکان، هەروەها لوبنانییەکان بەرامبەر بەسورییەکان و عەرەبی سوننە بەرامبەر بەعەرەبی شیعە و هتد. قەبانی لەکاتی داگیرکردنی کویت دا پشتگیری لەکوێتیەکان دەکرد (بەپێچەوانەی زۆرێك لەروناکبیرانی عەرەب)،

بەڵام لێرەدا باس لەهەڵوێستی سیاسی ناکەم، چونکە لەبەشی دووەمی ئەم کتێبەدا دەگەڕێمەوە سەری.

هەڵوێستە سیاسییە جوامێرانەکەی قەبانی لەکاتی قەیرانی کوێتدا تیشکێکی گەورە دەخاتە سەر ئەو مەسەلەیەی هەنوکە جەختی لەسەر دەکەم : ڕاستی زمانەکەی ــ بەدیاریکراوی خەسڵەتی شێوازو جۆری ئەو وێنانەی بەدرێژایی ژیانی شارەزایی لێی هەبو ــ دواجار لەوڵاتە عەرەبیەکاندا خزمەتی بەهەڵایسانی ئاگری تەوژمی دەمارگیری و لەئەستۆنانی دەکرد. لەگەڵ جۆرەها نهێنی نامۆیی ترسێنەر کە عێراق لەداگیرکردنی کوێتدا زیندوی کردەوە، هەروەکو نمونەکەی قەبانی بەڵگەیە لەسەرئەوەی لەشوێنێکی هەستە شەبەنگییەکان خۆی شاردۆتەوە و تەنانەت پیاوێکی وەك قەبانیش لەکولتوردا نوێنەرایەتی دەکات.

لەلایەکی دی خەلیل یەکێك بو لەو عەرەبانەی کەنداو کە قەبانی لەسەری دەنوسین. خەلیل بەناوی کولتورو شیعرەوە قسەی لەگەڵ من نەدەکرد، بەڵکو وەك مرۆڤێکی ئاسایی هەست ناسك بەرامبەر وردەکارییە میکرۆسکۆبیەکان قسەیدەکرد کەرێڕەوی ژیان و هەستەکانی دیاریدەکەن. خەلیل چیرۆك و بەسەرهاتی ژیانی وەك خۆی دەگێڕایەوە و شێوازی گێڕانەوەکەیشی لەگەڵ هەستە تایبەتەکانی یەکیدەگرتەوە. خەلیل و فیریاڵ وەك یەك بەچڕی و بەقوڵی هەستیان بەدونیای دەوروبەریان دەکرد و بەهەستێکی قوڵ ئاوێتەی دونیا ببون. هەردوکیان هەم بۆنیان دەکرد و هەم بۆن کاری لێیان دەکرد و ڕەنگە سەبارەت بەو بۆنەش گلەییان لەیەکتر کردبێت، هەرچەندە ئەمە مەسەلەیەکی ترە، بەڵام بەلایەنی کەمەوە دەیانزانی چی گرنگە و چی گرنگ نیە.

بەڵام شاعیرانی قەبانی ئاسا بەمشێوەیە پەیوەندییان بەدونیای دەرەوە نەبو. ئەم پارچە شیعرە لەکاتی شەڕی کەنداودا بەناونیشانی (دەبێ یارمەتی لەنیشتمان بخوازم) نوسراوە :

خۆشەویستەکەم دەمەوێت بتبینم
بەڵام دەترسم هەستی نیشتمان بریندار بکەم
خۆشەویستەکەم حەز دەکەم هەمو شەوێك ستایشت بکەم
بەڵام دەترسم پەنجەرەکانی نیشتمان گوێبیستی وتەکانم بن
دەمەوێت بەشێوازی خۆم خۆشەویستی بکەم
بەڵام بەرامبەر بەغەم و خەفەتی نیشتمان
شەرم لەگەلحۆیی خۆم دەکەم [22]

www.dengekan.com

ئـەم قەسـیدەیە بەتایبـەتی هەڵدەبـژێرم لەبـەر ئـەوەی بەرامبـەر بەکێـشە هەنوکەییـەکان تەمومژی پێوە دیارە. ئەم قەسیدەیە کاتیك نوسـراوە کەشـەڕی کەنـداو لەئانوساتدا بـوە. مـرۆڤ لەسـەر نـاوەرۆکی ئـەم قەسـیدەیە نازانێـت قـەبانی لایـەنگری لەشـەڕ دەکات یـا دژایـەتی دەکات، چـونکە قەسـیدەکە بـارودۆخێکی گـشتی رەخنـە دەکـات، بـەبێ ئـەوەی بـاس لەوردەکارییـەکانی حاڵەتەکە بکات یا دەست نیشانی بکات. ئەم قەسیدەیە لەکاتی نوسینیدا گشت سنورو هۆکارەکانی دووبەرەکی و پارچەپارچەبونی عەرەبی پشت گـوێ خـستوە. نیـشتمانەکەی قـەبانی نیـشتمانێکی گشتی نەك هەستپێکراو. بانگ لە میزاج ولـە هەسـتی کڵۆڵی و دابـڕان و دڵـەراوکێ و داروخـان و دۆڕانێکی تەواو دەکات، چونکە لـەو کاتـەدا هـەمو ئـەو شـتانە بـاڵا دەسـت بـون. ئنجا ئـەو دەنگـە گەورە دەبێ تا دەبێتە دەنگی غەموکەسـەرە، کڵۆڵی و تەنانـەت ڤیزلێکـەرەوەش، تادواجـار شـاعیر دەگاتە ئەوەی ئـەم پرسـیارە بکات : " ئایـا بـونی ئێمـەی عـەرەب درۆیـەکی گـەورە نیـە؟ وەڵامـی پرسیارەکەیـشی بەراشـکاوی بریتیـە لـە بـەڵێ. بۆچـی ئێمـە درۆیـەکی گەورەیـەن؟ لەبـەر ئـەوەی توشی ئەم تەنگژەیە بوین، تەنگژەی قەیرانی کەنداو.

لێرەدا من گرنگی بـەم دەرئەنجامـە نـادەم ئەوەنـدەی گرنگی بـەو راستیە دەدەم کـە خـودی شـاعیر بـوار بەدرۆیـەك دەدا زاراوەی گوتارەکـانی بەسـەرا بـسەپێنێ، چـونکە شـاعیر نـەك هـەر تاوتوێکردنی درۆکـان رەتدەکاتـەوە، بـەڵکو لەراسـتیدا درۆکـان بەدۆسـێیەکی هونـەری دەوڵەمەنـد دەکات، هەروەها دەشتوانین بڵێین شاعیر درۆی لەژیاندا هەڵبژاردوە. هێندێك جار ژیـان لـەو ژنـە دەچـێت کـە لەقەسـیدەکەیدا خۆشـی دەوێـت و باوەشـی بـۆ دەگرێتـەوە، ئـەو ژنـەی نـەدەتوانێت ببینێت یا هانای بۆ بەرێت یا لەگەڵیدا بخەوێت، چونکە ژنی قەسیدەکەی شاعیر ژنێکە لەسـۆزو خوێنی خۆی دروست بوە. شتێکی دی هەیە پەرجو (معجزە) ئاسا هەمیشە بەسەر سەری شاعیردا دەسوڕێتەوە وپەلی دەگرێت و دەیشڵەژێنێت، ئەو شتەی پێی دەوترێت " نیشتمان" یـا نیـشتمانی عەرەب و شاعیر دەستی پێڕاناگات و دواتر بەڤێزەوە ناوی درۆی لێدەنێت. سـەرەرای ئـەوەی درۆ ـ سەرچاوەی دڵەراوکێی شاعیر لەوێدایە کـە نـاچارە بەدرۆبـژێت ـ لەهوشـیاریدا دەمێنێتـەوە، تاکـار دەگاتە ئەو حەقیقەتەی شاعیر نەتوانێت یا حەزنەکات خۆی لەدرۆ رزگار بکات، چـونکە درۆ بـوە بە بەشێك لەخودی شاعیر.

شاعیر ئارەزوو دەکات ئەو ژنەی لەقەسیدەکەیدا ئاخاوتنی لەتەکدا دەکات، ببینێ، هانای بـۆ بەرێت و خوشەویستی لەگەڵدا بکات، بەڵام ئەوکارەی بۆ ناکرێت، بۆیـە بـەفیعلی لەقەسـیدەکەیدا دەناڵێنێت و دەڵێت : "خۆشەویستەکەم ئەم چـەرخە چـەرخی پەخـشانە نـەك چـەرخی شـیعر و خۆشەویـستی و هـەور و بـاران ... "، هـەروەها لـەعوروفی شـاعیردا ئـەم جهانـە هـەر لەئەزەلـەوە

جهانێکی بێ بۆنە، بەڵام کێشەی راستەقینە ئەوەیە جهان بۆنی خۆی هەیە و ئەم لێی رایکردوە، کەچی خەلیل و ئەبوحەیدەرو فیریال دەزانن هێندێك جار دونیا بۆنێکی ناخۆشی هەیە و وشەکانیشیان ـ کەپێی دەوترێ پەخشان ـ گرنگی ئەو بۆنەمان بۆ راڤەدەکات.

ئەو ژیانە راستەقینەیەی پیاوانی وەك خەلیل و ئەبوحەیدەر بەچاوی خۆیان بینیویانە و تیایە ژیاون و بەگۆشت و خوێنی خۆیان بەلا و کوێرەوەرییەکانیان تاقیکردۆتەوە، کەچی قەبانی ئەو ژیانە بەهەند وەرناگرێت بۆ ئەوەی ململانێی خۆی لەگەڵ بیرۆکەی نیشتمان یا زێد یا نەتەوەی عەرەب دەست پێبکاتەوە. بەڵام ئەو نیشتمانەی قسەی لەسەر دەکەین نیشتمانی کێیە ؟ ئایا نیشتمانی سەدام حوسەین یا نیشتمانی میری کوێت یا حافز ئەسەد یا حوسنی موبارەکە ؟ رەنگە قەبانی لەو بیرۆکەیە بتۆقێت کەیەکێك لەو کەسانەی سەرەوە نوێنەرایەتی نیشتمانەکەی بکەن. نیشتمانەکەی قەبانی عیراق و کویت و سوریا و میسر نیە، بەڵکو نیشتمانی قەبانی بیرۆکەیەکی رۆمانسی بێگیان و بێجوڵەیە و بەسەر سەری ئەو سەرکردە سیاسیانە دەسورێتەوە کە بەهەمو قورسایی و سوکییەکی خۆیانەوە حوکمرانی دەکەن. ئەم رۆمانسیەت و ئەوباسکردننە واقیعی مرۆڤ سەرچاوەی توندوتیژی شاعیرە بەرامبەر بەو ژنەی خۆشیدەوێت و لەکۆتاییشدا هەر ئەو توندوتیژییە خڵتە و گرفتی قەسیدەکەیەتی. لەئەنجامدا ئەگەر قەبانی هەمو ناشیرینی دەوروبەرەکەیشی رەتبکاتەوە، ئەوا دیسانەوە کێشەی خەلیل و ئەبوحەیدەر ناخاتە روو، بەڵکو لەپێناو درۆیەکی جوان و لەپێناوی ئەفسانە سڕکەرەکەی نیشتمان لەگرنگی ژیان بەهەمو ناکۆکیە ترسناکەکانی و بەلا تراجیدییەکانی کەمدەکاتەوە.

گەشتی ژیانی قەبانی وەك شاعیرێك نەك هەر لەگەڵ ئەم قەسیدەیە هاوئاهەنگە، بەڵکو لەگەڵ ئەو قەسیدەیەش هاوئاهەنگە کەلەنیسانی 1991 نوسیویتی، بەڵام ئەمجارەیان راستەوخۆ بەزمانێکی پڕلەقەشمەری و زۆر دڵرەقانە هێرش دەباتە سەرخودی سەدام حوسەین. قەسیدەکەی نیسان لەژێر ناوی " لەپەراوێزی رۆژمێری شکست" دا نوسراوە و ئاماژەیەکی راستەوخۆیە بۆ قەسیدە ناودار و کاریگەرەکەی قەبانی کەلەدوای شەڕی 1967 لەژێر ناوی " لەپەراوێزی رۆژمێری نسکۆ"دا نوسیوێتی، بەڵام لەو کاتەوە روداوەکان خراپتر بوە، چونکە نسکۆ گۆڕاوە بەشکست، واتە لەنسکۆی 1967 ـ دوە بۆ شکستی 1991، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا زۆر شتی دی بەتایبەتی شێوازی نوسین و بیرکردنەوەی عەرەب لەساڵی 1967 دوە گۆڕانکاری بەسەرا نەهاتوە. ئەم دوو قەسیدەیە زەمەنی یەکتری دەگۆڕنەوە، بۆیە نوشستی و نائومێدی نەوەیەك لەم واقیعەدا پوخت دەبێتەوە.

www.dengekan.com

قـەبانی لەنیـسانی 1984 دا نامەیـەکی گرنگـی بـۆ سـەدام حوسـەین نوسـی و لـەگۆڤاری (ئەلفبا) ی عراقی بەدەستوخەتی خۆی بڵاوکرایەوە. شاعیری میللی بەناوبانگی عەرەبی بەرەگەز سوری کەهیچ دەربەستێکی بەرامبەر ریژیمی عراق نەبوە، ئەم وشانەی نوسیوە:

" بەتێکشکاوی گەیشتمە بەغدا ... سەدام حوسەین سەرلەنوێ دروستی کردمەوە ... لەبەر خراپی کردەوەی عەرەب بەکافری گەیشتمە بەغدا ... سەدام حوسەین ئیمانی بۆ گێڕامەوە ... هێوری کردمەوە ... بەمشێوەیە پڕ لەهیواو ئومێد و لەشساغی لەبەغدا دەگەڕێمەوە ... سوپاس بۆ سەدام حوسەین کەرەنگی سەوزی بۆ چاوەکانم گێڕایەوە[24].

رەنگی سەوز نیشانەیە بۆ رەنگی ئیسلام، بەڵام ئەم نامەیە لە25 / نیسانی 1984 دا نوسراوە، واتە دوای ئەوەی شەڕی عراق ـ ئێران پێی نابوە چوارەمین ساڵییەوە، بۆیە شەڕی عراق ـ ئێران بەهۆی سەرەکی سەردانەکەی قەبانی دادەنرێ.

بەهەرحاڵ خەڵکی بیروڕایان دەگۆڕن، ئەمەش بەڵگەی ئازادییانە و هیچ هەڵەیەکی تیانییە. پێم وایە ئەگەر قەبانی ساڵی 1991 راستگۆ بوبێت، ئەوا ساڵی 1984 و 1967 یش هەر راستگۆ بوە، بۆیە هەوڵنادەم خاڵە سوك و بێبەهاکان تۆمار بکەم، بەڵکو هەوڵدەدەم لەو کێشە گەورەیە تێبگەم کەدەڵێت ؛ سەرەرای ئەوەی هەمو شتێك دەگۆڕێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا شتێك لەخودی قەسیدەکاندا بەنەگۆڕی دەمێنێتەوە و کێشەکەش لێرەدایە، واتە کێشە لەنەگۆڕی کارەکەیە نەك لەهەڵوێستی سیاسی کەبەزۆری لەرۆژهەڵاتی ناوەراست گۆڕانکاری بەسەرا دێت.

ئازادی قەبانی لەقسەوتن بەدەستەڵات و سکاڵاکردنی لەداروخانی دونیاکەی لەتارمایی دەچێت. ئەو تارماییانەش ئامادەگییان لەو وێنانەدا هەیە کەبەکاریدەهێنی، نەك لەسەر ئەو بیروڕایانەی لەگەڵیا تەبایە یا رەتیاندەکاتەوە. بیروڕاکان بەشێوەیەکی گشتی وەك کاروباری سیاسی لەهەڵچون و داچونە، بەڵام وێنە مەجازییەکان و کاریگەرییان لەسەر عەقلی خوێنەر وەك خۆی دەمێنێتەوە. کەواتە کێشەکە لەم شێوازەیەدایە نەك لەهەڵویستی ئایدۆلۆجیا. مەسەلەکە، مەسەلەی زمانە، چونکە نوسین بەو زمانە دەلالەت لەشێوازی بیرکردنەوە دەکات، ئنجا لەسەر شێوازی خوێندنەوە. مرۆڤ واهەستدەکات شیعرەکانی قەبانی دوا هەناسەیە بۆ ئەوەی لەرێگەی هونەرەوە ئەو شتە بەدەست بهێنێتەوە کەلەسیاسەت دا بەخوایشتی خۆی لەدەستی داوە، کەواتە بەپێی هەمان رێسای جێبەجێ کردن (القاعدة الاجرائیة) کار دەکات کە خۆی لەسیاسەتدا رەتیدەکاتەوە. داوای ئازادی سێکسی و ئازادی ژن دەکات، بەڵام بۆ نمونە شەڕی پرەنسیپەکانی نەریتە باوەکانی وەك شەرف و ریسوایی و پیاوەتی و ترسنۆکی ناکات، بەڵکو لەجیاتی ئەوە لەرێگەی ئەو پرەنسیپانە و لەرێگەی گەڕانەوە بۆ رابردو، ئاوازو گۆرانی،

ڕۆمانسیەت و ڕەتکردنەوە کاردەکات. لەساڵانی سییەکان و چلەکاندا لاوێکی وەك میشیل عەفلەق، دامەزرێنەری حزبی بەعسی عەرەبی ئەم شێوازەی بەکاردەهێنا. عەفلەق لۆجیکی لەسەر بنەمای عروبە ڕەتدەکردەوە و ئیدعای بۆ هێزی "ئیمان" و "خۆشەویستی" دەکرد. ئامانجی سیاسی قەسیدەی "دەبێ یارمەتی لەنیشتمان بخوازم" هەر چییەك، بێت ئەوا شێوازە رازاوە ڕۆمانسیەکەی هەمان شێوازی سەرەتایی بەعسیەکانە.

بەراستیش شیعرەکانی قەبانی لەبەخۆنازین و ڕەشبینی تراجیدیا کە لە دڵەراوکێیەکی قوڵەوە برەو پەیدا دەکات، جەماوەرێکی ناکامڵ و دەمدەمی و بروابەخۆ نەبو پەسەندی دەکەن. ئەو جەماوەرە بەرفراوانەی لەدوای دوەم جەنگی جهانیەوە تێکەڵ بەدونیای سیاسەت بوە، لەدەوری ئەم شێوازە خڕبۆتەوە. ئەم شیعرە، شیعرێك نیە لەپێناو جەماوەرێکی هاوچەرخی روناکبیری خاوەن کەسایەتی خۆی دانرابێت. هەروەها ئەم شیعرە بۆ ئەو ئۆروستۆکراتە پێشبرکێکار (ارستوقراطيات متنافسة) و چالاکانەش دانەنراوە کە چێژ و هەستێکی بەرزیان هەیە، بەڵکو لەراستیدا ئۆروستۆکراتی روناکبیری لەمجۆرە بەدەگمەن وەك هێزێکی یەکگرتو لەناوچەی رۆژهەڵاتدا دەبینرێ (وڵاتە عەرەبیەکانی رۆژهەڵاتی میسر)، چونکە بەتەواوەتی گۆشەگیر کراوە یا لەتاراوگە پەرشوبڵاوبۆتەوە. ئەم پۆلە روناکبیرە لەئەنجامی یەکێتی نێوان ستەم و خێڵ و گەندەڵی بەتەواوەتی لەرۆژهەڵاتدا، سەربەخۆیی خۆی لەدەستداوە، ئەمە سەرەرای ئەوەی ئەمرۆ ژمارەی روناکبیرە عەرەبەکان لەجاران زیاتر بوە، بەڵام بەسەر وڵاتە عەرەبیەکاندا دابەشبون.

خەلیلی کوێتی لەمجۆرە عەرەبە بو، هەستی لەگەڵ شێوەگەرێتی گشتی عەرەبی کەنداو ناتەبا بو. شێوەگەرێتی بەشێکە لەهەستی روناکبیرە کۆسمۆپۆلیتەکانی عەرەب، ئەوانەی قەبانی ئاسا لەسەبەینێ دەروانن. شێوازی رۆمانسییەت یا شێوازی پاڵەوانێتی لەکولتوری عەرەبی هاوچەرخدا، وەك قەسیدەکانی قەبانی، هەوڵدانێکە بۆ یەکگرتنەوەی کولتوری فیکرو هەستی جەماوەر نەك لەگەڵ هەستی عەرەبێکی هاوچەرخی وەك خەلیل. بەڵام لەدوای ئەوەی شەڕی ناوخۆی لوبنان و شۆڕشی ئێران و شەڕی عێراق - ئێران و شەڕی کەنداو، کێوێك لاشەی لێکەوتەوە، ئیتر رۆمانسیەت یا پاڵەوانێتی ساختە لەنیشتمانی عەرەب مۆدێلی بەسەرچو، چونکە تەنها میراتیەك لەئێشوئازار هەیە، بۆیە پێویستە بەزمان و شێوازێکی نوێ قسەی لەسەر بکرێ. کەواتە کاتێك روناکبیرانی قەبانی ئاسا فرمێسك لەسەر کۆچی شیعر لەنیشتمانی عەرەب

دەرێژن، خەڵکانی وەك خەلیل و ئەبوحەیدەر بەزمانی سەردەمی خۆیان قسەمان بۆ دەکەن و وشەکانیشیان دەکەن بەشێوەیەکی نوێ لەشیعر.

خەلیل کێیە؟

خەلیل گەنجێکی کوێتی و خوێنەوارێکی باشە و بەزمانی عەرەبی و ئینگلیزی دەیخوێندەوە و کەسێکی خۆهەڵقورتێن (فضولي) و وردبین و کراوەبو. لەم رۆژگارەدا کەسێکی وەك ئەو بەزەحمەت لەنێو روناکبیرانی رۆژهەڵاتدا دەبینرێ. کاتێك پێکەوە قسەمان دەکرد بەجوانی هەست ناسکی تیا بەدیدەکرا، لەماوەی داگیرکردنی کوێتیشدا هەستی ناسکتر ببو. بیرکارییەکی باشی دەزانی و هونەری بەمیراتی بۆ مابووە، بەڵام پیشەی سەرافی (مصرفي) بو. لەکاتی داگیرکردندا لەهەمو وەختێك باشتر لەهێزوتوانای جەستەی خۆی تێگەیشتبو.

" لەچەند هەفتەی یەکەمی داگیرکردندا (15) کیلو گرام لەکێشم کەمیکرد. لەماوەی حەوت مانگی ژێردەستەیی هەستێکی زۆر بەهێز لەناخمدا کاریدەکرد. ئارەزوی سێکسیم دەیان کەرەت لەجاران زیادیکردبو. لە 26 / شوبات / 1991 دا، ئەو رۆژەی کوێت رزگار کرا، لەیەك کاتدا و بەبێ جیاوازی زۆر هەستم بەخۆشی، تورەبون، تۆڵەسەندنەوە، خەمۆکی، رقوکینە، روح سوکی و شادمانی دەکرد. پێم وایە ئەو هەستەی ئەو رۆژە لەگۆڕەپانی ئەلعەلەم هەستم پێی دەکرد جارێکی دی لەداهاتودا ئەو حاڵەتە نابینمەوە، بۆ ئەوەی چرکەساتی ئەو ئەزمونانە بژیم کە هەستەجیاوازەکانم بەچری گەشەی تیابکات. ئەو رۆژەی هەتا بمێنم لەیادم ناچێتەوە".

خالید ناسر ئەلسەباح ناوی راستەقینەی خەلیل بو. بەڵام لەکاتی داگیرکردنی کوێتدا نازناوی خەلیلی بۆ خۆی دانابو، بۆیە ساختەی لەچەندین ناسنامەی کردبو تاکەس نەزانێت یەکێکە لەبنەماڵەی حوکمرانی کوێت. ئەگەر لەسەر ناوەکەی حوکمی بەسەرا بدەین، ئەوا خالید عەرەبێکی کەنداوی نمونەییە کەقەبانی شێوەی بۆ دیاریکردوە. لەکاتی داگیرکردنی کوێتدا هیچ شتێك ئەوەندەی کەسانی بنەماڵەی حوکمرانی کوێت لەلای ریژیمی بەعس بەهادار نەبو تا وەك بارمتەیەك لەلای خۆی بیهێڵێتەوە. خالید بەچەند رۆژێك لەدوای شاڵاوەکەی ئاب لەبەر ئەوەی ناوی خەلیل ناسر.ی هەڵگرتبو نەك خالید ناسر ئەلسەباح ژیانی رزگاری بو، هەروەك خۆی پێی وتم : " نەمدەویست شتێك نیشان بدەم پێی بناسرێمەوە ".

بەڵام مەسەلەکە لەوەش گەورەترە. چونکە خالید لەکاتی خوێندنی زانکۆدا تێکۆشەرێکی سیاسی چەپرەو بو، هەروەها وەك زۆرێك لەهاونەوەکانم لەدوای 1967دا بەرامبەر رێکخراوەکانی رزگاریخوازی فەلەستین لەسەر بنەمای سۆزی رۆمانسیەت پێگەیشتبو. لەبەر ئەوە

گەلێك هاورێی دڵسۆز و خۆشەویستی فەڵەستینی هەبو، بۆیە کاتێك لەرۆژئاوا سەرقاڵی خوێندن بو بەو شێوەیەی دەساڵ پێش ئێستا من کارم دەکرد، بەمەبەستی هاوکاریکردنی فەلەستینەکان، کاری لەگەڵ ڕێکخراوەکانی قوتابیانی عەرەب دەکرد. کاتێك مرۆڤ بەئاشکرا رایدەگەیەنێت سەر بەبنەماڵەیەکی وەك بنەماڵەی ئەلسەباحە کاری لەوجۆرە ناکات.

ساڵی 1983 لەدوای بڵاوبونەوەی کتێبی "کۆماری ترس" بەماوەیەکی کورت خالید / خەلیل کتێبێکی دەست کەوتبو. خەلیل لەدوای ئەوەی کتێبەکەی خوێندبووە بەناو برادەرەکانیدا دەستاو دەستی پێدەکرد. چونکە دەیزانی نوسەرەکەی خەڵکی عێراقە و نازناوی سەمیر خەلیل ـ ی بۆ خۆی هەڵبژاردوە. لەو سەردەمەدا تەنها چەند کەسێك گرنگیان بەو کتێبە دەدا. کاتێك تانکەکانی ریژیمی عراق لە 2 / ئاب / 1990 شارەکەیانی داگیرکرد، ئیتر ئەویش وەك هەزاران کوێتی دی لەوە تێگەیشت کە ژیانی لەسەر ئەوە راوەستاوە بەزووترین کات ناسنامەیەکی نوێی ساختە بۆ خۆی دروست بکات. ناسنامەی خالید بەئاسانی ئاشکرا دەبو، بۆیە پێویست بو شتێك لەناوەکەی بکات. " بەردەوام بیرم لەهەڵبژاردنی ناوێك دەکردەوە. حەزم لەناوی کۆن نەدەکرد تالەکۆتاییدا بریارمدا خەلیل بکەم بەناوی یەکەمم لەبەرئەوەی نەمدەتوانی ناوی سەمیر خەلیل بەکاربهێنم چونکە سەرنجی رادەکێشا و دەبووە مایەی گومان. سەبارەت بەخۆشم هەڵبژاردنی ئەو ناوەم بەنیشانەی نارەزایی دەزانی ". شانازی بەناوی خالیدەوە دەکەم و ئەو کارەش بەگەورەترین ستایش دەزانم کەئاراستەم بکرێ.

ئەو روناکبیرە عەرەبانەی بەنوسین و بەعاتیفە عەرەبی کەنداو لەبابەت خالید بەدەرەبەگ و کۆنەپەرست لەقەڵەم دەدەن، وڵاتانی کوێت ئاساش بەکردەی ئیمپریالیزم دەزانن، هەر خۆیان بەرپرسیارن بەرامبەر بەبەرزکردنەوەی فەلەستین بۆ ئاستی قوربانییەکی ئەفسانەیی لەکولتوری عەرەبیدا. لەزەینی عەرەبدا، فەلەستینیەکان خەڵکانێکی ئاسایی نین، بەڵکو بون بەهێمای هەمو جۆرە مەینەتیەکی عەرەب، بۆیە مەینەتی هیچ عەرەبێکی دی ناگاتە ئاستی مەینەتی فەلەستینیەکان. بەمشێوەیە مەینەتی و ئێشوئازاری عراقی ـ کوێتی و کورد لەئاستێکی نزمترە. دواتر لەشوێنێکی دی ئەم کتێبە دەگەڕێمەوە سەر هەلومەرجی خوڵقاندنی ئەمجۆرە ئەفسانەیە. لەدوای 2 / ئاب / 1990 و لەماوەی داگیرکردنی کوێتدا فەلەستینیەکانی ئوردون و کەناری رۆژئاوا بەرەفتارو بەکردەوە گوزارشتیان لەم ئەفسانەیە دەکرد و رزگاری خۆیان لەکەسێتی سەدام حوسەین دەبینییەوە، تەنانەت هێندێکیان لەکوێت بەمەبەستی رزگار بونیان هاوکاری ریژیمی عراقیان دەکرد. ئەم رووداوە جۆرێکی نوێی لەئەستۆنان و دوژمنایەتی چەپەکراوی

لەدوای خۆی بەجێهێشت کەتائێستاش خـەڵکانێکی زۆر بەتایبـەتی خـودی فەلەسـتینیەکان بـاجی ئەو رەفتارە دەدەن، باجی داهێنانی جۆرێکی نوێی شێوەگەرێتی ئەویش : فەلەستینی سیخور.

ژیانی راستەقینە هەمیشە ئاڵۆزە. خالید ناسر ئەلـسەباح چیرۆکی شـۆفێرێکی تـەنکی ئـاوی فەلەسـتینی بـۆ گێرامـەوە. ئـەو شـۆفێرەی خالیـد ناوەکـەی نـەدەزانی، بـەڵام لەدواقۆناغـەکانی داگیرکردن و شەڕی کەنداودا، ژیانی رزگارکردبو :

" بـێ ئاوییـەکی لەرادەبـەدەر هـەبو. رۆیـشتم کـەمێك ئـاوبهێنم، شـۆفیری تـانکی ئاوەکـە فەلەسـتینی بـو، پیـاوێکی لـەخواترس دیـاربو، چـونکە لـەناکاو لەناوەراسـتی جادەکـە کەوتـە نوێژکردن. ئەم روداوە دوو هەفتە لەپێش رزگارکردنی کوێت رویدا. شۆفێرەکە پێی وتم :"تکایـە هەر ئێستا بچۆ ژورەوە و مەیە دەرەوە". لێم پرسی بۆچی ئەم قسانە دەکەیت ؛ وتـی : بیـستومە سوپای عراق فرمانی دەستگیرکردنی لاوانی کوێتیـان دەرکـردوە و ئـەو فرمانـەش تـۆ دەگرێتـەوە. بەکەس نەڵێیت ئەم قسەیەم پێوتوی، بەڵام دواتر بۆم دەرکەوت شۆفێرەکە راستی دەکرد، چونکە لە21 شوباتدا حەمودی هاورێمیان دەستگیرکرد".

هەروەکو لەبیرتانـە خالیـد بەمەبەسـتی گـەڕان بـەدوای حـەمودی هـاورێی منالێـدا سـەردانی جادە ترسناکەکەی مەتلاعی کرد.

بەڵام حەنان کچێکی فەلەستینی لەدایك بوی کوێت بو، هەر لـەکوێتیش گـەورە ببـو. حـەنان بەشـێوەیەکی بـەهێزتر یارمـەتی و پـشتگیری لەخالیـد دەکـرد. لەسـەرەتای شـاڵاوەکەی سـەدام حوسەیندا، کاتێك ترس باڵی بەسەر کوێتدا کێشابو حەنان بەردەوام سەرگوزشـتەی ساڵی 1948 ی داپیرەی بو دەگێڕایەوە کە چۆن بەردەوام لەترسی هێزی هاغانا ـ سوپای نهێنی یـەهود ـ دایکی حەنانی لەکۆڵ دەنا و بەسەر گردەکانی فەلەسـتیندا سـەرەوخوار و سـەرەو ژور دەبـووە[25]. ئـەو سەرگوزشـتەیە ورەی بـەرزدەکردەوە، بۆیـە کاتێـك خالیـدی خۆشەویـستی ویـستی بزانێت کوێت بەجێ دەهێڵێت، یەکەم شـت کەمێـشکیدا گوزەریکرد : هـەمو سوپای عـراق ناتوانێت کوێتم پـێ بـەجێبهێڵێت. حـەنانیش وەك خالیـد لـەدەرەوەی هـەمو شـێوەگەرێتیەك بـو. حـەنان لـەکاتی داگیرکردندا زیاتر هۆگری کوێت و خالید بو. " یەکەمجارە لەژیانمدا هەست دەکـەم کوێت وڵاتـی خۆمە، بۆیە لەرۆژانی یەکەمی داگیرکردنەوە عیشقێکی بێگەرد لەگەڵ ئـەم خاکـە دەکـەم. خالیـد هـەرگیز بـیری لەوەنـەدەکردەوە کوێـت بـەجێبهێڵێت. رۆژانـە دەمبـینی چـۆن خالیـد دەگۆڕێـت بەخەلیل. لەناخەوە لەگەڵ ئەم سەرزەمینە داگیرکراوەدا هەم هەستم بەئاوێتـەبونێکی قوڵدەکرد و هەم خەلیلشم خوشدەویست، ئەو خۆشەویستییەی وایلێکردم هەمو شتێك بکەم".

خەلیل و حەنان لەسایەی داگیرکردندا بەشداریان لەهەمو شتێك دەکرد و ئەو دیوارانەشیان روخاند کەلەسەر نەزانی و گۆشەگیری هەڵچنرابو. حەنان پێی وتم :" سەرەرای ئەوەی چەندین ساڵە پێکەوە دەژین کەچی مایەی سەرسورمانە کوێتی و فەلەستینیەکانی نیشتەجێی کوێت یەکتری ناناسن. لەمەشدا راڤەکردنێکی بوێرانەم بۆ ئەو هەستەبەهێزە دۆزییەوە کەفەلەستینییەکانی تاراوگە لەدەوری یەکتر خڕدەکاتەوە، و دڵسۆز و وەفاداری " هاورەگەزەکانی" خۆیان دەبن، هەروەها ئەوەشم بۆ رونبووە کە کۆمەڵگەی کوێتی لەواقیعدا زۆر داخراوە. لەماوەی داگیرکردندا، کاتێك ژمارەی دانیشتوان بەهۆی رەوی بەکۆمەڵ بۆ دەرەوەی وڵات زۆر کەمبووە، سستی و کزی پەیوەندیکردن و بازرگانی پروپاگەندەش بارودۆخەکەی خراپتر کردبو.

خێزانەکەی حەنان لەتشرینی دوەمدا بۆ دواجار کوێتیان بەجێهێشت و کوێت وەك نیشتمانیی ئەو خێزانە نەمایەوە، بەڵام دەبوایە حەنان جارێکی دی بگەرێتەوە، هەروەها پێی وتم " دڵم لەکوێت بو. دەبوایە دەمامك بۆ خەلیل و خێزانەکەی بەرم تا لەگازی ژەهراوی خۆیان بپارێزن. چوار دەمامکم دەستکەوت، یەکێکیان بۆ خۆی و ئەوانی دی بۆ ئەحمەدی مامی و سارای پوری و عەبدولای برای خەلیل. دەمامکەکانم لەناو سندوقێکی سەهۆڵ لەگەڵ خواردنەکەم لەژێر جلەکانی خۆم شاردەوە، بۆیە کاتێك سەربازێکی عراقی داوای لەسەر نشینی پاسەکە کرد دابەزن و بەریز بۆ پشکنین بەپێوەراوەستن، ترسێکی زۆرم لێنیشت، بەڵام خۆشبەختانە خەڵکەکەیان بەوردی نەپشکنی ". حەنان خۆی توشی مەترسی گەورە دەکردەوەو بەتەنها بەناو ئوردون و باشوری کاولبوی عراق سەفەری دەکرد، و دەمامکەکانی گەیاندە کوێت." سەرەتا بەتەلەفون پەیوەندیم بەخەلیلەوە کرد. کاتێك گوێی لەدەنگم بو لەخۆشیدا توشی شاگەشگە بو. باوەری بەگەرانەوەم نەدەکرد، بەڵام هەروەك جاران بەجیفرە قسەی خۆمان کرد. کاتێك لە 31 / کانونی یەکەم / 1990 بۆ دواجار بینیم گوڵێکی پێشکەش کردم کەبەدرێژایی رێگەی گەرانەوەم بەدەستمەوە بو. تائێستاش ئەو گوڵەم لەدوتوێی کتێبێکدا هەڵگرتوە".

لەدوای رزگاربونی کوێت پەیوەندی نێوان خالید و حەنان وەك خۆی نەمایەوە، چونکە هەردوکیان لەکاتی داگیرکردن و لەدوای داگیرکردن بەردەوام دەگۆڕان و لەسەر ئەو گۆڕانەش گلەییان لەیەکتری دەکرد. تورەیی و بێزاری خالید بەرامبەر بەفەلەستینیەکانی نیشتەجێی کوێت تادەهات زیاتر دەبو، چونکە هەستی دەکرد فەلەستینیەکان لەرۆژانی تەنگانەدا خیانەتیان لەکوێتیەکان کردوە و پشتگیریان لەعراق کردوە، تەنانەت تێگەیشتوترین کوێتی پێی وابو، ئیتر فەلەستینی بون رۆمانسیەتی خۆی لەدەست داوە. لەمرووە تورەیی و بێزاری خەلیل بەرامبەر

فەلەستینیەکان زۆر زیاتربو لەو عراقیانەی وڵاتەکەیان داگیرکردبو. بۆ نمونە لەوکاتەی پاشماوەی فەلەستینیەکانیان بەشێوەیەکی تراجیدی لەکوێت دەردەکرد زۆر بەسۆز و میهرەبانی قسەی لەسەر ئەبوحەیدەر دەکرد، (ئەبوحەیدەر هەر کەسێك بێت)، چونکە هێندێکیان هاوکاری سوپای عراقیان کردبو، حەنانیش لەلای خۆیەوە سەرلەنوێ هەستی بەفەلەستینی بونی خۆی دەکرد و گەیشتە ئەو ئەنجامەی کەدەوڵەتی دوارۆژی فەلەستین نیشتمانی راستەقینەیەتی.

" کوێتیەکان بەرزگاربونی وڵاتەکەیان رەفتاری ناشیرین و دزێوییان بەرامبەر بەفەلەستینیەکان کرد، بۆیە هەستم دەکرد سەرگوزشتەی ئەو خەلیلەی بۆ یەکەمجار لەهاوینی 1991 پەیوەندی پێوەکردم خەریکە دەگاتە کۆتایی. چونکە کەسێکم دەبینی بریاری لەسەر تۆڵەسەندنەوەداوە نەك خۆشەویستی. لەبەرئەوە گەیشتمە ئەو باوەرەی خالید ئەو خەلیلەی کوشتوە کەبەراستی خۆشم دەویست، ئیتر ئەم باوەرەم راست بێت یا هەڵە".

حەنان و خالید/ خەلیل لەئەنجامی کردەوەکانی سەدام حوسەین لەکوێت. بەشێوازی جۆراوجۆر کەسایەتی خۆیان ناسی و زۆر بەقورسی و توندی ئەو زانیاری و تێگەیشتنەیان بەدەست هێنا و ئێشوئازاری زۆریشیان بەدەستیەوە چێشت. بەهەرحاڵ، ئەو زانیاری و تێگەیشتنە سەرلەنوێ کەسایەتی دروست کردنەوە.

خالید نەك خەلیل، لەدوای رزگارکردنی کوێت لەیەکەم سەفەری بۆ دەرەوەی وڵات لەلەندەن منەی منی دەکرد. لەرۆژێکی گەرمدا بەدرێژایی چەندین کاتژمێر پێکەوەقسەمان کرد. لەدوای ئەوەی لەقسەکانمان بوینەوە داوای لێکردم کتێبێکی " کۆماری ترس " ی پێشکەش بکەم. ئەم چەند وشەیەم بەعەرەبی لەسەر کتێبەکە نوسی :" لەخەلیلەوە بۆ خەلیلیکی دی، لەکەنعان مەکییە ـ وە بۆ خالید ناسر ". کاتێك بەرەو دەرگاکە دەچوین شڵەژان و بێتاقەتی پێوە دیاربو. لەبەردەم دەرگاکە راوەستا و لێی پرسیم ؛ ئەگەر لاریم نەبێت خزمەتێکی چکۆلانەی بێبەهای بکەم. بەدڵنیاییەوە وەڵامم دایەوە : "بێگومان لاریم نیە". خالید لێی پرسیم ئەگەر لاریت نەبێت ناوی "ئەلسەباح" یش بخەیتە پاڵ ناوەکەم.

یەکسەر تێگەیشتم هەڵەیەکی گەورەم کردوە و بەشپرزەیی بۆ قەڵەم دەگەرام، بەڵام ئەو قەڵەمەم نەدۆزییەوە کە بۆ پێشکەشکردنی کتێبەکە بەکارمهێنابو، سەرەرای شپرزەیی کەچی خالید سوربو لەسەر ئەوەی هەمان قەڵەم بۆ زیادکردنی ناوەکەی بەکاربهێنم تاپێشکەشکردنەکە بەیەك قەڵەم بنوسرێت. چونکە قوربانی بەکەسێك داوە کە جارێکی دی هەرگیز ناسنامەکەی ناشارێتەوە. لەدوای گەرانێکی پرلەشپرزەی و بیرکردنەوە لەناوەرۆکی روداوەکە قەڵەمەکەشم دۆزییەوە. و هەڵەیەك چاککرایەوەکە سەرلەنوێ روناداتەوە. بەڵام پرسیارێکی جارزکار هەر

دەمێنێتەوە : کاتێك بەناهوشیاری هەوڵمدەدا ناوی ئەلسەباح نەخەمە پاڵ ناوی خالید دەمویست چ پەیوەندییەك بپچڕێنم ؟

2 ـ ئەبوحەیدەر

راپەڕینی نەجەف

ئەبو حەیدەر کێیە؟ ئەبو حەیدەر سەربازێکی سوپای عـراق بـو، بەشـێوەیەکی کـاتی لـەماڵی خـەلیل بارگـەی خـستبو. حەیـدەر لـەزمانی عەرەبیـدا مانـای " شـێر " دەگەیـەنێت، ئـەم نـاوە پەیوەندی بەکەلەپوری ئیسلام و عەلی کوری ئەبو تالیـب، چوارەم خەلیفـەی ئیـسلام و پـسمامی پێغمبـەرو ئیمـامی ئـەهلی شـیعەوە هەیـە. بەمـشێوەیە دەردەکـەوێت ئەبوحەیـدەر موسـڵمانێکی شیعەی عراقە.

ئەم پیاوە لە 17 / کانونی یەکەم / 1991 هەستی خۆی لەسـەر دیـواری ژوری نوسـتنەکەی خـەلیل نوسـیوە. هەسـت بـەتاوانکردن (یاهەسـت بەریـسوایی کـردن ؟) کەسـێکی دی هانـداوە کەرەنگـە ئـەو کەسـەش هـەر خـودی ئـەبو حەیـدەر بوبێت لەسـەر پـشتی وێنەیـەکی فۆتـۆگرافی خوشکەکەی خەلیل ئەم وشانە بنوسێت :"خوشکی کوێتی ئازیز، تکایە لـە کردەوەکانمـان ببـورە". ماڵەکـەی خـەلیل لـەدوای ئـەوەی خـەڵکانی ئـەبو حەیـدەر ئاسـا بـۆ مـاوەی (154) رۆژ تیایـە ژیابون، بۆنێکی ناخۆشـی گرتبـو لەبـەر ئـەوەی داگیرکـردن بۆگـەن بڵاودەکاتـەوە، بـەڵام وادیـاربو ئەبوحەیدەر ئەو بۆنەی پێ خۆش نەبوە.

ئەبو حەیدەریش وەك خەلیل لەکاتی داگیرکردنـدا گۆڕابـو. چـونکە بریـاری لەسـەر راسـت و چـەوتی شـتەکان دەدا. ئـەبو حەیـدەری شیعەی عـراق، ئازایـەتی ئـەوەی تیـابو لەسـەر دیـواری خانوەکەی خەلیل و پشتی وێنەی خۆشکەکەی خەلیل هەستی خۆی دەربڕێت.

لەوانەیـە ئـەبو حەیـدەریش وەك هـەر عـەرەبێکی دی لەسـەر هـەمان شـێوەگەرێتی گەشـەی کردبێت کەعەرەبی کەنداو بەخەڵکانێکی بۆگەن دادەنێت و وەچەکانیشیان بەدەستبڵاوی بێکەڵك ، هەروەها لـەو گێلەفـەرمانڕەوا دەشـتەکییانەش تورەبـوە کـە زۆربـەی کاتیـان بەهاتوچـۆی نێـوان گازینۆ و ژوری نوستن لەگەڵ ژنـە عەرەبـەکانی هیلالـی خەسـیب بەسـەر دەبـەن، ئەوانـەی خـۆی ئاسا شارستانییەکی بەرزیان هەیە. بـەڵام ئەگـەر بـۆ چرکەسـاتێکیش بێـت رێـزی لـەخۆی گرتـوە وبەسەر دەمارگیری کوێرانەیدا زاڵبوە و راستگۆیانە روبەروی رەفتارەکانی خۆی بۆتەوە.

ئێمە زۆر شت لەسـەر ئەبوحەیـدەر دەزانـین، بـەڵام نـازانین روخـساری چـۆنە یـا لەراسـتیدا ئەبو حەیدەر کێیە.

کاتێك خەلیل رۆژێك لەدوای " یاری شەرە قەل " مەکەی هێزی هاوپەیمانان لە 25 / شـوبات / 1991 گەیشتە جادەی مـەتلاع، لەپاسێکی بـچوکی دزراودا، لـەناو بەسـتەیەك وەرەقـەی نیـوە

سوتاودا دەفتەرێکی یادەوەری ئەفسەرێکی پۆلیسی عراقی دۆزییەوە. دوا وشەی ئەو یادەوەرییە لەنیوە شەوی 21 / شوبات / 1991 دا نوسرابو. نوسەری یادەوەرییەکە یا شیعەیەکی بەعسی بو کەبەروکەش لایەنگیری لەریژیم دەکرد یا بەئەسڵ خەڵکی هۆرەکانی باشوری عراق بو، لەپاڵ نوسینی چەند پارچە شیعرێك لەسەر زێدی باوباپیرانی، وەزیفەی خۆیشی لەکوێت دیاری کردبو، لەگەڵ چەند بابەتێکی رۆتینی رۆژانە و یادەوەری خۆشەویستییەکی مەزنی بەئاوات نەگەیشتو. " ساڵی 1989 لەبەر چەند هۆیەك کە ناشێت لێرەدا باس بکرێت بەیەکجارەکی پەیوەندیم لەگەڵ پچراند "، بەڵام تەنها نوسینی چەند وشەیەك لەدەفتەری یادەوەرییەکانیدا بەڵگەیە لەسەرئەوەی تاکو ئێستاش ئەو کەسەی خۆشدەوێت.

ناوچەی هۆرەکان، شوێنی لەدایك بون و گەورەبونی ئەفسەرەکە، سێ گۆشەیەك لەنێوان بەسرەو عیمارە و ناسریە دروستدەکات. عەرەبی هۆڕەکان لەنەوەی سۆمەرییە دێرینەکانن و یەکێکن لەکۆنترین گەلانی جهان و مانەوەیان تارادیەکی زۆر بۆ بێهاوتایی شێوازی ژیانیان دەگەڕێتەوە، چونکە رەگوریشەیان لەژینگەیەکی تایبەت بەزۆلکاوەکان سەرچاوەدەگرێ - زۆلکاوەکان ناوچەیەکی بەرفراوانە لەهۆرو دورگە و قامیشەلان وحکومەتی عراق بەبیانوی "هۆی ئەمنی" (1) هۆڕەکانی وشك کرد. ئەم پرۆسەیە زۆربەنهێنی ئەنجام درا، بەڵام بەڵگەنامەکان ئاماژە دەکەن بەوەی لەساڵی 1989 ـ وە درێژەی هەیە.

هۆنراوە خەمۆکییەکانی سەردەفتەری یادەوەری ئەفسەرە پۆلیسەکە نوقمی وەبیرهێنانەوەی ئەو جهانە بێهاوتا و وەختەنایابانەبو کەبەگەنجێتی لەگەڵ براکەی بەماسیگرتنەوە بەسەریان بردبو. ئەو فەریکە شاعیرە هەروەك خۆی دەڵێت شەڕی کوێتی کردوە و رەنگە لەکاتی ئەنجامدانی ئەرکەکانی سەرشانیشی خەڵکی لەبەرگری کوێت کوشت بێت. ناو وناونیشانی لەسەر دەفتەری یادەوەرییەکانی تۆمارکردبو. ئەو ئەفسەرە ئەبو حەیدەر نەبو، بەڵام رەنگە وەك ئەبوحەیدەر گیانی لەدەست دابێت.

ئەو نیوە جەستەیەی خەلیل لەمەتلاع بینی، بەسەر دەموچاویدا کەوتبو، هەردوو باسکی لەسەر پشتە سەری گرێدابو، هەردوو مشتیشی ئەوەندە توند نوقاندبو وەك ئەوەی ویستبێتی جادە قیرەکە هەڵکەنێت، ئایا هەر ئەوەندەلەو ئەفسەرە - شاعیرەی مابووە کە دەفتەری یادەوەرییەکەی لێبەجێمابو ؟ ئەگەر راست بێت خەلیل خودی خالید ناسر ئەلسەباح بێت، دەشێت ئەو پارچە خەڵوزە رەشەی سەر جادەی مەتلاعیش، ئەبو حەیدەر بێت، ئەو کەسەی

لەسەر دیواری ژوری میوانەکەی خەلیل نوسیبوی :"خۆزگە دایکم منی نەبوایە بۆ ئەوەی ئێشوئازاری ئەم دونیایە بەچاوی خۆم نەبینم".

گریمان ئەبو حەیدەر لە"یاری شەرەقەل"ە کەی سەرجادەی مەتلاع رزگاری بوە. وەك هەزاران سەربازی برسی و ماندوی عراقی دی گەیشتۆتە شاری بەسرەی باشوری عراق. ئەبوحەیدەر شەڕی کوێتی پێخۆش نەبو. ئەفسەرێکی عراقی بەدەم گریانەوە دەیوت :"چەندین کاتژمێر چاوەڕوانی هاتنی سوپای ئەمریکا بوین". سەربازێکی دی لەبەسرە دەیوت :" ئەوەندە بەزیندوێتی بمێنمەوە تاروبەرو سەربازی ئەمریکی بەچاوی خۆم دەبینم، ئنجا دەزانم جارێکی دی خێزانەکەم دەبینمەوە" پاشان نێوچەوانی گرژکردو قسەکانی بۆ تەواو نەکرا [2].

لەنێو بەرداشی سروشت و هێزی سەربازی هاوپەیمانەکان، پیاوانی بێچارە و ماندوی ئەبوحەیدەر ئاسا بەخۆیان و سەیارە دزراو تانك و زرێپۆشەکانیان رژانە نێو شارێکی وێرانەوە. پیرێژنێکی خەڵکی بەسرە بۆی گێڕامەوە کەسەربازەکانی دراوسێیان بەپێی پەتی و بەبێ چەك و تەقەمەنی لەکوێتەوە رایاندەکرد"

حەبیب لاوێکی عراقیە و لەسەرکردایەتی بەعسەوە نزیك بو، یەکێك لەخزمەکانی عیزەت دوری کەئەندامێکی پایەبڵندی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش بوە، پێی راگەیاندوە :"زۆرێك لەئەفسەرو سەربازەکان لەدوای ئاگربەست لەکوێتەوە بەدەرپێی کورت گەڕانەوە و هەمونیشانەو جلێکی سەربازیشیان لەبەر داکەندبو تاوەك خەڵکانی ئاسایی بەدیاربکەون، چونکە شەرمیان لەسەربازبونی خۆیان دەکردەوە، هەروەها زۆربەیان بە درێژایی پێنج رۆژ بەپێ لەکوێت و بەسرەوە گەیشتنە بەغدا"[3]. هەرخودی ئەو سەربازانە شۆرشێکی گەورەیان لەسەرتاپای عراق هەڵیساند کە بەراپەڕین دەناسرێتەوە.

یەکەم پزیسك

ئەوپزیسکەی راپەڕینی لێکەوتەوە لەشاری بەسرەی شیعە مەزهەبەوە دەستی پێکرد کە گەورەترین شاری باشوری عراقە. لەکاتی راگەیاندنی ئاگر بەستی شەڕی کەنداودا، لەکاتژمێری پێنجی پاش نیوەرۆی 28 / شوبات / 1991 دا راپەڕین دەستی پێکرد. رستێك لەتانکە راکردوەکانی کوێت گەیشتنە گۆڕەپانی سەعد، گۆڕەپانێکی لاکێشەیی گەورەی دیارە و دەکەوێتە ناوجەرگەی شاری بەسرەوە. وێنەیەکی زەبەلاحی سەدام حوسەین بەجلی سەربازییەوە لەتەنیشت بینای سەرکردایەتی حزبی بەعس دروستکرابو.سەرکردەی رستەکە لەسەر یەکێك لەتانکەکان بەرامبەر بەوێنەکە راوەستاو بەزمانێکی تیژ دیکتاتۆری عراقی بەم وشانە تاوانبار

دەکرد "سەدام حوسەین بەگەوجی، نەزانی و رەفتاری سەرەرۆیانەت، شکستمان خوارد، وسوك و ریسوا و سەرشۆریش بوین"(4).

بەئاپورەبەستنی خەڵکی کەشێکی زۆر نائارام دروست بو، پاشان فەرماندەی رستەکە خۆیکرد بەناوتانکەکەدا و لولەی تانکەکەی ئاراستەی پەیکەرەکەی سەرۆك کرد و چەند گوللە تۆپێکی پێوەنا و ئاپورەی خەڵکەکەش وروژا و دەستیان کرد بە هورا کێشان : "سەدام کۆتایی هات، سوپا لەناوچو". تانك و سەربازەکانی دی سەرگۆرەپانەکە بەشداریان نەدەکرد و لەواقیعدا هەر زوو چونەریزی ئەو خۆپێشاندانەی تادەهات گەورەتر و فراوانتر دەبو. " هەموویان تەقەیان دەکرد بەئاسماندا ". عەبدولاّ بەدرانی، بیست و چوار ساڵەی کوێتی بەبارمتەگیراو، وەك شاهیدێك ئەو رووداوە دەگێڕێتەوە.(5) ئەو دەستانەی تامەزرۆی چەك هەڵگرتن بون تفەنگیان بەسەرا دابەشکرا و بەتورەیی بەرەو نێوەندی سەرکردایەتی حزبی بەعس کەوتنەڕێ و بارەگای حاکمی بەسرەیان سوتاند و پەلاماری بنکەی پۆلیسیان دا و دائیرەی ئەمنیان بەتاڵان برد و هەمو فایلەکانیشیان لەناوبرد و راپەڕین وەك ئاگری بن کا تەشەنەی دەسەند. لەدوای یەکەم تەقەی گۆڕەپانی سەعد بەچەند کاتژمێرێك خەڵکی مەدەنی و ئەو سەربازانەی لەکوێت گەڕابونەوە مەتەریزیان لەسەر رێگەوبانەکان دروستکرد وشارەکەیان کۆنترۆڵ کرد. چرکە ساتێکی شۆرشگێرانەی کلاسیکی بو.

کاتێك نەیاری دێرینی رێژیمی عراق محەمەد بەحر ئەلعلوم (محمد بحر العلوم)، لە 7 / ئازار / 1991 دا لەزانکۆی هارفۆرد قسەی دەکرد، گوێبیستی هێندێك وردەکاری ئەو بەسەرهاتە بوم. وشەکانی وروژاندمی و داوای وردەکاری زیاترم لێکرد، هەروەها ئەو پەنابەرانەی بۆ ئێران رایانکردبو بەشێوازی جیاواز هەمان بەسەرهاتیان دەگێڕایەوە یا بەشێوەیەکی ناراستەخۆ لەزاری خەڵکانی شارەکانی دی عراق دوبارە دەکرایەوە، بەلاّم ئەوەی رویدا وێنەیەکی تەواوی راپەڕین بو.

بەلاّم ئایا ئەوە راست بو ؟ لەهاوینی 1991، بەمەبەستی زانیاری زیاتر لەسەر روداوەکانی چەند کاتژمێری یەکەمی بەسرە، بەدوای شاهیدێکدا دەگەڕام و هەوڵمدەدا روداوەکان هەر لەیەکەم پزیسکی گۆڕەپانی سەعد ـ دوە تا ئەو ئاگرە گەورەیەی باشور و باکوری عراقی گرتەوە ریزبەندی بکەم، بەلاّم دواتر ئەستەمی ئەو کارەم بۆ دەرکەوت. چونکە تەنانەت نەمتوانی ناوی ئەو فەرماندەیەش بزانم کەچوە سەر تانکەکە تەقەی لەوێنەکەی سەدام حوسەین کرد. هەروەها نەمتوانی ئەوەش بسەلمێنم ئایا لەدوای دامرکاندنەوەی راپەڕین ئەو فەرماندەیە رزگاری بوە یا

نا، بەڵام بەراستی پیاوێکی لەوجۆرە هەبوە. روداوەکانی چەند کاتژمێری یەکەمی 28 / شوبات / 1991 شاری بەسرە بەفیعلی بوە ئەفسانەی عراق.

پێم باشە بڕوابهێنم بەوەی ئەو پیاوە ئەبو حەیدەر بوە، ئەو کەسەی لەسەر دیواری ماڵەکەی خەلیل هەستی خۆی دەربری، بەڵام لەراستیدا نازانم.

هەواڵی روداوەکەی گۆرەپانی سەعد گەیشتە کوردستان و وڵاتانی ئێران، سوریا و لەندەنیش پێیان زانی. بەڵام پێش ئەوەی بگاتە شوێنە دورەکان ئاگری لەهەمو شارەکانی باشور هەڵایساند. کەسایەتی شاری ناسرییە،" کازم ئەلرەیسان" بۆی گێڕامەوە ؛ بەچاوی خۆی چواردەکەسی بینیوە لەچەکە سوکەکانی سوپای عراقیان لەشان بوە، و لەناوچەی هۆڕەکانەوە بەرەو ناوجەرگەی شاردەرۆیشتن[6]. بەڵام کاتێك شار دەستەڵاتی حکومەتی تیا نەما بە "اللەاکبر" خۆیان کردبەناوشارا و لەماوەیەکی کورتدا بەسەدان کەس پەیوەندی پێوەکردن.

نزار خەزرەجی، سەرەك ئەرکانی پێشوی سوپای عراق، لەکاتی گەڕانەوەی بۆ بەغدا لەگەڵ 60 ـ 70 کەسی دی لەبینایەکی حکومی چواردەوریان گیرا و لەدوای شەرێکی قورس سەرجەم پاسەوانەکانی خەزرەجی کوژران و خۆیشی بەبرینداری کەوتە دەست شۆرشگێرەکان و بەپەلە بۆ یەکێك لەنەخۆشخانەکانی ناوچەکە گواستیانەوە. دەمویست بزانم بۆچی خەزرەجیان نەکوشتوە، ئەمە لەکاتێکدا خەڵکانێکان دەست بەجێ دەکوشت کە بایەخێکی ئەوتۆیان لەلای ریژیم نەبو، تەنانەت کەسێکی وەك ئەلرەیسان ـ یش کەبەشداری لەراپەڕین کردبو هۆیەکەی نەدەزانی. بەهەرحاڵ لەدوای چەند رۆژێك کۆپتەرێکی حکومەت کەهێزی کۆماندۆی عراقی دەگواستەوە لەدەستی شۆرشگێرکانی رفاند.

پێم وایە ئەلرەیسان ـ یش وەك ئەبو حەیدەر پیاوێکی ئایدۆلۆجیست و رەگەزپەرست و خێڵەکی نەبو. ئەلرەیسان لەرۆژانی یەکەمی راپەڕیندا پاریزگاری لەنەعیم حەداد (نعیم حداد)، ئەندامی پێشوی سەرکردایەتی بەعس و سەرۆکی ئەنجومەنی نیشتمانی عراق دەکرد بۆ ئەوەی نەکەوێتە دەست ئەو گەنجە شۆڕشگێرە تورانەی بەزەحمەت جڵەو دەکرێن. کاتێك حەداد و خێزانەکەی لەماڵی ئەلرەیسان خۆیان حەشاردابو، ئەویش لەسەرجادەکان شەڕی بەعسیەکانی دەکرد و هەوڵی دەدا جۆرە نەزمێکی ئیداری بۆ شارەکەی دابین بکات و لەحەتمیەتی تۆڵەی ریژیم دوری بخاتەوە. هەرچەندە هەوڵیدەدا دانوستان لەگەڵ خێڵە شیعەدراوسێکانی بکات بۆ ئەوەی بەشداری لەراپەڕین بکەن، بەڵام سەرچڵی رەتدەکردەوە و دەیویست بزانێت روداوەکان بەکوێ دەگەن. زۆرێك لەعەرەبی سوننە بەشداریان لەراپەڕین کرد، کەچی لەکۆتاییدا خۆی و خێزان و کەسوکارەکەی بەرەو سعودییە رایانکرد و لەئۆردوگای پەنابەرانی رەفحا نیشتەجێ بون،

ئەو ئۆردوگایەی لە 10٪ زیاتر سوننە مەزهەبە. لێم پرسی بۆچی وەك کەسایەتییەکی شیعەی ناوداری ناسرییە بۆ سعودیە رایکردوە، بەڵام دەیتوانی زۆر بەسانایی بگاتە ئێران. " لەئێران چ بکەم ؟ نەزمانەکەیان دەزانم و نەدۆست و ناسیاوم لەئێران هەیە، راستە ئێران وڵاتێکی موسڵمانە، بەڵام ماوەی هەشت ساڵ شەڕی ئێرانمان کردوە".

فاتیمەی لەخواترسی تەمەن چڵ ساڵە ساتەکانی راپەڕینی بەچاوانی خۆی دیوە. سەماوە روبەروی روباری فوراتە و نزیکەی سی میل لەرۆژئاوای ناسرییەوە دورە. فاتیمە ساڵی 1975 مێردی کردوە و لەساڵی 1980 یشەوە عەباسی مێردی نەدیوە، چونکە بەبیانوی " ئێرانی رەگەز " ییەوە لەعراق دەرکراوە (7). لەراستیدا عەباس کۆمۆنیست بو، چەندین ساڵ لەگرتوخانەی نوگرە سەلمان زیندانی بوە کەناو دارترین گرتوخانەی عراقە و بریتیە لەچاڵێکی رەش لەبیابانی سەر سنوری عراق ـ سعودی، ئەو زیندانەی لەوانەیە دەیان هەزار کوردی ئەنفالکراوی تیانێژرابێت(8). کاتێك لەسەرەتای راپەڕیندا قسەم لەگەڵ کرد تازە عەباس و فاتیمە لەدوای دوازدە ساڵ دابڕان، شادوشوکور ببونەوە:

" شەوی (5) ی رەمەزان لەسەربانەکانەوە گوێم لەتەقەیەکی زۆر بو. بەدرێژایی ئەو شەوە تەقەیەکی بێمانا دەکرا، بەبێ ئەوەی سەرچاوەی تەقەکان بزانرێت. هاوارم کرد :"خودایە ئەمە چیە؟"، وتیان راپەڕینە. "ئەمە چ جۆرە راپەڕینێکە؟"، دەمویست بزانم. وتیان نەجەف، کەربەلا، عیمارە و ناسرییە کەوتونەتە دەستی میللەت و راپەڕین هەمو شوێنێك دەگرێتەوە و ئێستاش نۆرەی سەماوەیە".

زۆرێك لەبەعسیەکان لەترسا سەماوەیان چۆڵ کردبو، ئیتر یامۆڵەتی چۆڵکردنیان پێدرابو یا بەرەو بەغدا رایانکردبو. لەدڵی خۆمدا وتم :"پێویستە لێرە نەمێنم". ژن و پیاو دەستمان کرد بەراکردن. لەسەر لاکۆڵانەکەی خۆمان بیست گەنجێکم بینی بەدزداشەی سپییەوە بەرەو بنکە گەورەکەی پۆلیس دەرۆیشتن کە دەکەوتە لای دەستی راستەوە. دڵنیات دەکەم ئەو گەنجانە هیچیان تەمەنیان لەبیست ساڵ زیاتر نەبو. من هەموانم دەناسی، چونکە کورانی گەرەك بون. ئەو گەنجانە تاسەر ئیسقان لەشەڕە یەك لەدوای یەکەکانی بەعس بێزارببون. ئەو گەنجانە تەنها لەنائومێدی تەقینەوە"(9).

راپەڕینی ئازاری / 1991 هێڵێکی جیاکەرەوە بو لەمێژوی تازەی عراقدا. هەروەك عراقیەکان پێیان خۆشەبڵێن لەگەڵ راپەڕین " دیواری ترسیش روخا ". ئەو ئەفسەرەی لەگۆرەپانی سەعد چوە سەرتانکەکەی، هەر خودی ئەو ئەفسەرەش دەستیکرد بەروخاندنی ئەو

دیوارە. گرنگ نیە ئەفسەرەکە کێیە یا دەبێ هەنوکە لەکوێ بێت، بەڵکو دەست پێشخەری ئەو ئەفسەرە ئاماژە بۆ سەرەتای داهاتوی وڵاتێك دەکات کە زەمەنێکە لەژێر دەستی چەوسانەوەی دیکتاتۆرییەت مێشکی لەکارکەوتوە. ئێستا ئەو زەمەنە بەسەرچوە، و عراقیەکانیش قەرزاربارى ئەفسەرێکی نەناسراون کەقارەمانی راپەڕینەکەیان بو، بەڵام ئێستا عراقیەکان ئەگەری دوا رۆژیان هەیە.

یەکەم رۆژی شاری نەجەف

دەرئەنجام توانیم چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەفسەرێکی سوپای عراق سازبکەم. یەکێك بو لەوئەفسەرانەی پەیوندی بەراپەڕینەوە کردبو، لەدژی پەلاماری وەحشیانەی گاردی کۆماری بەرگری لەشاری نەجەف کردوە. کاتێك تانك و هیلیکۆپتەرە شەڕکەرەکان لەناوەراستی مانگی ئازاردا تەنگیان بەشار هەڵچنی، ئەو لەرێگەی هێڵی چاودێری فرەنسیەکانەوە نامەیەك لەسەرکردایەتی راپەڕینی شاری نەجەفەوە بۆ هێزی هاوپەیمانان دەبات و داوای یارمەتیان لێدەکات بەڵام نامەکەی پشتگوێ دەخرێ و بەهەند وەرناگیرێ، چونکە هاوپەیمانەکان باوەریان بەشیعە نەبو، ئیتر ئەویش بواری گەڕانەوەی بۆ نامێنێتەوە، بەڵام لەبەرئەوەی خێزانی ئەفسەرەکە تائێستاش لەعراق دەژێت، بۆیە بەپێویستی دەزانم ناوێکی خوازراوی بۆ دابنێم.

ئەو ئەفسەرە نەفەرماندەی تانکەکانی گۆرەپانی سەعد بو، نەناوی ئەبوحەیدەر بو، بەڵام پێم باشە ئەم ناوەی لێبنرێ (10).

لەئوتێلێکی مامناوەندی لەندەن چاومان بەیەك کەوت، ئەبوحەیدەر کۆنە بەعسی بو، لەساڵانی شەستەکان دا ئەو کاتەی خوێندکاری ئامادەیی بو لەشاری نەجەف بەقەناعەتەوە پەیوندی بەحزبی بەعسەوە کرد. بەڵام " لەساڵی 1979 دا حزب توانای ژیانی لەدەست دا، چونکە لەشانە حزبیەکان دا لەجیاتی ئەوەی قسە لەسەر مەسەلەسیاسیەکان بکرێ. گفتوگۆیان لەسەر کەسایەتی سەدام دەکرد، منیش زۆر دەمێکە رقم لەسەدام دەبێتەوە، لەبەر ئەوەی چەندین کەسی لەخێزانەکەم کوشتوە ". لەدوای کوشتنی کەسوکاری (ئەبوحەیدەر پێی خۆش نەبو قسە لەسەر کوشتنەکە بکات) هەمو گەنجێتی خۆی لەبەرەکانی پێشەوەی شەڕی هەشت ساڵەی عراق ـ ئێران بەسەر برد. کاتێك لێم پرسی بۆچی دژایەتی شالاوەکەی 2/ ئاب دەکات ؛ بەو شێوازەی شیعەی عراقی پێدەناسرێتەوە وەڵامی دایەوە : "لەبەر ئەوەی کەسێکی واقیع بینم، جهان شتێکمان بەسەرا دەسەپێنێ، منیش سەپاندنی ئەو شتەم قبول کردوە، پێویستە مرۆڤ بەئەمری واقیع قایل بێت. سەدام حوسەین دەڵێت (هەمو کوێتێەك پێنج کەس خزمەتی دەکات

)، منیش لەسەدام حوسەین دەپرسم، چەند کەس خزمەتی تۆ دەکات ؟ هەمو ریژیم خزمەتی تۆ دەکات. بڕوام بەسیاسەت نەماوە. دەمەوێت خەڵکی ئازاد بکرێت. لەدوای17/ کانونی دوەمەوە تەنها چاوەڕوانی هێرش و پەلاماری هێزی هاوپەیمانەکانم دەکرد".

وریاییەك كە ناچاری سەپاندبوی، بی حەوسەڵەیی، جوتێك چاوی شینی بێڕەونەق و دەرکەوتنی نیشانەی بەتەمەنی ئەبو حەیدەری وەك پیاوێکی شارەزا و بەدیسپلین دەردەخست. بەپێی پێودانگی سەربازی کشانەوەی سوپای عراق لەکوێت "کشانەوە نەبو، بەڵکو شکستێکی ئابروبەرانە بو".

بەڵام شاری نەجەف، ئەو شارەی لێی لەدایك بوەو لەدەوری مەزاری ئیمامی عەلی کوری ئەبو تالیب نشونمای کردوە، پیرۆزترین شاری شیعە مەزهەبی عراقە. شاری نەجەف گرنگترین پلەوپایەی ئاینی و کەمترین وابەستەیی بەئێرانەوە هەیە.

سەرەتا ئەم بینایەی نەجەف کەزۆرینەی شیعەکان پێیان وایە گۆری ئیمام عەلی لێیە لەچەرخی زێرینی شارستانی ئیسلامدا بەچاودێری و لەسەر داوای خەلیفەی عەباسی هارون ئەلرشید بونیات نراوە. ئەمرۆ مەزاری ئیمام عەلی بەو قوللە ئاڵتونیە شکۆدارەی کە لەسەدەی حەڤدەهەم دروستکراوە، دەکەوێتە ناوجەرگەی شاری نەجەفەوە و هەزار ساڵە گۆڕانکاری بەخۆیەوە دەبینی، و دیمەنی چواردەورە تەخت و نزم و رێرەوە تەسك و کۆڵانە پێچاوپێچەکانی تەنیشت بینا تاقدارەکان زیاتر بەرجەستەترو بێدەنگ تری کردوە، هەروەها حەوشەیەکی گەورە یا گۆرەپانێکی فراوانی پڕلەزوری تاقدار لەهاتوهاوارو دەنگە دەنگ دەیپارێزێت. خودی ئەبو حەیدەر شاهیدە لەسەر ئەوەی چۆن ئەم نێوەندە بینایی و روحیەی شارەکە لەکاتی راپەڕیندا بوە بەنێوەندی سەرکردایەتی عەمەلیاتی شۆرشگێرانە.

لەسەر روداوە یەکلایی کەرەوەکانی رۆژی یەکەم، چەندین کاتژمێر پێکەوە قسەمان کرد. پیاوێك هەرەشەی کوشتنی لێدەکرێ و خێزانێکی گەورەی لەناو عراق بەجێ هێشتوە، زۆر واقعیانە و بەئاسودەیی باس لەرەفتار و کردەوەکانی خۆی و ئەوانی   دی دەکات.

رۆژی پێنج شەممە، رێکەوتی 28 / شوبات، نزیك نیوەرۆ، هەواڵی روداوەکانی شاری بەسرەم لەسەر جادە لەخەڵکی بیست، وەك لەیادم مابێت بەخۆم وت " ئافەرین "، مەبەستم لەرەفتاری فەرمانـدەی تانکەکانی گۆرەپانی سەعد بو کە تەقەی لەوێنەکەی سەدام کرد: "سەدامی تاوانبار هەمومانی بەرەو وێرانە برد".

لەراستیدا تێروانێکی تایبەتیم لەسەر شاری نەجەف هەیە، چونکە ئەو شارەم بەچاکی دەناسی کە تیایە لەدایك و گەورە بوم، بۆیە بەئەزمونی خۆم لەگەڵ حزب و ئەندامەکانی یا لەرێگەی ئەو کەسانەی زۆر دەمێك بو دەمناسین پێم وابو تەنانەت ئەوەی لەبەسرە لەئەنجامی تەقینەوەی شۆرش لەعراق رویدا، هەر لەباکورەوە تا باشور، هەرگیز لەشاری نەجەف رونادات، چونکە نەجەفییەکان لەشێوازی تۆڵەسەندنەوەی سەدام دەترسان بەتایبەتی ئەگەر ئەم شارە لەدژی دەست بەراپەڕین بکات. لەهەمو حاڵەتێکدا حەقیقەتێکی گرنگ هەیە ئەویش ؛ ئەم شارە مەرجەعی ئەهلی شیعەیە لەبەر ئەوە بەدڵنیاییەوە دەوڵەت ئەورێوشوێنە ئەمنییە تایبەتەی لەو شارە دەگرێتەبەر کەلەهەمو شارەکانی دی عراق زیاتر دەبێت. سەدام گیانی زلکردنی شتەکانی تیایە و حەز دەکات روداوە بچوکەکانیش بەتەواوەتی کۆنترۆڵ بکات، بۆیە دەبینین هێزی هەوالگری (پۆلیسی نهێنی حزبی بەعس کەرەنگە ترسناکترین هۆبە بێت لەناوسیستمی هەوالگری دەوڵەتدا) بەجۆرێکی ئەوتۆ لەنەجەف بلاوەیان پێکرابو کە وێناناکرێت.

سەرباری لەبەرچاوگرتنی ئەو هۆیانەی سەرەوەش، کەچی بەفیعلی بەراپەڕینەکەی نەجەف سەرسام بوم.

بۆردومانی هێزی هاوپەیمانەکان نزیکەی لە60٪ هێزی یەکەکانی قودسی تایبەت بەگاردی کۆماری لەناوبرد، کەلەچوار دەوری شار بارگەیان خستبو، بۆیە زۆرێك لەو چەکە قورسانەی بۆ بەرگری شار بەکارمان دەهێنا لەو هێزەی گاردی کۆماری بەجێ مابو، هەروەها هێزی هاوپەیمانەکان چوار رۆکێتیان نا بەناوچەی ئاوەدانی ئەلئەمیرـ دوە سێ خانویان لەگەڵ زەویدا تەختکرد و چوار خانوی دی بەجۆرێك زیانیان لێکەوتبو کەبەکەڵکی نیشتەجێ بون نەمابون و دەیان خانوی تریش زیانیان لێکەوتبو. بەڵام شوێنە پیرۆزەکان بۆردومان نەکران. سەبارەت بەزیانی مرۆییش رۆکێتیك تەنها لەماڵی رەحیم حەبوبی و براکەی (13) کەسی کوشت وهەر رەحیم بەسەلامەتی دەرچو. یەکێك لەماڵی " زوین " کوژرا، ولەئۆتۆمۆبیلێکی مۆدێل 1990 دا چوارکەسی نەناسراو کوژران و شۆفێری سەیارەیەکی تاکسیش هەلاهەلا ببو. پێم وایە بەلایەنی کەمەوە سێ فرۆکەی ئێف 15 نەجەفیان بۆردومان کرد و فرۆکەخانە و ویستگەی رادارییان وێرانکرد و چوار جاریش کارگەی گاز و چیمەنتۆیان بۆردومان کرد.

سەر لەبەیانی رۆژی هەینی، رێکەوتی 1 / ئازار هێندێك پێداویستیم کڕی، لەرێگەی گەڕانەوەمدا خەڵکم دەبینی، لەگەڵ دکتۆر و ئەندازیار و مامۆستایان باسی بارودۆخەکەم دەکرد و هەمویان پێیان وابو لەنەجەف هیچ رونادات. لەو کاتەدا هەواڵ گەیشت سبەینێ چەند گەنجێك لەناوجەرگەی شاردا، لەناوچەی مەیدان نزیك بازاری گەورە لەدژی ریژیم خۆپێشاندان

سازدەکەن. تەنها بیرۆکەی خۆپێشاندان کاریگەرییەکی زۆری تێکردم. دڵم پڕبو، تەنانەت حەزم دەکرد خۆشم بەشداری بکەم.

سەرلەبەیانی رۆژی دواتر دەرچومە دەرەوە بۆ ئەوەی بزانم چ روودەدا. دوو گەنج پێیان وتم خۆپێشاندانەکە بۆ کاتژمێری 2ر30 پاش نیوەرۆی سبەینێ دواخراوە (واتە 3/ ئازار). ئەو وەختە بۆ خڕبونەوەی خەڵکی دیاریکرابو. بۆچی خۆپێشاندانەکە دواخرا ؟ چونکە هێزەکانی ئاسایش بەخۆسازدانەکەیان زانیبو. لەراستیدا هەمو کەس بەخۆپێشاندانەکەی دەزانی. بەدواخستنی خۆپێشاندانەکە غەم دایگرتم، ئیتر گەیشتمە ئەو باوەڕەی لەم شارە هیچ رونادات، بەڵام مرۆڤ دەیتوانی لەسەرجادەوبانەکان رەوینەوەی تارمایی ترس بەدیبکات، چۆن ؟ بۆ نمونە شۆفیری تاکسییەکەم بینی لەپەنجەرەی ئۆتۆمۆبیلەکەیەوە نەفرەتی لەسەدام دەکرد یا یەکێك لەناو ئاپورەکەوە تفی لەوێنەکەی سەدام دەکرد. ئەوەش کارێکی مەزن بو، بەڵام من هێشتا دڵنیانەبوم. پێویستە لەبیرمان نەچێت کەنرخی یەك کیلۆگرام ئارد بە 7ر5 دینار بو. چ کەسێك دەیتوانی شتومەك بەو نرخانە بسەنێت؟ بۆیە شۆڕشکردن لەو بارودۆخەدا لەسەرووی خەیاڵەوە بو.

پێیان راگەیاندم بەسرە بەتەواوەتی کۆنتڕۆڵکراوە و رۆژی دواتر دەستەڵاتی مەدەنیان دامەزراندوە. بەپێی دەنگوباسەکان خۆپێشاندانەکەی نەجەف لەگۆڕەپانی مەیدانەوە دەستی پێدەکرد و بەرەو بازاری گەورە و حەوشەی مەزاری پیرۆز دەروێشت. رۆژی 3 / ئازار، لەکاتژمێری 2ر30 پاش نیوەرۆ کاتێك لەگەڵ هاورێیەکی بەغدادی قسەم دەکرد بەچاوی خۆم دەمبینی :

" گەنجانێك تەمەنیان لەنێوان پازدە و بیست ساڵان زیاتر نەدەبون. لەراستیدا پێویستە بڵێم کەزۆربەیان تەمەنیان لەنێوان پازدە تاهەژدە ساڵان بو. گەنجەکان بەکۆمەڵ لەکوچە و جادە لاوەکی و تاقەکانی خانیەی جادەی خورنەق و جادەی نیوەوێرانەی سەدیر و هێندێك کۆمەڵی دی لەجادەی سادق و کوچەی عەبد عەبتان - دوە بەرەو مەیدان رایاندەکرد. هەر کۆمەڵێك بەلایەنی زۆرەوە لەسەد کەسێك پێکدەهات، جگەلە دووسێ کەسیان دەمانچەیان پێبو ئیتر هەمو کوتەك و قامەیان بەدەستەوە بو، یەکێك لەدەمانچەکان لەجۆری " ویلی " بو. هەمویان پێکەوە هورایان دەکێشا : "صدام شیل ایدك، شعب نجف مایریدك" و "ماکو ولی الا علی، نرید حاکم جعفری"[11].

پیاوانی ئاسایش لەنزیك حەوشەی مەزار وەستابون، لەبازاری گەورەوە بەئاراستەی مەیدان تەقەیان بەئاسماندا دەکرد. بەمشێوەیە بڵاوەیان بەخەڵکەکە کرد، چونکە پێیان وابو خۆپیشاندەران بەرەو ئەوێ دەڕۆن. رازی عەبدولشەهید یەکەم ئەمنی حزبی بو بەدەمانچە کوشتیان و عەلی حوسەینی ئەفسەر لەجادەی رەسول کوژرا، هەروەها 5 ـ 6 خۆپیشاندەریش گیانیان لەدەستدا، کەچی بەردەوام ژمارەی گەنجەکان زیادی دەکرد. لەناکاو خۆپیشاندەران بەرەو جادەی زەین ئەلعابدین و سادق پێچیان کردەوە. پیاوانی ئاسایش پێشبینی ئەو هەڵوێستەیان نەدەکرد. خۆپیشاندەران ژمارەیان لەسەدانەوە دەبون بەهەزاران و هەموشیان لەخێزانە دیارو دەوڵەمەندەکانی شاری نەجەف بون وەك بازرگان و زێرەنگەرو خاوەن پێشانگەی ئۆتۆمۆبیل و پیشەی دی لەو بابەتە نەك فەرمانبەری حکومەت. خۆشی و شادی بەسیمای ئەو کەسانەوە دیار بو.

دواتر خۆپیشاندانەکە بەرەو حەوشەی مەزاری پیرۆز ئاراستەی گرت. بەهەزاران ئەمن لەدەوروبەری مەزاری پیرۆز بڵاوەیان کردبو، بەڵام زۆربەیان تەنها چاودێری بارودۆخەکەیان دەکرد. کاتێك پیاوانی ئاسایش گەنجەکانیان بینی بەورەیەکی بەرز بەرەو حەوشەی مەزار دەڕۆن دەستیان کرد بەهەڵاتن. لەبەردەم دەرگای سەرەکی حەوشەی مەزار شەڕێکی دەستەویەخە رویدا و چەند ئەمنێك کوژران. یەکەم کوژراو ئەمنێك بو، لەکاتی تەقەکردندا خۆپیاشندەرێك لەپشتەوە گرتی و ملیان قرتاند و هەرلەبەردەم دەرگاکەش چەند خۆپیشاندەرێك کوژرا. دەمەو خۆرئاوا لەدوای کوژرانی 20 ـ 30 خۆپیشاندەر و چەند ئەمنێك دی مەزاری پیرۆز و حەوشەکەی بەتەواوەتی کۆنترۆڵ کرا.

لەکاتی روداوەکاندا بەتەواوەتی هەڵچوبوم، بەڵام پێم وابو راپەڕین بەئاکام ناگات. لەگەڵ یەکەم تەقەدا روداوەکان مەترسی پێوە دیاربو، بۆیە بریارمدا بگەڕێمەوە بۆلای خێزانەکەم. ئەوان پێیان دەوت راپەڕین بەڵام من دڵنیات دەکەم سەرتاپای ئەم مەسەلەیە بریتی بو لەخۆپیشاندانێکی عەفەوی و سەدامییەکان گۆڕییان بۆ شتێکی دی".

شۆرشگێرەکان لەدوای ئەوەی پیرۆزترین مزگەوتی شیعەیان کۆنترۆڵ کرد، بیریان لەکۆنترۆڵکردنی بنکەی فەرماندەیی پۆلیس کردەوە و بەدرێژایی ئەوشەوە شەڕ لەبنکەی پۆلیس بەردەوام بو. گەنجانی نەجەف بەهاوەنی 82 ملم ـ ی بەجێ ماوی یەکەکانی قودسی گاردی کۆماری بیناکەیان بۆردومان دەکرد. کاتژمێری 30ر4 بەیانی، رۆژی دووشەممە، رێکەوتی 4 / ئازار، بنکەکەیان کۆنترۆڵکرد و هەمو دۆسیە و فایلی بنکەکەیان سوتاند. هەروەك ئەبوحەیدەر

دەڵێت هەوڵێکی زۆر بۆ نەهێشتنی شەڕەخۆری درا "بەڵام بێهودە بو. هەمو شتێك لەناوبرا : تیانوسی ئۆتۆمۆبیل، چەکی خانوبەرە، دۆسیەی پۆلیس و کۆنوسی دادگوزاری".

زۆربەی بەشداربوەکانی تریش هەمان بۆچونی ئەبوحەیدەریان لەسەر راپەڕینەکەی شاری نەجەف هەبو. کۆمەڵێك گەنجی نەجەفی لەسەرباز و سەربازی هەڵهاتو کەژمارەیان شەست کەسێك دەبو دەستیان بەراپەڕین کرد. خۆپیشاندەران هەمویان کەسوکار و هاوریّی نزیکی یەکتری و کوری گەڕەك بون، بەڵام لەدوای چەند کاتژمێرێك ژمارەی شۆڕشگێرەکان لەدەوری حەوشەی مەزاری پیرۆز لەشەش سەد کەس تێپەریکرد. ئەو گەنجانە بەبیّ مەرجەعییەت رەفتاریان دەکرد. خۆپیشاندەران شەش بنکەی پۆلیس و دەزگای حزبییان داگیرکرد و ژمارەکیشیان لێکوشتن. ئەوەی بەرگری بکردایە دەیانکوشت و تەنها لەو کەسانە خۆشدەبون کە بەبیّ بەرگری تەسلیم دەبون یا هەڵدەگەڕانەوە. ئەو شەڕەی لەچواردەوری قوتابخانەیەکی ئامادەیی دووکاتژمێری خایاند یەکێك لەو گەنجانەی بەشداری تیاکردبو، بەمشێوەیە وەسفی دەکات :" خۆزگە توانای بینینی ئەو دیمەنەت دەبو. دڵنیات دەکەم، سوێند دەخۆم بە قورئان کەشتی لەوجۆرە لەکاتی شۆرشی ئیسلامی ئێرانیشدا روینەداوە. گوللە بارانیان دەکردین. کاتێك نارنجۆکی دەستیمان لێدەبرا هاوارمان دەکرد "مۆلۆتۆفەکان بهێنن، مۆلۆتۆفەکان بهێنن !"، ژنان مۆلۆتۆفیان لەشوشەی بیبسی کۆلا بۆ دەهێنایین. پلانی بەکۆمەڵ خرایە بواری جێبەجیّ کردنەوە. ژنان هەڵهەڵەیان لێدەدا و چاودێری برینداەکانیان دەکرد و دەیانگواستنەوە بۆ ماڵە دراوسێکان، تالەکۆتاییدا شوێنەکەمان داگیرکرد و وەك کرم بەدیواردا هەڵدەگەڕاین و لەهەمو لایەکەوە پەلامارمان دەدا"(12).

لەدوای ئەوەی پۆلیس لەناوشاری نەجەف توانای بەرگریکردنی نەما، شەڕ بۆ دەرەوەی شار گوێزرایەوە کەچەند یەکەیەکی سوپای لێمابو. ئەو سەربازانە لەدوای بەرگرییەکی ناچیز رایانکردو رێگەی کوفەیان ئاواڵەکرد کە دوەم شاری پیرۆزی شیعە مەزهەب بو. لە کوفەش هەمان نمونەی شاری نەجەف دوبارە بووە، لەدەرەوەی بینای فەرماندەیی گشتی ئاسایشی کوفە شەرێکی قورس دەستی پێکرد و تا تەسلیم نەبون شەڕکۆتایی نەهات. یونس شەمەری لێپرسراوی ئەمنی کوفە لەبەر ئەوەی بریاری بەرگری دابو حوکمی مردنی بەسەرا درا، هەرچەندە پێیان وتبو حوکمی مردنی لەسەر هەڵدەگرن ئەگەر شوێن و جبەخانە نهێنیەکانی چەك و تەقەمەنی ئاشکرا بکات، بەڵام شەمەری رەتیکردەوە نهێنی بدرکێنێت. ئەبو حەیدەر پێش ئەوەی شەمەری

بکوژن گوێبیستی قسەکانی بو کە بەشۆرشگێڕەکانی وتبو : "بەدرێژایی ژیانم بەعسی بوم و بەبەعسییەتیش دەمرم".

ئەو بەعسییەگەورانەی بەمشێوەیە کوژران زۆر نەبون لەبەر ئەوەی زۆربەیان رایانکرد. جێگری فەرماندەیی ئەمنی نەجەف، سەرهەنگ عەلی بەجلی ژنانە (عەبایەکی رەشە جگە لەروخسار هەمو لەش دادەپۆشێت) وپەچەوە رایکرد (پەچە پارچە قوماشێکی لۆکەی تەنکە هەمو دەموچاوی مێینە دادەپۆشێت)، چەند کەسێکی وەك سەرپەلی یەکەم مەحمود، لەدوای خۆی بەجێ هێشتبو بۆ ئەوەی ببنە قۆچی قوربانی بێزاری خەڵکی. گەنجێکی نەجەفی شۆڕشگێر بەرێکەوت سەرپەلی یەکەم مەحمودی دەستگیر کرد، چونکە زۆر باش دەیناسی. هەردوو قاچ و ئەژنۆی بەتەواوەتی بەگوللە کرابو بەبێژنگ، دوای ئەوەی بەسکەخشکێ رۆیشتبو تا لەزبڵدانێکدا خۆی بشارێتەوە. کاتێك ئەو گەنجە دەگەڕایەوە بۆ ماڵەوە تا پاروە نانێك بخوات، گوێی لەئاهەو ناڵەی مەحمود دەبێت و لێی پاراوەتەوە ژیانی رزگار بکات. بۆ بەدبەختی ئەو گەنجە مولازم مەحمودی ناسیوەتەوە کە لە کاتی خزمەتدا لەناو مەزاری پیرۆزی عەلی مەشروبی خواردۆتەوە، بۆیە دەرفەتی رزگاربونی نەبو. " ئەم پیاوە دەیویست رەوشتی ئیمام عەلی و شیعەی عراق بزڕێنێت، چونکە کاتێك یەکێکی ئاسایی سەردانی مەزاری پیرۆز دەکات و مەشروبی تیا دەبینی، ناڵێت ئەمە کاری مولازم مەحمودە، بەڵکو دەڵێت خزمەتکارانی مەزارو پیاوانی ئاینی نەجەف بەدرەوشتی دەکەن ". ئەو گەنجە شۆرشگێرە بەمشێوەیە لەلای هاورێکانی پاساوی بۆکوشتنی مەحمود دەهێنایەوە ولاشەکەیشی لەزبڵدان بەجێ هێشت بۆ ئەوەی بۆگەن بکات(13).

ئەو کەسانەی لەکاتی راپەڕیندا بەشێوەیەکی رەسمی لەشاری نەجەف لەسێدارەدران، جگە لە یونس شەمەری بریتی بون لە نوری فەرهود، خالید کەرعاوی، بەرپرسێکی پایەبڵندی بەعس بەناوی بولبول و شاعیری بەناوبانگ فەلاح عەسکەر، کەپۆلیسێکی هاتوچۆی خاکی ناوچەی حلەبو. یەکێك لەگەنجەکان ئەم رووداوە لەرستەیەکدا کورت دەکاتەوە :" نەماندەتوانی رێگە لەخۆپیشاندەران بگرین ئەو بەعسیانە نەکوژن "، بەڵام بەپێی سەرچاوەکانی راپەڕین ؛ ژمارەی ئەو بەعسیانەی لەماوەی شەڕی 24 کاتژمێری کونترۆڵکردنی شاری نەجەف کوژران، لەچوارسەد کەس زیاتربون.

ئەو کەسانە کێ بون ؟ هێندێك لەکوژراوەکان جەلاد و بەرپرسی گەورەی بەعس بون وەك شەمەری، بەڵام هێندێکی دییان خۆیان ئاسا خەڵکانی ئاسایی و شیعە مەزهەب بون، بۆ نمونە فەلاح عەسکەر ـ ی شاعیر، سەرنجی بەعسیەکانی بەوە راکێشابو کەتوانای دانانی شیعری خەمۆکی و شۆرشگێری هەیە. عەسکەر لەئەنجامی دانانی چەند ئاوازێکی وەك " كل الشعب شدة ورد و

الريحة بعثية " يا " بالروح، بالدم نفديك يا صدام " ناوبانگی پەیداکرد. بەپێی نەریتی باوی عەرەب دەتوانرێ گۆرانی بوترێ یا چەند دێرە شیعرێکی لەو بابەتە بەشێوازێکی پڕ لەهەڵچوون بخوێنرێتەوە، تەنانەت ئەگەر بەڤەناعەتیش نەنوسرابێت یا بەفیعلی بێناوەرۆك بێت. لەشیعری عەرەبیدا شکڵ زیاتر عاتیفە دەوروژێنی تا ناوەرۆك، عەسکەریش لەو بوارەدا کەسێکی لێهاتو بو.

بەهرەو لێهاتویی عەسکەر لەو چیرۆکە شعرییانەی بۆ گۆرانی بگونجێت تارادەیەکی زۆر لەناوچە شیعەنشینەکانی عراقەوە سروش دەگرێ و سەرچاوەکەیشی ئەو "پرسە" و "سنگ کوتانە" یە کە هەمو ساڵێك وەك سروتێك دوبارەدەبێتەوە و بەشێوەیەکی شانۆگەرییانە گوزارشت لەروداوە تراجیدییەکانی ساڵی 680 زاینی پێدەشتەکانی کەربەلا دەکات کە حوسەینی تیاکوژرا. شاعیرانی خاوەن بەهرەی وەك فەلاح عەسکەر، رەزا فەحام و کەریم عراقی و حەسەن عەمارە لەسەر ئەمجۆرە چیرۆکانە چاویان کردۆتەوە و نشونمایان کردوە و تێکەڵ بەسیاسەتی چەپرەوانە بون. حزبی بەعس لەدوای شکستی حزبی کۆمۆنیستی عراق لە کۆتایی حەفتاکاندا پشی پشی بۆ دەکردن تا لەساڵانی هەشتاکاندا بون بەهاوتای عەزیز عەلی گەورە شاعیری میللی گاڵتەکار و رەخنەگری کۆمەڵایەتی ساڵانی چلەکان[14].

هەواڵەکان دەڵێن ؛ کاتێك حەسەن عەمارە (ناوێکی خوازراوە) ئاهەنگی ژنهێنانی دەگێڕا، دەستەیەك لەدزانی ئاسایش هەڵدەکوتنە سەر خەڵکەکە و کۆتایی بەئاهەنگەکە دەهێنن. لەدوای ئەوەی چینێکی باش بوکێ دەکوتن، حەسیرمەیانێکی باشتری باوکی بوکێ دەکەن و شوێنەکەیش تێك وپێکدەدەن. لەدوای رۆژێك سەدام حوسەین تەلەفون بۆ زاوای هەشبەسەر دەکات و پێی رادەگەنێ کەبەروداوەکەی زانیوە، بۆیە داوای لێدەکات گرێبەستێکی لەتەکدا بکات. سەدام دەیزانی گرێبەستەکەی رەتناکرێتەوە. سەدام بەڵێنی بەعەمارەدا ئەگەر لەسەر دەستکەوتە مەزنەکانی شۆرشی بەعس شیعر بنوسێت، ئەویش سەرپێچیکاران سزا دەدا. بەمجۆرە لەسەر شێوازی فیلمی "العراب" گەشتێکی هونەری نوێ و درەوشاوەی لەموسیقای میللی عراقی دەست پێکرد.

شاعیرە میللیەکانی وەك فەلاح عەسکەر، رەزا فەحام و حەسەن عەمارە لەکاتی راپەڕیندا لەبەرچاو بون، ئەمە سەرەرای ئەوەی ئەو کەسانە بەگشتی وەك زۆربەی ئەو عراقیانەی ماوەی بیست ساڵ بو لەژێر حوکمی حزبی بەعس گوزەرانیان بەسەر دەبرد، بێچارە و کلۆڵ و دەربەستی هیچ شتیك نەبون، چونکە هێندێکیان وازیان لە شوعییەت هێنا وپەیوەندییان بەبزوتنەوەئیسلامیە سیاسیە نهێنییەکانی شیعەوە کرد و هێندێکی دییان لەبابەت حەسەن

عەمارە بون بەشاعیری حزبی بەعس لەبەر ئەوەی لەنەکردنی دەترسان. ئەوخەڵکانە کاریکیان دەکرد کەخەڵکانی ئاسایی و زۆربەی نوخبەی عراقی لەبەرهەمان هۆ بەشێوەیەکی ڕێکوپێك دەیانکرد. حزبی بەعسی نوێ لەسەر زنجیرەیەك دەست تێکەڵ کردن و بەشداربونی هەمو کەسێك دروست بو.

کوشتنی فەلاح عەسکەر کوشتنێکی نمونەیی بو. عەسکەر بەدرێژایی شەوێك لەمەرقەدی ئیمام عەلی بەدەست بەسەری لەگەڵ پەنجا کەسی دی چاوەروانی دادگایی دەکرد. بەرپرسی دەست بەسەرەکان بەمشێوەیە روداوەکەی ئەو شەوە دەگێڕێتەوە: "هەروەك دەزانرێ هەمو شاعیرە میللیەکان ئینتمای خۆیان گۆری و فەلاح عەسکەریش شەوی دەستبەسەرییەکەی پێنج قەسیدەی بۆ پیاهەڵدانی ئیمام عەلی و حوسەین و ئیمام خومەینی دانا و زیندانیەکانی والێکرد لەخۆیان بدەن و لەسەدام هەڵگەڕێنەوە". لەو کاتەدا بەفەلاحم وت :"کوا بروا و قەناعەتت، خۆ تۆ ئەو شتانەشت بۆ سەدام دەوت؟"، پێی وتم:"سەدام پیاوێکی تاوانبارە و دەسخەرۆی کردم"[15].

بەخت یاوەری عەسکەری کلۆڵ نەبو. بروای بەهیچ شتێك نەمابو، بەسەدامیشەوە، چونکە ئەو بەهرەیەی توشی تەنگژەی کردبو، رزگاری نەکرد. هێشتا ئاشکرانەبوە چەند کەس لەسەر شێوازی عەسکەر لەلایەن خۆپیشاندەرانەوە لەسێدارە دران، بەڵام بەدڵنیاییەوە زانیارییەکانی حکومەت لەم بارەیەوە جێگەی بڕوانین.

لەراستیدا ئەو کەسانە هەمویان نەکوژران. شۆرشگێرەکان لەگوندێکی نزیك سەماوە وێنەکێشێکی پۆرترێتی ئاساییان دەستگیر کرد کە ئەویش وەك هەزارانی دی لەرێگەی وێنەکێشانی سەرکردەی مەزنەوە نانی پەیدا دەکرد. تۆنی هۆرفیتزی رۆژنامەنوس لەرۆژنامەی " زی واڵ ستریت جورناڵ " بەمشێوەیە روداوەکە وەسف دەکات :" وێنەکێشەکە لێیان دەپارایەوە، چونکە پێی وابو خۆپیشاندەرەکان دەیکوژن، بەڵام لەجیاتی کوشتن بەپەنجا دینار غەرامەیان کرد و ناچاریان کرد بەسەدام بڵێت (کوری سەگ)[16].

زۆرێك لەبەعسیەکان یا ئەوانەی بەبەعسی ناسرابون بەخاتری ناوداری کەسوکاریان یا بەتۆبەکردنیان لێیان خۆش بون[17]. بۆ نمونە فاتیك ئەلساڤ، کۆنەبەعسی ساڵانی پەنجاکان، خۆی و سەدام لەدوای هەوڵێکی سەرنەکەوتوانەیان بۆ کوشتنی سەر کۆمار لەساڵی 1959 دا رایکرد بۆ سوریا، لەلایەن شۆرشگێرەکانەوە دەستیگر کرا، بەڵام ئازادیان کرد، چونکە مەرجەکانی سەرەوەی تیابو، هەروەها زۆرێك لەوکەسانەش ئازادکران کەلەسایەی حوکمی بەعسدا ماڵ و سامانێکی زۆریان پێکەوەنابو، کەچی خەڵکانێکی وەك فەلاح عەسکەریان

دەکوشــت، ئەمــە ســەرباری ئــازادکردنی دووپیــاوی ئــاینی شــیعە کەبەرەچــەڵەك لەنــەوەی پێغەمبەربون. ئەو دوو کەسە دوو هاوکاری چالاك و زورناژەن و شایەری بەعس بون.

خۆپیـــشاندەرێك یـــەکێك لـــەو دوو ســـەیدەی تاوانبـــار دەکـــرد بـــەوەی "پیـــاوێکی نەخوێندەوارئیدعای زانایەتی دەکات"، بۆیە لەئازادکردنی پەشیمان بـو. بەهـەرحاڵ کاتێك ئـەو زاتەیان گرت وەك ئەوەی دژایەتی راپەرین بکات دەمانچەیەك و دوو نـارنجۆکی دەسـتی لـەکن بـو، بەڵام بەهۆی تێهەڵچونی پیاوانی ئاینیـەوە ئـازادکرا، ئـەوەش لەبەرچـاوی کـاڵی ئـەو زاتەنـەبو یـا لەبەرئــەوەی باوەڕیــان بەپرەنــسیپی کوشــتنی هاوکــارانی ریــژیم نــەبێت، بــەڵکو دەیانویــست پێشینەیەك بـۆ کوشـتنی پیـاوانی ئـاینی نـەخولقێنن، چـونکە دەترسـان لـەوەی رۆژێـك بەسـەر خۆیشیاندا بشکێتەوە[18].

نەجەفییەکان چەکیان لەکوێ دەستکەوت ؟ حکومەتەکەی سەدام پێی وابـو چـەتربازەکانی ئـەمریکا لەشـارەکانی عـراق دادەبـەزن، بۆیـە لـەتێکرای شـارەکانی عـراق، بنکـەکانی پـۆلیس و بیناکـانی حـزب بـەعس کـرا بەبنکـەی دابەشـکردنی چـەکی سـوك. بەرپرسـێکی گـەورەی حزبـی بەعس بیرۆکەیەکی سەیری هەبو بـەوەی ئەگـەر خـەڵکی عـراق بکرێـت بـەهێزی میلیـشیا، ئـەوا دەتوانرێ گەورەترین زیان بەهێزی هاوپەیمانان بگەیەنرێت. لـە سـەماوە فاتیمـە پێـی راگەیانـدم هـەمو گـەنجێکی پـازدە یـا شـازدە سـاڵان چـەکیان پێـدەدا ئەگـەر ئامـادەگی خـۆی بـۆ شـەڕی چـەتربازەکانی ئـەمریکا دەربڕیایـە[19]. یـەکێك لەشۆڕشـگێڕە نەجەفییـەکان دەڵێـت : "سـەدام کەسێکی لـەخۆبایی بـو، چـونکە دڵنیـا بـو لـەوەی لەشـەڕی هاوپەیمانەکانـدا سـەرکەوتن بەدەسـت دەهـێنێ، بۆیـە چـەکی لەهـەمو قوتابخانـەکان دانـا بـۆ ئـەوەی لـەدژی چـەتربازەکانی ئـەمریکا بـەکاربهێنرێ". کاتێـك پیـاوێکی بەتەمـەن گـوێی لەگەنجەکـە بـو قـسەی دەکـرد، ئـەویش ئـەم بەسـەرهاتەی لەسەرچارەنوسـی چـەکەکانی سـەردەمی راپـەڕین گێرایـەوە:" رۆژێکیـان زاتێکـی ناسراو بەوریاییەوە پێی وتم ؛ ئەگەر بتوانم کلاشینکۆفێك یا یەك دوو دەمانچەی بـۆ پەیدابکـەم لەبەر ئەوەی لەماڵەوە پێویستی پێـی هەیـە. چـەکەکانم بـۆ پەیـداکرد و لەجانتایەکـدا بـۆم بـردە ماڵەوە بـەڵام کاتێـك چـومە ژورەوە سـەرنجم دا چـەند چـەکێکی دی هەیـە. لـێم پرسـی مەسـەلە چییە. هێشتا هەر لەوێ بوم میوانێکی دی هات، ئەو پیاوە ئاینیە لەمیوانەکەی پرسی " کـوا ئـەو چەکانەی بـەڵێت پێدابوم؟". هەرچـەندە دوو تفـەنگ و چـەند دەمانچەیەکشم بـۆ پەیـداکردبو، بەڵام کاتێك لەو زاتـەم پرسـی چ لـەو چـەکانە دەکـات، لـەژێر لێوەوە پێـی وتـم " لـەرۆژی خۆیـدا بەکاردەهێنرێ، بەکاردەهێنرێ"[20].

هەمو ئەسیادەکانی نەجەف وەك ئەم زاتە ئامادەنەبون لەدژی ریژیم چەك هەڵبگرن. پیاوێکی ئاینی دی بەدڵەراوکێ و لەپلەوپایەیەکی تەواو جیاواز لەکاتی راپەڕیندا رۆڵێکی سەرەکی بینی، بەڵام بۆ بەدبەختی نابێت ناسنامەی ئاشکرا بکرێت، چونکە خۆی بەهاوکاری ریژیم لەقەڵەم دەدا، ئەوەش جۆرێك لەئازایەتی تیابو، بۆیە تائێستاش بەهۆی ئەو کەشە پڕ لەڤین و تایفەگەرییەی پاش راپەڕین دەکرێ ئەو هەڵوێستە لەدژی بەکاربهێنرێ.

" لەکاتی راپەڕیندا بەهۆی ونبونی کورێکی هەشت ساڵانەی دراوسێمانەوە توش بوم. ئەحمەد لەپێش روداوەکە رۆیشتبو بۆ بازار بۆ ئەوەی شتومەك بکڕێت، بەڵام کە تەقە دەستی پێکرد هێشتا نەگەڕابووە، بۆیە دایکی ئەحمەد خەریك بو شێت دەبو، لەناوەراستی ماڵی ئێمەدا قژی دەڕنی و هاواری دەکرد و داوالێدەکردم کورەکەی بدۆزمەوە. بەمشێوەیە پاش نیوەرۆی 3 / ئازار من و کۆمەڵێك برادەر بەدوو ئۆتۆمۆبیل زۆر بەهێواشی و بەوریایی بەرەو ناوچەی مەیدان لەناوجەرگەی شار بەرێکەوتین. شار لەژێر کۆنترۆڵی کورانی گەرەك بو، لەهەمو شوێنێك مەتەریزیان دانابو، لاشەی کوژراوەکانیش لەوناوە کەوتبون. گەیشتینە شوێنێك بەهۆی قەرەباڵغی و پشێوی نەماندەتوانی بەماشین برۆین، ئیتر پێچمان کردەوە بۆ جادەیەکی فەرعی کەلەماڵی برادەرێکەوە نزیك بو.

" لەنزیك ماڵی برادەرەکەم ئۆتۆمۆبیلەکانمان راگرت، بەڵام شتێکی باوەر نەکردەنی رویدا، ئەویش ئەفسەرێکی هەواڵگری بەعس کەپێشتر دەمناسی خۆی شاردبووە. ئەو ئەفسەرە سەرباری ئەوەی بەهۆی شەبەقێکی گەورەی ناولەپی خوێنێکی زۆری لیرۆیشتبو، حەوت گوللەیشی پێوەبو. ئەفسەرەکە پێی راگەیاندم تەنها فیشەکێکی تەقاندوە پێش ئەوەی لەشی بکەن بەبێژنگ، لێم پارایەوە ژیانی رزگار بکەم. دەمتوانی چ بکەم؟ عەبایەکی ژنانەم دابەسەریاو بەئۆتۆمۆبیل گەیاندمە نەخۆشخانە. دەیویست لەنەخۆشخانەش لەگەڵیدا بمێنمەوە، بەڵام نەمامەوە، چونکە خەستەخانەکە بەدەست خۆپیشاندەرەکانەوە بو، ئیتر لەدوای ئەوە نەمزانی چ بەسەرهات، لەکۆتاییدا مناڵەکەمان دۆزییەوە و بردمانەوە بۆلای دایکی"[(21)].

رۆڵی ئایەتوڵلا خوئی

ئایەتوڵلا ئەبو قاسم ئەلخوئی کەبەرزترین دەستەلاتی روحی شیعەیە لەجهاندا لەکاتی راپەڕیندا لەنەجەف دەژیا. خوئی ساڵی 1899 لەشارۆچکەی خووی، لەئازەربایجانی ئێران

لەدایك بوە، لەتەمەنی دوازدەساڵیدا بۆ خوێندن هاتۆتە نەجەف. تاکە مەرجەعی شیعە، ئیمام خووئی ماوەی حەفتا ساڵ لەنەجەف خوێندویەتی و زیاد لەچل بەرگی لەشەریعەتی ئیسلام داناوە و سەرۆکی روحی دەزگای یارمەتی و هاوکاری جهانیە و دەزگاکەش بەناوی خۆیەوە ناونراوە، هەروەها لەنیمچە دورگەی هیندستان پشتگیرییەکی زۆری لێدەکرێ. خووئی زۆر لەپێش سەرکەوتنی شۆرشی ئێرانەوە لەساڵی 1979 دا دژی بەسیاسی بونی زانایانی شیعە بو (خومەینی ساڵی 1970 لەشاری نەجەف بەمەبەستی بەرپەرچدانەوەی بۆچونەکانی پێشوی خووئی لەزنجیرە وتاریکدا دیدوبۆچونەکانی خۆی لەسەر ''ولایەتی فەقیە'' ساغکردۆتەوە)، چونکە لەوقەناعەتە بو ئەو کارە سازشکردنێکی نابەجێ دەسەپێنێ کەدواجار دەبێتە مایەی ناوزڕاندن و سوکبونی دەستەڵاتی ئاینی.

بەدرێژایی شەڕی عراق ـ ئێران، خووئی بەهیرقلێتی توانی خۆی لەکاریگەری بەغدا یا تاران بەدووربگرێت، بەڵام لەدوای کارەساتی شەڕی کەنداو، تراجیدیای خەڵکی عراق خووئی تێگەیاند. ئایەتوڵلا خووئی لەژێر گوشاری کۆمەڵێك کەسایەتی شاری نەجەف لەسێیەمین رۆژی راپەریندا، واتە لەرۆژی 5 / ئازار فەتوایەکی دەرکرد. لەئایندا فەتوا رەئێکی شەرعییە و فەقیە دەریدەکات. فەقیە لەسەردەمی عوسمانیدا دەیتوانی لەدەربار ئەرکی راوێژکار وازی بکات. بەڵام لەگەڵ دامەزراندنی دەوڵەتی تازەی عەرەبیدا فەتواش گرنگی خۆی لەدەست دا و تەنها لەم ساڵانەی دواییەدا بەهۆی بەسیاسی کردنی ئیسلام بوژاوەتەوە. لەنەجەف، پیرۆزترین شاری شیعە، رەئی خووئی لەو نۆ رۆژەی شار لەژێر کۆنترۆڵی خۆپێشاندەران بو تاکە قانون بو.

فەتواکەی خووئی بەدوودڵی و لەژێر کاریگەری روداوەکان دەرچو. شار تاڵاندەکرا و کەس لە لاشەی ئەمن و بەرپرسە کوژراوەکان نەدەپرسییەوە و لەوناوە کەوتبون. کاتێك فەتواکەی خووئی دەرچو، ئەو تانکانەی دەستی بەسەراگیرابو لەگەڵ دەیان هەزار کەسی چەکدار لەدەوری مەرقەدی ئیمام عەلی بون، ئەمە سەرباری ئەوەی سەدان زیندانی وەك فەلاح عەسکەر دادگایی و گوللەباران دەکران. زۆربەی شار تاڵانکرا و کەس بەکەس نەبو، ئاژاوە و پشێوی بەرکەماڵ بو.

مامۆستا حەمید سەرباری مامۆستایەکەی شۆفێری تاکسییەکی کۆنی دەکرد تا بژێوی خۆی دابین بکات، یەکەمجار لەرادیوی دەنگی ئەمریکاوە گوێ بیستی هەواڵەکانی راپەرین بو، بۆیە کاتێك گوێی لەروداوەکانی بەسرە بو لەمەزاری ئیمام پەیوەندی بەراپەرینەوە کرد. مامۆستا حەمید لەکاتی راپەرین دا هەواڵ بیانیەکانی وەردەگێرا، چونکە هەروەك خۆی دەیوت "حەزی بەچەکداری نەدەکرد". سەرەتا ئەو شتانەی دەیبیست باوەری پێنەدەکرد، بەڵام دواتر حەماسەت

گرتی و بڕوانامەی مامۆستاییەکەی دڕاند : ئەو قوتابخانەیەی وانەی تیادەڵێمەوە ناوی سەدام حوسەین ـ ی هەڵگرتوە. مامۆستا حەمید سوربو لەسەر ئەوەی ڕاپەڕین شۆرشێکی ئاینی نەبو، بەڵکو شۆڕشێك بو لەدژی ستەم و چەوسانەوەی سەدام حوسەین. سەرەتا هەمومان حۆل و نەفام بوین، بۆ نمونە پێمان وابو ترافیکلایتی هاتوچۆش هێمایەکە بۆ سەدام حوسەین بۆیە تیکمانشکاند ". خەڵکی هەڵیاندەکوتایە سەر ئەو قوتابخانانەی سوپا وەك جبەخانەی چەك و تەقەمەنی بەکاریدەهێنا، پاشان چەکەکانیان دابەشدەکرد. نزیکەی کاتژمێری (9) ی شەو خۆپیشاندەران نێوەندی شاریان کۆنترۆڵ کرد. هێندێك لەو کەسانەی کەسوکاری ئەو خەڵکەیان راپێچی شەڕی عراق ـ ئێران کردبو لەقاتی دوەمی قوتابخانە ئیسلامییەکەی تەنیشت مەزاری پیرۆزەوە گوللە باران کران. لەبەر ئەوەی خەڵکی زۆر تورەو بێزار بون پیاوانی حکومەتیان دەبردە سەرجادە و گوللەبارانیان دەکردن یا لەتوپەتیان دەکرد و لاشەکانیان دەسوتاند، بەڵام هێندێك کەسی دی تفیان لەلاشەی کوژراوەکان دەکرد[22].

فەتواکەی خوئی لەهەلومەرجێکی پڕ لەپشێوی چاوی هەڵهێنا. بەپێی دابونەریتی ئاینی ئەو بەڵگەنامەیە دەستنوس و مۆری ئایەتوڵلای لەسەر بو. بەدڵنیاییەوە نوسەری ئەو دەستنوسە پیاوێکی ئاینی پیشەزان بوە. ماجد ـ ی کوری ئایەتوڵلاخوئی لەسێیەم رۆژی راپەڕیندا بەمایکرۆفۆن لەسەربانی مەرقەدی ئیمام فەتواکەی بۆ زۆرێك لەنەجەفییەکانی حەوشەی مەزاری پیرۆز خوێندەوە.

بسم الله الرحمن الرحیم

سڵاو و رەحمەت و بەرەکەتی خواتان لێبێت.

سوپاس بۆ بەخشندەیی و چاکەو نیعمەتی خوداوەند و درود و سڵاو لەباشترین پیغەمبەری خودا (محەمەد) و بنەماڵە پاکیزەکەی.

بێگومان ئەرکی هەمو موسڵمانێکە پاکێتی ئیسلام بپاریزێ و چاودێری پیرۆزییەکانی بکات، منیش لەلای خۆمەوە داوا لەخوای تەبارەك و تەعالا دەکەم لەو کارانەی خێری ئومەتی ئیسلامی تیایە سەرتان بخات.

داواتان لێدەکەم بەچاودێری بریارە شەرعییەکان، چاودێرییەکی وردی کاروکردەوەکانتان بکەن بۆ ئەوەی ببنە نمونەیەکی چاکی بەها بەرزەکانی ئیسلام و لەگشت کردەوەکانتان خوای تەبارەك و تەعالا بهێننەوە پێش چاوی خۆتان،و پێویستە ماڵ و موڵك و سامان و ئابروی خەڵکی بپارێزن، هەروەها پێویستە پاریزگاری لەدامەزراوە گشتیەکان بکەن، لەبەرئەوەی موڵکی هەمو کەسێکە و بەفەوتاندنی هەمومان لێی بێبەش دەبین.

داواتان لێدەکەم لاشەی سەر جادە و بانەکان بەپێی ڕێورەسمی شەرع کفن و دفنیان بکەن و کەس سزا مەدەن، چونکە کردەوە گەلێکە نامۆیە بەرەوشتی ئیسلامو بەبێ تاوتوێی کردن پەلە لەجێبەجێ کردنی بریارە شەخسیەکان مەکەن کە لەگەڵ بریارە شەرعیەکان و بەرژەوەندی گشتی یەکناگرێتەوە.

خوا لەسەر کارەباش و پەسەندکراوەکانتان بتانپارێزی و سەرتان بخات، هەر خوابیسەرو وەلامگۆیە.

سڵاو و رەحمەت و بەرەکەتی خواتان لێبێت.

18 / شەعبان / 1411[23]

ئامانجی سەرەکی فەتواکەی خووئی هاندانی میهرەبانی ومەترسی لەئاژاوەو پشێوی و سەقامگیرکردنی نەزم و ئارامی ناوشاربو. ئەگەر ئایەتوڵلا خووئی هەستی بەپێویستی دەرکردنی فەتواکردبێت، ئەوا مانای وایە بارودۆخەکە زۆر ترسناك بوە.. لە8 / ئازار فەتوای دوەمی دەرکرد کەتایبەت بو بە دروستکردنی " لیژنەی بالا " بۆ چاودێری کردنی کاروباری بەرژەوەندی گشتی. لیژنەکە لە (9) زانای ئاینی شیعە پێکهاتبو کە زۆربەیان سەرۆکی پەیمانگەکانی فیقهی شاری نەجەف بون. ئایەتوڵلا خووئی دەستەڵاتی تەواوی بەلیژنەکە دابو. لیژنەکە لەرێکخستنی کاروباری ژیانی رۆژانەی خەلکی دا رۆڵی حکومەتی وازیدەکرد، بەلام چ حکومەتێك؟ ئایا لیژنەکە بۆ ئیدارەی حاڵەتێکی تایبەت و دیاریکراوی شاری پیرۆزی نەجەف بو یا سەرەتای حکومەتێکی ئەلتەرنافیفی هەمو عراق بو؟ لەکاتی راپەریندا ئەم پرسیارە نەدەکرا.

ئایەتوڵلا خووئی لەرێگەی کوڕ و دەستوپێوەندەکانیەوە تارادەیەکی زۆر ئامانجەکانی هێنایەدی. بێگومان ئەو هەڵوێستەی خووئی ژیانی زۆرێك لەعراقییەکانی رزگارکرد و جڵەوی گەنجانی راپەرینی گرت تا قەتلوعامی سەرشێتانە نەکەن کە رەگوریشەکەی دەگەڕێتەوە بۆ رقێکی چەپەکراو و ئارەزوی تۆڵەسەندنەوە. ئەگەر پێنج سەد زیندانییەکەی ناو مەزاری پیرۆز بەنمونە وەربگرین: ئایەتوڵلا خووئی فرمانیدا زیندانیەکان بەسەلامەتی بۆ " دار الحکمە " بگوێزرێنەوە کەپەیمانگەیەکی فیقهی ئیسلامە و 300 م لەمەرقەدەوە دوورە و سەربەبنەماڵەی ئەلحەکیمە. یەکێك لەکوڕانی خووئی لیژنەیەکی لە (25) چەکداری دڵسۆز دروستکرد، ئنجا زیندانییە تۆقیوەکانی " لەپێش چاوی شۆرشگێرە قین لەدڵەکان" هێنایە دەرەوە، یەکێك لەو لیژنەیە پرۆسەی گواستنەوەی زیندانیەکان بەمشێوەیە وەسفدەکات: "ئەو چەکدارانەی لەچوار

www.dengekan.com

دەوری حەوشـەی مـەزار تەماشـای ئـەو دیمەنـەیان دەکـرد بەرامبـەر بـەو بەعـسیانەی ئـازاری خـەڵکیان دەدا و دەیانکوشـتن و دەسـتدرێژییان دەکـردە سـەریان لەتوڕەییـدا وەك پـشکۆ گڕیـان گرتبـو. زیندانیـەکان بەپیادەگوێزرانـەوە و تـەنها چـەند کەسـێکیان بەدەسـتەبەرە گوێزرانـەوە. پرۆسەی گواستنەوەکە شەوێکی تەواو و چەند کاتژمێریکی سـەرلەبەیانی رۆژی دواتـری خایانـد. بەرپرسـی پرۆسـەکە وتـی: "سـەید داوای لێکـردین ئەگـەر ناچـاربوین پێویـستە شـەڕی موجاهیدەکانی حەوشەی مەزاریش بکەین" (24).

لیژنـەی بـاڵا بـۆ دابەشـکردنی خـۆراك و بەگەڕخـستنەوەی شـوێنە خزمەتگوزارییـە سـەرەکییەکانی شـار لیژنـەی فـەرعی دروسـتکرد و گـرەنتی بەکـەرتی گـشتی و پزیـشك و ئەنـدازیارانیش دا کـە سـەلامەتی ژیانیـان بپارێزێـت، بـەڵکو زۆریلێـدەکردن دەست بـەکارەکانیان بکەنـەوە. لیژنـە فەرعیـەکان چـەند رۆژێـك پـێش ئـەوەی شاربکەوێتە دەست هێزەکانی گاردی کۆماری دەست بەکاربون، هەروەها لیژنەیەکی فەرعی سەربازییان لـە (6) ئەفسەر دامەزرانـد بـۆ ئەوەی بەرگری لەشاربکات و هاوکاری لەگەڵ شارە ئازادکراوەکانی تریش بکات.

یەکێك لەو ئەفسەرانەی لەسەر رێنمایی راستەوخۆی ئایـەتوڵڵا خـوئی دامـەزرابو، لەلایـەن خۆیەوە رەوانەی لای هێزەکانی فرەنسا کرا بـۆ ئـەوەی داوای یارمـەتی لەهاوپـەیمانان بکات. ئـەو ئەفسەرە ئەبو حەیـدەر بـو. کاتێـك داوایـان کـرد پەیوەنـدییان پێوەبکـەم بەهاوسـەرەکەم وت : " ژنەکە من بۆ مردنی خۆم دەرۆم ". هـەروەك دەبیـنن هـەرگیز چاوەروانی سـەرکەوتنی راپـەڕین نەبوم، بەڵام راپەڕینی شاری نەجەف، ئەو شارەی تیا لەدایك و گەورە بـوم، ئومێـدی پێبەخـشیم. شارێك هەرگیز پێم وانەبو راپەرێت و شۆرش بکات، کەچی لـەدژی سـتەم و چەوسانەوە شۆرشـی بەرپاکرد. ئەمەش وایلێکردم بەشداری لەراپەڕین بکەم ".

دیمەنی بەغدا

حـەبیب تاسـەرەتای جـەنگی کەنـداو خـۆی و خێزانەکـەی لەگـەڕەکێکی دەوڵەمەنـد و ئـارام دەژیان. حەبیب وەك دەرچویەکی زانکۆ ئومێدی بەپێشخستنی باری بازرگانی خێزانەکەی هـەبو. ژیـانی پیـشەیی حـەبیب پـڕ لەبـەڵێن بـو. بـەڵام لەکاتـژمێری 30ر2 بەرەبـەیانی 17 / ك2 / 1991 دونیـا هـێمن و ئاسـودەکەی بەتـەواوەتی داروخـا. "خـەریك بـو خـەوم لێدەکـەوت شەڕهەڵایسا. ئاسمـان سورهەڵگەڕا و تیـشکی روناکییـەکی درەوشـاوەی پیاتێدەپـەڕی. تەقینـەوەی بۆردومانەکانم بەوشە بۆ وەسف ناکرێت، چونکە لەکۆتایی دونیـا دەچـو. رادێوکـەم کـردەوە گـوێم لەسەدام بو قسەی دەکرد : "ئەمریکیەکان پەلامارمان دەدەن ...". کەس باوەری بەلێدانی عـراق

نەدەکرد، تەنانەت خودی سەدام حوسەینیش باوەری نەدەکرد. کاتێك قسەی بۆ میللەت دەکرد دەنگی زۆر کزبو وەك ئەوەی داری تێبڕابێت[25].

کاتێك رادیۆ گۆرانی عاتیفی ماجدە رومی گۆرانیبێژی لێدەدا زیاد لەملیۆنێك کەس لەکۆی چوار ملیۆن لەترسان بەغدایان بەجێ دەهێشت. ئەو نارەحەتی و ماندوبونە جەستەییەی خەڵکی لەسەرەتای دەستپێکردنی شەڕ بەهۆی چۆڵکردنی شارەکانەوە روبەروی دەبونەوە زۆر لەخودی بۆردومانەکە زیاتر بو (ئەوەی لەبەغدا ئەنجام درا هاوپەیمانەکان زۆر بەوردی وەك خۆی رایاندەگەیاند). لەدوای ئەوەی خەڵکی تێگەیشت بۆردومانەکە هەرەمەکی نیە، حەبیبیش وەك زۆربەی خەڵك گەڕایەوە تابایەخ بەماڵ و کارەکانی بدات. حەبیب لەرێگەی برادەرە پایەبڵندەکانی حزبی بەعسەوە سەردانی پەناگەی عامرییەی کرد پێش ئەوەی بەرۆکێتی هاوپەیمانەکان لێی بدرێت و زیاد لەچوار سەد هاوڵاتی تیابکوژرێت.

" خێزانی ئەندامەکانی حزبی بەعس خۆیان لەعامرییە حەشاردەدا. سەرجەم خێزانەکەی جەمیل شەنشەل بەزیندوێتی لەوپەناگەیە سوتان، هەروەها هێندێك لەو خیزانانەش کوژران کەبەهۆی نزیکیان لەعامرییەوە پەنایان بۆی بردبو. لەرۆژی بۆردومانەکە پێش ئەوەی بەیەکجارەکی ئەو شوێنە قەدەغە بکرێ سەردانی پەناگەکەم کرد. برادەرەکانم پێیان وتم حکومەت پێش ئەوەی بەهانای خەڵکەکەوە بچێت سندوقی بەڵگەنامەکانی دەرهێناوە. ژمارەیەك لاشە ببون بەخەڵوز و ژمارەیەکی تریشیان توابونەوە و بەیەکەوە نوسابون. دەست و قاچێکی زۆر بەجیا لەوناوەکەوتبون، لەراستیدا ئەو پارچانە لەئەندامی لەشی مرۆڤ نەدەچون و کەسیش هەوڵی نەدەدا خاوەنەکانیان بناسێتەوە لەبەر ئەوەی ناسینەوەیان کارێکی ئەستەم بو، بۆیە پاشماوەی لاشەکان خرایە بارهەڵگرێکەوە. تائێستاش ئەو دیمەنانە بەتەواوەتی لەبەرچاومە، تەنانەت زۆرجاران لەنیوە شەودا خەبەرم دەکاتەوە. هەرچییەك بڵێم هێشتا هەر ناتوانیت وێنای ئەو دیمەنانە بکەیت ئەگەر خۆت لەو بارودۆخە نەژیابیت ".

هەستی حەبیب بەرامبەر بەشەڕی کەنداو هەستی کۆمەڵانی سوننە مەزهەبی بەغدا و حاڵەتی دەرونی سەردەمی راپەڕین بو کەراستەوخۆ لەدوای ئاگربەستی کەنداو دەستی پێکرد. ترسی کەمایەتییەکی گەمارۆ دراو، ئەو کەمایەتییەی سەرەرای ئەوەی پشتگیری لەدیکتاتۆر نەدەکرد، بەڵام لەکاتی راپەڕیندا لەدەوری خڕبووە، چونکە هەستی دەکرد بەهۆی رووداوێکەوە کەخەریکە جڵەوی لەدەست دەردەچێت و هەرەشە لەبونی دەکرێت. بەدەر لەوەی ئەو ترسە پاساوی خۆی هەیە یا نا. ئەوا وتەکانی حەبیب بەجوانی رونیدەکاتەوە مەسەلەکە بەلایەنی

كەمــەوە ئــەوەی پەیوەنــدی بەخۆیــەوە هــەبێت بریتیــە لەمەســەلەی ژیــان نــەك پاراســتنی دەستكەوتەكان.

" لەرێگەی رادیـۆ بیانییەكانـەوە گوێ بیـستی راپـەڕینی باشـور بـوین. ئایـا دەزانـی لەبەغـدا نـرخی پیلێكی قەلەمی گەیـشتە دە دینـار ؟ تەنانـەت بـەو پارەیـەش دەست نەدەكەوت. بێكومـان تەلەفزیون نەبو، بۆیـە دەبوایـە رادیـۆی ئۆتۆمۆبیلەكـەم بـەكاربهێنم بـۆ ئـەوەی گوێ لەهـەواڵ و وتارە گرنگەكان بگرم. وێستگەی تـازەی جۆراوجـۆر هـەبو كەپێـشتر هێنـدێكیانم هـەر نەبیـستبو. حكومەت پێی نەدەوت راپەڕین بەڵكو پێی دەوت فیتنە و ئاژاوەگێری و بەخەڵكە راپەریوەكەشـی دەوت ئاژاوەگێرەكـان. حكومـەتی عـراق لـەدوای ئـەوەی جـارێكی دی شـارەكانی باشـوری كـۆنترۆڵ كردەوە ئنجا قسەی لەسەر روداوەكانی باشور كرد، بۆیە كاتێك راپەڕینی شـیعەكان دەسـتی پێكـرد هەواڵە رەسمیەكان باسی لەراپەڕین نەدەكرد، بەڵام هەواڵی راپەڕین بەخێرایی بڵاو دەبووەوە.

پێیــان راگەیانــدم لەدەوروبــەری شــاری نەجــەف و كەربــەلا هێزێكــی چــوار هــەزار كەســی بەفەرماندەیی شیعەیەك لەلایـەن یـەكێك لەسـەیدەكانەوە پێشوازی كـراوە و نـانی بەهەموشـیان داوە، ئەمە لەكاتێكدا ئێمە لەبەغدا لەبرسان دەتلاینـەوە. ئێـران سەرچاوەی خواردنەكەبو. ئـەو زاتە موبارەك و فەرماندەیە پێكەوە هەوڵیاندەدا حـوكمی نەجـەف و كەربـەلا بگـۆڕن بـۆ كۆمـاری ئیـسلامی. لـەكاتی راپـەڕین دا ئـەو عراقیانــەی لـەماوەی شـەڕی عـراق - ئێـران دا دەركرابـون گەڕانەوە بۆ كەربەلا و نەجەف بۆ ئەوەی بەشداری شەڕ بكەن. خەڵكی لەسـەر جادەكـان هورایـان دەكێشا :" ماكو ولی الا علی، نرید حاكم جعفری".

ئێمە هـەمو دەترسـاین چـونكە خـەریك بـو شـیعە دەگەیـشتە بەغـدا. عراقیـەكان دەسـتێكی بالایــان لــەتالان و شــەڕەوخۆری هەیــە و پــسپۆرن لەفــەرهود كردنــدا (تــالانكردنی مــالان و فرۆشگەجوەكان لـەكاتی قەتلوعامەكەی 1941 بەفـەرهود نـاوی دەركـردوە، بۆیـە ئـەم زاراوەیـە لەكاتی راپەڕیندا بەشـێوەیەكی بـەربلاو لەسەرتاسـەری عـراق بـەكاردەهێنرا). دڵنیـات دەكەمـەوە ئەگەر یاخی بونی شیعەكان بگەیشتایە بەبەغـدا ئـەوا كوشـتن و بـڕین دەبـو بەعانەیـەك. كاتێـك دەچونە سەر هەر ماڵێك لەدوای تالانكردنی ماڵەكەیان، هەمو خێزانەكەشیان سـەردەبڕین. كـەس بەكوشتنی كەسی نەدەزانی. مەسیحیەكان زۆر دەترسان و زۆربەیان وڵاتیـان بـەجێ هێـشت. هـەر كەسێك بكەوێتـە نێوان كێشەی عـەرەبی سـوننە و عـەرەبی شـیعەوە دەبێت بەقۆچـی قوربـانی، ئەمـە ئەگـەر چـاو لەمەسـەلەی كـوردی سـوننە بپۆشـین كەئـەوانیش عـەرەبی سـوننە دەكـوژن ! بێگومان مەسیحی و یەهودیش دەبن بەقۆچی قوربانی.

روداوێکت بۆ دەگێڕمەوە. رۆژێکیان خەڵکی سەرەیان بۆ خواردن گرتبو، ژنە موسڵمانێك بریار دەدا نۆرە برِی لەژنە مەسیحیەك بکات و پاڵێکی پێوەدەنێت و پێی دەڵێت : " تۆ کچی بۆش ـ یت، برۆ بۆ لای تا خواردنت پێ بدات ". ژنە مەسیحییەکەش نەعلەکەی دەگرێت بەدەستەوە و دەکەوێتە سەروگوێلاکی ژنە موسڵمانەکە. بەدەم هاوار کردنەوە پێی دەڵێت: " مێردەکەم وەك هەمو عراقییەك لەبەرەکانی شەڕ بەرگری لەعراق دەکات و براکەشم لەشەڕی عراق ـ ئێران دا کوژراوە. چۆن دەوێریت بەمن بڵێیت کچی بوش ؟ ". لەبەغدا شەڕی لەوجۆرە زۆر رویداوە. مەسیحییەکان بەهاوپەیمانی بریتانیا و ئەمریکا لەقەڵەم دەدران، چونکە ئەمریکای مەسیحی عراقی بۆردومان دەکرد. دڵنیات دەکەمەوە عراقییەکان سۆزو خۆشەویستیان لەنێواندا نیە لەبەرئەوەی لەعراق هەمو کەسێك رقی لەوی دی دەبێتەوە.

حکومەت بەمەبەستی چارەسەرکردنی بارودۆخەکە هێزێکی تایبەتی درِندە و بەتوانای سوننەی رەوانەی باشور کرد. سەربازەکانی ئەو هێزە تایبەتە خەڵکی رومادی، هیت، سامەڕا، موسڵ و تکریت بون. ئەو هێزە هەردووشارەکەیان بەگۆرستانەکانیشیانەوە وێرانکرد. هەمو شتێکیان لەناوبرد. لەسەرجادەکان سەگ لاشەی مردوەکانی دەخوارد.

لەنێوان شیعە و سوننەدا دوژمنایەتیەکی سەرسەختانە هەیە، ئەو دوژمنایەتیەش هەرگیز لەنیونابرێت، چونکە رقوکینەیەکی زۆر تەنیوەتەوە. مەسەلەکە قەت بەوشێوەیە نەبوە، ئێستا تۆڵەسەندنەوە لەنێوان عراقیە ئاساییەکانیشدا بلاوبۆتەوە. لەنێو ژاوەژاوی ئاژاوە و پشێویدا، رقوکینە و دوژمنایەتی لەنێوان خەڵکێکی زۆر ئاشکرابوە، ئەوەش کاتێکی لەبار بۆ تۆڵەسەندنەوە دەرەخسێنێت.

کاتێك کوردەکان راپەرین ژنێك و منداڵەکانی بون بەدراوسێمان و باسی کردەوە ترسناك و ناشیرینەکانی کوردی بۆ دەکردین کە چۆن مێردە بەعسیەکەیان کوشتوە و بەخۆشیان وتوە : " ئێمە عەرەب نین، تەنها مێردەکەت دەکوژین و خۆت و منداڵەکانت بگەرِێنەوە بۆ شوێنی خۆتان ". هەروەها ئەو ژنە دەیوت کاتێك کوردەکان ناوچەیەکیان کۆنترۆڵ دەکرد بەعسیەکانیان لەناو شار دەگێڕا و داوایان لەخەڵکی دەکرد ئەو کەسانە بناسنەوە کەئازاری پێگەیاندون وخەڵکەکەش هەریەکەیان سەرگوزشتەیەکی دەگێڕایەوە، چۆن ئەمیان دەستدرێژی کردۆتەسەر، چۆن ئەویان ئازاری پێگەیاندوەو ... هتد. کاتێك بەرپرسی گیراوەکان بریاری گوللەباران کردنی یەکێکیانی دەردەکرد، ئیتر خەڵکی بەخەنجەر پەلاماری گیراوەکەیان دەدا و تەنانەت هێندێك جار پێش دەرچونی بریارەکەش گیراوەکەیان دەکوشت. هێندێك لەگیراوەکان لەدوای سەربرِینیان

پارچەپارچە دەکران. ئەو کردەوانە جۆرێك لەتۆڵەسەندنەوە و پاکتاوکردنی حیسابات بو. تێکرای رووداوەکان بریتی بو لەقەسابخانەیەك. کوردەکان بەهەزاران بەعسیان کوشت، بەڵام کوشتنێکی هەرەمەکی نەبو، چونکە تەنها بەعسی و دەستیارانی ریژیمیان دەکوشت. کاتێك کوردەکان شاری کەرکوکیان کۆنترۆڵ کرد نەیاندەهێشت هێندێك عراقی بچێتە ناوشارەکەوە و پێیان دەوتن کەرکوك کوردستانە، وەك ئەوەی رۆیشتن بۆ شارێکی خۆت پێویستی بەڤیزا بێت.

حەبیب روحی گاڵتەو شۆخی تیابو، بۆیە سەردانەکەی سەدام حوسەین بۆ شارەکانی کەربەلا ونەجەف لەدوای تێکشکانی راپەڕین بەمشێوەیە دەگێڕێتەوە ؛ سەدام دەمانچەکەی دەرهێنا و بەئاسماندا بەتاڵی کردەوە کەبەپێی دابونەریتی عەرەب مانای سەرکەوتن دەگەیەنێت، بەڵام رۆژی پاشتر گوێمان لە رادیۆی مۆنتیکارلۆ بو تەقەکردنەکەیان بەپێشیلکردنی ئاگربەست لەقەڵەم دابو، سەدامیان بەهەزار دۆلار غەرامەکرد و ئەوەشیان لەسەرلیستی قەرەبوکردنی زیانەکانی شەڕ حیساب کردبو.

بەهەرحاڵ حەبیب عەرەبێکی سونی نەبو، بەڵکو یەهودییەکی بەغدادی بو. لەعراقی سەدام حوسەین لەدایك و گەورە ببو، بەڵام زۆرجاران خەڵك بەهەڵە لێی تێدەگەیشت و بەبەعسیان دەزانی : "بەهۆی سمێڵ و رەشی رەنگی پێستم چەندین کەرەت داوایان لێکردوم پەیوەندی بەحزبی بەعسەوە بکەم، لەتەمەنی شازدە ساڵیدا بەفیعلی پەیوەندیم پێوەکردن، کەچی دەریان کردم، چونکە لەوە دەترسان ئەگەر پلەوپایەی بەرز لەحزب وەربگرم زانیاری بدەم بەئیسرائیل". بەڵام هەر کاتێك شاندێکی رۆژئاوایی سەردانی بەغدای دەکرد داوایان لێدەکرد سەردانی کنیسەکەی حەبیب بکات.

" رۆژێکیان تیمێکی ئەمریکی، لەناو مەزارێکی کنیسە، وەك پاشماوەی یەهودییە ونبوەکانی سەردەمی بابلی کۆن وێنەیان دەگرتین. وێنەگرەکە جەختی لەسەر تەوراتە تایبەتەکەی دەستم دەکرد و لەهەمو لایەکەوە وێنەی من و کتێبەکەی دەگرت. منیش بەهەمو توانایەکی خۆمەوە هەوڵمدەدا بەجیدی و بەخواپەرست خۆم پێشانبدەم، بۆیە سەرم لەسەر لاپەرەکەی بەردەمم هەڵنەدەبری وەك ئەوەی گرنگترین شتی ئەم دونیایە بێت. زۆر زەحمەت بو روو وەرنەگێڕم، پاشان ناچاربوم روو لەپیرەمێردێکی یەهودی تەنیشتم بکەم و لێی بپرسم ئایا لاپەرەی کتێبەکەم بەدروستی کردۆتەوە. پیرەمیردەکە تەماشای تەوراتەکەی کرد، ئنجا تەماشایەکی کردم و وتی "تەوراتەکەت ئاوەژوو بەدەستەوە گرتوە". لەراستیدا نازانم عیبری بخوێنمەوە".

یەهود تەنها دێرنترین کەمایەتی عراق نیە، بەڵکو بوە بە بچوکترین کەمایەتی و تەنها چەند سەد کەسێکیان لێماوەتەوە، بۆیە یەهودییەکان لەهەمو کەسێك باشتر لەمانای ژیانی ژێر

دەستەیی تێدەگەن. کاتێك حزبی بەعس لەساڵی 1968 حوکمی گرتە دەست، هەوڵیدەدا لەرێگەی دژایەتی کردنی یەهودەوە رەوایەتی بەحوکمرانی خۆی بدات - وەك بەئاشکرا لەسێدارەدانیان - ئەوەش یەکەم لێدانی ژێی (وتر)هەڵمەتێکی گشتی و فرەلایەنی ئەو ترسە بو کەدواتر هەمو تاکەکانی عراقی گرتەوە. کتێبی "کۆماری ترس" پەرچەکردارێکی بێمانای لەنێوهێندێك عەرەب وروژاند و پێیان دەوتم :"بۆچی روبەرێکی فراوانت بۆ قەیرانی مشتێك یەهودی ساڵی 1968 تەرخانکردوە؟ یا بۆچی لەسەر مەینەتی هەمو عراقیەکان پێت دانەگرتوە؟ بەڵام لەراستیدا چەوسانەوەی هەمو تاکێکی عراق لەلایەن حزبی بەعسەوە لەلاوازترین گروپیانەوە دەستی پێکرد. حەبیب بەباشترین شێواز قسەی لەسەر ترسی کەمایەتیەکانی عراق دەکرد، چونکە قوڵایی ئەو ئەزمونەی لەناخیا رەگی داکوتابو، دەکرد بەدەسپێك بۆ ئەوەی قسە لەسەر مانای چەوسانەوەی مرۆڤ بکات لەلایەن شارستانی زۆرینەوە. حەبیب بەشێوەیەکی تایبەت قسەی لەسەر ترسێکی تازەی کۆمەڵێك دەکرد، ترسی حوکمی عەرەبی سوننە لەبەغدا کەخاوەنی زۆرترین دەستکەوت بو لەعراقدا.

دیوێکی دی را پەڕین

زۆرجاران دەوترێت لەکاتی راپەڕیندا خەڵکانی غەوارە بینراوە. مامۆستا حەمید کەپێشتر باسمان کرد، یەکێکە لەو شاهیدانەی گرتنی مەرقەدی ئیمام عەلی لەشاری نەجەف بەچاوی خۆی دیوە. رۆژی یەکشەممە، رێکەوتی 2 / ئازار گوێی لەهێندێك خەڵك بوە بەچرپە دەیانوت " هێزێکی گەورە لەئێران پەریوەتەوە "، ئنجا نزیکەی 15 - 20 کەسی لەو خەڵکانە بینیوە کەبەخۆیان دەوت "موجاهید" بەدەم "الله اکبر"ەوە لەمزگەوتی گەورە دەهاتنە دەرەوە و هورایان دەکێشا "لاشرقية، لاغربية، جمهورية اسلامية"، ئەمەش دروشمێکی شۆرشی ئیسلامی ئێران بو.

هەروەها دەیانوت :" ئیسلام ئاینمانە و حەکیم سەرکردەمانە "[26] . یەکێکیانم نەناسیوە، چونکە روخساری بەلامەوە نامۆبو. ریشێکی بەردابوە و سەرپێچێکی سەوزی بەستبو. هێندێك کەس دەیانوت ئەوانە بۆ پیاوانی ئیستخبارات نێومەرقەد هێنراون. خەڵکی لەمزگەوت خڕبونەوە بۆ ئەوەی بەمایکرۆفۆن گوێ لەرێنماییەکان بگرن. خواردنیان دابەشدەکرد و داوای دەرمانیان دەکرد. واتەواتی ژەهراوی کردنی خواردنەکە بلاوبووە. خاوەن دەرمانخانەیەکی دەوڵەمەند کە دواتر بۆ سعودیە رایکرد، دەرگای گەنجینەکەی خستەسەر پشت. داوای ئەو

کەسانەیان دەکرد کەلەتانك و رۆکێتی ستریلایان دەزانی. لەمایکرۆفۆنی مزگەوتەوە خەڵکیان لەئۆتۆمۆبیلی دیاریکراوی پیاوانی ئیستخبارات ئاگادار دەکردەوە و ئێمەش بۆ ئەوەی لەخاڵی پشکنینی سەر ڕێگەکان خۆمان بناسێنین وێنەیەکی ئیمام عەلی یا ئایەتەڵلاخووئی - مان دەنوساند بەپێشی ئۆتۆمۆبیلەکەمانەوە یا ئاڵایەکی سەوزمان دەبەست بەئاریالی سەیارەکەوە. بەپێی دەنگوباسەکان ئێمە و کورد لەبەغدا یەکماندەگرتەوە و ئۆپۆزیسیۆنی عێراقیش چاوی بە دان کوایڵ دەکەوێت"[27].

سەرگوزشتەکەی مامۆستا حەمید کۆمەڵە رەگەزێکی نوێی دی دەهێنایە ئاراوە لەگەڵ پێداگرتنەکەی خۆی نەدەگونجا کە دەیوت : " ئەم راپەڕینە، راپەڕینێکی ئاینی نەبو ". ریژێم و توێژێکی گەورەی چینی مامناوەندی سوننە مەزەب پێیان وابو رووداوەکان بەفیتی بێگانە بوە. راڤەکردنێکی دی بۆ راپەڕین هەیە کەبریتیە لەوەی راپەڕین بزوتنەوەیەکی هەرەمەکی نەبو، بەڵکو پێشتر پلانی بۆ داڕێژراوە، ئەمەش رەئی سەرکردەیەکی بەرەی کوردستانی بو کە فەرماندەیی یەکەم هەڵمەتی سیستماتیکی پێشمەرگانەی دەکرد بۆ سەرپێگەکانی سوپای عێراق و لەکاتی راپەڕیندا رۆڵێکی سەرەکی لەباکوری عێراق هەبو.

" ئێمە هەواڵمان لەناوخۆی عێراق دروستدەکرد، رەنگە راپەڕین لەهێندێك شوێنی دی رووداوێکی هەرەمەکی بوبێت، بەڵام لەناوچە کوردنشینەکاندا رووداوێکی رێکوپێك و لەلایەن بەرەی کوردستانیەوە پلانی بۆ داڕێژرابو. لەمەڵبەندی رانیەی سەرسنوری عێراق - ئێران و ناوچەکانی دی دەستمان بەراپەڕین کرد و هەمو شتێك بەپێی پلان ئەنجام دەدرا. لەدوای داگیرکردنی کوێت لەکۆبونەوەکانی بەرەی کوردستانی و سەرکردایەتی ئەنجومەنی بالای ئیسلامی بۆ روبەروبونەوەی ئەگەرەکان گفتوگۆ لەسەر سیناریۆی جیاواز دەکرا. بزوتنەوەی کوردایەتی و ئۆپۆزیسیۆنی شیعەی عێراق گەشتنە جۆرێك لەهاوکاری و لەسەر کۆمەڵێك پرەنسیپ ریکەوتین، لەوانەش هاوکاری سیاسی و سەربازی. براشیعەکان بەڵێنیان پێمان دا کۆماری ئیسلامی لەعێراق دانەمەزرێنن، چونکە یەکسەر لەسەر ئاستی هەرێمایەتی و جهان دژایەتی راپەڕین دەکرێ.

ـ کەنعان مەکییە: بەڵام لەکاتی راپەڕیندا دروشمی دامەزراندنی کۆماری ئیسلامی بەرزکرایەوە؟

ـــ بەڵێ، ئەوەش هۆیەکی سەرەکی شکستی راپەڕین بو، ئەگەر لەبەڵێنەکان پاشگەزنەبونایەتەوە و ئەگەر ئەو دروشمانەی باسی دەکەیت بەرزنەکرایەتەوە، راپەڕینیش بەو تراجیدیایە کۆتایی نەدەهات.

بەڵام دەیزانی لەبەرژەوەندی گەلی عێراق و ئۆپۆزیسیونی عێراق نەبو بوترێ بەهاوکاری بزوتنەوەی کوردو ئەنجومەنی باڵای ئیسلامی بەدرێژایی چەندین مانگ و لەئەنجامی چەندین چاوپێکەوتن کەپێشتر ئامادەکاری بۆ کرابو راپەڕین بەرپاکرا. چاوپێکەوتنەکان لەرێگەی لیژنەی هاوکاری، کەنیوەندەکەی لەباختەران (کرماشان) بو بەشێوەیەکی بەردەوام ئەنجامدەدرا، ولەتارانیش چاوپێکەوتن سازدەکرا، ولیژنەی فەرعیش بۆ هاوکاری سەربازی وسیاسی و پەیوەندی گشتی دامەزرا. ئێرانیەکان لەهەمو کۆبونەوەکان سیفەتی شاهیدیان هەبو. دانیشتنەکان لەسەر کاسێت تۆمار دەکران، هەروەها لەکاتی چاوپێکەوتنەکاندا سەرنج و تێبینیەکانی خۆیان دەنوسی. پێویستە بوترێ لیژنەی باڵای شۆرشی ئیسلامی لەعێراق هێزێکی گەورەی دەهەزار سەربازی بەناوی لیوای بەدرەوە هەبو، بزوتنەوەی رزگاریخوازی کوردیش هێزی چەکداری خۆی هەبو. ئەو هێزانە بەپێی پلانێکی دارێژراو لەباکورو باشوری عێراق دابەشکرابون.

- کەنعان مەکییە : بەڵام ئایا سەرگوزشتەی فەرماندەی تانکەکانی گۆڕەپانی سەعد راستە؟

- بەڵێ، راستە.

- کەنعان مەکییە : ناوی چیە ؟

بەداخەوە، نازانم (28).

ئەو چاوپێکەوتنانەی سەرکردە کوردەکە باسی دەکرد مەسەلەیەکە گومان لەراستی و دروستی ناکرێت و نوێنەری رەسمی حکومەتی ئێرانیش ئامادەی چاوپێکەوتنەکان بوە، بەڵام لەوە دەچێت ئێرانیەکان گوشاریان خستبێتە سەر بەرەی کوردستانی و ناچاریان کردبێت ئامادەی کۆبونەوەکان بێت. بەرزترین نوێنەری بەرەی کوردستانی و ئەنجومەنی باڵای ئیسلامی ئامادەی کۆبونەوەکانی تاران بون. بەهەرحاڵ ئەو چاوپێکەوتنانە چ سود و قازانجێکی بوە، ئەوەیان مەسەلەیەکی ترە.

کورده ناحزبیەکان پێیان وایە راپەڕین لەباکور و باشور هەرەمەکی بوە. حزبە کوردستانیەکان لەدوای ئەوەی جەماوەری کوردستان بارودۆخەکەیان کۆنترۆڵ کرد، کەوتن بەسەر حازریدا : سەرلەبەیانی رۆژی 4 / ئازار لەخەبات وئۆردوگاکەی، ئەو ئۆردوگا زۆرەملییەی حکومەتی عێراق ساڵانی هەشتاکان بۆ راگواستنی کوردەکان دروستی کردبو، چەند خوێندکارێکی ئامادەیی پەلاماری یەکەیەکی هێزی فریاگوزاریان دا (طوارىء) کەبەدوای

سەربازی راکردو دەگەڕان، ولەئەنجامدا شەڕ هەڵایسا و چەند کەسێك کوژران، بەڵام روداوەکە پەردەپۆش کرا" [29].

رۆژی 6 / ئازار بەریوەبەرایەتی گشتی ئەمنی بەغدا رێنمایی و فرمانی تایبەتی بۆ موخابەراتی شاری دهۆك دەرکردوە و داوای سەرکوتکردنی خۆپیشاندانە جەماوەرییەکانیان لێدەکات. ئەو بەڵگەنامەیەی لەکاتی راپەڕیندا کەوتە دەست شۆڕشگێرەکان بە " بەسمەلە " ی کلاسیکی، واتە " بسم الله الرحمن الرحيم " دەست پێدەکات (لەناو کوردا پێی دەوترێ بیسمیلا ـ و). بەڵگەنامەکە بەتەواوەتی جەخت دەکاتە سەر خۆپیشاندانەکانی دوژمنان و ئەو رێوشوێنانەی پێویستە پیادەبکرێ بە "داخستنی هەمو رێگەوبانەکان" و کۆنترۆڵکردنی ئەو بەرزاییانەی دەروانێت بەسەر رێگەوبانەکاندا "، بەڵام بڕگەی چوارەم خاڵێکی یەکلاییکەرەوەی تیایە : "لەدوای گرتنەبەری رێوشوێنەکانی سەرەوە و ئابلوقەدانی دوژمنان بەپێی رێنماییە نێوەندییەکان دەبێ لە95٪ ـ یان بکوژرێت و باقیەکەشیان بەمەبەستی لێکۆڵینەوە بهێڵرێنەوە" [30].

سەرەرای ئەو رێوشوێنە تایبەتیانەش کەچی سەروەر ـ ی کریکاری کارەبا کەوتنی شاری دهۆکی بەچاوی خۆی دیوە :"زیاتر جەخت لەسەر دەزگاکانی ئەمن دەکرا و ئەوانیش تا کاتژمێری 6ر30 سەرلەبەیانی 17 / ئازار / 1991 بەرگرییەکی قورسی دڕندانەیان کرد". بەرپرسی ئەمنەکان لەژورەوە رێنمایی پیاوەکانی خۆی دەکرد و هانیدەدان درێژە بەشەڕیدەن و پێیانی دەوت : "مەترسن ... ئەوانە پێشمەرگە نین". راستی دەکرد چونکە ئەو 150 کەسەی (یانزیك بە150 کەس) پەلاماری بیناکەیان دەدا لەخەڵکی ئاسایی و موستەشارە کوردەکان بون. کاتێك لەماڵ دەرچومە دەرەوە چەند چەکدارێکم بینی جلی پێشمەرگانەیان پۆشیبو، هەرچەندە پێشمەرگەش نەبون ". هەروەك سەروەر دەیگێڕایەوە، رۆژی دواتر پاش ئەوەی بەتەواوەتی شار کەوتە دەستی جەماوەر و ئەوانەی پێشتر پێیان دەوترا موستەشار، نزیکەی 60 پێشمەرگە گەیشتنە دهۆك" [31].

موستەشارەکان لەکوردە دەسترۆیشتوەکان بون و بەزۆری لەسەرەك خێڵەکان پێکهاتبون و بەرامبەر بەهێورکردنەوەی کورد و رێکخستنیان لەو یەکەسەربازییانەی خۆیان سەرپەرشتیان دەکرد و بەشێك بو لەسوپای عێراق، پارەیەکی زۆریان لەبەغدا وەردەگرت. موستەشارەکان لەناوکورد بەچاش ناسراون. ئەو یەکە کوردییانەی موستەشارەکان سەرپەرشتیان دەکرد ژمارەیان لەچەند سەدکەسێکەوە بۆ چەند هەزار کەسێك دەبو. لەکۆتایی ساڵانی هەشتاکاندا زیاد لەچارەکە ملیونێك سەربازی نانیزامی کورد لە 300 ـ 350 یەکەی لەو جۆرە کۆکرابونەوە،

بۆیە لەدوای ئەوەی سەدان موستەشار لەریژێم هەڵگەڕانەوە، ئنجا رێکخراوەکانی ناو بەرەی کوردستانی لەباکور بەشداریان لەراپەڕین کرد. هەڵگەڕانەوەی کوردە جاشەکان، بەئەفسەر و موستەشار و پیاوەکانیانەوە هاوکات بو لەگەڵ روداوەکانی باشور. هەڵگەڕانەوەو وازهێنان چەند رۆژێك لەدوای روداوەکانی شاری بەسرە دەستی پێکرد، هەرچەندە پێشوەخت بەرەی کوردستانی بریاری لێبوردنی گشتی بۆ دەستیارانی حزبی بەعس دەرکردبو. لەزستانی 1990دا ئەو بریارەیان بەنهێنی یا بەرادێو بەموستەشارەکان راگەیاند. هەڵگەڕانەوەی موستەشارەکان رێگەی بۆ هەردوو حزبە سەرەکییەکەی کوردستان ـ پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان ـ خۆشکرد دەست بەجموجۆڵی سەربازی بکەن.

رۆژی 5 / ئازار هێزی پێشمەرگەی کوردستان چونە شارۆچکەی رانیەی نزیك بەسنوری عێراق ـ ئێران و لەوێشەوە بەرەو ناوچەکانی دی کەوتنەرێ. هێزەکانی بەرەی کوردستانی بەهاوکاری شانە چەکدارەکان و ئەو هێزانەی پێشتر لەشاروشارۆچکەکان دانرابون، دەستبەجێ پەلاماری دەزگاکانی حزبی بەعسیان دا، بەڵام جاشەکان بەبێ هاوکاری هێزەکانی بەرەی کوردستانی شارەکانی دهۆك و ئامێدی و زاخۆ و ئاکرێ یان رزگار کرد. سوپای عراق بەرگرییەکی ئەوتۆی هێزی پێشمەرگەی نەکرد، بەڵکو هێزەکانی مجاهیدینی خەلق کەهێزێکی ئیسلامی نەیاری خومەینیە و بارەگای سەرەکی لەعراقە ومەسعود رەجەوی رابەرایەتی دەکات، بەتانك و تۆپەکانی حکومەتی عراق بەرگرییەکی دڕندانەیان کرد[32]. هێزەکانی رەجەوی توانیان ماوەی دوو رۆژ پێشرەوی هێزە کوردستانییەکان بەرەو شاری سلێمانی رابگرن. بەڵام لەگەڵ رزگارکردنی کەرکوك لەرۆژی 20 / ئازار بۆ یەکەمجار زۆربەی ناوچەکانی باکوری عراق کەوتە ژێر دەستەڵاتی کوردەوە.

عەفەوییەتی راپەڕینی خەڵکی باکور چەند راستیەکی حاشاهەڵنەگرە ئەوەندەش مەسەلەیەکە پێویستی بەلێکۆڵینەوەو بەدواداچون هەیە. لەهەمو حاڵەتێکدا بەڵگەی روون و ئاشکرا هەیە کەسەرچاوەی راپەڕین وەك روداوێکی گشتیگیر لەسوپای عراقەوە دەستی پێکرد و یەکەم پزیسکی راپەڕینیش لەسەر دەستی ئەفسەرێکی پایە بڵند کەوتەوە، رەنگە ئەو کاتەی بازیداوەتە سەرتانکەکەو کەوتۆتە جنێودانی ریژیم خودی خۆی حەپەسابێت و بەدڵنیایشەوە ئۆپۆزیسیونی عراقی لەئێران ـ شیعەو کورد ـ سەرسام کردوە. ئەو پەندەی ئەفسەرەکە پێشکەشی کرد وەك ئاگری ناوپوش تەشەنەی دەسەند، بەڵام ئەو ئاگرەی لەباکور هەڵایسا بەتەواوەتی لەئاگری باشور جیاواز بو.

www.dengekan.com

پشتگیریکردنی کوردەکان لەراپەرین بەو شێوە توندوتۆڵە نەبو کەزۆرێك لەئۆپۆزیسیونەکانی عـێراق ئیدعای دەکەن، دەرەبەگ و سەرەك خێڵێکی دەوڵەمەند کەلەسەرتاسەری عراق کاری بازرگانی وبەڵێندەرایەتی هەبو بەدرێژایی راپەرین لەگەڵ ریژیم دژایەتی راپەرینی دەکرد، بەڵام لەدوای ئەوەی هەمو شتێك تەواو بو ئنجا هەڵوێستی خۆی گۆڕی. ئەم جاشە وەك "هاورێیەکی نزیك خێزانەکەی سەدام" وەسفی خۆی دەکرد، ساڵانێکی دورودرێژ پەیوندییەکی توندوتۆڵی لەگەڵ ئەندامە بەرزەکانی سەرکردایەتی حزبی بەعس هەبوە. ئەو پەیوەندییەشی لەناوەراستی هەشتاکانەوە دەستی پێکردوە ؛ ئەویش کاتێك " من ونزیکەی بیست کەسێکی دی بەمەبەستی وەرگرتنی مەدالیای ئازایەتی گەیشتینە کۆشکی کۆماری، بەڵام کاتێك سەدام هاتە ژورەوە کەسمان چەپڵەمان بۆی لێنەدا. سەرەك خێڵێکی وەك ئێمە پێمان شەرم بو مناڵ ئاسا چەپڵە لێبدەین، بەڵام شتێك رویدا بۆیە جاری دوەم لەگەڵ چەند سەرەك خێڵێکی دی سەردانمان کردەوە رێکەوتین لەسەر ئەوەی چەپڵەی بۆ لێبدەین لەبەرئەوەی تێگەیشتین سەدام پێشوازی لەو جۆرەی پێخۆشە". ئەم پاساوە سەرنجراکێش و راشکاوانەی ئەم بەرپرسەجاشە بۆ راڤەکردنی هەڵوێستی خۆی لەکاتی راپەریندا رەنگە لەگەڵ هێندێك دەستکاری گونجاودا بۆ هەمو ئەو عراقیانە بشێت کەساڵانی هەشتاکان قازانجی مادییان لەریژیم کردوە :

" بەڵێ، ساڵی 1975 لەسەرکوتکردنی کورد و ساڵی 1988 لەکیمیا بارانکردنی کورد و ساڵی 1991 کاتێك کوردیان ناچارکرد بەرەو چیا رابکات وبەهەزاران کەسیان لێکوشت، هاوکاری و پشتگیری بەعسیەکانم دەکرد. چۆن ئەوانەم کردوە؟ لەبەرئەوەی زۆر بەسادەیی بڕوام بەئۆپۆزیسیون نەبو. من و موستەشارەکانی دی لەپایتەخت و شارەکان گەورەبوین و لەسەر جۆرە ژیانێکی تایبەت راهاتوین و کەسوکار و زەویوزارێکی زۆرمان هەیە. من لەپشت ئەو کێوانەوە حەوت هەزار دۆنم زەویم هەیە و سەدام زەوتی کردوە و لەجیاتی ئەوەش مانگانە بەبری سەد هەزار دینار وەلائی منی کڕیوە. دەزانم خزمەکانم دەچەوسێنەوە، بەڵام هەروەك پێشتر باسم کرد لەکاتی راپەریندا بڕوام بەراپەڕین نەبو.

مەسەلەی کورد بەئێران بەستڕابووە و ئێرانیەکانیش بەرامبەر بەدەستەکەوتێکی خۆیان واز لەکورد دەهێنن، بەڵام ئەگەر ئەمریکا یا فرەنسا یا بریتانیا تەبەنی مەسەلەی کوردیان بکردایە، ئەوا پەیوندیمان بەشۆرشی کوردەوە دەکرد. دیسانەوە دوبارەی دەکەمەوە بڕوامان بەهێزی ئۆپۆزیسیون نەبو بۆیە پشتی ریژیمان دەگرت.

ناچار کرام لەگەڵ سوپای عراق شارەکەم بگرمەوە. لەکاتی هێرشدا خزمەکانم شەڕیان دەکردین و نەیاندەهێشت شارەکەیان بگرین. سێ رۆژ پێش ئەوەی شارەکە کۆنترۆڵ بکەین

پێشرەویمان بۆ شارۆچکەیەکی نزیکی کرد و دەستمان بەسەراگرت و سێ پێشمەرگەشمان بەدیل گرت. شەوێ هەر سێ پێشمەرگەکەم ئازاد کرد و پێم وتن برۆن ئەوەی بەچاوی خۆتان دیوتانە، خەڵکی لێئاگاداربکەنەوە و پێیان بڵێن جارێکی دی سوپا دەگەڕێتەوە.

تەنانەت کاتێك برینداریش کرام دڵم هەرخۆش بو بەوەی کورد بەرگری لەخۆی دەکات. دەمویست بەرگری لەشارەکەیان بکەن. برا و ئامۆزا و خزمەکانم لەچیاکانی دەوروبەر شەڕیان دەکرد. برینداریان کردم.. بەڵام خۆشحاڵ بوم، هەرچەندە بریندارابوم، بەس نەچوم بۆ نەخۆشخانە، چونکە پێم باش بو لەگەڵ سوپا بمێنمەوە تاخەڵکی لەئازار و شارەکەشم لەوێرانکاری بپارێزم. دوای ئەوە بەرەو شارۆچکەیەکی دی رۆیشتین، بینیمان چۆڵە، ئیتر تێگەیشتم کورد عاقل بوە و بەرژەوەندی خۆی دەزانێت و لەنزیکترین کاتیشدا ئامانجەکانی خۆی بەدەست دەهێنێ.

ئەو پرسیارەی ئێستا لەگۆڕێیە ئەوەیە: کاتێك هێزەکانی هاوپەیمانان ناوچەکە بەجێدەهێڵن چ روودەدا. عیزەت دوری پێش دە رۆژ (ئایار / 1991) من و چەند کەسایەتییەکی دی کەبەشداری راپەڕینمان نەکردبو بانگهێشت کرد، بۆ هەریەکێکمان جانتایەك پارەی ئامادە کردبو. دوری پێی وتین :" ئێوە دوودڵن ... لەرێکەوتنی ئێمەو کوردەکان دەترسن. وەڵاممان دایەوە ؛ ئێمە ناترسین چونکە هەمو کەسوکارو ماڵومڵکمان لەچیایە و بەتەنها خۆمان ماوینەتەوە. وتی : لەوانەیە مەڵبەندی دهۆکتان بدەینێ. وتمان : تەنانەت لەم رۆژگارەدا مناڵەکانیشمان پشتمان ناگرن. وەڵامی دایەوە :"باشە، ئێوە دەستەڵاتان هەیە، بۆیە دەتوانین لەدهۆك بتانکەین بەنوێنەری حکومەت". وتم :"ئێستا کورد رازی نابێت ئێمە نوێنەرایەتیان بکەین". دوری وتی : "هێندێك جار ئاشتی لەگەڵ کورد دەکەین و هێندێك جاریش شەڕیان دەکەین، ئێستاش کاتی گفتوگۆیە، بەڵام کاتێك ئەم وەزعە کۆتایی بێت و ئەمریکاییەکان ناوچەکە بەجێدەهێڵن تەنها سێ رۆژ بۆ چارەسەر کردنی کێشەی کورد بەسە".

وشەی "چارەسەرکردن" مانای شەڕی کورد دەگەیەنێت، بەڵام ئەمجارەیان سوپا هێرشێکی بەربڵاوناکات، بەڵکو سەدام شێوازی دی بەکاردەهێنێ. هەرگیز سڵی لەتیرۆرکردنم نەدەکردەوە، ئنجا کوردی بەو کارە تاوانبار دەکرد، و داوای تۆڵەی خوێنی بەناهەق رژاومی دەکردەوە. دوری گرەوی لەسەر وەخت دەکرد، بۆیە تائەودەمەی لەگەڵ ئۆپۆزیسیون رێدەکەوتن پاریزگری لێدەکردین، ئنجا تەسلیمی دەکردینەوە و کوردی دی هاندەدا بمانکوژن.

www.dengekan.com

پـێم وایـە ئێـستا کـاتێکی لـەبارە بـۆ سـەنگەر گۆڕینـەوە بۆیـە منـیش چارەنوسـی خـۆم بەچارەنوسی میللەتەکەم بەستەوە. بروام بەپـشتگیری و پارێزگـاریکردنی ئـەمریکا هەیـە. راسـتە ئەمریکا ساڵی 1975 کوردی فرۆشت، بـەڵام ئێـستا بارودۆخەکـە جیـاوازە، چونکە هەنوکـە جـێ بروایی وڵاتەیەکگرتوەکان لەمەحەکە ئیتر چ مەسەلەی مرۆڤایەتی بێت یـا بـەخت یـاوەری کـورد بێت، لەهەردوو حاڵەتەکەشدا ئەمریکا کەوتۆتە داوەوە، بۆیـە لەهـەمو بارێکـدا تامەسـەلەی کـورد لەئارابێت ئەمریکاش روبەروی بارودۆخێکی لەوجۆرە دەبێتـەوە. پـێم وانیـە جهـانی پێـشکەوتوی رۆژئاوا و ئەمریکا کەلەهـەمو دونیـا بـەرگری لەمافـەکانی مـرۆڤ دەکـەن، کـورد ئومێـدەوار بکـەن، پاشان پشتی تێبکەن بـۆ ئـەوەی روبـەروی دوژمنێکـی وەك سـەدام بێتـەوە. ئەگـەر سـەدام هەڵـەی کوشندەی گرتنی کوێتی نەکردایـە، ئـەوا عـەرەب لەرکبەرایـەتی کـورد بـەردەوام دەبـو، مەسـەلەی کوردیش لەدونیادا بەفەرامۆشی دەمایەوە " [33].

لەئاسودەییەوە بۆ گاڵتەجاری

شـۆڕش جۆرێکـە لەشـانۆگەری. درانـدن و روخانـدنی وێنـەکانی سـەدام حوسـەین لەهـەمو شاروشارۆچکەکانی باشـور و بـاکوری وڵات لـەرۆژانی یەکـەمی راپـەڕین دا باشـترین شـانۆگەری و قـوڵترین هێمـای روداوەکـان بـو. هـەنا ـ ی ئەنـدازیارو دایکـی دوو منـاڵ بەمـشێوەیە روداوەکـانی سلێمانی وەسفدەکات :

" کاتێك بیستمان شەڕی بینای سـەنتەری موخابـەراتی گشتی (ئەمنەسورەکە) تـەواوبوە، هەمو رژاینە سەرجادەکان. نزیکەی پێنج مناڵی تەمەن 5 ـ 7 ساڵان بەرەو کۆمەڵە ژن و پیاوێـك رایانـدەکرد، ئەوانـەی بەرامبـەر وێنەیـەکی تەختـەی سـەدام راوەسـتابون، کەلەسـەردیوارێکی چیمەنتۆ دانرابو. مناڵەکان دەستیان کـرد بـە بـەردە بـارانی کردنـی وێنەکـە و پاشـان بەچـەقۆ و شتی دی کەوتنە وێزەی وێنەکەی سەدام حوسەین و خەڵکە بەتەمەنـەکانیش بـەهێمنی تەماشـای روداوەکـەیان دەکـرد. لێتـان ناشـرمەوە هـەمو دەترسـاین. ئنجـا مناڵـەکان پارچـە تەختـەکانیان کۆکردەوە و ژنێك بەبوتڵێك نەوتەوە لێیان نزیك کەوتەوەو نەوتەکەی پیاکرد و ئـاگری تێبـەردا. کاتێك ئاگرەکـە گەیـشتە دەموچـاوی سـەدام خەڵکەکـە دەسـتیان کـرد بەچـەپڵە لێدان، دواتـریش خەڵك لەدەوری ژن و مناڵەکان خڕبونەوە تاسوتاندنی وێنەکەی سەدام ببینن.

خەڵکەکە لەدوای سوتاندنی وێنەکە بەرەو دروشمێکی سەرجادەکە رۆیـشتن و دەسـتیان کـرد بە بەردە بارانکردنی، بەڵام لەبەر بەرزی نەکەوتە خوارەوە، ئیتر بەرەو سەنتەری شاری سـلێمانی رۆیشتن چونکە چـەندین وێنـەی دی سـەدامی لێبـو. ئـەو رۆژە مـن لەگـەڵیان نەرۆیـشتم و رۆژی

دواتـر کەبـەپیادە دەڕۆیـشتین لەهـەمو شـوێنێك وینـەی سـوتاوی خوێناویمـان دەبـینی. بەراسـتی چرکەساتێکی کاریگەربو لەبەرئەوەی دیواری ترسیان روخاند"[34] .

بەپێـچەوانەی روداوەکـانی باشـوری عـراق، بـەرەی کوردسـتانی زۆر بـەخێرایی نـەزم و دیسپلینی گێڕایەوە بۆ ئەو شاروگوندانەی دەستی بەسەرا گرتبو. بەرەی کوردستانی لە تـشرینی دوەم / 1990 لێبـوردنی بـۆ هـەمو پیاوەکـانی رژێمـی سـەدام دەرکـرد. لـەو رۆژەی لێبوردنەکە لەرادیو راگەیەنرا تاکو ئەمرۆ بەتەواوەتی پێوەی پابەندن. ئـەو لێبوردنـە ئۆخـژنێکی خـستەدڵی زۆربـەی جاشـەکانەوە و پەرچـەکردار یـا وەڵامێکـی ئاشـکراو یـەکگرتوی کـوردیش بـو. مەسـعود بارزانی کوری سەرکردەی ئەفسانەیی کورد مـەلا مـستەفای بـارزانی و سـەرۆکی پـارتی دیمـوکراتی کوردستان، لەگەرمەی راپەڕیندا لەشارۆچکەی کۆیـە لەگوتاریکیـدا خۆشـی و شـادی کـوردانی لـەم چەند وشەیە کورتکردەوە :

"تـەنها چرکەسـاتێکی ئـەمرۆژە هـەمو سـامانی دونیـا دەهێنێـت. حەفتاویـەك سـاڵ بەسـەر دروستبونی دەوڵەتی عراق تێدەپەری ... شەهیدمان لەدوای شەهید دەدا ... گوند لەدوای گوند دەسـوتا ... ئـەو قوربانیـە لـەپێناوی رزگـارکردنی کـورد و کوردسـتان دەدرا، بـەڵام لەبەرئـەوەی یەکگرتو نەبوین بەدرێژایی ئـەو حەفتاویـەك سـاڵە نـەمانتوانی ئاواتـەکانمان بهێنینـەدی، کەچـی ئەمرۆ لەبەرئەوەی یەکگرتوین لەماوەی هەفتەیەکدا لەزاخۆوە تا خانەقینمان رزگار کـرد. هێـزی پێشمەرگە و جەماوەری کوردسـتان زۆر بەسـانایی وەك ئـەوەی بـچن بـۆ0 سـەیران سـەربازگەکان دەگرن"[35].

نابێت لەرادەی کۆنـترۆڵکردنی بارودۆخەکە لەلایەن رێکخـراوە کوردسـتانیەکانەوە زیـادەڕەوی بکەین. لەشارۆچکەی رانیە کۆمەڵێك کـەس ئـەو پـۆلیس و بەرپرسـە بەعـسیانەی لەمزگـەوتێکی شارەکە دەست بەسـەربون، بـەتۆپزی بـۆ سـەربانی ئـوتێلێکی شـارەکە پـەلکێش کـرد. لەسـەربانی ئوتێلەکەوە بەدەنگێکی بەرز ناویان دەخوێنرایەوە. ئەو کەسانەی بەعسیەکانیان گرتبـو هاواریـان بۆ خەڵکەکەی خوارەوە دەکرد " هەڵیاندەینە خوارەوە یـا نـا "، خەلکەکـەش لـەخوارەوە حـوکمی خۆیـان دەدا و زینیدانیـەکانیان یـەك لـەدوای یـەك لەسـەربانی ئوتێلـە سـێ قاتەکـەوە هەڵدەدایـە خوارەوە. کـچانی نێـو جـەماوەرە تورەکـەش دەچونە سەرلاشـەکان و بەچـەقۆ هـەنجن هـەنجنیان دەکرد. پیرەمێردێك کەئەو دیمەنە ترساندبوی هەوڵیدا رێگەیان پێبگرێت، بەڵام ژنێك بەتوڕەیی ئاوریلێدایـەوەو پێـی وت "ئەوانـە شـایانی لـەوەش زیـاترن" ئـیتر پیرەمێردەکـە کـشایە دواوە، تالەکۆتاییدا هێزی پێشمەرگە خەڵکەکەیان لەلاشەکان دورخستەوە[36].

www.dengekan.com

گەنجێکی سوننەی بەغدا لەرۆژی 8 / ئازار / 1991 نامەیەکی نائاسایی بۆ عومەر ـ ی برای (ناوێکی خوازراوە) نوسیوە و تێیدا دیمەنە لەیادنەچوەکانی ئەمنی گشتی لەسلێمانی بۆ وەسفدەکات. لەبەر ئەوەی نامەکە لەدوای تێپەربونی ماوەیەکی کورت بەسەر گێرانەوەی روداوە دزێوەکان نوسراوە بۆیە نوسەری نامەکە وەك ئەوەی لەحالەتی شۆکدا (الصدمة) بێت خۆی پێشان دەدا :

" برای خۆشەویستم عومەر .... 24 / نیسان

.... نازانم چۆن بەسۆیی ئەو کارەسات و روداوانەت بۆ بگێرمەوە کە بەسەر ئێمە و میللەتە باشەکەماندا هاتوە، بەعەرەب و کوردەوە. ئەو روداوانە مەینەتیەکی راستەقینەی ئەوتۆبون لەهیچ فیلم و چیرۆکێکدا وێنەیان نیە. تەنها مردن، مردن و مردن لەهەمو شوێنێکدا هەیە و جگە لەوێرانەیی و تۆڵەسەندنەوە و مردن و رقوکینە هیچی دی بەدیناکەیت.

من و خێزانەکەم سەفەرمان بۆ سلێمانی کرد. لەدوای ئەوەی چەند رۆژێك لەسلێمانی ماینەوە بارودۆخەکە زۆر بەخێرایی گۆڕانکاری بەسەراهات. باری ئەمنی لەسلێمانی زۆر هێمن بو، پیاوەکانی سەدام بارودۆخەکەیان کۆنترۆڵ کردبو. کەس پێشبینی هیچی نەدەکرد. لەشەوی 6| 7 / ئازار بەرادیۆ (رادیۆی یەکێتی نیشتمانی کوردستان) داوا لەجەماوەر کرا راپەڕین دەست پێبکەن. لە 8 / ئازار جەماوەری شاری سلێمانی پەلاماری بارەگای ئەمن و موخابەرات و پۆلیسیان دا و دەستیان گرت بەسەر چەکەکانیاندا. شاری سلێمانی تەنها (200) پێشمەرگەی تیابو و باقیەکەی لەتوێژە جیاوازەکانی میللەت بون. بەراستی شۆرشێکی جەماوەری بو !

لاشەی ئەمن و موخابەرات و حزبیەکان لەتۆڵەی قەتلوعامەکانی سەدام لەهەڵەبجە و شوێنەکانی دی هەنجن هەنجن دەکران. دەنگی گریانی پیاوە ترسنۆکەکان دەگەیشتە ئاسمان، بەڵام کەس بەزەیی بەو سوك و خوێرییە ناوازانە نەدەهاتەوە. بەراستی داستانێکی بێوێنەی ئەوتۆ بو کە هەرگیز مرۆڤ لەبیری ناکات.

شەڕی راستەقینە لەئەمنی سلێمانی (ئەمنە سورەکە) بو. بەرپرسە گەورەکان بۆ ئەوەی ژیانی خۆیان لەتوڕەیی جەماوەر بپارێزن پەنایان بۆ ئەو دائیرەیە برد، چونکە وەك قەلا تۆکمە و قایم بو، بۆیە ماوەی 48 کاتژمێر بەرگری تیاکرا. لەکۆتاییدا ئەو قەلا تۆکمەیە داروخا و هەمو شتەکانی ناوقەلاکە و بەرپرسەکانی لەسەر دەستی جەماوەر لەناوبرا. لەژیانمدا زۆری ئەشکەنجەدان و ئامێری ئازاردانو تیرۆکردنم نەدیبو، نەشتی لەوجۆرەشم بیستبو. بەسەر لاشەی کوژراوەکاندا دەرۆیشتین چونکە لەو دائیرەیەدا نزیکەی (700) ئەمن و بەرپرسی بەعسی

کوژران و ئەوانەی بەزیندوێتیش مابونەوە جەماوەر دادگاییکردن و بەدەم هاوار و گریانەوە هەر بەمشارو چەقۆ دەکوژران"[37].

رێکخراوەکانی باشور جێ برواین و کاملی ئەوەیان تیانەبو تەنانەت نزمترین ئاستی سەرکردایەتی سیاسی وەك سەرکردایەتی کورد دەستەبەر بکەن. ئاژاوە و پشێوی حوکمفەرمابو. لەرۆژانی دوەم و سێیەمی راپەڕیندا لەناوچەی هۆرەکانی دەوروبەری شاری بەسرەوە نزیکەی 5 ـ 10 هەزار چەکداری خۆبەخشی شیعە مەزهەب کەریژیم لەکۆتایی سالانی حەفتاکان و سەرەتای هەشتاکاندا لەعراق دەریکردبون بەشێوەی گروپی بچوك بچوك هاتنەوە بۆ ولات. ئەو گروپانە لەلیوای بەدری سەر بەئەنجومەنی بالای ئیسلامی بون، کەسەید محەمەد باقر ئەلحەکیم رابەرێتی دەکرد. لەبەر پیرۆزی یەکەمین شەڕی موسڵمانان ناوی بەدری لێنراوە. ئەو گەنجە شۆرشگێرە تورانەی لەئێرانەوە هاتبون یەکەمجار پەلاماری ئوتێل شیراتۆنیان دا و بار و گازینۆی ئوتێلەکەیان سوتاند و ئنجا کۆمارێکی ئیسلامی شیعەیان لەشارەکە دامەزراند [38]. سەربازە دەستبەسەرو تەسلیم بوەکانیان گوللەبارانەکرد و هێندێك جاریش لەدوای دادگاییکردنیان دەیانکوشتن کەپیاوێکی ئاینی سەرپەرشتی دادگاییەکەی دەکرد. ئەو بریارانە بەسەر ئەوانەی پێیان دەوترا هەلگەراوەکان " دوژمنانی خودا " پیادە دەکرا (هەرچەندە تیوری دوژمنانی خودا تیورییەکی کۆنە، بەلام لەسەردەمی شۆرشی ئیسلامی ئێراندا زیندوکرایەوە و بەشێوەیەکی بەربلاو لەزۆربەی دەمەقالە سیاسیەکانی رۆژهەلاتی ناوەراستیشدا بەکاردەهێنرێ و شێوەی بەکارهێنانی نوێی هاومانایە لەگەل وتەی بەعسیەکان "خائینی نەتەوەی عەرەب". لەشارەکانی باشوردا دروشمی وەك "خائنانی ئیسلام بکوژن" و "مردن بۆسەدامی کافر" یا لەسەر جادەکان دەوترایەوە یا لەسەر دیوارەکان دەنوسرا.

لەکاتی راپەڕیندا بیرۆکەی گومرایی و خیانەت و دوژمنی ناوخۆ زۆر بەربلاوبو. سەرلەبەری ریژیمی بەعس بەکافر و گومڕا دادەنرا، بۆیە ئەوانەی لەبەر هەر هۆیەك ئەرکەکانی خۆیان ئەنجام دابێت یا تۆبەیان نەکردبێت یا زۆر بەسادەیی تۆبەشیان کردبێت بەلام شۆرشگێرەکان باوەریان پێیان نەکردبێت بۆ رێگەی راست گەراونەتەوە وەك فەلاح عەسکەر بەکافر حیساب دەکران. کوفر لەشەریعەتی ئیسلامدا تاوانێکە زۆر لەچەمکی هیرسی (**Heresy** ـ الهرطقة) مەسیحییەت خراپترە، لەبەر ئەوەی بەپێی هێندێك راڤەکردن ئیسلام نەك تەنها خۆی بەکۆمەلگەیەکی ئاینی دادەنێ بەلکو خۆی بەکۆمەلگەیەکی سیاسیش دەزانێت، بۆیە کوفر بەپێی کۆلەکەیەکی بنەرەتی شوناسی کۆمەلگە جۆرێکە لەخیانەت و سزاکەیشی مردنە[39].

ئـەو توندوتیژییـەی بـەناوی ئیـسلامەوە پاسـاوی بـۆ دەهێنرایـەوە زۆرجـاران ئـارەزوی تۆڵەسەندنەوەی لەپشتەوە بو، بۆیە زۆر بـەخێرایی سنوری بـۆ ژیـانی راپـەڕین و هەڵگەڕانـەوەی یاخیبونی سەربازەکانی سوپا دانا. بەوەش ریـژیم هێـزە پەرتەوازەکـەی کۆکردەوە و دژە هێرشـی دەسـتپێکرد. لەشـاری نەجـەف لەرێگـەی کەسـایەتی و زانائاینیـەکان و بـەهۆی رێزوپلەوپایـەی ئایـەتوڵلا خـوئی هەوڵـدەدرا بـەر بـەئاژاوە وپـشێوی بگیرێـت، بـەڵام لەشـاری بەسـرە و کەربـەلا چەندین کەسایەتی عراقی لەسەر ئاستی سەرکردایەتی تیابو کەپێشتر لەتاران دادەنیشتن، کەچـی لەگـەل ئەوەشـدا روبـەروی دزێـوترین دەسـتدرێژی بونـەوە. بـەپێی قـسەکانی دایکـی حوسـەین کەژنێکی موحەجەبەی شیعەی بەسرە بو لەهەمو بینا حکومیەکان یەك پـلان جێبـەجێ دەکـرا : هـەر ئەنـدامێکی حکومـەت دەکەوێتـە بەردەسـتان بیکـوژن و هـەمو کەلوپەلـەکانی نـاوی بـەتاڵان بەرن و کەمێك گیرۆسین بکەن بەچواردەوری بیناکەدا و ئاگری تێبەربـدەن، ئنجا زۆر بـەخێرایی دوربکەونەوە. جگەلە چەتەو رێگری هیچ دادگاییـەك نـەبو. بـۆ نمونـە خزمێکـی بەعـسیم هـەبو لەماڵـەوە بـەدوای دەگـەڕان و دەیـانوت :"ئـەو کوری وەهـا وەهایـە دەربکەنـە دەرەوە، دەمانـەوێت بیکوژین"، چەند کەسـێك بـەو شـێوەیە کـوژران، بـەڵام خزمەکـەم ماڵـەوماڵ رایکـرد و لەجادەکـە پەرییـەوەو رزگـاری بـو کەچـی لەناسـرییە دووخـزمم بـەوجۆرە کـوژران. بـەبێ جیـاوازی هـەمو ئەفسەرێکیان دەکوشت". بەڵام ئەوەی زیاتر دایکی حوسەینی توڕەکرد دیدوبۆچونی حکومەت بو :"ئەوەی حکومەت دەیڵێت لەئیسلامدا کوفرە، چونکە ئەوانەی لەدەرەوە هاتبون خـەڵکانی خـراپ بـون، خـەڵکانێکی وێرانکـار و کاولکـار و سـوتێنەر بـون و دەیانکوشـت و رایانـدەکرد، ئایـا ئیـسلام بەمجۆرەیە؟" (40).

پیـاوانی ئـەمن و یەکـەکانی نەهێـشتنی تـاوان لەبەسـرە، هەریەکـەیان پارچـەیەکی سـەوزی دەبەست بەسەرییەوە و پەیوەندی بەراپەڕینەوە دەکرد. براکەی دایکی حوسـەین بەرێکـەوت دوو کەسی لێیان بینیبو لەپشت دیواری باخچەکەیان یـاری تاوڵـەیان دەکـرد، کاتێـك لێـی پرسـی بـون مەسـەلە چییە، یـەکێکیان وەڵامـی دابـووە : " کۆمـاری ئیـسلامیە ـ ئازادییـە ". لـەدوای ئـەوەش دایکی حوسـەین سەرگوزشـتەی تفەنگچییەکی گێرایـەوە کـە لەسـەربانێکی نزیـك خۆیـان مـاوەی هەفتەیەك هەرکەسێك لەمـەوداى تفەنگەکـەی بجوڵایەتـەوە تەقـەی لێـدەکرد و تەنانـەت تەقـەی لەخۆیشی کردبو.

" لـەدوای تـەواوبونی شـەڕ لەباخچەکە دانیـشتبوم، دانەویمـەوە پەرداخـە فافۆنەکـەی سـەر مێزەکـە هەڵبگرمـەوە کەبەمـشێوەیە بەدەسـتمەوە گرتبـوم. فیـشەکێك بەسەرشـانمدا ویزەیکـرد. فیشەکەکە ئاراستەی من کرابو. نەکەسم بینی و نـەگوێم لەدەنگی تەقەی فیـشەك و شـتی دی بـو.

سەرەتا نەمزانی فیشەکە. مناڵەکان لەدەرەوە یاریان دەکرد بەراکردن بەپیرمەوە هاتن، لێم پرسین : "چیتان تێگرتم؟" هەروەك دەبینن پێم وابو سەلکەپیازیان تێگرتوم یا شتێکی دی پەرداخەکەی لەدەستم خستۆتە خوارەوە. وەڵامیان دامەوە : داپیرە بۆچی دەڵێیت پیازتان تێگرتوم ؟ ئەوە پیاز نەبو بەڵکو فیشەك بو "، کاتێك گوێم لەوقسانە کەوتم بەسەر زەویدا، ئنجا پرسیم ئەو فیشەکە لەکوێوە هاتوە ؟ مناڵەکان پەرداخەکەیان دۆزییەوە. پەرداخەکەم لەگەڵ خۆمدا هێناوە بۆ لەندەن تاپێشانی کورەکەمی بدەم. (پەرداخە فافۆنە دیواودەرەکەی بەرزکردەوە تاوەك بەڵگەی قسەکانی پێشانم بدات).

" لەکاتی تاڵان و شرەخۆری شاری بەسرە خوشکەکەم بەئۆتۆمۆبیل دەرچوە دەرەوە و کاتێك گەڕایەوە دەزگایەکی ئەیرکۆندێشنی لەگەڵ خۆیدا هێنایەوە. لێم پرسی: ئەو شتەت لەکوێ هیناوە؟ وەڵامی دایەوە ؛ "فەرهود هەمو شوێنێکی گرتۆتەوە". خوشکەکەم وشەی فەرهودی لەجیاتی تاڵان و شرەخۆری بەکاردەهێنا. (حەبیبیش لەجیاتی ئەو تاڵانکردنەی لەکاتی قەتلوعامەکەی ساڵی 1941 روبەرویماڵوموڵکی یەهودییەکان بووە وشەی فەرهودی بەکاردەهێنا). ئنجا لەسەرجادە ژنێکی ناسیاوی خۆمان بینی و لێم پرسی : " کوا زاواکەت؟ "، زۆر بەهێمنی وەڵامی دامەوە : " بردیان "، تەنها وتی " بردیان "، پاشان زۆر بەهێمنی وەك ئەوەی هیچ روینەدابێت دەستی کردەوە بەتاڵانیکردن! لەوانەیە پۆلیس یا سوپا یا هەر هێزێکی دی حکومەت زاواکەیان گرتبێت، بەڵام لەم بارەیەوە تەنها وتی "بردیان"، پاشان سەرلەنوێ دەستی کردەوە بە دزیکردن. ئەمە واقیعی ئەو ئاستە بو کەخەڵکی عراق بۆی دابەزی بو" [41].

ئەو وزە و توانایەی شۆڕشگێرەکان بۆ رێکخستنی خۆیان پێویستیان پێی هەبو بۆ دزی بەکاریاندەهێنا. ئاستی تاڵان و شرەخۆری گەیشتبوە رادەیەك زیادەڕەوی پێوەنەدەکرا، بەداخەوە ئەمەش قوڵایی داتەپینی رەوشتی گشتی عراق پوختەکاتەوە. ئەگەر ئەم دیاردەیە بەفیعلی شایانی لێکۆڵینەوەی سۆسیۆلۆجی تایبەت بێ ئەوا بێگومان سیاسەتی رەسمی دەوڵەتیش بوە بەرامبەر بەکوێت. بەلایەنی کەمەوە ئەم بەشەی مەسەلەکە درکی پێدەکرێت، بەڵام هاندەری شەخسی کاریگەری گرنگی خۆی هەبو. فاتیمە پێی راگەیاندم بەمەبەستی دزینی کەلوپەلی کوێتی، وێستگەیەکی ئۆتۆمۆبیلی تاکسی لەسەماوە بۆ هاتوچۆی پارێزگای نۆزدەهەمی داگیرکراو دامەزرا. خەڵکی بەدەست بەتاڵی دەرۆیشتن و پاش ئەوەی بەسەر فرۆشگەو ماڵەکویتیەکاندا دەگەڕان بەخۆیان و تەسجیل، ڤیدیو، پۆشاك و شوکولاتە و شیرینیەکانی دی دەگەڕانەوە و کرێی هەر سەرێکیش تەنها دە دیناری تێدەچو. لەکاتی راپەڕیندا بارودۆخەکە خراپتربو. زەلامێك

دەزگایــەکی گورچیلەشــتنی لەنەخۆشــخانەی ســلێمانی دزی بــو. پیــاوێکی دی ســەروبنی ئۆتۆمۆبیلەکەی پڕکردبو لە کەلوپەلی دزراو، وفرنێکی مالانی بەستبو بەدوای سەیارەکەیەوە، بۆیــە کەبەســەر جادەقیرەکــە دەرۆیــشت پریــشکی لێــدەبووە. قەرەوێلــەی ئاســنی تایــەداری نەخۆشخانەکان داواکاری زۆر لەسەر بو، چونکە بەپڕی پاڵیان پێوەدەنا و بەوەش لەئۆتۆمۆبیلی زەبەلاحی سۆپەرمارکێت دەچو. سامانی ئەندازیاری مەدەنی لەسلێمانی پێش ئەوەی خۆی وەلام بداتــەوە ئــەم پرســیارەی لێکــردم :"ئایــا دەزانــی لەنەخۆشــخانەی ســەربازی چــییان کــرد؟"، "قەرەوێلەیەکیان بەنەخۆشەکەی سەرییەوە دزی و ئەویش هاواری دەکرد: من نەخۆشم، من نەخۆشم، بەلام هەرپاڵیان پێوەدەنا وەك ئەوەی کەسی لەسەر نەبێت چونکە قەرەوێڵەکەیان دەویست، ئایا شتی وات بینیوە؟" [42].

لەباکورو باشوری ولات کوشتن و لەناوبردن هانــدەری کەســەکان بــو، بــەلام لەباشــور زۆر بــەربلاوتربو. هێنــدێك لەشۆرشــگێرەکان پێیــان وابــو ســەرەتا و دوائامــانجی شــۆرش بریتیــە لەتالانکردن. لۆجیکی شتەکان هەر چییەك بێت ئەوا لەواقیعدا بارودۆخەکە بەتــەواوەتی لەدەست دەرچوبو. هەمو شوێنە گشتیەکان بەمۆزەخانەشەوە روبەروی راوڕوت بونەوە. ئەو خانمەی لەناسریە لێپرسراوی مۆزەخانە بو، نەیهێشت مۆزەخانەکەی تالان بکرێ تا لەدواییدا قەناعەتی بەدزەکان هێنا لەبریارەکەی خۆیان پاشگەزببنەوە [43]. بەلام خەڵکانی لەو جۆرە بەدەگمەن دەستدەکەوتن. لەشارۆچکەیەکی وەك سەماوە کەس بەکەس نەبو. ناجی حەمید سەراج کەخوێنرێژێکی بەعسی شارۆچگەی سەماوە بو، خوشکەزایەکی هەرزەکاری خۆی بەتاوانی ئەندامێتی لەحزبی دەعوای ئیسلامی بەگرتن دابو، لەسەر دیواری حوسەینیەی سەماوە لەسێدارە درا [44]. ئنجا چوارپەل و سەریان بڕی و لاشەکەشیان لەزبڵدانی شار فرێدا تابۆگەنی کرد [45]. لەو شاروشارۆچکانەی گەنجە چەکدارە یاخیبوەکان کۆنترۆڵیان کردبو، هەمو بەعسیەك یا سونەیەك بەبێ رەچاوکردنی ئەوەی نەیاری راپەڕینە یا لەگەڵ راپەڕینە هەرەشەی کوشتنی لێدەکرا.

خەڵکانی وەك ئەبو حەیدەر و کازم رەیسان و مامۆستا حەمید کەبەدرێژایی حوکمی بەعس لەعراق ژیابون خەڵکانێکی ئایدۆلۆجیست و رەگەزپەرست نەبون و بەرادەی جیاواز رویەکی مرۆییانەتریان دەخستە روو، بەلام ئەو خەڵکانە لەکاتی راپەڕیندا بەمەبەستی دەستیاری کردن هانایان بۆ هێزی هاوپەیمانەکان برد.

سەرەتا خەڵکانی ئەبو حەیدەر ئاسا زۆربون، بەلام لەبەرئەوەی هاوکاری و یارمەتی هاوپەیمانەکان نزیك نەبو، بۆیە تلانە قورولیتەی ئەو میلیشیانەی لەئێرانەوە هاتبون لەگەڵ

لایەنگرەکانیان لەناوخۆی عراقدا. میلیشیاکان سێ لۆری وێنەی رەنگاورەنگی ئیمام خومەینی و عەلی خامەنەئی و محەمەد باقر ئەلحەکیم - یان لەگەڵ خۆیاندا هێنابو. دوبارەکردنەوەی شۆرشی ئێران و بەستنەوەی جۆش و خرۆشی یاخیبونی چەکداری لەعراقدا بەسومبلی نوێوە بیرۆکەیەك بو بەرەو زاڵبون دەچو. بیرۆکەی "ئیمام مونتەزر" کلیلی سەرەکی شۆرشی شیعەیە، ئەویش بەپێی وتەیەك کەدەدرێتە پاڵ پێغەمبەر گوایە ئیمام مونتەزر لەساتەوەختێکی گونجاودا دەگەڕێتەوە "بۆ ئەوەی لەجێگەی ئەو زوڵم و چەوسانەوە زۆرەی گوێ زەمینی پڕکردوە، دادپەروەری بچەسپێنێ"[46]. لەئازاری / 1991 دا عراق پێویستی بەخومەینیەکی تایبەت هەبو، بەڵام ئەگەر خومەینی خۆی نەبێ ئەوا دەبێ لەرێگەی هەڵواسینی گەلێك وێنەی تازەوە کەتایبەت لەتاران بۆ سەرجادەکانی عراق چاپکرابو خومەینیەك دابهێنرێ. ئەمەش بەرێکەوت لەشێوازو رەفتاری سەدام حوسەین دەچو. بەهەمان خێرایی خەڵکی ئاسایی عراق کەهەڵیاندەکوتایە سەر وێنەکانی سەدام حوسەین و رێزەرێزەیان دەکرد وەك ئەوەی "هەنا" بینیبوی، ئەو میلیشیا ئیسلامیانەش وێنەیەکی ئەڵتەرناتیفی سەدامیان بەرزدەکردەوە.

لەکاتی راپەڕیندا ئێرانیەکان نەهاتنە عراقەوە - بەپێچەوانەی بانگەشەکانی ریژیمی عراق - جگەلەحاڵەتێك کەدەتوانم جەختی لەسەر بکەم : تیمێکی سینەمای وەزارەتی راگەیاندنی ئێران لەگەرمەی راپەڕیندا لەناو ئۆتۆمۆبیلێکی تویوتا لەسەر جادەکانی شاری نەجەف هاتوچۆیان دەکرد [47]. لەبەدبەختی عراقیەکان تیمەکە ساتەوەختێکی پرمەینەتی عراقیەکانی بۆ نەوەکانی دوارۆژ و دونیای دەرەوە تۆمار نەدەکرد، بەڵکو وێنەی خانوەکەی جادەی رەسولی دەگرت کە ئایەتوڵڵا خومەینی پێش سەفەرکردنی بۆ پاریس ماوەی پازدە ساڵ تیایە ژیابو. ئێستا ئێرانیەکان دەوڵەتی ئیسلامی تایبەت بەخۆیان و فەرمانبەر و دەزگای ئیداری خۆیان هەیە کەوەزیفەیان لەداهێنان و بەرززاگرتنی سمبولە تایبەت و وەهمەکانی رابردویان لەرێگەی تەلەفزیونەوە لەوەزیفەی بەعسیە عراقیەکانی هاوپیشەیان دەچێت. بەراستی شۆرش جۆرێکە لەشانۆگەری، بەڵام هێندیك جار شێوەی گاڵتەجاری وەردەگرێت.

بەڵام ئەو خەڵکانەی لەئێرانەوە هاتبون چ جۆرە مرۆڤێك بون؟ چیرۆکێك هەیە باس لەکەسایەتی میلیشیایەك دەکات. گەنجێکی هەرزەکاری نەخوێندەوار، نازناوی " سائر " ی بۆ خۆی دانابو. چیرۆکەکەی بەدەستوخەت نوسراوەتەوە پاش ئەوەی بەبنوسەکەی وتراوە. لەدوای سەرکوتکردنی راپەڕین پەنابەرە عراقیەکان لەئێران گەلێك چیرۆکی لەو جۆرەیان داهێناوە. زۆرجاران ئەو بەڵگەنامە دەبێتە نامیلکەی ئایدیۆلۆجیای ئاڵۆز. سەرچڵییەکانی سائر تارادەیەکی

زۆر لەنوسینەکانی فواد مەتەر دەچێت کە بۆ سەدامی دەنوسی [48]. بەڵام لەکاتێکدا پیرۆزی گەشتە پیرۆزەکەی مەتەر نیفاقی لێدەچۆڕی ئەوا شایەتیەکەی سائیریش وەك چیرۆکێکی روح هەژاری پەشۆکاو دەخوێنرێتەوە. لەراستیدا سائر نەك هەر کەسی نەکوشتبو، بەڵکو پێدەچێت هەرگیز تەقەیشی نەکردبێت. هەرچەندە بەدڵنیاییەوە حەزی بەو کارە دەکرد، بەڵام زۆرجاران روح لاواز دەبێت، ئنجا رێکەوتی ژیانیش ئەو پرۆژە شۆرشگێرییەی پێ بەرهەم هێناوە و وەك منداڵێکی سەرگەردان ماوەی چەند هەفتەیەك لەعراق وێڵ دەبێت، تالەکۆتاییدا بەرێگەیەکی سەرسورهێنەر لەو ئاژاوەو توندوتیژییەی دەوروبەری رزگاری دەبێت [49].

سائر دەڵێت کەرتەکەم لە (17) چەکدار پێکهاتبو، بەڵام تەنها (5) کەسیان بەزیندوێتی مایەوە و یەکەم کەرت بو لەئێرانەوە چونە ناوعراقەوە، هەروەها سائر دەڵێت : " خۆم و کەرتەکەم پشتێنی دینامێتمان بەستبو ". مەبەست لەبەستنی ئەو پشتێنەش ئەگەر بەزیندوێتی دەستگیر بکرێن خۆیان بتەقێننەوە و زۆرترین بەعسی بکوژن. دیسانەوە دەڵێت ؛ کەرتەکەی چەند کارێکی تایبەتی پێسپێردرابو، ئەمە سەرباری ئەوەی پەیوەندی بەشۆرشگێرەکانی ناو عراقیشەوە بەستبو. لەبەسرە خۆیان لەبینایەك حەشاردابو. لەبەرئەوەی زەخیرەیان لەتەواو بوندا بو سائر ـ یان نارد زەخیرەیان بۆ بهێنێ بەڵام کاتێك گەرایەوە دەبینێ کەرتەکەی لەلایەن هێزەکانی حکومەتەوە روبەروی هێرشێکی درندانە بۆتەوە و رزگاربونی ئەستەمە. " لەدوای ئەوەی نوێژم کرد و چەند ئایەتێك قورئانم خوێند بەشێوەیەکی سەرسورهێنەر رزگارم بو". پاشان پشتێنە دینامێتەکە لەکەمەری دەکاتەوە "لەبەرئەوەی هەر لەوێدا گوللەبارانیان دەکردم ئەمە ئەگەر نەیانشێواندمایە لەبەر ئەوەی پشتێنی دینامێتم بەستبو". گەنجە زراو چوەکە بەدرێژایی شەو بۆ شوێنێکی هێمن دەگەرا تا لەکۆتاییدا گەیشتە شوێنێك کەپێی وابو گۆماوە، ئیتر هەرلەوێدا خۆی دەشوات و تێر ئاویش دەخواتەوە، بەڵام سەرلەبەیانیەکەی پێی دەزانێ لەبەردەم کونەزێرابێکی پیس بوە".

کە لەوێ دەرچوم نەفرەتم لەدونیا دەکرد، تاخەڵکی گوند قاچیان شتم و دزداشەیەکی پیاوێکی قەڵەو و کەمێك خواردنیان پێدام، لەبەر ئەوەی زۆر برسیم بو پێم وابو بەتامترین ژەمی خواردنم بوە، چونکە ژیانی بۆ گێرامەوە، پاشان چارەنوسی برادەرەکانم بیرکەوتەوە و دەستم کرد بەگریان، ئیتر بریارمدا بەمەلەکردن بۆ بەری بەغدا بپەرێمەوە لەبەر ئەوەی ماڵی خوشکەکەم لەبەغدا بو. خەڵکەکە پێیان وتم کارێکی خۆکوژی دەکەم، بەڵام من هەر سوربوم لەسەر رای خۆم و دەستمکرد بەمەلەکردن، سوپاس بۆ خودا بەسەلامەتی گەیشتمە بەری بەغدا و بەپێخاوسی لەبەسرەوە بەرەو بەغدا کەوتمەرێ".

" بەدڵنیاییەوە 150 خاڵی پشکنین لەسەر ڕێگە هەبو. هێندێك جار وەك سواڵكەر و هێندێك جاری دی وەك شێت لەزاڵگەکان دەپەڕیمەوە و جاریکیشیان وتم خانوەکەم لەبەسرە روخاوە و دەچم بۆ ماڵی خوشكەكەم لەبەغدا، بەمشێوەیە چەندین رۆژم گوزەراند".

سائر بەدرێژایی ئەو ماوەیە پارەی پێ نەبو، بەڵكو بەسەلیقەی خۆی رۆژی دەگوزەراند. تالەكۆتایدا گەیشتە ماڵی خوشكێكی. " كورەكەی كە هاورێی منالیم بو دەرگاکەی لێکردمەوە. کاتێك خۆمم پێناساند، دەستی کرد بەپێکەنین. هەقی خۆی بو پێم پێبکەنێت چونكە كەس باوەری بەحاڵم نەدەكرد".

پێش 12 ساڵ سائر عراقی بەجێ هێشتبو كەچی لەگەڵ ئەوەشدا ماوەیەكی زۆر لەگەڵ كەسوكارەكەی نەمایەوە. لەدوای ئەوەی خۆی شۆری، جلەكەی گۆری و 400 دیناریان پێدا بەپەلە بەرێیان كرد لەبەرئەوەی تەنها مانەوەی هەرەشەی كوشتنی لەهەمو ئەندامانی خێزانەكە دەكرد. بەمشێوەیە سائر پاش سەرچڵییەكی زۆر گەیشتە ناوچەی سەفوان و لەوێشەوە بەفرۆكەیەكی كەنەدی سەربەهێزی هاوپەیمانان رەوانەی ئێران كرایەوە.

شوێنەواری کارەساتەکە

هێزی هاوپەیمانەكان لەكاتی شەری كەنداودا چوار تیپی گاردی كۆمارییان بەسەلامەتی هێشتەوە و ئەو چوار تیپەش بربرەی پشتی ئەو هیزەی سەدام بو كەلەسەركوتكردنی راپەرینی باشور بەكاریهێنا. كاتێك ئەو تیپانە لەرۆژی چوارشەممە، رێكەوتی 20 / ئازار / 1991 بەپاڵپشتی تانك و تۆپ لەسێ قۆلەوە چونە ناوشاری نەجەفەوە لەسەر تانكەكانیان نوسرابو " لاشیعە بعد الیوم "[50].

لەپێش گرتنی شاردا ناوچە ئاوەدانەكانی بەبۆمبی ناپاڵم و هێشویی بۆردومان كرد و زیاتر لە (35) رۆكێتی سكۆدیشی گرتە ناوشار بۆ ئەوەی هێزی بەرگری لاواز بكات. ئەو رۆكێتە بالیستیانە بەوردی ئامانج ناپێكن، بۆیە لەمەودایەكی دورەوە هەڵدەدرا و لەپڕ بەشێوەیەكی هەرەمەكی دەكەوت بەسەرخەڵكی شارەكەدا. رۆكیتەكان خەڵكێكی زۆری كوشت و سەید ئەبو تەنانیر و هەمو ئەندامانی خێزانەكەی و ژنەكەی حەسەن كەمونە و كچەكەی و ژنەكەی تەلال كاشوش و دوو كوری و بوكەكەی لەنێو كوژراوەكاندا بون.

ئەو رۆكێتانەی سەدام ئیدعای " وێرانكردنی نیوەی ئیسرائیلی " پێدەكرد كەچی ماڵی ئەبی حەمید ئەلشەكەری و سالم هاشم و سەید یوسف و سەید سەلمان و كازم نەداف و ئەوانی

دی پێویرانکرد ... [52]. مەبەست لەتۆپبارانکردن و رۆکێتی بالیستی و بۆردومان، چاندنی ترس بـو تـا نەجەفییـەکان لـەو راسـتیە تێبگەیـەنێت ئەگـەر ریـژیم ناچـاربێت ئـامرازو ئـارەزوی وێرانکردنی شارو کوشتنی خەڵکەکەیشی هەیە.

هێرشە زەمینییەکان پۆلێك کۆپتەر پاڵپشتی دەکرد، سەرەتا ئۆپراسیونەکەی بەگەمارۆدانی ئەو ناوچەئاوەدانەی ئایەتوڵلا خووئی تیا دادەنیشت و بۆردومـانکردنی خانوەکانی دەوروبـەری دەست پێکـرد. بەسـەدان کـەس بـۆ پاریزگـاریکردن لـەخووئی لـەدەوری ماڵەکـەی خڕبونـەوەو زۆریـشیان لێکوژرا، بـەڵام خانوەکـانی دەوروبـەری بەتـەواوەتی لەگـەل زەویـدا تـەختکران، ئنجا هێزی کۆماندۆ بەهیلیکۆپتەر لەسەربانی خانوەکەی ئایەتوڵلادابەزین و خۆی و هاوەڵەکانی بـرد. گەورەترین مەرجەعی روحی شیعە خۆی و کەسوکارو هاوەڵـەکانی بەسـەر لاشـەی ئـەو کەسانەی بـەرگرییان لێکردبـو، سواری هیلیکۆپتـەر بـون و گوێزرانـەوە بـۆ ئـەو شـوینەی تایبـەت لەبەغـدا بۆیان تەرخانکرابو[53]. یەکێك لەو کەسانەی روداوەکەی بەچاوی خۆی دیبـو، دەڵێـت: "ئیمامیـان ناچارکرد بەبێ ئـەوەی کـەس یارمـەتی بـدات بـەپابروات، بـەڵام کـەوت لەبەرئـەوەی نەیـدەتوانی بەپابروات، کورەکەی هەڵیگرتەوە، ئنجا هەموویانیان برد"[54].

ئیمامی تەمەن 92 ساڵە کەلەهەمو کەسێك زیاتر هەوڵیدەدا جڵەوی شۆرشـگێرەکان بگرێـت رۆژێك لەدوای گرتنی لەگەڵ سەدام لەسەر شاشەی تەلەفزیون بەدیارکـەوت. دەڵێن گوایـە خـودی ئیمـام ئـەو داوایـەی کـردوە بـۆ ئـەوەی دەرفـەتی بـۆ بلوێـت قـسە بەراپـەڕین بڵێـت. کاسـێتەکە پیرەمێردێك نمایش دەکات، جلێکی خوری قاوەیی شۆری پۆشیوە و عەمامەیـەکی رەشـی لەسـەرە، ئـەو جلـەی ئەسـیادەکان لەبـەری دەکـەن و ریـشێکی سـپی و روخـسارێکی کـەمێك خـڕ و چـەند پەڵەیەکی قـاوەیی لەسـەر لاجـانگ بـو، هەرچـەندە غـەم و پەژارەیـەکی قـوڵی پێوەدیـاربو، بـەڵام رەفتاری جوان و هێمنی دەنواند کەچی دەنگی ئەوەندە کزبو لەچرپە دەچو.

خـووئی لـەپاش دەرکـەوتنی لەسـەر شاشـەی تەلـەفزیون مـاوەی (17) مـانگ لەشاری کوفـە دەست بەسەر بو، لە8 / ئاب / 1992 هەر لەو شارە کۆچی دوایی کرد [55] (مێـژوی شـیعە هـەر لەسەردەمی عوسمانیەکانەوە تا ریژیمی بەعس لەکەسایەتی خووئی بەرجەستە دەبێت).

ئەو سەربازانەی بۆ هێرش و پەلاماری شاری نەجەف بەکارهێنران (بەشێوەیەکی گشتی بـۆ سـەر شـارەکانی باشـوری عـراق) لەشـارە سـونەکانی هیـت و موسـل و شـەرگات و بێجـی و لەیەزیدیەکان هەڵبژێردرابون. یەزیدییەکان تیرەیەکی بـچوکن لـەباکوری عـراق و مێژوییـەکی پـر لەململانیان لەگەڵ ئیسلامی شیعەدا هەیە [56]. ئەو سـەربازانەی لەیەکـەکانی خۆیـان رایـانکرد و خۆیـان گەیانـدە بنکـەی پێنجـی چـاودێری وپـشکنینی ئـەمریکا دەگێڕنـەوە : بـەڵێنیان پێمانـدا

بەرامبەر بەکوشتنی هەر ژنێك یا منالێك بە (250) دینار و بەرامبەر بەکوشتنی پیاوێکی بالق و هوشیار بە (5) هەزار دینار خەلات بکرێین [57]. هەروەها هەر سەربازێك دەیتوانی بەرامبەر بەکوشتنی سەد کەس لەرۆژێکدا داوای خەلاتی زیاتر بکات. ئەو دروشمەی لەسەر تانکەکانی گاردی کۆماری نوسرابو " لاشیعە بعد الیوم " تەنها دروشمێکی خۆجێی نەبو، بەلکو هەروەك ئاشکرایە سیاسەتی رەسمیش بو.

کاتێك سوپا چوە ناو شارەوە ژن و منالی وەك قەلغانی مرۆیی بەکاردەهێنا، خەلکە مەدەنیەکانیان ناچاردەکرد لەپێش ماشینی پیادە و تانکەکانەوە برۆن بۆ ئەوەی ئەگەر شۆرشگێرەکان تەقەیان کرد خەلکە مەدەنیەکە پێوەبێت [58] . هەروەها سەربازەکان ژن و منالیشیان لەو بینایانە گلدەدایەوە کەسوپا بۆ مۆلگەی خۆی بەکاریدەهێنا، تەنانەت هێندێك جار بارمتەکان بەئاشکرا لەسەربانەکان دادەنران بۆ ئەوەی لەشۆڕشگێرەکان بگەیەنن هەر هێرشێك بۆ سەر بیناکە دەبێتە مایەی کوشتنی خەلکە بەبارمتە گیراوەکان[59] . ئەو مەدەنییانەی لەتۆپبارانکردنی زەمینی و بۆردومانی ئاسمانی رزگاریان بو لەدوای ئەوەی گاردی کۆماری و موخابەرات چونە ناو شارەوە روبەروی مەترسیەکی گەورەتر بونەوە. سوپا وەك تاکتیکێك بەمایکرۆفۆنی ناو هیلیکۆپتەرەکان، یەکێك لەگەڕەکەکانی شاری ئاگادار دەکردەوە پێش ئەوەی سوپا هێرش بکات بوار بەهاولاتیان دەدرێ شار چۆل بکەن، هەروەها لەرێگەی پەخشکردنی بلاونامەشەوە هەرەشەی بەکارهێنانی چەکی کیمیای لێیان دەکرد، بۆیە ئامۆژگاری خەلکیان دەکرد لەو دەروازانەی بۆیان دیاریکراوە شاربەجێ بهێلن. بۆ نمونە لەکەربەلا خەلکیان ئاگادار کردەوە لەرێگەی هیندییەوە شار بەجێ بهێلن. بەدرێژایی ئەو جادەیە و بەماوەی چەندین کیلۆمەتر خەلکی کلۆل ریزیان بەستبو تالەشەڕ رزگاریان بێت، بەلام لەپڕ کۆپتەرە سەربازییەکان هەلمەتی بردەسەریان و دەستی کرد بەگوللەبارانکردنیان و دیمەنێکی زۆر ترسناکیان دروست کرد کەپاشان گەلێك شاهید ئەو حالەتەیان وەسف دەکرد. لەهەلومەرجێکی دی سوپا پەنابەرەراکردوەکانیشی تۆپباران کرد[60].

هێزەکانی حکومەت کەوتنەوێزەی ئەو دکتۆرانەی لەکاتی راپەڕیندا نەخۆشخانەکانیان دانەختستبو. سەر گوزشتەیەکی زۆر لەسەر دکتۆرەکان دەگێڕنەوە. یەکێك لەو دکتۆرانەی بۆناو هێزەکانی ئەمریکا رایکردبو دەلێت ؛ لەبەرئەوەی بریندارە شۆرشگێرەکانی تیمارکردبو ژن و منال و براکەیان لەفرۆکە فرێ داوەتە خوارەوە. دکتۆرێکی نەشتەرگەری دی دەلێت ؛ لەنەخۆشخانەی گاردی کۆماری پازدە دکتۆریان گوللەباران کرد، ئنجا ئاگریان لەو بینایەش بەردا

کەچوارهەزار مەدەنی ـ نەخۆش و کەسوکارەکانیان ـ مۆڵی تیاخواردبو [61]. دایکی حوسەین بۆی گێڕامەوە لەپێش چاوی فەرمانبەرانی نەخۆشخانەی نێوەندی بەسرە جەستەی دکتۆرێکیان بەفیشەك کردبەبێژنگ و فەرمانبەرەکانیشیان ناچارکرد تەماشای گوللەبارانەکە بکەن[62]. لەنەجەف لەنەخۆشخانەی سەدام سەربازەکان دەستدرێژییان دەکردە سەر دکتۆرە ژنەکان و چەندین دکتۆریان بەچەقۆ سەربری و ژمارەیەك نەخۆشیشیان لەپەنجەرەکانەوە فڕێ دایە خوارەوە. دکتۆر محەمەد ئەلخەلخال ـ یان هێنایە سەر تەلەفزیون بۆ ئەوەی بیکەن بەپەند بۆ ئەوانی دی، پاشان بێسەروشوێنیان کرد. لەلایەکی دی د. محەمەد عەلی قەریدی و قەیس هیلال ئەلجەلاوی لەپێش چاوی خەڵکی بەدەستی تیمەکانی ئیعدام گوللەباران کران[63].

ئەندامانی خێزانە شۆڕشگێڕەکان یا ئەوانەی گومانی شۆڕشگێڕییان لێدەکرا روبەروی چارەنوسێکی دزێو بونەوە. پیاوانی موخابەرات بۆ ئەوەی تۆڵە لەشۆڕشگێڕەکان بسێننەوە کەسوکاری شۆڕشگێڕەکانیان دەکوشت. جارێکیان هێزەکانی ئاسایش لەکاتی گەمارۆدانی مەزاری ئیمام شۆڕشگێڕێکیان ناسییەوە، ئیتر هێزەکانی ئاسایش بەپەلە هەڵیانکوتایە سەرماڵی شۆڕشگێڕەکە و کورە ساواکەیان لەگەڵ خۆیاندا هێنا، بەڵام هەر بەدەرکەوتنی باوکەکە منداڵەساواکەیان بەرەو مەزار توڕهەڵدا و یەکسەر گیانی لەدەستدا. پەنابەرێکی دی لەئێران روداوێکی دی گێڕایەوە ؛ کاتێك تیپەکانی سوپا گەمارۆی مەزاری ئیمام عەلییان دابو ئەندامە شێواوەکانی مرۆڤیان دەگرتە چەکدارەکانی ناو مەزار [64].

ئەو کوڕانەی ناوی کەسوکارەکانیان نەدەدرکاند لەبەنزین هەڵدەکێشران و ئاگریان تێبەردەدان. هێندێك کەسی دییان دەبەست بەپێشی تانکەکانەوە بۆ ئەوەی شۆڕشگێڕەکان تەقەیان لێنەکەن، هەروەها هێزەکانی ئاسایش هێندێك خێزانیان بەتەواوەتی سوتاند لەبەرئەوەی رازی نەبون شوێنی سەرەك خێزانەکانیان ئاشکرا بکەن یا دەیانوت شوێنیان نازانین. لەعیمارە لەدوای ئەوەی بلۆکیان بەست بەقاچی (150) کەسەوە ئنجا خستیانە روبارەوە و لەبەسرەش (30) کەسی دییان بەهەمان چارەنوس گەیاند.

سوپای عراق بەشێوەیەکی بەرفراوان شێوازی گەردنبەندی ـ قلادە ـ بەکاردەهێنا. گەردنبەند جۆرێکە لەسزادان و لەباشوری ئەفریقیاش زۆر بەربڵاوبو. لەروداوێکدا سێ منداڵی خێزانێکی خزمی خۆم، کە گەورەکەیان تەمەنی لەنۆساڵ کەمتر بو تایەی پڕ لەبەنزینیان کردەملیان و ئاگریان تێبەردان، هەروەها بەپێی قسەی هێندێك کەس ژمارەیەك لەشۆڕشگێڕەکان پێش ئەوەی گوللەباران بکرێن، بەنزینیان دەرخوارد دەدان تالەحیاتی ئەوەی بکەون و ببنە

تۆپەڵێکی بێگیان و نادراما، ماوەیەکی کورت وەك مەشخەڵ بدرەوشێنەوە. ئەو جۆرە کوشتنە کاریگەری لەسەر بینەر زیاترە تاخەڵکی ریزبکرێ و گوللەباران بکرێن [65].

لەنێو ئەو کارە دزێو و ناشیرینانەی ئەنجام دران، هەر کەسێکی بەدەماخ دەستگیر بکرایە یەکسەر لەسێدارە دەدرا، هەروەها ئەو خێزانانەی لەدوای شەڕ گەڕانەوە سەر ماڵ و گوزەرانی خۆیان روبەروی هەمان چارەنوس بونەوە، چونکە ئەوانەی لەکاتی شەڕدا لەگەڵ منداڵەکانیان رایانکردبو ریزکران و بەکۆمەڵ لەسێدارەدران [66]. یا ئەگەر گەشتێکی سوپا لەماڵێکەوە تەقەی لێبکرایە ئەوا هەمو گەڕەك بەرپرسیار دەبو. جارێکیان لەسەربانی ئوتێلێکی جادەی زەین ئەلعابدین تفەنگچییەك سەربازێك دەکوژێت، وسوپاش لەتۆڵەی سەربازە کوژراوەکە دانیشتوانی هەمو ماڵەکانی دەوروبەری ئوتێلەکە کۆدەکەنەوە و داوایان لێدەکەن تفەنگچییەکە تەسلیم بکەنەوە، بەڵام کاتێك تەسلیمی ناکەنەوە ئیتر ژن و پیاو لەیەکتری جیادەکەنەوە، ژنەکان لەدوای رۆژێك دەستبەسەری بەرەڵا دەکەن و پیاوەکانیش بێسەروشوێن دەکرێن [67].

لەدوای ئەوەی هێزەکانی سوپا چونە ناوشارەوە، یەکەکانی ئاسایش و موخابەرات و ئەمنی تایبەت و هێزی پۆلیسی خۆجێتی تا پۆلیسی هاتوچۆش بەدوایاندا چونە ناوشارەوە. ئەو هێزانە بەشاردا بڵاوبونەوە و کەوتنە گرتن و زارووەرگرتنی گەنجان و ئەوانەی گومانیان لێدەکرا سەر بەئۆپۆزیسیون بن. هەروەها کەوتنە پشکنینی ماڵ بەماڵی شارو ئەوەش دەستدرێژی دی لێکەوتەوە. بەپێی چاوپێکەوتنەکانی رێکخراوی مافەکانی مرۆڤ لەعراقدا، ئەو هێزانەی ئۆپراسیونی کێومالّیان دەکرد یەك شێوازیان بەکاردەهێنا ؛ هەمو ماڵەکانی گەرەکێکی دیاریکراویان دەپشکنی و هەمو جۆرە چەکێکیان زەوتدەکرد و نێرینەیان دەگرت، بەڵام ئەگەر ماڵەکە کەسی لێنەبوایە ئەوا ناوماڵەکەیان تاڵاندەکرد و ژنەکانیش توشی ئەشکەنجە و ئابروتکاندن دەبونەوە و رێگەیان پێنەدەدرا روپۆش بکەن. لەئەنجامی یەکێك لەو کێومالانەدا محەمەد عەلی رەماحی نەجەی تەمەن (55) ساڵە لە15 / ئازار / 1991 خۆی سوتاند، چونکە پیاوانی گاردی کۆماری ناچاریان کردبو تەماشای شەرەف شکاندنی هەرسێ کچەکەی بکات [68].

ئەو پیاو و گەنجانەی لەکاتی پرۆسەی کێومالّدا دەگیران دەرفەتی دەرباز بونیان نەبو. ئەو پەنابەرە عراقیانەی لەسەرەتای مانگی نیسان گەیشتنە ئێران دەڵێن لەماوەی دە رۆژی راپەڕیندا زیاد لەچوار هەزار کەس لەشاری نەجەف کوژراوە [69]. گرتنی هەرەمەکی و گوللە بارانکردن حاڵەتێکی دیار و باو بو. لەچاوپێکەوتنێکی رۆژنامەی " میدڵ ئیست وۆچ " یەکێك لەدەربازبوەکان دەڵێت : " سوپای عراق بەمەبەستی گەڕان بەشوێن پیاواندا یەك لەدوای یەك

www.dengekan.com

ناوچەکانیان دەتەنی و ئەو کەسانەی دەگیران (پیاو و گەنج و خەڵکانی غەواره)، رەوانەی یاریگاکانی وەرزش دەکران، لەوێشەوە بەقافڵە بەرەو بەغدا دەگوێزرانەوە. ئۆپراسیۆنەکان تا 10 / نیسان بەردەوام بو ... لەو رۆژەوە تاکو ئێستا نازانین ئەو خەڵکە چییان بەسەر هاتوە [70].

لەنێوان 7 ـ 9 / ئازار، بەرگری سیستماتیکی شۆڕشگێرانە سەرەتا لەشاری بەسرە لەبەریەکهەڵوەشایەوە، هەرچەندە شۆڕشگێرەکان شەڕی پارتیزانیان لەدژی حکومەت دەکرد، بەڵام شارەکە هەرلەژێر کۆنترۆڵی حکومەت مایەوە. شاری سەماوە لەچاو شارەکانی دی ماوەیەکی زیاتر خۆی راگرت و لە29 / ئازار لەدوای ئەوەی سەرکردەی خێڵەکان جارێکی دی بەلای ریژیم بایاندایەوە شارەکەش کەوتەوە ژێر دەستی ریژیم.

لەدەوروبەری 16 / ئازار / 1991 شاری نەجەف و لەدوای ئەویش بەماوەیەکی کورت شاری کەربەلا کەوتەوە ژێر دەستەلاتی ریژیم. بەرپرسێکی گەورەی حزبی بەعس بەپەیامنێری بی. بی. سی، جۆن سیمبسۆن ـ ی راگەیاندوە : پێی وایە ژمارەی ئەو کەسانەی لەکاتی راپەڕیندا کوژراون چوار ئەوەندەی ژمارەی ئەو کەسانەیە کەبەبۆردومانی هێزەکانی هاوپەیمانان گیانیان لەدەستداوە [71]. لەناوەراستی مانگی نیسان / 1991 دا تەنها لەشاری نەجەف نزیکەی (5) هەزار زانای ئاینی و خوێندکار زیندانی کران، بۆیە قوتابخانەکانیش داخران، چونکە سەرجەم مامۆستا و خوێنکار و ئیدارەی قوتابخانەکانی شاری نەجەف لەزیندان بون[72].

بەدەیان خێزان لەسەر دەستی ریژیم بێسەروشوێن کران. سەید محەمەد بەحر ئەلعلوم کە یەکەم کەس بو سەرگوزشتەی فەرماندەی تانکەکانی بۆ گێرامەوە دەیان کەس لەئەندامانی بنەماڵەکەی کوژران، ئەوانەی لە22 / ئازار لەکاتی کێوماڵەکەی سوپادا دەستگیرکران. ئەو زانا ئاینیانەی لەشاری نەجەف رایانەکرد یا گیران یا کوژران. یەکێك لەوکەسانەی لەبنەماڵەکەی بەحر ئەلعلوم لەمردن و گرتن رزگاری ببو، دەڵێت: "ئەوانەی عەمامەیان لەسەر بو یازیندانی دەکران یا دەکوژران"[73].

بۆ یەکەمجار لەمێژوی تازەی عراقدا ئەوەی شیعەی پێ جیادەکرێتەوە دەبێت بە ئامانج یا شوناسیان دیاریدەکرێ. لەشاری نەجەف چوار مزگەوت بەتەواوەتی وێرانکرا ؛ مزگەوتی ئیمام عەلی لەناوچەی ئەمیر و مزگەوتی بەقیعە وئیمام سادق لەجادەی مەدینە و مزگەوتی موراد لەجادەی توسی. شۆفڵەکانی حکومەت روبەرێکی گەورەیان لەگۆرستانی نەجەف بەبەلگەوکێلی گۆڕی خێزانە دێرینەکانیەوە وێرانکرد کە مێژوی هێندێکیان بۆ سەدان ساڵ دەگەرێتەوە. ئەوەشیان بەناوی چیمەنتۆ کردنەوەی ئەنجامدا[74].

نزیکەی (1500) کەس لەخەڵکی شاری نەجەف بەئومێدی ئـەوەی خۆیـان لـەبۆمبی ناپـاڵم بپارێزن پەنایان بۆ داڵانە گەورەکانی ژێر گۆڕەکان بردبو، بـەڵام داڵانـەکان رووخـا بەسـەریاندا و زۆربەیان زیندەبەچاڵ بون. یەکێك لەو کەسانەی لەو روداوە رزگاری بو خـۆی گەیانـدە سعودییە و ئەم بەسەرهاتەی گێڕایەوە[75].

لەکاتی راپەڕیندا گومەزە (قبـة) ئاڵتونیەکەی ئیمام عـەلی راسـتەوخۆ چـەند گوللـە تـۆپێکی بەرکـەوت و گوزەرگـە سـەرەکیەکەی وێـران بـو، و بەشـی ناوەوەیـشی زیـانێکی زۆری لێکـەوت، هەروەها مـەزاری ئیمام حوسـەین لەکەربـەلا زەرەرو زیـانێکی زۆرتـری لێکـەوت، کەچـی هێرشـی کولتوری حکومەت لەدژی شوێنە پیـرۆز و بینـا و پەیمانگەئاینیـەکان لـەدوای شـەڕی شارەکانیش بەماوەیەکی دورودرێژ هەربـەردەوام بـو[76]. گشت دارخورماکانی دەوروبـەری شاری کەربـەلایان بڕییەوە و هەمو خانوەکانی چوار دەوری هەردوو مەزارەکەشیان روخاند. لەقۆناغی یەکەمی ئـەو پرۆژەیـەی حکومـەتێکی نـابوت ئیـدعای دەکـرد بەرنامەیـەکی مـەزنی ئاوەدانکردنـەوەی شـاری کەربەلا بەریوەدەبات ، هەمو ئەو گەنجینە کۆنانەیان دزی یـا گوێزایانـەوە بـۆ بەغـدا کەچـەندین سـەدەی تـەواو دەسـتکاری نـەکرابو. ئـەو " گەوهـەر و ئـاڵتون و دەستنوسـە بەنرخانـەی " نـاو مـەزاری ئیمام عـەلی ـ یان بـەتاڵان بـرد کـەمیر و پاشاکان مـاوەی هـەزار سـاڵ زیـاتربو بـەدیاری پێشکەشیان کردبو، هـەروەها ئـەو ئەڵماسـە گەورەیـەش دیـار نـەما کەسوڵتانی عوسمـانی سوڵتان مورادی یەکەم ساڵی 1634 ـ ی زاینی پێشکەشی مەزاری کردبو [77].

بەلایەنی کەمـەوە دەشـێت لـەناوبردنی شتە مادییـەکان قـەرەبو بکرێتـەوە، بـەڵام نـاتوانرێ هـەمان شـت لەسـەر سـوتاندنی کتێبخانـەی قوتابخانـە ئـاینی و پەیمانگـە فیقهیـەکانی نەجـەف و کەربەلا و کوفە بوترێ، چونکە پڕ بون لەدەستنوسی کۆنی ئەوتۆ کەهێشتا لێکۆڵینـەوەی وردیـان لەسـەرنەکرابو یـا بەشـێوازێکی هاوچـەرخ بەئەرشـیف نـەکرابون. کتێبخانـەی دار ئەلحیکمـە کەخوالێخۆشبو سەید موحسین ئەلحەکیم دایمەزرانـدبو لەگەڵ کتێبخانـەی گشتی کەبنەماڵەی ئەلحەکیم لەجادەی رەسول بەریوەیدەبرد (نزیکەی 60 هەزار کتێب و بیست هـەزار دەستنوسی تیابو) هەموی بـەتاڵان بـرا و سـوتێنرا، هـەروەها کتێبخانـەی دار ئـەلعیلم ـ ی ئایـەتوڵلا خـوئی کەنزیکـەی 38 هـەزار کتێـب و 75000 دەستونـسی تیـابو هـەمان چارەنوسـیان هـەبو. هـەرگیز ناتوانرێـت لیـستێکی وردی ئـەو گەنجینـە بەنرخانـە ئامادەبکرێتـەوە کەبـەپارە ناقـەبلێنرێت، چـونکە زۆربـەی ئـەو کەسـانەی لێـی بەرپرسـیاربون یـا کـوژران یـا زینـدانی کـران. مەترسـی راستەقینەی هێرشەکانی ریژیمی بەغدا لەرێکخراویی قەوارە و شێوازەکەیەتی چونکە سنوری بـۆ

نـەریتێك دانـا كەهـەزار سـاڵ تەمـەنی لەوانەوتنـەوە و فێربـونی فیقـﻫ هەیـە لەشـاری نەجەفـدا، لەگەڵ پێشبینی نەكردنی ئەو ئاكامانەی لەداهاتودا لەم هێرشە دەكەوێتەوە.

بەنیازی ئـەوەی چێكێكی سـەرتاپای ئـەو حیـسابانە بكرێتـەوە كەچـی رۆژنامـەی (الثـورة)، زمانحاڵی حزبی بەعس لەنیسانی / 1991 شەش وتـاری سـەرەكی چاوەروان نـەكراوی بـەزنجیرە بڵاوكـردەوە (78). وتارەكـان گـۆڕانێكی بنــەرەتی لەهەڵوێـستی بەغـدا دەردەخـست بەرامبــەر بـەهاوڵاتیانی شـیعە، بـەڵام هـەروەك چـاوەروان دەكـرا ریـژیم راپـەڕینی باشـوری بـە "پیلانــی چەپەڵی بێگانە" وەسف دەكرد.

ئەوەی لەم بیرۆكەیە نویَ بـو، دەسـتدرێژیكاران تـەنها بـەپێی شـوناس و رەگـەز نـامۆ نـەبون بەڵكو وەك زمین و ویژدان و هەستیش بەعراق نامۆ بون. لەجیاتی ئـەوەی عراقییـەكی دڵـسۆزبن و كـاربۆ بەرژەوەنـدی شۆڕشـی بـەعس و نەتـەوەی عـەرەب بكـەن، هەرچـەندە بەدرێـژایی شـەڕی عراق ـ ئێران پروپاگەندەی رەسمی ئەو هەڵوێستەی بەرز رادەگرت، كەچی خەڵكانێكی بێئـابرو و نەفس نـزم دەرچـون و ملكەچـی ئـاینێكی سـوكی ئـەوتۆن كـەهیچ بنەمایـەكی رەوشـتی تیـا نیـە. پێشتر ئەمجۆرە وتارانە لەرۆژنامـەكانی حزبـی بـەعس بەدینـەدەكرا. لـەدوای ئـەوەش بەدرێـژایی سـاڵی 1992 بەمەبەسـتی شـێواندنی رەوشـتی شـیعە و ئاینەكـەیان گـەلێك وتـار لەرۆژنامـەكانی عراق و هەواڵی تێزی دكتۆرا بڵاودەكرایەوە.

لەواقیعـدا وتارەكـانی رۆژنامــەی (الثـورة) دەیویـست نـاعراقی بـونی شـیعەكانی عـراق بسەلمێنیَ. هەروەك لەوتارەكانـدا هـاتوە كاریگـەری ئێـران لەسـەر باشـوری عـراق لـەرێز و پایـەی كولتـوری شـیعەی كەمكردۆتـەوە بەتایبـەتی لەپلەوپایـەی ئاینەكـەیان، هـەروەها دوو خەسـڵەتی عەرەبی راستەقینەشیان دۆڕاندوە : رێزلـەخۆگرتن و تێگەیـشتنی قـوڵ لەئیـسلام. شیعەیان وەك خەڵكانێكی سەرەتایی ئەفسانەپەرست لەقەڵەم دەدا كە وەچـەكانی پێغمبـەر دەپرسـتن ـ ئەوانـەی پێیان دەوتریَ ئەسیاد ـ ئەوەش رووپامایەكی ئەوتۆیە كە عەرەبی راستەقینە قێزی لێدەكاتـەوە. بەپێی ئیدعاكانی رۆژنامەی (الثورة) ئەم رووپامایە هێندێك جار دەگاتە ئاستێكی زۆرنـزم وەك ئەوەی " هێندێك كەس قاچ یا شوێن پێی ئەسیادەكان ماچ دەكەن " ئەو دابونەریتانەی لەرێگەی پیاوانی ئاینی ئێرانەوە هاتۆتە عراقەوە لەهێرسی " الهرطقة " دەچێت، ئـەوەش ئاشـكرا دەكـات كەچـۆن خـەڵكانی غـەوارە هەوڵـدەدەن عراقیـەكان سـوك و ریـسوا بكـەن و .... لەرێگـەی ئـەو رێوشوێنانەی بەدوورویی ناوی ئاینیان لێناوە ملكەچیان بكـەن ". عـەرەبی راسـتەقینە رانـەهاتوە " سەر بۆ خەڵكانی دی دانەوێنیَ ".

لەوتارەکانـدا هێـرش دەکرێتـە سـەر عـەرەبی هۆرەکـان و هـەژاری و دواکـەوتویی و داوێـن پیـسییان دەخاتـەروو، بەشـەڕخوازی خۆرسـك و پـیس و پـۆخڵ و وەچـەی کۆیلەهیندییـەکانیان دادەنێـت نـەك بەعـەرەبی راسـتەقینە. بـەڵام هـەروەك لەرۆژنامـەی (الثـورة) دا هـاتوە کـاری سێکسیان ڤێزی لێدەکرێتەوە و ژنەکانیان نەك ئـاغر و پۆشـتەوپەرداخ نـین، بـەڵکو سـۆزانین و " زۆرجاران مرۆڤ بەسەرهاتی نـاوازەی ڤێزەونیـان لەسـەر دەبیـستی ". سـەرەرای ئـەوەش نوسـەری بێناوی وتارەکان بەمجۆرە کۆتایی بەوتارەکانی دەهێنێ، بەڵام سـەدام حوسـەین مرۆیانـە و بـەپێی نـەریتێکی عـەرەبی بێگـەرد و بـەپێی پرەنسیپەشایـستەکانی ئیـسلام مامەڵـەیان لەتەکـدا دەکات، کەچی سـەید بەمەبەسـتی پاراسـتنی دەسـتەڵات و کاریگـەری لەسـەر ئـەو خەڵکـە نەزانـە لەبۆنـە گەورەکان نەبێت تێکەڵی پێرەوانی نابێت، ئەمە لەکاتێکدا سـەدام حوسـەین وەك کەسـێکی خـاکی تێکەڵ بەخـەڵکی ئاسایی هۆرەکان دەبێت و لەگەڵیاندا دەخوا و دەخەوێت و هاوبەشی لەخۆشـی و ناخۆشیان دەکات.

روناکبیران و پیاوانی ئاینی و رای گشتی عەرەب روداوەکانی ئـازار و نیـسانی/1991 خـەڵکی عراقیان پشتگوێ خـست، " هـیچ یـەکێك لـەو روناکبیرانـەی لەبەشـی دوەمـی ئـەم کتێبـە رەئیـان رەخنە دەکەم یا ئەوانـەی بەتونـدی تێوەگلانی رۆژئاوایـان لەکێـشەی کوێـت سـەرەکۆنە دەکـرد چ بەنوسین یا بەڤسەکردنی ئاشکرا پـشتگیریان لـەو میللەتـە نـەدەکرد کـەدواجار خـۆی کۆکردەوەو لەدژی رژێمێك شۆرشی کرد بەناپاڵم و بۆمبی ژەهراوی بۆردومانی دەکرد و بەدرێژایی 23 سـاڵ ئازارو ئەشکەنجەی دەدا. مامۆسـتا ناسـراوەکانی زانکـۆ لـەرۆژئاوا لەپـشت مێـزی خـواردنی شـێوان بەمانـەوەی سـەدام لەسـەر کورسـی حـوکم پێـشبینی چارەنوسـێکی باشـتریان بـۆ عـراق دەکـرد. هێندێك روناکبیری دی مێزگردیان لەگەڵ یاسادانەرو سیاسـەتمەدارەکانی ئـەمریکا سـاز دەکـرد و بەپەرۆشەوە داوایان لێدەکردن خۆیان لەمەسـەلەی کوشـتنی بەکۆمـەڵی بێبەزییانـەی عراقیـەکان بەدوربگرن، چونکە پێیـان وابـو ئەگـەر تـەدەخول بکـەن ناوچەکە روبـەروی ئاکامێکی ترسـناك دەبێتەوە[79]. ئەوجۆرە پەرچەکردارانە بەڵگەی مایەپوچی و نابوتی رەوشت و کـارێکی خـەمۆکی بـو، تەنانـەت هـیچ خۆمانـدوبونێکی پێوەدیارنـەبو بـەڵکو لەواقیعـدا لەسـەر ناهاوسـۆزی لەگـەڵ مەینەتی برا مرۆڤەکانیان بونیان نرابو، ئـەو برایانـەی ـ لـەم حاڵەتـەدا ـ بەرێکـەوت وەك خۆیـان عەرەب بون.

شێوازەکەی مستەفا جەمالەدین ـ ی شاعیرو نوسەری شاری نەجەف باشترین شێوازە بۆ ئەوەی کۆتایی بەم بەشەبهێنم. هاتنەگۆی مستەفا رەتکردنەوەی بێدەنگی زۆربەی جهانی عەرەب و ئیسلام بو لەئاست روداوەکانی باشوری عراق :

" گریمان راپەڕین، راپەڕینی شیعەی باشور بو نەك راپەڕینی گەلانی عراق. گریمان گومان لەئیسلامەتی شیعە دەکرێ ـ هەروەك هێندێك برای پەرگیری ئەهلی سوننە پێیان وایە ـ بەڵام ئایا ئەو شوێنە پیرۆزانە هێما و نیشانەو مزگەوتی ئیسلام نیە، ئایا مەزاری چوارەم خەلیفەی موسلمانان عەلی کوری ئەبو تالیب و نەوەکانی پێغەمبەر (خوالێیان رازی بێت) لەوێ نیە. ئایا بۆردومانکردنی بەرۆکێتی سکۆد و پێشێلکردنی کەرامەت و حورمەتی شایانی ئەوەنیە لەلایەن لایەنێکی عەرەبی یا ئیسلامی تاکە بڵاونامەیەك یا بەیاننامەیەکی نارەزایی توند دەربکرێت، ئەگەر چی لایەنێکی ناحکومیش بێت وەك قوتابخانە ئاینیەکانی ئەزهەر لەمیسر، زەیتونەلەتونس، قەرەوییین لەمەغریب، هاوبەندی جهانی ئیسلام لەسعودیە یا هەر زانکۆیەك یا یانەیەك یا حزبێکی ئیسلامی یا تویژێکی ئیسلامی یاهەر زانایەکی ئاینی...

ئایا ئەو شوێنە پیرۆزانەپاکیزەکی و حورمەتیان پێشێلدەکرێ تەنها لەبەر ئەوەی شیعە لەدەوریان نیشتەجێ بون ؟.

من کەسێکی خێڵەکی نیم و مێژوی ئەدەبی و سیاسیم راستی قسەکانم دەسەلمێنێ، بەڵکو تاهەنوکەش داوای ئیسلامی حەقیقی دەکەم کە دوور بێت لەتوندرەوی مەزهەبی و نەتەوەیی و دوپاتم کردۆتەوە کەئێمەی موسڵمان بێئاگاین لەبەخشندەیی گیانی ئیسلام و زاڵبونی رەگەزپەرستی مەزهەبی بەسەر لێبوردەیی و مرۆیی ئەم ئاینەدا، هەروەها جەختم کردۆتەوە لەسەر بێئاگایی ئێمەی عەرەب لەسەر لێبوردەیی عروبە و گیانە مرۆڤانەکەی و لادانی بەرەو گیانی رەگەزپەرستی و شۆڤینی.

ئەمە بیروڕای منە لەسەر ئیسلام و عروبە کە خێڵایەتی و رەگەزپەرستی گرنگترین نەخۆشی هەنوکەیی ئیسلامە. بەرای من و هەمو دڵسۆزێك لەنیشتمانی عەرەبی ئەو دوو دەردە نهێنی دواکەوتویی عەرەبی موسڵمانە بەگشتی و عراقیش بەتایبەتی ...

پێویستە ئەو تێبینی و پەراوێزانەی بەراشکاوی باسم کردوە ـ هێندێك جار زبریش بوە ـ ببێتە بنەمای لەیەك تێگەیشتن سوننە و شیعەی عراق لەبەر ئەوەی بنەمایەکی نەگۆڕە بۆ چارەسەر کردنی کێشەی عراق. ئێمە نامانەوێ سوننە ببێت بەشیعە و ناشمانەوێ شیعە بکەن بەسوننە، چونکە رێبازی فیقهی و عەقائیدین و کار لەواقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی هاولاتیانی یەك وڵات ناکات.

ئێمە هەمومان عەرەبین لەبەر ئەوەی لەم بەشەی نیشتمانی عەرەب دەژین، وەك هەر عەرەبێك هەست بەعەرەبێتی خۆمان دەکەین و بەزمانی عەرەبی قسە دەکەین و یەك هەستمان هەیە و یەك چارەنوس کۆماندەکاتەوە، چونکە عروبە خوێن نیە لەدەماری هێندێك کەس بسورێت و لەهێندێکی دی نەسورێت، بەڵکو عروبە هەست و چارەنوس و دابونەریتی هاوبەشە "
(80)

3 ـ عومەر

لەگرتوخانەی بەغدا

عومەر گەنجێکی تەمەن سی ساڵەی بەرزخواز (طموح) و روخۆش و پەروەردەکراو، ماوەی 42 رۆژ لەناو بینای هەواڵگری سەربازی کە دەکەوێتە نزیك نافورەکانی ناوچەی کازمییەی بەغداوە، دەست بەسەر دەکرێ. ئەم بینایە لەکاتی شەڕی کەنداودا وێرانکرا[1].

باسل ـ ی برای عومەر لەکاتی راپەڕیندا لەسلیمانی دەژیا و لەسەر روداوەکانی سلێمانی نامەیەکی تێروتەسەلی بۆ نوسیبو. عومەر رێگەی پێدام چەند بڕگەیەك لەنامەکەی باسل ـ ی پەناهەندەی ئێران بەکاربهێنم کەتوندو تیژی لەناکاوی روداوەکان توشی شۆکی کردبو[2].

www.dengekan.com

بەهەرحاڵ لەکاتی قسەکردندا بۆم دەرکەوت عومەریش سەرگوزشتەی سەیرو باوەڕپێنەکراوی هەیە. عومەر دوو ساڵ بەرلە مەینەتی براکەی لەئازاری/1991 لەبەغدا گیرابو. هەرچەندە بەروکەش وادیاربو ئەم دوو روداوە پەیوەندییان پێکەوە نیە، بەڵام بەسەرهات و سەرگوزشتەی عومەر باوەڕکردەنی نیە ـ سەرەرای ئەوەی سەرگوزشتەی عومەر زەرورییە بۆ ئەوەی لەبەسەرهاتی باسل تێبگەین ـ چونکە زۆر ئاسایی دیاربو. ئەو گرتوخانەیەی عومەری تیا زیندانی بو لەچاو ئەو گرتوخانە گەورەیەی پێی دەوترێ عراقی بەعس، دونیایەکی بچوك بو.

لەساڵانی هەشتاکاندا عراقییەکانی عومەر ئاسا بەدەست هەزاران چیرۆك و سەرگوزشتەی لەوجۆرە دەیاننالاند. مەرج نیە قارەمانی ئەو چیرۆکانە شتێکیان کردبێت، ئەمە سەرەرای ئەوەی ئەو کەسانە کێن و چی بون، خۆی لەخۆیدا پرسیارێکی گرنگ نیە.

عومەر عەرەبێکی سونەی کازمییەنشین بو، کوردێك خەبەری لێدابو، ئەفسەرێکی شیعەش لێپێچینەوەی لەگەڵدا دەکرد. بەپێی پێودانگ و ئیعتباراتی بەعس پیاوێکی بەختەوەر بوە، چونکە بێتاوان دەرچوە. عومەر بەمانای ئەشکەنجە، ئەشکەنجە نەدرابو، بەڵام توندوتیژی راپەڕینی ئەبوحەیدەر لەدایك بوی ئەو ئاساییە بو کەعومەر ئەزمونی کردبوو.

عومەر کورە بچوکی خێزانێك بو، لە سێ خوشك و سێ برا پێکهاتبو. ساڵی 1990 لەدوای ئەوەی گەمارۆی سەفەر لەسەر عراق هەڵگیرا، لەحوزەیرانی هەمان ساڵ گەیشتە وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا. بۆ یەکەمجار لەگەڵ دوو عراقی دی لەکامبردج ـ ی ولایەتی ماساشوسیتیش چاومان بەیەك کەوت. سەرلەبەیانی رۆژی یەکەم بەدرێژایی چەندین کاتژمێر پێکەوە قسەمان کرد. عومەر بەشێوەیەکی سروشتی کەسێکی خۆش حیکایەت بو، چاوێکی تیژی بۆ بینینی وردەکاری شتەکان و یادەوەرییەکی نائاسایی بۆ گێڕانەوەی روداو و مەینەتیەکانی کاتی زیندانی هەبو. توانای ئەوەی هەبو لەدڵڕەقیدا لایەنی پێکەنیناوی ببینێ. هەرگیز ئەو شادمانی و دەمبەپێکەنینەیم لەبیرناچێتەوە کە ئازادکردنەکەی پێ وەسفدەکرد. تاکاتژمێری (3) ی بەرەبەیان گوێ بیستی ئەو وردەکارییە جارسکار و بێمانایە بوین. هەمومان سەرشێتانە پێدەکەنین تالەناکاو لەئەنجامی یادەوەرییەکی عومەردا دەستمانکرد بەگریان. بەهێنانەوەی روداوەکان تێگەیشتم پێکەنین و قاقاکەمان کارێکی پێویست بو تابتوانین بەو شێوازەی دەگریان، هەمومان بگرین.

بەرەزامەندی خودی عومەر دایەلۆگ و یادگاری روداوەکانی ئەو چەند کاتژمێرە و دانیشتنەکانی دیم بەشێوازی منی قسەکەر گۆڕی، بۆیە لەپێناوی پاراستنی ژیانی بەشداربوان،

گشت ناو، مێژوو، ژمارەکان گۆڕانکاریان بەسەراهاتوە، هەرلەپۆلیسەوە تاپاسەوانی زیندان و جەلاد و زاروەگر و هەوالگر و زیندانەکان و ناوەخوازراوەکانیش بەپێی بنەمای ئەتنی یاخێڵەکی کەسەکان گۆڕانیان بەسەرا هاتوە : کورد، عەرەب، سوننە یا شیعە. بەمشێوەیە ئەو شێوازە دیموکراسیەمان پاراست کەلەگرتوخانە و سوپای عراق بەمەبەستی پیادەکردنی توندوتیژی بەکاردەهێنرێ[3].

لەناوچەی کازمییەی بەغدا لەدایك بوم کەجاران بەقەڵای نیشتمان پەروەرانی عەرەب دادەنرا. ئەو رۆژانەی هێزی دەریایی عراق پێی دەوترا "هێزی روباری"[4] باوکم لەو هێزەدا ئەندازیار بو. باوکم لەساڵی 1941 لەدژی بریتانیا بەشداری لەکودەتاکەی رەشید عالی کردوە. ئەو کودەتایەی حزبی بەعس بەیەکەم شۆڕشی عەرەبی دادەنێت. بەدرێژایی ساڵانی پەنجاکان باوکم وەك هیتلەر سمێڵی دەهێشتەوە.

لە 2 / ئەیلولی / 1979 لەدوای ئەوەی کۆلیجی ئەندازیاری مەدەنیم لەزانکۆی بەغدا تەواو کرد، یەکسەر لەلایەن سوپای عراقەوە بۆ خزمەتی سەربازی بانگ کرامو لە 7 / نیسان / 1985، واتە لەیادی دامەزراندنی حزبی بەعسی دەستەڵاتدار تەسریح کرام. ماوەی 5 ساڵ و 7 مانگ و 5 رۆژ خزمەتم کرد.

من و باوکم هێندێك شتی نامۆی هاوبەش و جیاوازمان هەیە. هەردوکمان ئەندازیاربوین. من لەماوەی شەڕی عراق ـ ئێراندا رقم لەهەمو ساتێکی سەربازی دەبووە، ئەویش ئەفسەرێکی نیشتمانپەروەری گیان بەخت بەشداری لە کودەتایەکی سەرنەکەوتو کردبو، کەچی بەهای خۆشەویستی باوکم بەرامبەر بەسیاسەت دەرکردن و چوار ساڵ زیندانی بو. بەڵام من وەك گەنجێکی دەست و پێ سپی و ساوێلکە و تەنها کات بەسەر دەبات 42 رۆژم لەزیندانی عراق گوزەراند. بەسەر بردنی 42 رۆژ لەشوێنێکی قێزەون و چوار ساڵ زیندانی باوکم بەتەواوەتی دوو دونیای جیاواز بون.

لەشەوێکی ساردی زستانی ساڵی 1987 و لەدوا ساڵی شەڕی عراق ـ ئێراندا بەهۆی هێندێك حیساباتی هەڵپەسێراوی کەرسەی پرۆژەیەکەوە تانیوە شەوێکی درەنگ مامەوە. ئیشوکار ماندوی کردبوم و هەستم کرد لەدوای (16) کاتژمێر کارکردن پێویستیم بەکەمێك خواردنەوە هەیە، بۆیە نزیکەی کاتژمێری (1ر5) شەو گەیشتمە ماڵەوە ئۆتۆمۆبیلەکەم لەگەراج راگرت. کاتێك ویستم لەئۆتۆمۆبیلەکە دابەزم چوار کەس وەك گیانەوەری دڕندە هەڵیلنکوتایە سەرم و

یەکێکیان نەڕاندی بەسەرما :" تۆ ئەو عومەرەی کەلە پرۆژەی میوانخانەکەی دەوڵەت کار دەکەیت؟".

تۆقیم، دووکەسیان لولەی دەمانچەکانیان تێکردبوم. دونیا تاریك بو، شتەکانم بەجوانی نەدەبینی، پێم وابو خەون دەبینم. بەپرتە پرت وتم ناسنامەکەم دەهێنم کەلەجانتای ناو دەشبوڵی ئۆتۆمۆبیلەکەم بو. یەکێکیان قیراندی :" راوەستە، راوەستە ! دەست درێژنەکەیت ! نەجولێیت ! ". پێیان وابو دەست بۆ دەمانچەکەم دەبەم. بەزۆر لەسەیارەکەم دایانبەزاندم. تارادەی هیستریا تورەبون.

کەسیان ناسنامەی خۆی دەرنەخست. بەدرێژایی وەختەکە هاواریان دەکرد، ئەوەش زیاتر شڵەژاندمی. پرسیم :" چ رویداوە ؟ " نەڕاندیان بەسەرما : " بێدەنگ بە، ورتە نەکەیت. رووت وەرگێرە ". ئەو قسانە نزیکەی دە چرکەی خایاند. لەو کاتەدا دایکم لەباخچەکەوە بەرەو گەراجەکە دەهات، رەنگ و رووی پێنەمابو و زۆریش ماندو دیاربو. دایکم سەری رووت بو، هەرچەندە زۆر بەدەگمەن بەسەری رووت دەمبینی. هاواریکرد :" عومەر، عومەر، ئاگاداربە براکەتیان بردوە ". نەمزانی باسی چ دەکات. کاتێك دایکم پێمانگەیشت زۆڵێکی ناشیرین و درێژی دەموچاو ئاوڵاویان پاڵێکی بەهێزی پێوەنا. دایکم هاوسەنگی تێکچو، خەریك بو لەناو گەراجەکەدا بکەوێت و بەدەنگێکی گڕی ناخۆش پێی وت ؛ بێدەنگ بە، پاشان بەبێ هیچ هۆیەك دەستی بەجنێودانی کرد.

بیرم دەکردەوە :" تۆ بڵێیت ئەمە خەون نەبێت ؟ " لەدەرەوەی گەراجەکە هەردوو دەستمیان لەپشتەوە کەلەپچەکرد و گوێشم لەهاوار و گریانی دایکم بو دەیوت : " لێتان دەپارێمەوە ئازاری مەدەن، تکاتان لێدەکەم، تکاتان لێدەکەم ". لەناکاو ئۆتۆمۆبیلێکی لاندکرۆزەری ژمارە مەدەنی سپی بەدیارکەوت. ئەمەش شێوازێکی تایبەت بەئیستخبارات و ئەمن بو. بەپاڵ خستمیانە ناو ئۆتۆمۆبیلەکەوە و دایکیشم لەدەرەوە هەر هاواریدەکرد : " ئاگاداربن، تکاتان لێدەکەم ئازاری مەدەن، خوا دەتپارێزێت، بەخوا کورەکەم هیچ خراپەیەکی نەکردوە ! ". ئەمنەکان پاڵێکی بەهێزیان بۆ ژورەوە پێوەنا و دەرگاکەیان بەرویدا داخست.

پێش ئەوەی بەپاڵ بمخەنە ئۆتۆمۆبیلەکەوە بەبلوزەکەم چاومیان بەستەوە ـ ئەو شەوە دونیا زۆر ساردبو ـ لەبەرئەوەی بلوزەکەم لەسوف دروستکرابو، لەکونەکانیەوە شتم دەبینی. براکەم لەسەر کورسیەکەی پشت لاندکرۆزەرەکەوە گرمۆڵە ببو. ئۆتۆمۆبیلەکە کەمێك گەڕایە دواوە ئنجا کەوتەرێ. لاندکرۆزەرێکی دی بەدوامانەوە بو.

دواتر بۆم دەرکەوت ماوەی سێ کاتژمێر لەچواردەوری ماڵەکەمان بۆسەیان بۆ نابومەوە و چاوەروان بون بگەڕێمەوە چونکە پێیان وابو کەسێکی زۆر ترسناکم. براکەم لەپشت ئۆتۆمۆبێلەکەوە دەستی هێناو توند دەستی گوشیم وەك ئەوەی پێم بڵێت :"زۆر خراپ تێکەوتوین".

لەناو ئۆتۆمۆبیلەکە هاواریان دەکرد :"لەکوێ بوی؟ سەگ کوری سەگ لەکوێ بوی؟ چەندین کاتژمێرە چاوەروانی جەنابت دەکەین، ئایا پێت وایە ئیشی باشترمان نەبێت؟ ئایا لەگەڵ کیفاحی هاورێت بوی؟". ئەمەیان راست بو، چونکە برادەرێکی دراوسێمان ناوی کیفاح بو، بەلاّم ناویان چۆن دەزانی ؟

ویستم خۆم گێل بکەم بۆیە وتم "کیفاح کێیە؟". هەوڵیاندەدا فریوم بدەن و بەبەڵێ وەڵامیان بدەمەوە بۆ ئەوەی بیگرن. یەکێك لەئەمنەکان رویکردە براکەم و پێی وت :" ئایا هاتوچۆی کیفاح دەکات ؟ ". براکەشم وەڵامیدایەوە : " کیفاح کێیە". بەلایەنی کەمەوە لەو وەختەدا باوەریان کردبو کە کیفاح تێوەنەگلاوە. بەلاّم لەچییەوە نەگلاوە؟ هێشتا هیچ بیرۆکەیەکم لەسەری نەبو. ئەگەر بمگوتایە پێکەوە کاردەکەین، ئەوا ئەمرۆ کیفاح لەژیاندا نەمابو. لەراستیدا کیفاح ئەفسەرێکی عراقی بو، بۆیە زۆر دڵڕەقانە مامەڵەیان لەتکدا دەکرد.

جارناجارێك ئۆتۆمۆبیلەکان دەوەستان وخەڵکی دییان دەگرت. کاتێك چومە ناو ئۆتۆمۆبیلەکەوە سەرنجم دا یەکێك لەپشتی سەیارەکە راکشاوە و پەتویەکی بەخۆیا داوە، دواتر بۆم دەرکەوت ئەو سیخورە بوە کەخەبەری لێدابوین و ماڵەکەمانی پێشاندابون. سەرەتا لەمن و براکەمیان شاردەوە، هەرچەندە دەنگی لەلام ئاشنابو کەچی نەمناسیوە. چونکە ورۆگێژ بوم و بەباشی بیرم نەدەکردەوە و گەورەیی کارەساتەکە کاسی کردبوم. بەردەوام خەڵکیان دەگرت و دەیانخزاندە ناو ئۆتۆمۆبیلەکەوە.

تائێستاش گۆرانیەکەی (ئوم کەلسوم) لەگوێمدا دەزرنگێتەوە کەبەکاسێت لێیان دەدا. ئەمنەکان لەیەك کاتدا گۆرانیەکەیان دەوتەوە و چەپڵەیان لێدەدا و هاواریشیان دەکرد. یەکێك لەئەمنەکان بەوانی دی وت : " دوێنێ لەگەڵ کچەکەی هاورێم دەرچوینە دەرەوە " وهیچ حیسابیکیان بۆ ئێمە نەدەکرد. لەناکاو قسەکەی بری و رویدەمی کردە من :" ریازی دەلاك دەناسی ؟ ". پێم وت ؛ کەسێك بەو ناوە ناناسم. ئەمجارەیان راستم دەکرد. " گەواد، کوری قەحبە ! دانیپیانانێیت. بۆم راوەستە تادەگەینە شوێنی خۆمان. ناچارت دەکەین قسەبکەیت ".

لەترسان هەڵدەلەرزیم. نەمدەزانی بۆچی گیراوم. ئنجا کەسێکی دییان گرت. کەرەتێکیان

کاتژمێرێکی تەواو لەبەردەم ماڵێك چاوەروان بوین. گوێم لەهاتوهاوار بو، کاتێك لەکونی بلوزەکەمەوە تەماشام کرد دەمانچەیەکی ئاراستەکراوم بینی.

ئەو دوو ئۆتۆمۆبیلەی لەدەرەوەی ماڵەکەمان راوەستابون لەخەڵکی گیراو جمەیان دەهات. سەرەتا جگە لەمن و براکەم و سیخورەکە و دوو ئەمن و شۆفیری ئۆتۆمۆبیلەکە کەسی دی تیانەبو، ئنجا یەکێکی دییان خستە دواوە. بەمشێوەیە ئۆتۆمۆبیلەکەمان بەتەواوی پڕبو.

پێم وابو ئۆتۆمۆبیلەکە چەندین کاتژمێرە بەرێگەوەیە، ئنجا لەسەرخۆ بەسەر شتێکدا سەرکەوت، بەپرد تێگەیشتم. هەرچەندە دەرەوە زۆرسارد و پەنجەرەکانیش داخرابو بەڵام بۆنی دەریام دەکرد. لەدوای ئەوەی لەپردەکە پەڕینەوە ئۆتۆمۆبیلەکە هێواشی کردەوە تالەبەردەم بەربەستێك راوەستا. دەنگە دەنگێك پەیدابو:"راوەستە!" بەربەستەکە لابرا و گوێم لەپاسەوان و شۆفێرەکە بو سڵاویان لەیەکتری دەکرد، پاشان چوینە ژورەوە.

کاتێك ئۆتۆمۆبیلەکە وەستا و کوژاندییەوە بەشێوەیەك دوعام دەکرد کەپێشتر هەرگیز ئەو کارەم نەکردبو. " یاساتر یا حافظ " (پەنابردنە بۆ خوداوەند ـ و). فرمانیان پێدااین دابەزین. کوێر ئاسا وەك کابینەی شەمەندەفەر دەستی یەکترمان گرتبو. کاتێك بۆ ژورەوە راپێچیان دەکردین یەکێکیان بەئەنقەست پێی خستە بەرپێم و سەرسمێکم داو کەوتمە سەرعەرزەکەدا، ئەوانیش دەستیان کرد بەپێکەنین،" بەدبەخت و رەنجەرۆ، مردن بۆ ئەو کەسەی هەڵتدەگرێتەوە " کاتێکیش ویستم هەستمەوە هاواریان بەسەرمادەکرد، جارناجارێکیش تێر جنێو و تف بارانیان دەکردین. بەو تاریکیە گوێم لەژاوەژاوی دەزگای بیسیم بو. چەند هەنگاوێك رۆیشتین پاشان پێیان وتین سەرکەوین، پلەیەك و دوان و سیان، تائێستاش ژمارەی پلەکانم لەبیرنەچۆتەوە. لەو ئەنگوستەچاوەدا وەك کابینە هەر سەردەکەوتین.

بەتەواوەتی نازانم بۆچی چاوبەستنەوەمان لەلای ئەمنەکان مەسەلەیەکی زۆر گرنگ بو. رەنگە لەبەرهۆی دەرونی نەیاندەویست بزانین لەکوێن، چونکە کاتێك مرۆڤ نەزانێت لەکوێیە هەست دەکات لەبیر چۆتەوە، ئیتر ترس دایدەگرێ و زووتر دەچێتە ژێربار. ترس لەنادیار گەورەترین جۆری ترسە، بۆیە هەمو رێوشوێنیکیان دەگرتەبەر بۆ ئەوەی نەزانین لەکوێین و کێ لەدەورمانە، تەنانەت کاتێکیش زانیم لەکوێم لەلای کەس باسم نەکرد. ئەوانەی لێیان دەدام، هاواریان بەسەرما دەکرد و پرسیاریان لێدەکردم ناوی خۆیان پێدەوتم : عەباس، حوسەین و ... هتد، بەڵام ناوەکانیان ساختەبو، ئەوەش شتێکی ئاسایی بو[5].

کاتێك ریزیان دەکردین بەدەست پاڵیان پێوەدەنایین و بەتوندی لەگەڵمان دەجوڵانەوە. دونیا زۆر ساردبو. لەدوای ئەوەی کەلەپچەکانیان کردەوە چاوبەستەکانیشیان لابرد. پاشان پێیان وتین

چاومان بکەینەوە. لەناوبینایەکی چوارگۆشەبوین کە دەکەوتە ناوەراستی حەوشێکەوە و هەمو پەنجەرەکانیشی دەچونەوە سەرحەوشەکە، بەلاَم رووی دەرەوەی پەنجەرەی تیانەبو. چوارگۆشەیەك لەناو چوارگۆشەیەکی گەورەتر وێنابکەن. چوار گۆشەکەی ناوەوە بریتی بو لەحەوشەیەکی چیمەنتۆ چواردەوری پەنجەرە بو، تەنها زور دەمایەوە بۆیە هەر لەئوتێل دەچو.

یەکەمجار چاوم بەشوێنێك کەوت لەهۆڵ دەچو، عەرز و بنمیچەکەی نەخش و نیگاربو. لای چەپی سێ دەرگای تیابو بەلاَم لای راستی تەنها حەوشەیەکی هەبو. دیمەنی ئەو دەرگایانە ترسناك نەبون. بەمەبەستی زاروەرگرتن چەشنی مێگەل کراینە ژورێکەوە کەتەنها فەرمانبەرێك لەپشتی مێزیکەوە دانیشتبو. فرمانی پێدایین جلەکانمان داکەنین. "ئێوە!! جلەکانتان داکەنن". ئەو دیمەنە جۆرێك بو لەگەوجێتی کەلەدائیرەکانی حکومەت دەبینرا، هەروەك ئەو پەندەی دەڵێت: "کەری خوا لەعەرزی خوا ـ زمال الله بارض الله ".

کراس و بانتۆڵەکەم داکەند چاوەروان بوم پێم بڵێت " بەسە " زۆر دەترسام لەوەی لێی بپرسم چی داکەنم. لەبەرئەوەی هیچی نەوت، بۆیە بەتەواوەتی خۆمان رووتکردەوە. سەرەرای ئەوەی دونیا زۆر سارد بو کەچی بەئەنقەست پەنجەرەکانیان کربووە. پاسەوانەکان کۆتی سەربازی ئەستوری گەرمیان پۆشیبو. یەکێکیان نەڕاندی بەسەرما :" ترسنۆك بۆچی دەلەرزیت ؟ لێرە چ دەکەیت ئەگەر ناتوانی بەرگە بگریت ؟ ". بەمشێوەیە وەك ئەوەی بەویستی خۆم بۆئێرە هاتبم.

ئەو شەوە بەجەعفەر ـ ی کۆنە هاورێمەوە پێنج کەسیان گرت. جەعفەر لە (الثورة) دادەنیشت و یاریزانێکی پلەیەکی تۆپی پێ بو [6]. دوو کەسی دی کەپێشتر ئاشنایەتیم لەگەڵیان نەبو. من و براکەم و جەعفەر جارناجارێك تەماشای یەکترمان دەکرد. بەرەو دالاَنێکی درێژ بردیانین و وەك ئامێری بچوك ریزیانکردین و رووی هەریەکێکمانیان کردە دەرگایەکی جیاواز و هەر دەرگایەك پەنجەرەیەکی ئاسنی باریکی لەسەر بو. گوێم لەتەقەتەقێك بو لەتەقەی سەد قوفڵ دەچو. دەرگا ئاسنەکە کرایەوە و بەلەقەیەکی بەقوەت خستمیانە ژورەوە.

ئەو دیمەنەم لەناخۆشترین مۆتەکە نەبینیوە. خەڵکانێك تارادەی ترسناك باریکەلە و چاوبەقولاَچوی پێست سپی پەڵەکاوی، پەڵەی مۆرو زەرد، هەرلەزۆمبیەکان (مرۆڤ خۆرەکان) دەچون، سەریان تاشراو و دیزداشەی دڕاویان لەبەر بو، یەکێکیان نیوە دیزداشەیەکی لەبەربو، یەکێکی دی پارچە پەرۆیەکی پۆشیبو بەئاستەم پاشەوەی داپۆشیبو. کاتێك چومە ژورەوە کەسیان ورتەی نەکرد. بەدەم داچەقاوی بەجۆرێك تەماشایان دەکردم وەك ئەوەی پێشتر

مرۆڤیان نەدیبی و لەئەستێرەیەکی دییەوە هاتبم، بۆیە دەستیان پیادەهێنام. پێم وابو بەو مانایەی من لەوشەی مرۆڤ تێگەیشتوم ئەوانە مرۆڤ نەبون. ماوەی (5) خولەك کەسیان وشەیەکی پێنەوتم. بەتەواوەتی تۆقیبوم.

لەکۆتاییدا یەکێکیان بەهەناسەسوارییەوە وتی :" خودایە بۆنی ئەم عارەقە چەند خۆشە "[7]. یەکەم شت ئەو وشانەم لێیان بیست. فۆزترین کەسیان بەدەنگێکی پڕ لەدلۆڤانیەوە پێی وتم " وەرە لێرە دانیشە ". سەروسیمایەکی بیانی هەبو، زیاتریش لەئەمریکی دەچو : سوروسپی و قۆڵ کوتراو، ولەچاو گروپەکیشی پاکترین دیزداشەی پۆشیبو.

لێی پرسیم :" ناوت چیە ؟"

" عومەر "

" چیت کردوە؟"

" بەخودا نازانم چیم کردوە ".

" ئیدعای بێتاوانی مەکە، ئەگەر تاوانێکت کردوە، پێم بڵێ. دەتوانم هاوکاریت بکەم. دەتوانم فێرت بکەم چ بڵێت کاتێك بۆ زاروەرگرتن بانگت دەکەن ".

ئێستاش ئەو شتانەم بیردەکەوێتەوە خۆم بەقەرزارباری ئەو پیاوە دەزانم. بەهەرحاڵ ئەو کاتە گومانم لێی هەبو. بۆچی بەپێچەوانەی ئەوانی دی لەهەمویان چاکترو ڕێکوپێکتر بو؟ داوای لێکردم دانیشم و لەتەنیشتیەوە پاڵ بدەمەوە. ژورەکەیان پارچە قوماشێکی بەناو دیزداشەی تیابو کە بۆ پاککردنەوەی عەرزەکە و رشانەوە بەکاریان دەهێنا و بۆن ناخۆش و پڕ ئەسپێ بو. پیاوە سوروسپیەکە پارچە قوماشەکەی پێدام بۆ ئەوەی لەشمی پێداپۆشم. سەرەرای بۆگەنی و ئەسپیاوی کەچی لەهیچ باشتربو، بۆیە لەبەرم کرد، چۆن دەبێ رەتیبکەمەوە؟ چونکە ئەو خەڵکانە پلەوپایەیان لەمن بەرزتربو، دەبوایە گوێڕایەڵیان بکەم.

ئنجا دیواری بێدەنگی روخا و لەهەمو لایەکەوە لەسەر هەمان بابەت پرسیار باران کرام. بۆچی گیراوم ؟ چیم کردوە ؟ ئەم مەسەلەیە چەند کەسی دی تێوەگلاوە ؟ ئایا لەشیراتۆن خواردومەتەوە ؟ منیش بەردەوام بەقورئان سوێندم دەخوارد کە ئاگام لەهیچ نیە. باوەریان پێنەدەکردم یا راستترە بڵێم هێندێکیان باوەریان دەکرد و هێندێکی دییان نا. ئەو کەسانە بێئەقل و شتی لەو بابەتە نەبون بەڵکو بەپێچەوانەوە، هێدی هێدی بۆم دەرکەوت خەڵکانێکی زۆر زیرەك بون ـ زۆر زیرەکتر بون لەوەی کە مرۆڤ بۆ یەکەمجار سەرنجیان دەدا ـ زۆر بەسانایی وەك گیانەوەر خوویان بەدەوروبەرە تازەکەیانەوە وەرگرتبو.

هەستم دەکرد کوڕە سوروسپیەکە لەهەمویان زرنگترو بەئەزمونترە، بۆیە بەمەبەستی ئەوەی وێنایەکی لەسەر گرتنەکەم هەبێت ئاخاوتنی لەگەڵم کرد.

"ئایا لەکاتی خواردنەوە و یاریکردن و شتی دی هاورێیەتی زۆرکەست دەکرد؟"

- بەڵێ.

" هاورێیەتی چ جۆرە کەسێکت دەکرد ؟ "

- وەڵامم دایەوە.

" زۆرچاکە، ئێستا تێگەیشتم بۆچی لێرەی ؟ "

- پرسیم : " بۆچی ؟"، خۆشم نازانم بۆچی لێرەم "

" دەبێ شتێکت وتبێت ".

پێی وتم من ناوم سەعد ئەلسامەرائی - یە، " ئەگەر بەسەرهاتی خۆمت بۆ بگێرمەوە باوەرناکەیت ".

- لێم پرس :" بەسەرهاتی تۆ چیە ؟ "

" من ئسپانیم "

- بەسەر سورمانەوە هاوارم کرد :" چی ؟ "

"ژنێکی ئسپانیم هێنا، و بەوەش بوم بەهاوڵاتیەکی ئسپانی و هەڵسوراوێکی ئۆپۆزیسیونی ئسپانیاش بوم "، ... رۆژێکیان باڵیوزخانە بەتەلەفون داوای لێکردم سەردانیان بکەم. منیش سەردانی باڵیۆزخانەم کرد و کوپێك چایان بۆ هێنام، بەڵام لێرە چاوم کردەوە".

ئەو پیاوە رێك ئەم روداوەی بۆ گێرامەوە، ئیتر نازانم راستی دەکرد یا نا، بەڵام ماوەی دوو ساڵ بو لەزیندان بو، تەمەنیشی نزیك چل ساڵ دەبو.

پێی وتم هێندێك یاسا و رێوشوێنی پێویستت پێ دەڵێمەوە بۆ ئەوەی بەزیندوێتی لەم شوێنە رزگارت بێت، ئیتر پێم خۆش بوایە یا نا هەر پێی دەوتمەوە. هەمو زیندانێك کەسێکی تیابو پێیان دەوت " سەرگەورە " و زیندانیەکان خۆیان ئەو کەسەیان هەڵدەبژارد و ئەوەش پەیوەندی بەکۆنی کەسەکەوە نەبو، بەڵکو تاچەند سیفاتی سەرکردایەتی کردنی تیابو. ئەو کەسە بۆ سیخوری کردن بەسەر هاوەڵەکانیەوە هەڵنەدەبژێردرا، بەڵکو بەمەبەستی رێکخستن و چارەسەرکردنی کێشەکانیان هەڵیاندەبژارد. بۆ نمونە پاسەوانەکان ئامادە نەبون کاتی خۆیان بەفیرۆبدەن بۆ ئەوەی فێرم بکەن پێیان بڵێم " گەورەم " ، ئەوەشیان بۆ سەعد بەجێ هیشت بو فێرم بکات، چ بڵێم و بەچ شێوەیەك وشەکان دەربرم. هەروەها چۆنێتی چونە سەر ئاودەستیشی

فێرکردم. کاتێك نۆرەی زندانێك دێت، دەرگا دەکرێتەوە و هەمو بەریز هەڵدەنیشن چاوەنواری ئاماژەیەك دەکەن، ئنجا بەراکردن دەچن بۆ سەرئاو. تا ژمارە دە دەژمێرن، کاتێك ژمارەکە دەگاتە دە دەبێت هەمو شتێکت تەواو کردبێت و گەڕابیتەوە زندانەکەت، بەڵام ئەگەر فریانەکەویت لەو ژمارەیە هەمو شتێك تەواو بکەیت، ئەوا تێرشەق شەپازلە دەکرێیت. ئەو پیرەمێردەم بیردەکەوێتەوە کەنەیتوانی بو لەکاتی خۆیدا تەواو بێت، ئەوەش والێکرد دەست بکات بەگریان. لاوازییەکانی مرۆڤ سەرجەم پاسەوانەکان دەوروژێنێ. لەرۆژێکی سەرماو سۆڵە و لەسەر عەرزێکی تەڕدا، پیرەمێردەکەیان بەرووتی بەدەما خست، ئنجا پاسەوانەکە کەوتە هاتوچۆکردن لەسەر پشتی، پیرەمێردەکەش وەك شۆرەبی دەلەرزی و منالّ ئاسا دەگریا. کاتێك پاسەوانەکە توڕەییەکەی دامرکایەوە بەپیرەمێردەکەی وت : " هەستە برۆ ! ئەمجارەیان لێت خۆشدەبم ! ".

رێگەیان نەدەدا بەشێوەیەکی ئاسایی بۆ ئاودەست رابکەین، واتە لەسەر هەردوو قاچ، بەڵکو دەبوایە بەشێوەیەك خۆت کووڕ بکەیتەوە کەهەردوو دەستت بەر زەوی بکەوێت. بەو راکردنەیان دەوت " مەیمونە راکردن ـ رکضة القرود ". ئەو پرۆسەیە رۆژانە سێ جار لەدوای ژەمەکانی خواردن دوبارە دەبووە (لەکاتی دەست بەئاو گەیاندنیش قاپی خواردنەکان دەشۆرا)، بەمشێوەیە بەبێ ئەوەی سەیری راست و چەپی خۆمان بکەین بەتایبەتی تەماشاکردنی دەموچاوەکان سەرئاومان دەکرد. ئاودەستەکان پاك و تەمیز نەبون، بەڵکو لەگۆمەچکەیەك دەچو بۆ خۆخالّی کردنەوە.

سەعد بەبێ ئەوەی داوای لێبکەم ئەو شتە رۆتینە سەرەکیانەی فێرکردم. ئەو شتانەی بەمانای وشە زۆر پێویست بون بۆ ئەوەی توشی تێهەڵدان نەبیت.

دواتر خۆم توانیم پەی بەهێندێك وردەکاری هەستیار و بنەڕەتی دی بەرم. دەتوانرێ رێگە بۆ تێپەراندنی یاسای زیندان بدۆزرێتەوە، ئەوەش بەندە بەجۆری پاسەوانەکان یا بارگرژی ناو زیندان. هێندێك پاسەوان کارئاسانی زیاتریان دەکرد. هێندێك پاسەوانی خوێریش چێژیان لەژماردنی خێرا وەردەگرت یا بەپچری ژمارەکانیان دەخوێندەوە بۆ ئەوەی زیندانەکان نەزانن چەند وەختیان ماوە. هێندێکی دی رقیان لەکارەکانیان دەبووە، بۆیە لەسەرخۆ حیسابیان دەکرد. لەسەرخۆ ژماردن لەنێو ئەوجۆرە کەسانەدا کارێکی جوامێرانە بو. ئەوانەی لەو شوێنانەدا کار دەکەن مەرج نیە خەڵکانێکی دڕندەبن.

هەروەها بۆ لێکۆلینەوەکەی سبەینێی ئامادەی کردم، چونکە دەیزانی زۆر دەترسم، بۆیە بەوپەری هێمنی و لەسەرخۆ قسەی دەکرد بەبێ ئەوەی بەتەمای پەرچەکرداری من بێت.

" سـەرەتا چـاوت دەبەسـتنەوە ئنجـا پـێش ئـەوەی لێپێـچینەوەت لەگەڵـدا بکـەن چـەند کاتژمێرێك راتدەگرن، دەتۆقێنن، گوێت لەڤیژە و هاتوهاوار دەبێ، بەڵام بایەخ بەو شتانەمەدە.

دوەم شت کاتێك چاوت دەکەنەوە ریکۆردەر و حـەبل و زنجیر و تـێلا و کێبلّ دەبـینی. بـەو شـتانە دەترسـێنن. هـەروەها پێـت دەڵـێن قـسەکانت تۆمـارکراوە، پاشـان پێـت دەڵـێن بـەڤاچ بەبنمیچەوە هەڵتدەواسین و دارکاریت دەکەین. باوەڕ بەو قسانە مەکە و مەترسە و ئارامی خـۆت لەدەست نەدەیت، چونکە ئەو شتانە شانۆگەرییە. گرنگترین شت ئەوەیـە ئیعتراف لەسـەر شـتێك نەکەیت کەنەتکردبێت.

لەوانـەش گـرنگتر نـاوی زۆر یـا روداوێکـی دیـاریکراو نـەدرکێنی، تەنانـەت ناویـشیان خـستە بـەردەمت هەوڵبـدە ئیمـزای لەسـەر نەکـەیت. هـیچ شـتێك نەخەیتـە سەرقـسەکانیان، چـونکە تـا ناوەکان زیاتر بێت لێکۆڵینەوەی زیاترت لەگەڵدا دەکەن، تا لێکۆڵینەوەی زیاتریشت لەگەڵ بکـەن ئەشکەنجەی زیاترت دەدەن ".

قـــسەکردن لەســـەر ئـــەو شـــتانە لـــەپیادەکردنی ئاســـانترە ! ســـەعد وێنەیـــەکی نـــاوەوەی فرۆفێڵەکانی پیـاوانی ئـەمنی پێشکەش کـردم. هـەروەك دەڵێن هیـچی نـەبو تـا لەدەسـتی بـدات. سەرەتا گومانم لەسەعد هەبو، بۆیە تالەراستی وتەکانی دڵنیانەبوم گومانم هـەرلێی هـەبو، پاشـان تێگەیشتم سیخوری ئەمن نەبوە. سەعد پیاوێکی بـاش‌و دڵپـاك بـو. بـەو شـێوازە خـەباتی لـەدژی ریژیم دەکرد.

سـەعد دەیـوت :"رزگـارکردنی هـەر عراقیـەك خزمـەت بەنیـشتمان دەکـات". بـەڵام چ دەستدەکەوت کاتێك ئەو شتانەی پێدەوتم؟

تەنها رۆژێك لەزندانەکەی سەعد ئەلسامەرائی مامـەوە، ئـیتر هـەرگیز نـەمبینیوە، بـەڵام بـۆ هەتاهەتایە سوپاسگوزاری ئەو پیاوەم.

یەکێکی دی لەو زیندانیانەی لەگرتوخانە لەگەڵم بـو گـەنجێکی هـەتا بڵێیـت سـیس و لاوازی تەمەن 24 ـ 25 ساڵان بو کە هەمیشە بەتەنها دادەنیشت. بەدوو دڵیەوەپێی وابو، رەنگە نزیکەی چوار ساڵی لەهەمان ژور و لەهەمان قوژبن بەسەربردبێت. ئەو گەنجە بـەتاوانی ئـەوەی لـەماوەی سەربازیدا لەناوسوپای عراق پیتاکی بۆ حزبێکی ئۆپۆزیسیون کۆکردۆتەوە، تاوانبارکرابو.

ئەوانی دی نەحوکم درابون ونەلێکۆڵینەوەشیان لەگەڵ کردبون، لەبەر ئەوە کێـشەکەیان بـۆ کاتێکی گونجاو دواخرابو، وەك ئـەوەی بەبارمتـە گیرابـن، بـۆ نمونـە پیرەمێردێك لەدورونزیکەوە

پەیوەندی بەسیاسەتەوە نەبو، بەڵام کورە سیاسیەکانی رایانکردبو، بۆیە ئەوپان گرتبو تا کورەکانی خۆیان تەسلیم دەکردەوە یا لەدەرفەتێکدا دەگیران.

ئەو زیندانەی روبەرەکەی 2ر5 م درێژ و 2ر5 م پان بو بەمنەوە نۆزدە کەسی تیابو. هەمویان لەسەر لا دەخەوتن نەك لەسەر پشت یا سك و خۆیان بەریز رێکخستبو : دوو گروپی سەر بەدوای یەکدا خۆیان دەنوساند بەدیوارەکەوە. دوو گروپی پێ بەپێچەوانەوە قاچیان بەرەو نێوەندی ژورەکە درێژ دەکرد. قاچەکان تێکەڵ دەبون و زیندانیەکان لەخەودا شەقی توندیان لەیەك دەدا بەبێ ئەوەی خەبەریان بێتەوە ! جارێکیان یەکێك لەزیندانیەکان سەتڵی ژورەکەی سەرەخوار کردبووە ئنجا لەسەری دانیشتبو، و پشتی دابو بەدەرگاکەوە و خەوی لێکەوتبووە.

بەدرێژایی شەو گلۆپ نەدەکوژایەوە. هەر دە تا بیست خولەك تەماشایەکیان دەکردین، بەڵام من ئەو شەوە لەناوەراستدا گیرم خواردبو. هەناسەم تەنگ ببو، چونکە لوتم بەپشتی ئەوەی پێشمەوە چەقیبو. بەدرێژایی باقی شەوەکە تاکە نەفەربوم خەوم لێنەکەوت ، لەبەرئەوەی ئەوانی دی لەسەر وەزعەکە راهاتبون.

بەیانی شەقێکی توند دەرگاکەی لەراندەوە. لێرە کەس لەدەرگا نادات. دەرگاکە بەقوەت کرایەوە و پاسەوانێك لەنێو دەرگاکە وەستاو بانگی منی کرد. چاویان بەستمەوە، بەراستی ڤینم لەچاوبەستنەوە بو. ئەمجارەیان چاوبەستەکە بەجوانی دروستکرابو.

پاسەوانەکە فرمانی پێدام برۆم، ئنجا رایوەستاندم، پاشان دەست بەرۆیشتن بکەمەوە، ئنجا بۆلای چەپ لابدەم ... هتد، تالەکۆتاییدا فرمانی پێدام دانیشم. ئەوەش مانای تروشکان دەگەیەنێ، چونکە دانیشتن لەسەر کورسی قەدەغەیە، بۆیە کاتێك پاسەوانەکە فرمانی دانیشتن دەدا پێویستە هەڵتروشکێیت. بەلایەنی کەمەوە شەمشەمە کوێرە ئاسا ماوەی پێنج کاتژمێر روبەروی پەنجەرەکە هەڵتروشکام.

نەمدەزانی لەچ شوێنێکم. پێم وابو لەهەیوانێك یا راڕەوێکم بەڵام دڵنیانەبوم. پاسەوانەکە بەئەنقەست راستەوخۆ روبەروی پەنجەرەیەکی کراوە داینام. لەبەرئەوەی تەنها دیزداشەیەکی کۆنەی دڕاوم پۆشیبو، بۆیە هەوا ساردەکە وەك دەرزی جەستەمی کونەدەکرد. هەوڵبدەن ئەوە بهێننەوە پێش چاوی خۆتان لەمانگی کانونی دوەم بەرووتیو چاوبەستراوەیی و بەپێی پەتی لەسەر کاشی ژورێك بەرامبەر پەنجەرەیەکی کراوە هەڵتروشکاوم و چۆن هەوای سارد چەقۆئاسا جەستەی دەبڕیم. سەرماوسۆڵەکە لەهەمو شتێکی دی خراپتر بو. گوێم لەهاتوهاواری لێکۆڵینەوەی ژورەکەی تەنیشتمەوە بو. کەی نۆرەی منیش دێت ؟

لەکاتی لێپێچینەوەدا هیچ جۆرە ئەشکەنجەدانێك نەبو، تەنها قسەکردن بو، ناوبەناویش لێدانی تیابو ـ نەك ئەشکەنجەدان، چونکە لەنێوان شەپازلە و شەق و بۆکسو ئەشکەنجەدان جیاوازی هەیە. من ئەو شتانە بەلێدان دادەنێم. پاسەوانەکان ناوی محەمەد و عەلی و مەهدی ـ یان دەهێنا، ئیتر تێگەیشتم چەند کەس لەگەڵما گیراوە یا چەند کەسیان دەناسم. لێپێچینەوەی تایبەتیان لەسەر کیشەکەی ئێمە دەست پێکردبو ـ پرسیاریان دەکرد، شەقیان دەوەشاند و زللەیان لێدەدا، هاواریان دەکرد و جەڵدیان دەکرد. هەمو ئەو شتانەم بیست.

هەستم دەکرد تەنها خۆم لەهەیوانەکەم، خەڵکی هاتوچۆیان دەکرد و هەر دەرگا بو دەکرایەوە و دادەخرا. ئایا بەدرێژایی وەختەکە چاودێری دەکرام ؟ تەنانەت ئەوەشم نەدەزانی لەوانەیە زیندانی دی لەنزیکمەوە هەڵتروشکابن، بەڵام ئاگام لێیان نەبو. ئەوەش مرۆڤی چاوبەستراو دەترسێنێ.

جارناجارێك شەپازلە یا شەق یا بۆکسێکیان دەکێشا بەلایەکمدا و لەو کاتەشدا نەدەبو رابوەستی یابجولێیت یا گوێم لەوشەی :" کوری قەحبە " دەبو بەبێ ئەوەی بزانم لەگەڵ منیانە یا نا.

دەنگێك لەژورەوە بەپاسەوانەکەی وت : " ئەیاد بکەنە ژورەوە "، ئەیاد برام بو. کاتێك دەرگاکە دەکرایەوە بەجوانی گوێم لەقسەکانی لێکۆڵەرەوە دەبو، بۆیە گوێم لێی بو بەئەیادی دەوت :" بەخێربێیت، کێیە، باوکی رەیا "، رەیا کچی ئەیادی برام بو. دەیویست تێی بگەیەنێت کەدەزانێت کچێکی بەناوی " رەیا " وە هەیە. ئەوەش کاریگەرییەکی گەورەی هەیە لەسەر دەرونی ئەو کەسەی لێکۆڵێنەوەی لەتەکدا دەکرێت. " باوکی رەیا چۆنی ؟ " پاشان دەرگاکە داخرایەوە و جگەلە دەنگێکی چەپەکراو وەك ئەوەی لەدوورەوەبێت گوێم لەهیچی دی نەما. لەدوای براکەم بەکاتژمێرێکی تەواو منیشیان بانگ کرد.

ژوری لێکۆڵینەوە گەرم و پڕ فەرش بو، فرمانیان پێدام هەڵتروشکێم. دەنگێکی کز لەبەرامبەرەوە پێی وتم :" عومەر، چۆنی ؟ " و " پێمان بڵێ چۆن پەیوەندییە سیاسیەکانتان رێکدەخست ؟ ".

لەماوەی ئەو چەند کاتژمێرەی بەچاوبەستراوەیی هەڵتروشکابوم هەوڵمدەدا وێنای روداوەکان بکەم، بەڵام بیرم لەپرسیارێکی لەو جۆرە نەکردبووە، بۆیە بەو پرسیارە زۆر سەرسام بوم، وەڵامم نەدایەوە. پێم وابو بێدەنگی لێکردن باشترین رێگەیە بۆ ئەوەی ئیستعابی وەزعەکە بکەم. رەنگە لەبەرئەوەی زۆر شڵەژابوم نەمتوانی قسەبکەم. بەرگری کردن لەرەزامەندی

www.dengekan.com

دەربـڕین یـا ڕەتکردنـەوەی پرسـیارەکە بـواری بـۆ دەرەخسـاندم فیکـری خـۆم ڕێکبخـەم. لەهـەمو حاڵەتێکدا نەمدەزانی ئەو کەسە قسە لەسەر چ دەکات بۆیە ورتەم نەکرد.

پاشان بەتاوانبارکردنی نمونەیی لەسەر قسەکانی بەردەوام بو :"تۆ دژی حزبـو شۆڕشـی"، " ۆ ڤینت لەڕیژیمـە و جنیـوت بەسـەدام داوە"، بـەبێ ئـەوەی وشـەی "سـەرۆکی فەرمانـدە ـ سـیدی الرئیس" بۆ سەدام بەکاربهێنێ کەلەسەر گەورەترین کەسی ناو ریـژیم پێویـست بـو بـەناوهێنانی سەدام ئەو دەستەواژەیە بەکاربهێنێ، کەچی لەم شوێنەدا ئەو شتە پیادەناکرێت. دەبێ ئـەم پیـاوە ئیمتیازی زۆر گەورەی هەبێت تا بەتەنها وشـەی سـەدام بـەکاربهێنێ، بـەوەش زۆر ترسـام چـونکە دەستەڵاتێکی مەزنی هەبو. ترسێك ئەوەندە سامناك بو لەژیانمـدا هەسـتم پێـی نـەکردبو. لەبـەر ئەوە بەجۆرێك دەلەرزیم کە دەیتوانی هەمو دەمارەکانی لەشم بەجوانی ببینێت.

وەڵامـم دایەوە :" گەورەم، ئەو قسانەم نەکردوە ".

لـەناکاو بەتوڕەییـەوە نەڕانـدی بەسـەرما:" بـەڵێ کردوتـە " کاسـێتی تۆمارکراومـان هەیـە. چاوت بکەرەوە ! ". بێهودە هەوڵمدەدا پەرۆکەی سەرچاوم لابەرم. ئەمجارەیان دابـاری بەسـەرما : " کەرە، پەرۆکەی سەرچاوت لابەرە " ئنجا دوو دەنگ یا سێ دەنگ پێکەوە ئەمریان پێکردم.

" سەرەتا بەشی پێشەوە لابەرە ".

" کەمێك بۆ سەرەوە بەرزی بکەرەوە ".

" پەلەکە، کاتمان نیە ! "

بەتـەواوەتی شـڵەژابوم، بـەڵام کاتێـك پەرۆکـەم لابـرد ئـەوەی بەچـاو دەمبـینی بـاوەرم پێـی نەدەکرد. ئەمەیە لێکۆڵەر! چونکە کاتێك گوێم لەهاوارو جنێوەکانی بـو سـەرنجێکی زۆر جیـاوازم لەسەر سیمای لەلا دروست ببو. ئەگەر لەسەر جادە چاوت پێـی بکەوتایـە بـاوەرت نـەدەکرد ئـەوە لێکۆڵەرە. سمێڵی نەبو، چونکە پێت وایـە کەسـێك لـەو پلەوپایـە بێت پێویـستە سمێڵێکی سـەدام ئاسای هەبێت ! قژی لەپێشەوە کورت و لەدواوە درێژ بـو. پـانتۆڵێکی جینـز و چاکەتێکی ڕەنگاو ڕەنگـی لەسـەر تـی. شـێرتێکی سـادە لەبـەربو. بەتەمـەن زۆر گـەنج بـو. بەزاراوەیـەکی عـەرەبی ڕێزمـانی و ڕەشـۆکی و تێکـەڵ بەشـیعەی باشـوری عـراق قـسەیدەکرد. مـەحاڵ بـو بـڕوا بکـەیت کەسـێك بـەو ڕواڵەتـە ناسـکە ئـەو دەنگـە ترسـناکەی هـەبێت. کاتێـك چـاوم کـردەوە یەکـەمجار لێکۆڵیارەکـەم بـینی لەپـشتی مێزێکـەوە دانیـشتبو، پەنجـەی لەسـەر دوگمـەی ریکۆردەرەکـەی بەردەمی دانابو.

عـەقل پـەی بـەو کـارە نـەدەبرد. هـەمو قـسەکانی سـەعد هاتـەدی، کەچـی هـەرپێم وابـو ریکۆردەرێکی لەشوێنێکی نادیار داناوە، چونکە لەکۆتاییـدا ئـەو خـۆی دەسـتەڵات بـو. ئایـا مـرۆڤ

بـاوەر بەقـسەی هاوزیندانیـەکی خـۆی دەکـات و پیـاوێکی گـەورە بەدرۆدەخاتـەوە ؟ مەسـەلەکە گومانی تیانەبو. قسەکانی سـەعد لەمێشکمدا بـو کـە دواتـر دەرکـەوت زۆر بەسـود بـون، چـونکە ئامۆژگارییەکانی وایلێکردم بەخێرایی وەڵامی لێکۆڵەرەوە نەدەمـەوە، ئەگـەر پێـشوەخت ئاگاداری نەکردمایەتـەوە ئـەوا هێنـدێك شـتم دەدرکانـد کـەدواتر لێـی پەشـیمان دەبومـەوە و چـۆن لـەو کێشەیە رزگـارم دەبـو ! لـەو شـوێنانەدا تاڵەموویـەك ژیـان لـە مـردن جیادەکاتـەوە. سـەعد ـ یش وایلێکردم سەرێکی ئەو تاڵەمووە بەدەستەوە بگرم.

ماوەیەکی دی بێدەنگ بوم، ئنجا وتم : " گەورەم، ئەو قسانەم نەکردوە ".

" کەسێك قسەکانتی تۆمار کردوە ".

بــەڵام ریکۆردەرەکــەی پێنــەکرد، چـونکە راســتی بوتایــە ئــەوا کاســێتەکەی دەخــستە ریکۆردەرەکەوە. درۆی دەکرد.

" گەورەم، ئەو کەسە کێیە ؟ "

بەدرێژایی ئەو کاتە راستەوخۆ بەئاراستەی لێکۆڵەرەوە تەماشای بەردەم و سـەرەوەم دەکـرد، بەبێ ئەوەی بەهیچ شێوەیەك سەیری ئەملاو ئەولای خـۆم بکـەم و ئـەوانیش ئـەو هەڵویـستەیان گەرەك بو. بەڵام یەکێك پێی وتم " تەماشایەکی چەپ بکەم ".

لەناکاو روخساری نەبیلی هاورێم لەلای چەپی خۆمەوە بـینی، ریـش تاشـراو، جلێکـی شـیکی شینی سەربازی تایبەت بـەهێزی ئاسمـانی لەبـەربو، تەنانـەت ئێـستاش قـسەتان بـۆ دەکـەم وێنـای کڵاوەشینە تایبەتەکەی دەکەم کەچۆن بەلاری لەسـەر سـەری بریقـەی دەهـات. جەسـتەم کەوتـە لـەرزین. چ بکـەم ؟ نـەبیل سـیخوریانە و خەبـەری لـێم داوە. ئایـا ئـەو هەڵوێـستە جگـە لەمـە تەفسیرێکی دی هەڵدەگرێ ؟

لەو کاتە ناسکەدا کەبەحاڵ هۆشم لەلای خۆم بو چـیم بکردایـە، هـەنگاوێکی زۆر زیرەکانـەم نا کەپێم وایە ئەو هەنگاوە ژیانمی رزگار کرد، چـونکە لـەجیاتی ئـەوەی نکـۆڵی لەناسـینی نـەبیل بکەم یا لێی تورەبم یا رقم لێی بێتەوە بەدلۆڤانیەوە زەردەخەنەیەکم بۆ کرد.

" رۆژباش نەبیل، چۆنی ؟ ".

" لێکۆڵەرەوە بەدەنگێکی بەرز وتی : " کەواتە دەیناسیت ".

" بەڵێ دەیناسم، نەنبیل هاورێمە ".

هەستم کرد نەبیل تەواوەتی شڵەژا.

لێکۆڵەرەوە بەزمانێکی زبـر و رەق لێـی پرسـی : " نـەبیل چ دەڵێیـت، ئایا جنێوی بەسـەدام داوە یا نا ".

نەبیل بـەدەنگێکی نـزم و بزەیـەکی دەسـتکردی نابـەدڵ و رەنـگ پـەڕیو، وەڵامـی دایـەوە : " بەڵێ گەورەم، جنێوی داوە ". ئیتر وەزعەکە بەتەواوەتی گۆڕا، منیش بەبێ ئەوەی هێرش بکەمـە سەرنەبیل سوربوم لەسەر ئەوەی کەجنێوم نەداوە، بـەڵام لەناخـەوە لـەڤینا دەکوڵام ، بەتایبـەتی لەدوای ئەوەی بەتێروتەسەلی باسی کچەکەی هاورێمی بۆ لێکۆڵەر کردبو.

" عومەر پێم بڵێ، لەماڵی باوکی لەباخەڵی دەخەوتیت ؟ دەمەوێت بـزانم چۆن ئـەو کـارەت دەکـرد. قـسەبکە ! لەراسـتیدا ئـەو کەرەتـەی لـەناو ئۆتۆمۆبیلەکـە لاقـەت دەکـرد چـاودێریمان دەکردیت، بۆیە لەسەر کاسێت تۆمارمان کردوە!".

وەڵامم نەدایەوە، ئنجا کەوتە جنێودان بەباوکە ئیفلیجەکەم کە بەرێکـەوت لـەکاتی یـەکێك لەشەڕەکانی جەنگی عراق ـ ئێرانـدا و بەهۆی ئەوەی براکەم لەبەرەکانی شەڕ بـو توشـی جەڵتـەی مێشك بو. بەپێی قسەکانی دکتۆر گوشاری دەرونی یەکێك لەهۆیـەکانی ئـەو جەڵتەیـە بـوە، بۆیـە لـەو کاتـەوە پەیوەندییـەکی تایبـەت لـەنێوان مـن و بـاوکم دروست بـو. مـن ریـشم بـۆ دەتاشـی و رۆژانــە دەمــبرد بــۆ ئاودەســت، هــەروەها تاکــە کــەس بــوم لەوشــەکانی تێدەگەیــشتم، چــونکە ئیفلیجیەکەی کاری لەزمانیشی کردبو.

"وادیـارە باوکـت زۆڵـە، بۆیـە منـاڵی وەك تـۆ و براکـەتی لێکەوتۆتـەوە، لەبەرئـەوە شـایانی سزادانە".

تا ئەو کاتەش لێکۆڵەر لەسەرخۆ قسەیدەکرد، ئنجا لـەناکاو بـەجۆرێك نەڕانـدی خـەریك بـو بنمیچی ژورەکە دەکەوتە خوارەوە.

" هەر ئێستا باوکت دەهێنمە ئێرە و هەڵیدەواسم. پاسـەوان ! بـرۆن باوکـە زۆڵەکـەی بهێـنن ".

کاتێك ئەو قسانەی دەکرد خەریك بو فرمێسکەکانم دەهاتەخوارەوە هیچ شـتێکم نـەدەبینی، لەناخـەوە هەسـتم بەداتـەپینی خـۆم دەکـرد کـەبوم بـەهۆی ئێـشوئازاری ئـەو پیـاوەی بـەخێوی کردوم.

" گـەورەم، خوابتپـارێزی، تکاتلێدەکـەم گـەورەم. بـاوکم ئیفلیجـە و یەکێکـە لەئەفـسەرە ولاتپارێزەکـانی سـاڵی 1941 ـ ی عـراق و پیـاوێکی نەخۆشـە. گـەورەم، خوابتپـارێزی. بـاوکم ولاتپارێزێکی گەورەی عەرەبە ".

وادیار بو روخاویم و وەسفکردنی باوکم بەوڵاتپارێز کاری لەلێکۆڵەر کرد و هەستم دەکرد ڕێـزم لێـدەگرێت بـەوەی هەوڵـدەدەم بـاوکم بپـارێزم. لەوانەیـە نـەزانی بـاوکم بـەهۆی رۆڵـی لەکودەتاکـەی سـاڵی 1941 چـوار سـاڵی لەزینـدانی ریـژیمی پاشـایەتی بەسـەربردوە، چـونکە کودەتاکەی رەشید عالی پێگەیەکی گرنگی لەلای بەعسیەکان هەبو.

داوای لەپاسەوانەکان کـرد بگەڕێنـەوە شـوێنی خۆیـان، بـەوەش یەکـەم لێپێـچینەوەم کۆتـایی پێهـات. رەوانــەی زینــدانێکی دییــان کــردم کەتــەنها دوو زینــدانی تیــابو. رۆژی دواتــر لــەکاتی مەیمونەراکردن بەرەو ئاودەست وەك زیندانەکانی دی نەبیل ـ م بەجلێکی شڕی پیسەوە، بەنیوە رووتی بینی. نەبیل لەنمایشێکی گەورەدا کەبۆ مـن ئامـادەکرابو رۆڵـی هـەوالگڕی دەبـینی. نـەبیل نەك وەك من لەتەنگژەدا بو بـەڵکو وەزعـی لـەمنیش خـراپتر بـو، چونکە مـن لـەدوای (42) رۆژ گرتن ئازاد کرام، بەڵام ئەو کلۆڵە بەحوکمی هەتاهەتایی زیندانی کرا.

ئیدعای پاکیزەکی ناکەم چونکە لـەعراق خواپەرستەکانیش دەکوژرێن، بـەڵکو باشـتر وایـە وتووریابیــت و بزانیــت چــۆن لەگــەڵ روداوەکــان خــۆت دەگونجێنیــت. ماوەیــەکی دورودرێــژ لەپێشگرتنم، کاتێك لەخزمەتی سەربازی بوم روبەروی هـەمان وەزعـی نـەبیل بومـەوە. وەزعێـك پەیوەندی بـەبرادەرێکی خۆمـەوە هـەبو کـەناوی هاشـم و خـەڵکی عیمـارە بـو، ئـەویش وەك ئـەو لێکۆڵـەرەی زاری وەردەگـرتم شـیعەیەکی باشـوری عـراق بـو. هاشـم وەك زۆربـەی عراقیـەکانی سەرەتای هەشتاکان خومەینی زۆر بەدڵ بو، بەڵام بۆ بەدبەختی خۆی کاڵفام و وریا نەبو، چونکە تەنها بەقسە نەك بەکردار باسی شۆرشی ئیسلامی دەکرد.

رۆژێکیان ئەفسەری هەوالگڕی یەکەکەمان بـۆ ژورەکـەی بـانگی کـردم. کاتێـك چـومە ژورەوە دەرگاکەی لەپـشتمەوە داخـست. ژورەکـەی سـێ کەسـی دی تیـابو. هـەر گەیـشتمە ژورەوە یەکـسەر بەقسەی بێمانـا و پروپـوچ دەسـتیان کـرد بەسـتایش کـردنم. " تـۆ پیـاوێکی بـاش و لـەخێزانێکی بەرێزی ". بەراستی لەستایش کردنی پیـاوانی هـەوالگڕی دەترسـام. هەسـتم بەکێـشەیەك دەکـرد، بەڵام بواری خۆدزینەوەی تیا نەبو چونکە ئەو زۆڵانە چوار دەوریـان گرتبـوم. لـەخۆم دەپرسـی ؛ مەسەلە چیە ؟. لەناکاو لەنێو ئەو چەنەبازی و زۆربڵێییەدا ئاماژەیان بۆ شتێك کرد کەپەیوەنـدی بەتوشکردنی هاشمی برادەرمەوە هەبو.

" ئاه، ئەو "، پێش ئەوەی دەرفەتی قسەکردنیان پێبدەم ؛ " لەراسـتیدا هاشـم بـرادەرم نیـە " ... " تـەنها هێنـدێك جـار لەگـەڵ خۆمـدا هاتوچـۆی پێدەکـەم ". چـونکە ئەگـەر ئیـشکردن لەگەڵیان رەتبکەمەوە ئەوا گومانم لێدەکەن. شتێك زیاتر لەسروش دەچو والێکردم لەسەر هـەمان

شێواز بەردەوام بم ؛ " بۆچی زوتر داواتان لێنەکردم سیخوری بەسەرەوە بکەم ؟ ". ئەو ئەفسەرەی لەهەمویان پایە بەرزتر بو، لێی پرسیم : " مەبەستت چیە ؟ ". وەلامم دایەوە : " لەراستیدا زیاد لەجارێك لەپێش چاوی هاشم ستایشی حکومەتم کردوە، لەبەر ئەوە ئێستا بەبەعسیم دەزانی، بۆیە دڵنیام بڕوام پێناکات ". ئەوەش هەنگاوێکی زیرەکانە بو. باوەر ناکەن دواتر چ رویدا! ئەو گێلە پیاوانە دەستیان کرد بەسەرەکۆنە کردنی یەکتری لەبەر ئەوەی پێشتر ئەو کارەیان پێنەسپاردبوم، بەلام پاش ماوەیەکی کورت لەرێگەی کەسێکی دی زەفەریان پێی برد.

ئەو جارەیان زوو رزگارم بو، بەلام ئەمجارەیان بەئاسانی دەرباز نابم. لەدوای ئەو دانیشتنە سەرەتاییە چەندین دانیشتنی دییان لەگەڵ کردم تالەکۆتاییدا وازیان لێهێنام، چونکە زیاتر بەجیاکردنەوەی تازەگیراوەکانەوە سەرقاڵ بون کە بەهەمان تاوان گیرابون. ئەو کارانە بەچ مەبەستێك ئەنجام دەدران ؟ باوەڕم پێبکەن ئامانجی هەمو گرتنەکان نمایش و گەمەکردن بو. تا ئەو کاتەی خەبەریان لە دوو برا دەرەکەم نەدا کە تێوەگلابون وازیان لەمن نەهێنا.

حوسەین حەڵبوس، یەکەم کەس بو کەبوە هۆی ئەم مۆتەکەیە .

حوسەین ئەکتەرێکی تەلەفزیونی ناکارای هیچ لەبارا نەبوی پلە دوو بو. هەمیشە پلانی راکردنی بۆ دەرەوەی عێراق دادەنا. پیاوێکی گەوج و بەدمەست بو. بەردەوام دەردە دڵ و گازندەیی لەسەربازی و بەدبەختی خۆی دەکرد. هیچ بیرۆکەیەکم لەسەر پلانی راکردنەکەی نەبو، بەلام ئایا گلەیی لێدەکرێ ؟ ئەو گەنجانەی من دەمناسین بیریان لەراکردن دەکردەوە. حوسەین قەناعەتی وابو لەکوردستانەوە بۆ ئێران رابکات. هەرچەندە رۆژی بوتلێك عارەقی دەخواردەوە، بەلام بەدەم لایەنگری لەریژیمی خومەینی دەکرد. بەرێکەوت ئاشنایەتی لەگەڵ کوردێك پەیدا کردبو، ئەویش بەڵێنی پێدابو هەمو شتێکی بۆ رێك بخات. کوردەکە داوای لێکردبو چەند نامەیەك بۆ ئیرانیەکان بنوسێت تا متمانەی پێبکەن، ئەویش بەگێلێتی خۆی نامەکانی نوسیبو. ئایا وێنای شتێکی لەو بابەتە دەکەن ؟ دواتر ئاشکرا بو کوردەکە پیاوی هەواڵگری سەربازی بوە.

پاش ماوەیەکی کورت ژنێك بەبیانوی ئەوەی حەزی لیکردوە بەتەلەفون کەوتە پیاهەڵدانی، ئەو گەوجە کلۆڵەش گڕی گرت. پێشتر حوسەین لەگەڵ ئامۆزاکەی دادەنیشت کە سەرپەلی یەکەم (ملازم اول) بو لەسوپای عێراق. ئامۆزاکەی پیاوێکی باش و بێدەنگ بو، لەهیچ شتێك خۆی هەڵنەدەقورتاند. ژنەکە پێی وتبو خۆی حەزی لەخۆی کردوە و خوشکەکەشی حەزی لەئامۆزاکەی کردوە، بۆیە ژوانێکیان لەنزیك زانکۆی موستەنسریە رێکخست، بەلام پاشان

دەرکەوت ئەو ژوانە داوی ئیستخباراتی سەربازی بوە. بەوجۆرە حوسەین و ئامۆزاکەیان پێکەوە دەستگیرکرد.

کەسمان بەو کارەمان نەدەزانی جگە لەوەی حوسەین ئامادەی ئێوارە کۆری هەفتانە نەدەبو. ئەشکەنجەیەکی زۆر خراپیان دابو چونکە پێیان وابو نۆکەری ئێرانە، بەوەش گەلێك ناویان لێدەرهێنابو بۆیە تاناوی زیاتری دەوت فورپ زیاتری بۆ خوی دەگرتەوە. تەنها جارێك لەناوەراستی ماوەی گرتنەکەمدا بینیمەوە کەبەتەواوەتی تێکچوبو، وەك شەن باریك و قەمور ببو، بەشەلەشەل بەدەست و قاچی کەلەپچەوەبەرەو ئاودەست دەچو. لەکاتی لێکۆلینەوەدا حوسەین ناوی براکەمی هێنابو، هەروەها بۆی گێرامەوە ئامۆزا کلۆکەی حوسەین - یشیان ناچارکردبو لەپێش چاوی براکەم و لێکۆڵەر بەقۆندەرە بکێشێ بەسەر حوسەیندا. ئایا وێنای ئەو سوکایەتی و ریسوایی و داغانیە دەکەن کەلەوجۆرە هەلومەرجەدا توشی مرۆڤ دەبێت.

حوسەین دانینا بەهەمو شتێکدا. من و براکەم و نەبیل و گەلێك کەسی دی تێوەگلاند. ئەو کەسەی لەپشتی ئۆتۆمۆبیلە لاندکرۆزەرەکە بەپاڵ کەوتنەوە پەتویەکی دابو بەخۆیدا هەر خودی حوسەینی سیخور بو. ئەو کەسانەی خەبەری لێدابون، ئەوانیش لەلای خۆیانەوە خەڵکی دییان تێوەگلاند و بەوجۆرە ...

چۆن کلافە دەزویەکی گەورە دەکرێتەوە کاتێك سەری تاڵەکەی دەدۆزرێتەوە، حوسەینیش سەری تاڵە دەزوەکە بو تالەکۆتاییدا بەهۆی ئەو کێشەیەوە (45) کەس تێوەگلاند کەهەشت کەسیانم دەناسی. لەراستیدا کاتێك خەبەریان لەحوسەین دا تەنها ئەوەندەم لەسەر وت کەدژی حزب و شۆرشە و ئەوانیش دەیانویست گوێیان لەو وشانە بێت.

لەدوای چەند مانگێك خۆی و ئامۆزاکەیان لەسێدارەدا و جەستەی هەردوکیان لەتابوتێکی لولکراو تەسلیم بەخێزانەکەیان کرایەوە. لەعراق، لەوجۆرە هەلومەرجەدا کردنەوەی تابوت بەمەبەستی شۆردن و ناشتنی مردۆکە بەپێی رێورەسم و شەریعەتی ئیسلامی بەلادان لەیاسا دادەنرێ، هەروەها رێگەنادەن هەروەك لەعراق باوە لەخۆیان بدەن و پرسەی بۆ دابنێن، بەڵکو دەبێ هەمو شتێك بەنهێنی ئەنجام بدرێ، تەنانەت پێویستە تابوتەکە بۆ شوێنێکی دیاریکراو دوور بخرێتەوە کەتایبەتە بەشوێنی خائنەکان، سەرباری ئەوەش لەسەر هەردوو لای تابوتەکە دەنوسرێت "ترسنۆك".

لەپاڵ نهێنیەکان درۆش دەکرێ، لەزیندان نوکتە لەسەر گروپی زیندانییەکان دەکرێ، ئەوانەی پێیان دەوترا " گروپی لێبوردن ". هەمو کەس دەزانێت حکومەتی عراق بەردەوام

لێبوردنی تایبەت بۆ سەربازانی هەڵهاتو دەردەکات یا ئەوانەی بۆ دەرەوەی وڵات رایانکردبو، بۆیە دەبینین هێندێك گەمژەی هەڵهاتو بەفیعلی دەکەوتنە داوی حکومەتی عراقەوە و خۆیان تەسلیم دەکردەوە، بەڵام جگەلە چەند کەسێك کە بەژمارەی پەنجەی دەست دەژمێردران، ئەوانەی لەسەر شاشەی تەلەفزیون دەردەچون ئەوا باقی زیندانەکانی دی، ئەوانەی لێبوردن دەیگرتنەوە لەگەڵ ئێمە لەزیندان بون و چاوەرێ بون لەسێدارە بدرێن.

بۆچی نەبیل حوکمی هەتا هەتایی درا ؟ لەبەرئەوەی کەسێکی لاواز و زیاد لەپێویست ناوی درکاندبو، هەروەها بڕوای پێکردبون کاتێك پێیان وتبو تازانیاری زیاتر بدات کارئاسانی زیاتری بۆ دەکرێ. بەڵام لەزیندانەکانی عراق کار بەوشێوەیە ناکرێت. چونکە حزبی بەعس قینی لەخەڵکانی لاواز دەبێتەوە، بۆیە کاتێك لاوازییان لێدەردەکەوێت زۆر بێبەزەییانە دەیانهارێت.

ئەیادی براگەورەم بە (5) ساڵ حوکمدرا لەبەرئەوەی خۆی توشکردبو بەوەی وتبوی دەیزانی حوسەین سەربازی راکردوە، بەڵام من زۆر بەسادەیی وتم ئەو دوانە رفیان لەریژیم بوە. کاتێك زانیان هیچ شتێکی دییان دەستناکەوێت، ئیتر گەیشتنە ئەوەی شتێکی دی نازانم، لەئەنجامی ئەوەشدا لێکۆڵینەوەکەم زۆر کورت و کەمئازار بو، کتومت ئەوەی سەعد پێی وتم. خوای گەورە، چەند قەرزارباری ئەو پیاوەم!.

پێشتر ئەیادی برام لەبەعسیە چەپەکان بو. برایەکی دیم کە ئەوەی ساڵانی پەنجاکان بو کەسێکی چەپگەر بو. کەسمان کاریگەری ناسیونالیزمی باوکمان لەسەر نەبو. ئەو دەمە بەعسی بون شتێکی زۆر ئاسایی بو، شیعە و سوننە پێکەوە وەك یەك دەبون بەعسی. منی برا بچوك کاتێك لەساڵانی حەفتاکاندا بالق بوم، بەعس حوکمی دەکرد. بەبۆچونی من جیاوازی لەنێوان کەسێکی بەعسی و کۆمۆنیست و ناسیونالیستی عەرەب و ئیسلامییەك نیە، هەرچەندە خەڵکانی دی پێیان وایە جیاوازی هەیە و هەریەکەیان ئایدۆلۆجیەکی تایبەت بەخۆی هەیە، ئەمەش قسەیەکی پروپوچە. سەرباری ئەو هەمو شتەی بەعس بەسەر منی هێنا، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا رقم لەئایدیایی بەعس نیە. بەعس یەکێتی عەرەب دەخوازێت. زۆرباشە. گرفتێك نیە. مرۆڤ ئازادە چۆن بیردەکاتەوە، بەڵام پێویستە لەکاتی پیادەکردنی بیروراکانی خۆیدا خەڵکانی دی ئازار نەدات. ئەمرۆ لەژیاندا تەنها ئەو شتەم دەوێت. خەڵکی عراق تامردن بەشێوەیەکی دڕندانە بڕوا بەشتەکان دەهێنن، تەنانەت مردنی خەڵکانی تریش. لەسەر بڕوای خۆیان دەمێننەوە، سەرەرای ئەو راستیەی هەموشتێك پشت بەو تەمەنە دەبەستێت کەتێیدا دەبیت بەسیاسی.

لێکۆڵەر وەك کەسێکی ئیماندار خۆی دەردەخست وبەدڵ رقی لەئەیاد دەبووەوە، ئەورقەشم کاتێك بۆ دەرکەوت کەلێکۆڵینەوەی لەگەڵ هەردوکماندا دەکرد و بەردەوام لەم قسانەی پێدەوتین

؛ " سوێند بێت بەخودا و بەموفەدەساتم، دەتانهێنمە گۆ "، لەناکاو بەشێوەیەك دەینەڕاند وەك ئەوەی بیەوێت کەوڵت بکات، پاشان هەر بەدەم هاوار کردنەوە وەك کەسێکی کەللەیی دەیکێشا بەسەر مێزەکەیدا. کاتێك پاسەوانەکان گوێیان لەدەنگی دەبو گوروژمیان دەهێنا، چونکە ئەوانیش بەقەدەر ئێمە لێی دەترسان. لێکۆڵەر بەدەنگە ترسناکەکەی دەستەلاتێکی مەزنی دەسەپاند و فرمانی دەدا لەئەیاد بدەن (بەدەستی خۆی جارێك تا دووجار تێی هەڵدا)، ئەوانیش بەشەق و مشتەکۆڵە دەکەوتنە گیانی براکەم. پاسەوانەکان بۆ ئەوەی لەسەرۆکەکەیان بچن دەبون بەئاژەڵێکی دڕندە و هەمو جەستەیان دەبو بەحەز و ئارەزو و غیرەت بۆ ئەوەی رازی بکەن. ئنجا لەناکاو فرمانی دەدا ؛ " وازی لێی بهێنن و بچنە دەرەوە " ئەوانیش سوك و ریسوا بلاوەیان لێدەکرد، سەرلەنوێ دەبووە بەکەسێکی دی و دڵسۆزی بەرامبەرت دەنواند و تۆش هەستت بەخۆشەویستیەکی راستەقینە دەکرد. بەراستی پیاوێکی زۆر سەیرو نامۆ بو.

تۆ رقت لەتوندوتیژییەکەی دەبێتەوە، چونکە دەزانی لاوازییەکەت دەقۆزێتەوە تا گەمەت پێبکات، بەلام لەکاتی لێکۆڵینەوەدا هەست دەکەیت ئەو دەتوانێ میهرەبانیش بێت، بۆیە کاروئەرکی تۆیە بەرەو ئەو میهرەبانیەی بەریت. سەرەرای ئەوەی رەفتار نامۆ بو، کەچی لەپیشەکەیدا کەسێکی بەتوانا بو. لەرێگەی (45) کەسەوە بابەتەکەی تاوتوێ دەکرد، ئەویش بەتاوتوێکردنی زانیارییەکان و لێکۆڵینەوەی چەندین بارەی لەگەڵ گیراوە جیاوازەکاندا، بۆ ئەوەی لەکۆتاییدا راپۆرتێکی تێروتەسەل لەسەر بابەتەکەی پێشکەش بکات و هەمو جومگە و رەگەزەکانی پێکەوە گرێ بدات تا لەسەر رۆشنایی ئەو راپۆرتە حوکمی خۆیان بدەن. ئایا دەگەیشتە ئەو ئەنجامەی کە حوسەین حەڵبوس جگەلە خوێرییەك هیچی دی نیە ؟ ئەو هەوڵ و کۆششەی بۆ گرتن و لێکۆڵینەوەی (45) کەس دەدرا کارێکی پوچ و بێسود نەبو، چونکە لێکۆڵینەوە لەعراقدا بەتەنها بریتی نیە لەو زانیاریانەی چەتەکان بەکێبڵ و شەق بەدەستی دەهێنن[8]. بەڵکو مەسەلەیەکی بسیکۆلۆجی و گەمەیەکی شانۆگەرییە کە هەمو کەس گەمەی تیادەکات و رۆڵی تیا دەبینیٚ.

بەشی خۆم زللە و شەق و مشتەکۆڵەیان تێسرەواندم، بەلام ناتوانم بەوشتانە بلێم ئەشکەنجەدان، چونکە ئەشکەنجەدانی راستەقینە لەنیوە شەودا دەست پێدەکات. بەتەواوەتی کاتی ئەشکەنجەدانم بۆ دیارینەکرێت، بەلام شەوانە گوێم لەهاتوهاوار دەبو. براکەم باسی ژورێکی تایبەتی بۆ کردم کەلەزیندانی ئاسایی گەورەتربوە، و حەبل لەبنمیچەکەیەوە شۆربۆتەوە. نەکەس منی سەربەرەوخوار هەڵواسی و نەبەئامێری زۆر سەیر دارکاری کرام، بەلام شەوێکیان

لەترسان لەدەنگی کردنەوەی یەك لەدوای دەرگا ئاسنەکان خەبەرم بووە و بەدزییەوە تەماشای دالانەکەم کرد و چوار کەسم بینی پیاوێکی تازە زیندانیان لەتۆی بیجامەیەکەدا گرتبو، وەك بەران سەریان دەکێشا بەدەرگای زیندانەکەدا. لەو ساتەوە ئەو پیاوە لەریزی بزروەکانی دونیابو. ئەو (42) رۆژەی لەزیندان بوم شتێکی ئەوتۆ نیە ئەگەر لەگەڵ ئەشکەنجەدانی ئەو پیاوەدا بەراورد بکرێ.

سەرباری ئەوەش پێویستە یادەوەرییەکانی ئەو رۆژانەتان بۆ بگێڕمەوە. چونکە دەمەوێت هەم بزانن و هەم ئەو بەسەرهاتانەی بۆتان دەگێرمەوە باوەری پێبکەن. حەز دەکەم هەمو کەس بزانێت ئەوەی لەناخمدا بو وەك پۆلا گری گرتبو. لەراستیدا کەس نازانێت قسەلەسەر چی دەکەم. ئەو عراقیانەی ماوەیەك لەرۆژئاوا دەژین ئەوەندە ناسك دەبنەوە تەنانەت ناتوانن لەسەر شاشەی تەلەفزیونیش تەماشای ئەو دیمەنانە بکەن. هەروەها دەمبینی چۆن روویان لەو عراقیانە وەردەگێرا کەلەکاتی راپەڕیندا کۆپتەرەکانی سەدام بریندارى کردبون و برینە قوڵ و دەمکراوەکانیان لەسەر شاشەی تەلەفزیون پێشاندەدا، بۆیە لەو کاتەی ئەوان قێزیان لەوێنەکان دەکردەوە و رووی خۆیان لێیوەردەگێرا، من لەناخەوە لەقیندا دەکولام. ئەگەر نەتوانن تەماشای ئەو وێنانە بکەن، ئیتر چۆن هەست بەمەینەتی عراقیەکان دەکەن؟ رەنگە من کەسێکی نائاساییم، ئەمەیان خۆشم نایزانم.

لەزیندان بانگدان تاکە رێگەی پەیوەندیکردن بو بەدونیای دەرەوە. رۆژی دووجار گوێمان لەبانگ دەبو : جارێك بەزاراوەی سوننە و جارێکی دی بەزاراوەی شیعە. زیندانیەکان لەسەر دیواری ژوری زیندانەکان پەیوەندیان بەخوداوەندەوە دەکرد یا دەردەدڵی خۆیان دەنوسی. لەوانەیە بپرسیت ؛ بەچی دەیاننوسی ؟ بەو پێنوسە رەشەی بۆ دانپیانان بەسەریانا دابەشدەکرا. ئەم وشانەیان دەنوسی " ئەی خوداوەند " یا " یاعەلی، یاحوسەین رزگارم بکە " یا " فلانە رۆژ لەسێدارە دەدرێم، ئەو کەسەی ئەم نوسراوە دەخوێنێتەوە تکای لێدەکەم خێزانەکەم ئاگادار بکاتەوە".

لەزیندان زۆر گریام. پاسەوانێکی کورە سۆزانی رقێکی زۆری لەبراکەم هەلگرتبو. رۆژێکیان بەبیانوی ئەوەی قاپەکەی خۆی جوان نەشۆردوە، روبەروی دیوارەکە رایگرت و کەوتنەدارکاری کردنی. بەبێ ئەوەی بیبینم گوێم لەهاتوهاواری دەبو. سەرم دەکێشا بەدیوارەکەدا، بەلام زیندانیەکانی هاورێم دووریان خستەمەوە. بەدرێژایی ئەو رۆژە هەر دەگریام و لەسوچێکی ژورەکە هەڵتروشکابوم و هەنسکم دەدا.

جارێکیـان ئـەو دووپاسـەوانەی خۆیـان فێـری زمـانی ئینگلیـزی دەکـرد خـستمیانە گریـان. یەکێکیان سـەیری کتێبەکـەی دەسـتی کـرد و لەبرادەرەکـەی پرسـی ؛ مانـای سـکوڵ (قوتابخانـە) چیە. برادەرەکەی وەڵامی دایەوە " نازانم ". منـیش کەچـەند کاتـژمێرێك بـو بەچاوبەسـتراوەیی لەوێ بوم و گـوێم لەقسەکانیان بـو. لـەناکاو یـەکێکیان وتـی : "بۆچـی لـەم خوێرییـە نەپرسـین، لەخوێنەوار دەچێت". منیش مانای وشەکەم پێ وتن. پاسەوانەکە بەروومدا هەڵشاخا ؛ "تۆ، ئایا بەراستی ئەندازیاری؟" بەبەڵێ وەڵامم دایـەوە و ئـەویش پێـی وتم :"عـەمرت نـەمێنێ، گەمـژە". وەڵامم دایەوە : "بەڵێ گەورەم، من گەمژەم".

ئەو وشانە لـەو شـەق و شـەپازلانەی لەسـەری راهاتبوم زیـاتر کاریـان تێـدەکردم. لەپرێکدا نەفسی خۆم لەلا خۆشەویست بو. پاسـەوانەکە بـیری خـستمەوە کـەمن ئەنـدازیار و خوێنـدەوارم، چونکە لەوجۆرە شوێنانەدا دونیای دەرەوەت لەبیردەچێتەوە. بۆچـی ؟ تـەنها لەبەرئـەوەی مانـای وشـەیەکی ئینگلیـزیم لێکدایـەوە. سـەرەرای ئـەوەش ئـەوەتا مـن بەچاوبەسـتراوەیی بەرامبـەر بەدیوارەکە هەڵتروشکاوم و چاوەروانی شـەپازلەیەکی دی دەکـەم. بەدبـەخت و بـەزەیم بەخۆمـدا دەهاتەوە، بۆیە دەستم کرد بەگریان. پێشتر بەوشێوەیە نـەگریابوم. بـە کەسـێکی لاوازم مـەزانن، چونکە زۆربەی زیندانیەکان بەردەوام دەگریان. یەکێك لەهاورێ زیندانیەکانم بەبێ هیچ هۆیـەك دەستی دەکرد بەگریان و ئنجا بەهەردوو دەست دەیکێشا بەسەری خۆیـدا. پاسـەوانەکان هەمیـشە دڵەراوکێی ئەوەیان هەبو یەکێك لەزیندانیـەکان کـارێکی خۆکـوژی بکـات. باوەرناکـەیت چ هـەڵا و ژاوەژاوێك رویدەدا کاتێك یەکێکیان گوێزانێکی ریش تاشینی وندەکرد.

لەپاڵ بەزەیی بەخۆهاتنەوە رقیش هەبو. کاتێك لەزیندان بـوم هەسـتم دەکـرد هـەمو کـەس بەدایکیشمەوە منیان لەبیرکردوە، بۆیە لەدوای ئازادبونم کـەبۆم گێرایـەوە دەسـتی کـرد بـەگریان. لـەجیاتی ئـەوەی قـین لەسـەدام هـەڵبگرم، قیـنم لەهـەمو کەسـێك دەبـووە کـەژیانی بەخۆشـی بەسـەردەبرد و منـیش لەزینـدان دادەڕزام، چـونکە هەسـتم دەکـرد خـەڵکی لـەتێوەگلانم بەرپرسیارن، بۆیە بەمافی خۆم دەزانی رقم لێیان بێتەوە. نازانم بۆچی گلـەییم لەکۆمـەڵ دەکـرد، بەڵام بەوجۆرە هەستم دەکرد، ئەوەش راستیەکی حاشاهەڵنەگر بو.

پیـاوانی ئیـستخبارات لەخۆپەرسـتی مـرۆڤ تێدەگەیـشتن ـ بۆیـە زۆر بـەوردی کاریـان لەسـەر قەبەکردنی قین هەڵگرتن لەخەڵکانی بێتاوانی خۆت ئاسا دەکـرد بـۆ ئـەوەی سەرشـۆر و ریـسوات بکـەن. پاسـەوانەکان بـەدەمامك و دەستکێشەوە یالەدالانەکـە هاتوچۆیان دەکـرد یـا لەرێرەوەکـە دادەنیـشتن. نەخۆشـی گـەرِی و چـەندین نەخۆشـی دی لـەناو زیندانیـەکان بلاوبـووە.دیمـەنێکی

www.dengekan.com

چەند کاریگەرە پیاوێکی نیوەرووت دەستەوئەژنۆ بەرامبەر پاسەوانێکی پۆشتە وپەرداخ بکەوێت بۆ ئەوەی دارکاری بکات. جارناجارێك زیندانیەك بەهۆی نەخۆشییەکەوە گیانی لەدەست دەدا، بۆیە پاسەوانەکان دەمامك و دەستکێشیان لەدەست دەکرد تابەشێوەیەکی نمونەیی کارەکانیان ئەنجام بدەن. پاسەوانەکان باریك و زەردەڵەی سیلاوی بون، چونکە ئەوەندە لەو جێگەیە کاریان کردبو ژیانیان بۆگەنی کردبو.

منیش توشی گەڕی بوم، بۆیە ئەوەندە خۆم هەڵدەکڕاند تا خوێنم لەجەستەم دەهێنا. کاتێك لەزیندان بوم ناوی ئەو نەخۆشییەم نەدەزانی. زیندان پڕ ئەسپێ بو. پاسەوانەکان بەهیچ شێوەیەك حەزیان نەدەکرد زیندانیەکان دەستیان تێوەبدەن، کەچی جارێکیان پاسەوانێك داوای لەزیندانیەك کرد بنباڵ و توکەبەری بۆ بتاشێت. ئایا دەزانن ئەمە چ سوکایەتی پێکردنێك بو ؟ هەست بەریسوایی خۆت دەکەیت و قینت لەخۆت دەبێتەوە. بەدڵنیاییەوە ئەوانیش ئەوەیان گەرەك بو.

کاتێك ویستیان سەرم بتاشن وەك سەگ لەسەرچوارپەل لەزیندان دەریان هێنام و داوایان لێکردم سەربخەمە نێوان هەردوو قاچی ئەو پاسەوانەی بەئامێرێکی سەرتاشینی کارەباییەوە لەسەر کورسییەك دانیشتبو. بەدرێژایی ئەو ماوەیە پێم وابو لەسێدارە دەدرێم. کاتێك براکەم بەنیوەکەچەڵی دیمی بەدرێژایی ئەو رۆژە ژیر نەدەبووە، ئیتر هیوای بەئازادکردنی خۆی نەما و بەهیوای بەربونی من بو. بەڵام کاتێك گەڕی زۆر تەشەنەی سەند رێوشوێنی تازەیان بۆ خۆشتن و سەرتاشین گرتەبەر. پاسەوانەکان بەکۆنە گوێزان ریشیان دەتاشین، بۆیە هەمو دەموچاومان پڕ لەشوخت و قەڵبە بو.

زۆرجاران لەرێگەی ئەو زیندانیە شێتۆکانەی یاوەری پاسەوانەکانیان دەکرد، خواردنەکەیان فڕێ دەدایە ژورەوە، چونکە زیندان پڕبو لەخەڵکی کەودەن و شێت. بەبیستنی دەنگی کردنەوەی دەرگاکە دەبوایە چوار چنگۆڵە بەشێوازی چونە سەرئاو ئامادەبیت و پەلاماری خواردنی بەردەرگاکە بدەیت و پێش ئەوەی شەقێکت بەرکەوێت بەزووترین کات خواردنەکە بهێنیتە ژورەوە و لەکاتی خواردنیشیدا پاسەوانەکان بەردەوام سەیریان دەکردی و ئەگەر خواردنت نەخواردایە بەزۆر دەرخواردیان دەدایت.

زیندانیە شێتۆکەکان لەپێش پاسەوانەکانەوە دەرۆیشتن و نان و شۆربای نیسك یا هەرشلەیەکی دییان دابەشدەکرد و پاسەوانەکانیش بەکێبڵەکانی دەستیانەوە بەلووت بەرزی لەپشتیانەوە دەرۆیشتن. بەیانیان هێلکەیەکی کوڵاو وپارچە سەمونێکیان لەپەنجەرە ئاسنەکەی

سەر دەرگاکەوە فڕێ دەدایە ژورەوە و ئێمەش هەربەئاسمانەوە پڕمان پیا دەکرد بۆ ئەوەی نەکەوێتە سەر عەرزەکە.

هەموو پاسەوانەکان وەك ئەو پاسەوانە نەبون کە براکەمی ئەشکەنجە دەدا. یەکێك لەو پاسەوانانەی بەرپرسی نۆرەیەکی دەست بەئاوگەیاندن بو، کاتێك دەمویست بەدزییەوە تەماشای زیندانی براکەم بکەم، دەستی گرتم و لێی پرسیم : "منەی چی دەکەیت ؟" لەترسان وەڵامم نەدایەوە بۆ ئەوەی بەخراپی راڤەی نەکات. لەراستیدا پاسەوانەکان نەیاندەزانی ئەیاد برای منە، بەڵام ئەو پاسەوانە زۆر بەمیهرەبانی قسەی دەکرد. "عومەر تۆ کورێکی باشی و دەمەوێت هاوکاریت بکەم". وەڵامم دایەوە :"منەی براکەم دەکەم". هەر ئەو شەوە زۆر بەوریایی دەرگاکەی لێم کردەوە. سەرەتا کەبەرەو زیندانەکەی ئەیادی برام دەرۆیشتین لەبەر ترسناکی کارەکەی زۆر شڵەژابو، منیش لەخۆشیدا زۆر هەڵچوبوم، چونکە هەرگیز بیرم لەوە نەدەکردەوە کەسێك هەبێت کارێکی لەوجۆرەم لەتەکدا بکات. ئەگەر رێگەی پێم بدایە بەوپەری خۆشحاڵییەوە پێڵاوەکانیم ماچدەکرد.

هەر کەچاوم بەو پیاوە کەوت هەستم کرد کەسێکی جیاوازە، چونکە وردبینی لەچاوانیدا دەبینرا. کەمێك چوە دواوە بۆ ئەوەی رێگەم پێبدات بەتەنها لەگەڵ براکەم بمێنمەوە.لەپەنجەرە ئاسنە بچکۆلانەکەی سەردەرگای زیندانەکە دەستی ئەیادم گرت و کەوتمە ماچکردنی. هەردوکمان بەبێدەنگی دەستی یەکترمان ماچدەکرد. لەکۆتاییدا بەپاسەوانەکەم وت : " گەورەم بمگێرەوە چونکە ناتوانم خۆم رابگرم ". پێی خۆش بو براکەم بینی. لەناکاو بەعەفەوێتی خۆی پێی وتم : "ئەمە کارێکی سوکە و تەنها سەگ ئەم کارە دەکات، منیش سەگم". دەترسام یەکێك گوێی لێبێت و سەرزەنشتی من بکات.

هەروەك پێشتر باسم کرد خەبەرم لەپیاوێکی دی دابو، کەسێك بو زۆر لەحوسەین حەڵبوس جیاواز بو. بەڵام ئایا دەمویست خۆم لەباسکردنی ئەم مەسەلەیە بدزمەوە؟ لەوانەیە.

ئێمە گروپێك بوین پێکەوە کۆدەبوینەوە و پێکەوە رامانەبوارد. زۆرمان دەخواردەوە و عودمان دەژەنی و قسەمان دەکرد و داهێنمانمان لەگۆرانیەکان دەکرد. گروپەکەمان پێکهاتبو لەمن و حوسەین و نەبیل و براکەم و چەند کەسێکی دی. لەو کۆروکۆبونەوەدا خواردنەوە رۆڵێکی گرنگی لەپڕانی زمانمان هەبو. خەڵکی عێراق بێتامانە دەخۆنەوە، بەتایبەتی سەربازان لەماوەی شەڕی عراق ـ ئێران دا زۆربەی وەختی پشووکانیان بەخواردنەوە بەسەر برد، چونکە زۆربەیان گرفتی خێزانی و سێکسیان هەبو. لاوازی سێکسی و سستی جووت بونی سێکسی زۆر

بەربڵاوبو. لەکاتی دانیشتنەکاندا قسەمان لەسەر ئەو بابەتانە دەکرد و بەسەرهاتەکانیش یا زۆر خەمۆکی بون یا زۆر پێکەنیناوی بون. پیاوان بەمەبەستی خۆدزینەوە لەگرفتەکانیان کحولیان دەخواردەوە. لەدانیشتەکانی شەوانەدا زۆرمان دەخواردەوە، چونکە مەبەستی سەرەکیمان کات بەسەربردن و لەبیرکردنی ژیانی رۆژانە بو.

حەتمەن قسەمان لەسەر سیاسەتیش دەکرد، چونکە بواری خۆدزینەوەی تیانەبو. مەبەستم لەسیاسەت چی بو ؟ گۆڕینەوەی هەواڵ و پروپاگەندە بو. ریسواکردن باشترین بابەتمان بو. "ئایا دوا هەواڵت بیستوە؟، دەبوایە سەدام بۆ فلانە شوێن برۆشتایە، بەلام هاوشێوەکەی ناردبو، ئەو گێلەپیاوەش وەزعەکەی شێواندوە.. ها ها ! ئایا شتێکی پێکەنیناوی نیە؟". ئەوجۆرە قسانەمان دەکرد و جارناجارێکیش گفتوگۆی جیدیمان لەسەر بابەتێك دەکرد و باسی جوانی ژیانی بێ دیکتاتۆرییەتمان دەکرد. پێویستە بوار بەخەڵکی شایستە بدرێت بۆ ئەوەی شوێنی شایستە بگرێت. بەو شێوەیە بیرمان دەکردەوە. سوپا سەرچاوەیەکی لەبننەهاتوی ئەو نوکتانە بو. عراقیەکان پێیان خۆش بو ئەو دەزگایە نەمێنێ و بێزاری لەو دەزگایە گەیشتبوە ئاستی رق لێبونەوە، بۆیە دەبینین ئەو گەنجانەی لەسالانی هەشتاکاندا لەخزمەتدابون حەز بەبیستنی وشەی سوپا ناکەن. سوپا چ سودێکی بۆ نیشتمان هەبوە ؟ تەنانەت شۆرشی 1941 ـ یش کەباوکم بەشداری تیاکردوە و سوپای عراق زۆر شانازی پێوە دەکات، ئەڵمانیای نازی پشتگیری لێدەکرد.

ئەیادی برام هاورێیەکی تەمەن چڵ سالانی بەناوی " عەلی ئەلناسری " یەوە هەبو کە روح و گیانی چاوپێکەوتنەکانمان بو. عەلی بەردەوام خەڵکی تازەی بۆ دانیشتنەکان دەهێناو هەمیشە هانی ئەو خەڵکانەی دەدا کەخۆیان لەخزمەتی سەربازی دەدزییەوە هەناسەیەك لەسەر داغان بونی خۆیان بدەن، بەلام کاتێك تەنها ئەویان نەگرت گومانم لێی پەیداکرد و پێم وابو خەبەری لێمان داوە کەچی لەدوای چەند رۆژێك ئەویشیان گرت. بەگرتنی عەلی لێکۆلینەوە لەگەڵ منیش بەشێوەیەکی دراماتیکی کەمبووە. کەسمان ئاگادار نەبوین لەو ماوەیە چ بەسەر حوسەین حەڵبوس دا هاتوە و کەسیش نەیدەزانی ئەو خەبەری لێمان داوە.

کەس زانیاری تەواوی لەسەر عەلی نەبو. عەلی کۆنە شیوعییەکی ئالۆز و مێژوویەکی سیاسی دورودرێژی هەبو. لەرێگەی براکەمەوە ئاشنایەتیم لەگەلدا پەیداکرد. عەلی لەسەرەتای هەشتاکان و لەوپەری بەهێزی ئیسلامیەکاندا فیشەکێك بەرنێوچەوانی کەوتبو. فیشەکەکە بەشێکی لەکەللەسەری بردبو، خەریك بو دەمرد، بۆیە کەچاوم پێکەوت دەستمی خستەسەر چاڵی ژێرپێستی شوێنی فیشەکەکە. کاتێك بەسەیارە رەسمیەکەی لەجۆری لاندکرۆزەری سپی

دەگەڕایەوە بۆماڵەوە لەئەلسەوورە (الثورة) تەقەیان لێکردبو، بەپێی وتەی رەسمی چەکدارەکانی حزبی دەعوەی ئیسلامی بەهۆی ئاژوتنی ئۆتۆمۆبێلێکی لەوجۆرە هەوڵی کوشتنیان داوە، چونکە پێیان وابوە بەکرێگیراوی ئیستخباراتە. جارێکیان لێم پرسی : " ئایا راستە حزبی دەعوە تەقەیان لێت کردوە ؟ "، هیچی نەوت ، تەنها بزەیەکی کرد وەك ئەوەی بڵێت مەسەلەکە زۆر لەوە ئاڵۆزترە. بەگشتی خەڵکی عێراق لەسەر رونکردنەوەی مەسەلە هەستیارەکان پێداناگرن. ئەمەش مەسەلەکە نادیارتر دەکات، بەڵام واتەواتی ئەوە هەبو کەخودی سەدام لەنەخۆشخانە پەیوەندی پێوەکردوە و تێچونی چارەسەرکردنی بۆ ئەڵمانیا لەئەستۆگرتوە، چونکە عەلی پێش ئەوەی تەقەی لێبکرێت لەدەرەوەی وڵات فەرمانبەرێکی باڵیوزخانەی عێراق بوە، پاشان نوسینگەی هێنان و هاوردنی دامەزراند. ئەوجۆرە کارە لەعێراقدا بەئیمتیاز دادەنرێ لەبەر ئەوەی رێگە بەکەس نادرێت ئەو کارە بکات. شەریکەکەی عەلی ئەفسەرێکی پایەبڵندی موخابەرات بو.

عەلی هیچ چالاکییەکی سیاسی نەبو، یا بەلایەنی کەمەوە من پێم وابو دەستی لەچالاکی سیاسی هەڵگرتوە، بەڵام وەك هەرخوێنەوارێکی عێراق حکومەتی رەخنە دەکرد. عەلی روناکبیرو ستراتیژێکی لێهاتوبو، هەروەها وەستایانە دانیشتنەکانی گەرم دەکرد.

لەدوای گرتنەکەمان دایکم و براژنەکەم ماوەی سێ رۆژ لەبەردەرگا مابونەوە. کاتێك عەلی لەدوای گرتنەکەمان سەردانی ماڵەوەی کردبو دایکم هەمو شتێکی بۆ گێرابووە. دایکم دەڵێت کەبۆمان گێڕایەوە دەستیکرد بەپێکەنین و، وتی :" کەواتە نۆرەی منیش دێت، باشتر وایە خۆم ئامادەبکەم". جارێکیان بۆی گێڕامەوە چۆن لەکاتی تاقیکردنەوەی بەکالۆریا پۆلیس لەدەرەوە چاوەروانی کردوە و لەدوای تەواوبونی تاقیکردنەوەکە قەڵەمەکەیان لەدەست سەندوە و زیندانیان کردوە.

لەدوای ئەوەی بەگرتنمانی زانی بەمەبەستی نوێژکردن سەردانی نەجەف و کەربەلای کرد، ئنجا گەڕایەوە بۆ بەغدا چونکە دەیزانی رزگاری نابێت. لە (70) کیلومەتری نێوان بەغدا و فەلوجە حەوت بازگە هەبو یا ئەگەر خۆی لەماڵێك بشارێتەوە، ئەوا هەمو ئەندامانی ماڵەکەش بەقەدەر خۆی ئەشکەنجە دەدران، بەڵام عەلی لەو کەسانە نەبو برادەرەکانی خۆی توشی چەرمەسەری بکات. عێراق زیندانێکی گەورەتر بو، بۆیە گەڕایەوە ماڵەوە و ریشی تاشی و دیزداشەیەکی لەبەرکرد و دەستی کرد بەخواردنەوە. عەلی پیاوێکی زۆر هێمن و جیاواز بو، مێشکێکی گەورەی هەبو. هەربەو شێوەیەش لەماڵەوە گرتیان.

عەلیان بەچاوبەستراوەیی بۆ ژورەبچکۆلانەکەی لێکۆڵینەوە هێنا. لێکۆڵەر لەپشتی مێزەکەی خۆی دانیشتبو. داوایان لێکرد بەخۆی و دیزداشە پاکەکەیەوە لەسەر زەوی هەڵتروشکێت و بەمن و ئەیادیشیان وتبو بەبێدەنگی لەسوچێکدا راوەستین.

" ئایا تائێستاش هەر کۆمۆنیستی ؟ "

عەلی بەنەرێ وەڵامی دایەوە. دوو پیاوە شیعەکە بەزاراوەی باشور قسەیان دەکرد، ئیتر گەیشتمە ئەو باوەرەی کەمامەڵەیەکی تایبەت لەگەڵ عەلی دەکەن، وەك ئەوەی لێکۆڵەر پێی وابو عەلی کلیلی کێشەکەیە.

"دەمەویت هەمو شتێك لەسەر پەیکەری رێکخستنەکەتان بزانم، کێ سەرۆکی رێکخستنەکەتانە؟".

عەلی پشتی راست و سەری بەرز راگرتبو وەك ئەوەی لەژێر پەرۆکەیەوە شت ببینێ و زۆر بەئاسانی قسەیدەکرد و هیچ نیشانەیەکی ترسی پێوەدیار نەبو، کەچی من لەترسان وەك شەقشەقە هەڵدەلەرزیم.

لەناکاو عەلی وتی : " جگەرەیەکم بدەنێ "، لەزینداندا جگەرە شتێکی زۆر گرنگە، بۆیە کاتێك جگەرەیەکت پێدەدەن ئیتر ئەو رۆژەت زۆر مەزن دەبێت، لێکۆڵەر جگەرەیەکی خستە دەمییەوە بۆی داگیرساند.

لێکۆڵەر بەدەنگێك کەتورەبونی لێدەباری : " جگەرەمان پێدایت، حەز لەشتی دی دەکەیت ؟".

" کەمێك ئاو "

یەکەمجار بو لێکۆڵەر ببینم بەزۆر کۆنترۆڵی خۆی بکات. عەلی دەماری گرتبو، بەڵام داوای لەپاسەوانەکە کرد کەمێك ئاویشی بۆ بهێنێت.

" قسەت بەحکومەت وتوە ".

" هیچ پەیوەندییەکمان بەسیاسەتەوە نیە، من کەسێکم حەز بەرابواردن و گوزەراندنی کات دەکەم ".

هێندە بەپێکەنیناوی و بوێرانە قسەی دەکرد تەنانەت منی زراوتۆقیویش خەریك بو قاقالێبدەم. عەلی کەسێکی زۆر هێمن و لەسەرخۆبو وەك ئەوەی رۆژانە ئەو کارە بکات، بەڵام لێکۆڵەر بەتەواوەتی عەقڵی لەدەست داو لەسەر کورسییەکەی هەستاو بەشەقێکی سەرسنگ خستیە سەر عەرزەکە.

عەلی بەشی خۆی جنێو و شەپازلە و پاڵنان و هەڕەشەو گورەشەی لێکرا، بەڵام بەگشتی مامەڵەیەکی باشیان لەگەڵ کرد و هیچیان پێنەدرکاند. لەکۆتاییدا داوایان لێکرد پەرۆکەی سەرچاوی لابەرێت و تەماشایەکی لای ئێمە بکات :"ئەو دوو پیاوە خەبەریان لێت داوە".

مەسەلەکەی زۆر بەهێمنی وەرگرت و برادەربونمانی پشت راستکردەوە و سەرلەنوێ نکۆڵی لەهەمو شتێك کردەوە، بەڵام چاوەکانی ئاگری لێدەباری. هەرگیز عەلی خەبەری لەمن و لەکەسی دی نەدابو. دواتر بۆم دەرکەوت عەلی لەلای لێکۆڵەر ستایشی کردبوم، هەروەها ئامادەبونی منیشی لەودانیشتنانە رەتکردبووە کەقسەی تیابەحکومەت دەدرا. بەبێهودە هەوڵمدەدا لەزیندان سەردانی بکەم، چونکە ئەویش وەك ئەیادی برام بە (5) ساڵ زیندانی حوکم درابو، بەڵام ئەفسەرەکەی شەریکی نەیهێشت ساڵێکی تیابێت ئازادی کرد.

سەبارەت بەمن عەلی کەسێکی ئاڵۆز بو. نازانم بۆچی زیاد لەپێویست رێزم لێدەگرت.

پاسەوانەکان لە (42) رۆژی گرتنمدا پێنج کەسیان کردینە ژورێکەوە، چاوبەستەکانیان لابرد و یەکێکیان وتی :" ئازاد دەکرێن "، هەر پێنجمان وەك ئەوەی لەپرسەبین یەکسەر دەستمان کرد بەگریان، پاشان کەوتینە پیرۆزبایی و یەکتری ماچکردن.

دواتر پاسەوانەکە بۆ ژورێکی دی بردین کەجلوبەرگێکی زۆر لەناوەراستیدا وەك گرد لەسەر یەك کەڵەکە کرابو. لەنێو جلەکاندا پانتۆڵێکی دڕاو و کراسێکی بێ قۆپچە و نەعلێکی شڕم هەڵگرت کە رەنگە خاوەنەکەی تازە لەسێدارە درابێت، کەس نازانێت. ئەو موستیلە و زنجیرەی رۆژی گرتنەکەم لێیان سەندبوم بەرەسمی بۆیان گێڕامەوە.

ئنجا هەر بەپێوە وتارێکیان بۆ هەر پێنجمان خوێندەوە. پیاوەکانی حکومەت بزەیان لەسەر لێو بو. کاتێك پانتۆڵێکی دەڵب و کراسێکی بێ قۆپچەم بەدەستەوە گرتبو، یەکێك لەپیاوەکانی حکومەت لەوە دەچو پلەیەکی بەرزی هەبێت پێی وتین ؛ ئەگەر لێیان پرسین لەکوێ بون، بڵێن ئیجازەبوین، هەروەها وتی ؛ ئەگەر لێیان پرسین جەمال و محەمەد و عەدنان ـ تان دیوە، بەنەرێ وەڵام بدەنەوە. یەکێك لەو پێنج کەسەی کە من نەمدەناسی بەوپەری داماوی و زەبونییەوە لێی پرسی : " گەورەم، من فەرمانبەری حکومەتم، ئایا دائیرەکەم پێویستی بەوەرەقەیەك نیە ؟.. ئەو بزە و خەندانە بهێننەوە پێش چاوی خۆتان کاتێك پرسیارێکی بێ بقە دەکرێ. هەمو شتەکان گۆڕان. وتیان پێویست بەوەرەقە ناکات و مشوری هەمو شتێکمان خواردوە. ئێستا پێویستە بچنەوە سەر ئیشوکارەکەتان وەك ئەوەی هیچ رووینەدابێت.

پاشان پاسەوانەکان یەك لەدوای یەك تەوقەیان لەگەڵماندا کرد. یەکێکیان وتی : " هیوادارین بێزارمان نەکردبن یا ئازارمان پێتان نەگەیاندبێت ؟ ". بەتایبەتی سەرۆکی پاسەوانەکان کەقاتێکی کەشخەی سوری لەبەرکردبو، مەسەلەکەی زۆر بەجیدی وەرگرتبو وەك ئەوەی برادەری خۆی گەشت بکات باوەشی پیادەکردین. منیش هێزم دایە بەرخۆم و بەیەکێك لەپاسەوانەکانم وت ؛ دەتوانم براکەم ببینم. رازی بو، بەڵام بەو مەرجەی قسەی لەتەکدا نەکەم.

کاتێك ئەیادم بینی هاتمە جۆش. پاسەوانەکە رێگەی پێدام بچمە ژورەوە. کەچومە ژورەوە ئەیاد کەوتە دەست ماچکردنم. بەچرپە پێم وت بەرەڵا دەکرێم. هەردوکمان دەستمان کرد بەگریان، ئنجا ئەیاد وەك پیاوێکی داروخاو لەپاسەوانەکە دەپاڕایەوە : " گەورەم، گەورەم، من چیم کردوە تالێرەدا بمێنمەوە؟". بەڵام کاتێك بەجێمهێشت هەستم بەجۆرە تاوانێك دەکرد کەوەسف ناکرێت. بەراستی ئەیاد زۆر لاواز ببو، چونکە ئازاریان دابو. هەستم دەکرد براکەم لەلێواری هەرەسهێنانە.

پاشان سەرلەنوێ چاوییان بەستینەوە. سواری ئۆتۆمۆبیلیکی لاندکرۆزەریان کردین بۆ ئەوەی نەزانین بۆ کوێ دەچین و سەریان خستینە نێوان قاچمانەوە. لەدوای ئەوەی سەیارەکە نیوکیلۆمەتر زیاتر نەرۆیشت لەپڕ پێیان وتین : "چاوتان بکەنەوە". تا ئەو رۆژەی دەمرم ئەو ساتەم بیرناچێتەوە کە هەمومان پێکەوە وتمان "هەتاو ! هەتاو !". ئەو پاسەوانەی لەپێشەوە دانیشتبو وتی :"چی بوە، شتەکە گەورە مەکەنەوە". هەتاوێکی زۆر روناك و بەتیشك بو. ماوەی (42) رۆژ بو هەتاوم نەدیبو.

لەنزیك نەخۆشخانەی کازیمیە، بەرامبەر نزیکترین شوێنی وەستانی تاکسی دایانبەزاندین. سەرۆکی پاسەوانەکان کەلەزینداندن هەمومانی ماچکردبو، لێی پرسین " پێویستیتان بەپارە هەیە ؟ "، وەڵامم دایەوە : " نەخێر، گەورەم "، هەرچەندە دەیشیزانی پارەمان پێنیە، کەچی کەسمان پارەمان لێوەرنەگرت.

ئەو تاکسیانەی راماندەگرت کاتێك شۆفیرەکانی چاویان پێمان دەکەوت یەکسەر دەرۆیشتن، لەکۆتاییدا ئۆتۆمۆبیلێکی شەخسی وەستا و سێ کەسمان سواربوین. ئۆقرەم لێهەلگیرابو، هەر دەمویست بگەمە ماڵەوە. لەرێگە چاوم بەکچێکی هاورێی رۆژانی قوتابخانە کەوت و نەیناسیمەوە. بەراکردن خۆم گەیاندە بەردەرگا، بەتایبەتی ئارەزوی بینینی دایکم دەکرد، بەڵام لەماڵەوە نەبو. برازاکەم هات بەپیرمەوە و باوەشمان بەیەکدا کرد و یەکترمان ماچدەکرد و دەگریان. لەدالآنەکەش باوکم لەسەر کورسییەك بینی و خۆمدا بەسەر دەستیا و ئەویش پەیتاپەیتا دەستی ماچدەکردم. زۆرلاواز ببو. لەدوای پێنج مانگ کۆچی دوایی کرد.

پێیان وتم دایکم ئێوارە دەگەڕێتەوە. نەدیوبدیوانە، وەك ئەوەی یەکەمجار بێت تەلەفون بەکاربهێنم پەیوەندییم بەئەسیری هاورێمەوە کرد و خوشکەکەی وەڵامی دامەوە. تەلەفونەکەی لەدەست کەوتەخوارەوە، بەڵام گوێم لەهاتوهاواریان بو. هەرچەندە حەوت ماڵێك لەسەروی ماڵی خۆمانەوە بون، بەڵام بەجلی نوستن و بەپێی پەتی گەیشتنەلام. هەموویان بەدەم گریانەوە شیرینیان دابەشدەکرد.

بەتەلەفون داوای خواردنەوەم کرد، کەچی کاتێك هێنایان تەنها ویسکی و کەمێك زەڵاتەم خوارد.

لەئاوێنە تەماشای خۆم کرد. کەچەڵ و دەموچاوشین هەڵگەڕاو سمێڵ زل بوم. لەجیاتی ئەوەی رەنگم زەرد بێت، شین هەڵگەڕابوم. چوار دەوری چاوم رەش داگەڕابو. وەك داری وشکەهەڵاتو باریك ببوم. بەبینینی خۆم توشی شۆك بوم، بۆیە بەشتنی خۆم و لەبەرکردنی جلێکی باش هەستم بەپاشایەتی دەکرد.

دایکم و یەکێك لەخوشکەکانم گەڕانەوە. چومە حەوشەی دەرەوە تابەجوانی چاوم پێی بکەوێت. سەرەتا نەیبینیم " عومەر ! دایکەکەم "، باوەری بەبەربونم نەدەکرد، لەناو گەراجەکە بورایەوە. وامزانی مرد، بۆیە بەپەلە بەرەو رووی رامکرد و کەوتمە ماچکردنی دەموچاوی. پاشان هەستایەوە و بەدەم گریان و لەرزینەوە باوەشی پیاکردم. مەحاڵ بو بەبێ لەرزین تەماشام بکات. خوشکەکەم بەو شەوە کەلەئۆتۆمۆبیلەکە دابەزی ناسیمەوە و بانگم لێی کرد. زۆر حەپەسابو چونکە زۆر گۆڕابوم : کەچەڵ و سیس و لاوازبوم، بەڵام کەناسیمییەوە ئەویش وەك دایکم هێزی لەبەر نەما و هەرهاواریدەکرد و منیش بەرەو رووی رامدەکرد : "عومەر، عومەر، ئەوە تۆی ؟ بەراستی ئەوە تۆی ؟". هەمان شت لەگەڵ براژنەکەیشم رویدا، وەك شێت لەبەین هەرسێکیان دەخولامەوە.

بۆچی ئێمەیان گرت؟ ئەم (45) کەسە چیمان کردبو تا پیاوانی موخابەرات بەو رادەیە بەمەترسیمان بزانن؟ پێشتر باسی تێوەگلانی حوسەین حەڵبوس ـ م کرد کە مەسەلەکە لەوەوە دەستی پێکرد، هەروەها باسی ئاڵۆزی و نادیاری عەلی ئەلناسری ـ یشم کرد کە روحی بزوێنەری گروپەکەمان بو. حوسەین حەلبوس و سێ کەسی دی لەسێدارە دران. یەکێك لەو سێ کەسەی لەسێدارە درا جەعفەر ـ ی برادەرم بو کە ئەوشەوە پێکەوە گیراین. جەعفەر یاریزانێکی هەڵبژاردەی تۆپی پێی عیراق بو. تاماوەیەك لەزیندان پێکەوە بوین، خاوەنی دوو ژن بو، هەردووکیانی زۆر خۆشدەویست. بەراستی سەرەك خێزان بو. شەوانە بۆ کچە چوار ساڵەکەی

دەگریا چونکە زۆر هۆگری بو. لەئازادکردنی زۆر دڵنیابو لەبەر ئەوەی بێتاوان بو. گەلێك شتی لەمێشکدا بو تاخۆی پێوە سەرقاڵ بکات و بەچوار دەورەکەی رایدەبوارد و حکومەت و سەدام حوسەین - یش دوا شتێك بو بیری لێبکاتەوە. بەڵام لەسێدارەدرا، بۆچی، نازانم، سەرتاپای مەسەلەکە بێسەروبەرەیی بو. شتەکان چونیەکی یا لۆجیکی تیانەبو.

بەهەرحاڵ جەعفەریش وەك عەلی لەئەلسەورە دادەنیشت، ئەوەش ئاماژەیەکی باش نەبو، چونکە دەوروبەری شار قەرەبالغ و مێژویەکی سیاس دورودرێژی هەبو. دەشێت هەر ئەوەش توشی کردبێت. کێ دەزانێت؟.

من و دوو کەسی دی ئازادکراین، بەڵام ئەوانی دی لەنێوان (9) مانگ و هەتاهەتایی حوکمدران. کەواتە ئێمە لەسەر چ مەسەلەیەك گیراین ؟.

لەکاتی زار وەرگرتنمدا بۆم ئاشکرا بو کە ئیستخباراتی عراق پێی وابو ئەو بەزم و رەزمی خواردنەوە و گۆرانی وتن و چەنەبازی و نوکتە گێرانەوەیە لەراستیدا کۆبونەوەی نهێنی حزبێکی نوێ بوە لەدژی حکومەت، بۆیە یەکەم پرسیار کە لێکۆڵەر لەمن و عەلی کرد : " چۆن کۆبونەوەکانتان رێکدەخست ؟ " وقسەی لەسەر کۆبونەوە نهێنیەکانی رێکخراوێکی نهێنی وەهمی دەکرد. کێشەکەیان لەسەر بەرزترین ئاستدا بەئەمنی دەوڵەتەوە گرێ دابو، بۆیە رەوانەی هۆبەی شازدەی ئیستخباراتی سەربازی کرا. لەکۆتایی لێپێچینەوەکاندا بۆیان دەرکەوت کەپەیوەندی بەحزبایەتیەوە نیە لەبەرئەوەش تەنها چوارکەسیان لەسێدارەدا وپێنج کەسیشیان ئازاد کرد.

لەعراق وشە بەکوشتت دەدا و ئێمەش تەنها وشە نەك کردار بەو دەردەی بردین. ژنێك دەناسم داوای جیابونەوەی لەمێردەکەی دەکرد، بەڵام مێردە گەمژەکەی تەڵاقی نەدەدا تا بەدزییەوە دەنگی تۆمارکردبو کەجنێوی بەسەدام دەدا، ئیتر مێردەکەیان لەسێدارەدا و ئەویش سەروەت و سامانەکەی بەمیراتی بۆ مایەوە. ئێستاش لە ئەلئەعزەمییە دراوسێمانە. ئەوەیە هێزی وشە. لەلایەکی دی، گریمان زۆرم خواردەوە ولەجیاتی ئەوەی نوکتە لەسەر شەڕی عراق - ئێران بڵێم لەرێگەی ماڵەوە لەزەلامێکم دا و کوشتم. ئەمەیان مەسەلەیەکی گرنگ نیە. بەهەڵە لێم تێنەگەن چونکە شۆفێری سەرخۆش لەعراقیش وەك هەرجێگەیەکی دی جهان دەستگیر دەکرێت، بەڵام لەدوای چەند پەیوەندییەکی پێویست بەکەفالەت ئازاد دەکرێ و دواتر بەئامادەگی پارێزەرێك کەخۆیان دەست نیشانی دەکەن دادگاییەکی ئاسایی دەکرێ. وەك هەر شوێنێکی دی دونیا بەهۆی پارێزەرێکی لێهاتوی بەتوانا و کەمێك چانس و چەند پەیوەندییەك مرۆڤ لەسزا رزگاری دەبێت، بەڵام وشە کارێکی بەتەواوەتی جیاوازە. لەعراق وشە بەجۆرێك دەتوانێت لەسەر پشتی ئەسپێك بتگلێنێت کەهیچ شتێکی دی بەو شێوەیە ناتپێکێت.

بەتەواوەتی نازانم حوسەین چی وتبو، بەڵام دەزانم هەمو شتێکی لەسەر دانیشتنەکانمان بۆ گێرابونەوە، بۆیە دڵنیام گێرانەوەی نوکتەیەکی ئەو دانیشتنانەی عەلی سازیدەکرد زۆر تورەی کردبون، حوسەین نوکتەکەی گێرابووە، هەرچەندە هیچ کاسێتێکی تۆمارکراو یا بەڵگەیەکی دییان لەسەر نوکتەکەنەبو : دێرێکی ئەو گۆرانیەم بەحاڵ لەیادماوە. پێش بەربونم بەماوەیەکی کورت و بەئامادەبونی ئەفسەرێکی بەرپرسی کەشخە کەپێشتر نەمدیبو. ئەو دێرەم لەفایلەکەی خۆم بینی کەزۆربەجوانی لەبەین دوو کەوانەدا خەتی بەژێرا کێشرابو. نازانم کێ گۆرانیەکەی داناوە، بەڵام گۆرانیەکە لەسەر شارۆچکەی فاو دانرابو، ئەو شارەی ئێرانیەکان لەدوای ئەوەی زیانێکی گیانی زۆریان لێکەوت، داگیریان کرد و تیایە مانەوە. سەرەرای ئەوەی فاو موشەك باران دەکرا، کەچی ئێرانیەکان لەشوێنی خۆیان مانەوە تا کیمیاباران کران، بەوەش کۆتایی بەداگیرکردنی فاو هات، ئیتر بەرادەیەك شانازیان بەداگیرکردنی فاوەوە دەکرد، لەدەروازەی شارە وێرانەکە تابلۆیەکیان هەڵواسیبو لەسەری نوسرابو : "ئەم سەرزەمینە (53) هەزار عراقی لەسەر شەهید بوە". لەکاتی دەستگیرکردنمان شارۆچکەی فاو گەورەترین کێشەی عراق بو.

ئەو دێرەی گۆرانیەکە مانای ئەوەی دەگەیاند کە فاو هەرگیز بۆ عراق ناگەرێتەوە، ئەو دێرە لێکۆڵەری زۆر دەهەژاند و جار لەدوای جاریش زیاتر تورەی دەکرد. بەردەوام دووبارەم دەکردەوە کە فاو نەك هەر دەگەرێتەوە بۆ عراق، بەڵکو پێویستە بگەرێتەوە بۆ عراق، چونکە بەشێکی جیانەکراوەیە لەعراق ... هتد. بەهەرحاڵ ئەوانە مەسەلەیەکی لاوەکی بون، لەبەرئەوەی لەئەنجامدا فاو گەرایەوە بۆ عراق. بەتەواوەتی گۆرانیەکەم لەیادنەماوە، چونکە کاتێك ئەو گۆرانیەمان دانا زۆر مەست بوین، بەڵام ئەو دێرەی لەدۆسیەکەم خەتی بەژێردا کێشرابو بریتی بو لە :"فاو لەدەست چو، لەقنگم دەگەرێتەوە ـ راحت الفاو، من طیزی ترجع".

4 ـ مستەفا

دروستکردنی پەیکەر

عەبدولا عەبدولقادر عەسکەری (عبدالله عبدالقادر العسکری) و باوکە پیرەکەی لەگەڵ مستەفا عەسکەری ئامۆزای عەبدولا لەسلیمانی دەژین. لەتشرینی دوەمی / 1991 لەکاتی سەردانەکەم بۆ کوردستان، لەماڵی مستەفا چاوم پێیان کەوت و بەسەرهاتی ئەویش لە بەسەرهاتەشاراوەو نهێنیەکەی عومەر دەچێت. ئەگەر لەدوای شەری کاولکارانەی کەنداو،

راپەڕینی ئازاری 1991 هەڵنەگیرسایە، ئەوا نەمدەتوانی گەشتەکەم بکەم. چونکە راپەڕین ئەو نهێنیانەی ئاشکرا کرد کەماوەی 23 ساڵ لەعراق پەردەپۆش دەکرا. ئەمە لەکاتێکدا بەدرێژایی ساڵانی حوکمرانی بەعس یەکەمجارم بو سەردانی زێدی خۆم بکەم. ئێستا عەبدوڵا بەهۆی کیمیابارانی گۆپتەپەوە لەسلێمانی دەژی، عەبدوڵا کیمیابارانی گوندەکەی بەچاوی خۆی دیوە[1].

ئێوارەی رۆژی 3 / ئازار / 1988، بارودۆخی گوندی گۆپتەپە نائاسایی بو، چونکە هەواڵمان پێگەیشتبو ریژیم خۆی بۆ کیمیاباران ئامادە دەکات، بەلام وەختەکەمان نەدەزانی. هەستم دەکرد مانۆرێکی سەربازی نائاساییە. پاش نیوەرۆیەکی درەنگ من و زاواکەم و دوو هاوڕێی مامۆستای خۆم لەکێڵگەکەی خۆمانەوە کەدەکەوتە دەشتاییەوە بەرەو بەرزترین جێگەی گوندەکەمان کەوتینەڕێ لەبەرئەوەی دەمانویست بزانین چ روودەدا.

دوو فرۆکەی دیدەوان (استکشاف) بەسەر ئاسمانی ناوچەکەدا دەسوڕانەوە، ئنجا دەستیان بەهاویشتنی بۆمبی دووکەڵ کرد بۆ ئەوەی ئاراستەی (با) بزانن، دوابەدوای ئەوەش پۆلێک فرۆکە گەیشتنە ئاسمانی ناوچەکە و تاهەژدە فرۆکەمان ژمارد. فرۆکەکان بون بەسێ بەشەوە، یەکێکیان بۆ گوندی گۆپتەپە، دوەمیان بۆ گوندی عەسکەری نزیکمان و سێیەمیان بەرەو ئەو شوێنەی پێشمەرگەی تیابو. ئەو فرۆکانەی گۆپتەپەیان بۆردومان کرد هەشت فرۆکەبون. فرۆکەکان دووجار بەسەر گۆپتەپەدا سوڕانەوە و جاری سێیەم بۆردومانیان کرد.

دەنگی تەقینەوەکان گەورەنەبون، ئەوەش وایلێکردم بەبۆردومانی کیمیایی دابنێم. کاتێک سەرمان بەرزکردەوە دووکەڵێکی لی و خۆڵەکەوەیی بەرەو ئاسمان بەرزدەبووە، ئیتر منیش وەك دەرمانەوانێك (صیدلانی) زانیم بۆردومانی کیمیاییە.

سەرەرای ئەوەی (با) گازەکەی بۆ ئەوبەرمان دەبرد، بەلام هەربۆ بەرزترین شوێن سەردەکەوتین. لەسەرەوە هاوارم لەخەڵکەکەی خوارەوە دەکرد : " ئەمە گازی کیمیاییە، خۆتان رزگار بکەن ! بچنە سەرگردەکە، وەرن بۆ ئێرە ! "، زۆربەی خەڵکەکە هاتن بۆ لامان و زرگاریان بو، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا گەلێکی دی لەشوێنی بۆردومانەکە مانەوە.

لەسەر ئەوەی دەبێ چی بکەین بیروڕامان گۆڕییەوە. من پێم وابو دەبێ 10 ـ 15 خولەك چاوەڕوانی بکەین، ئنجا دابەزینە خوارەوە، چونکە ئەگەر ئێمەش یەکسەر دابەزینە خوارەوە رەنگە روبەروی مەترسی ببینەوە و نەتوانین یارمەتیان بدەین، بەلام برادەرەکانم گوێیان لێنەگرتم. بەمشێوەیە خۆمان گەیاندە پشتی گوند لەبەرئەوەی گازی ژەهراوی نەیگرتبووە، بۆیە خەڵکێکی زۆر ئاپورەیان بەستبو. هێندێکیان زۆر دڕدونگ بون. یەکێکیان بەرومدا هەڵشاخا :" هەمو کەسوکارەکەت کوژران و هەموشتێکت لەدەستدا، ماڵەکەتان بۆردومان کرا ". بەقسەکانی

ترسام و پەشۆکام. دەمویست بگەڕیمەوە، بەڵام هێشتا زووبو لەبەرئەوەی تەنها سێ خولەك بەسەر ئەو ماوەیەدا تێپەڕیبو کەلەمێشکی خۆمدا دیاریم کردبو، سەرەرای ئەوەش من و زاواکەم و دیار و فایەق بەرەو ماڵی خۆمان کەوتینەرێ.

پێش ئەوەی بەرێکەوین پێم وتن بۆ ئەوەی کاریگەری گازی کیمیایی لەسەرتان کەمبێتەوە پێویستە پشتوێن یا جامانەکانتان تەڕبکەن و بیدەن بەسەر دەموچاوتاندا. زاواکەم تاقمی لەسەر پشتیوێنەکەی بەستبو بۆیە نەیدەتوانی بیکاتەوە، لەبەر ئەوە داوام لێکرد لەجیاتی پشتوێنەکەی جامانەکەی بەکاربهێنێ، بەڵام قبوڵی نەکرد و تەنها کەمێك ئاوی کرد بەدەموچاویدا و دیاریش بەتەواوەتی خۆی ئامادەنەکردبو، چونکە زۆر بێزار بو، تەنانەت دەسەسرێکی تەڕیشی نەدا بەسەر دەموچاویدا. ئنجا بەرەو روبارەکەی گوندەکەمان رۆیشتین. جارێکی دی بەفایەقم وت : " پشتوێنەکەت تەڕ بکە ! ". بەڵام خۆم پشتوێنەکەم لەروبارەکە هەڵکێشا و دام بەسەر دەموچاومدا و بەرەو ماڵەوە کەوتمەرێ و ئەوانی تریش بۆ ماڵەکانی خۆیان رۆیشتن.

دیارو فایەق لەجیاتی ئەوەی شانبەشانی روبارەکە بڕۆن، بەناوکێڵگەیەکی فاسوڵیا دەرۆیشتن، بۆیە لەکاتی رۆیشتندا ژەهری گەڵاکان چوبو بەسەر دەموچاویاندا ئیتر هاواریان لێبەرزبووە، بەڵام لەبەرئەوەی لێیانەوە دوربوم و زۆریش پەشۆکابوم و هیچم بۆنەدەکرا. فایەق هاواریدەکرد : " عەبدوڵا فریام بکەوە، خەریکە دەمرم !" ئنجا کەبینیم پشتوێنەکەی لەسەر کەمەری بەستوە بەتوڕەییەوە هاوارم لێی کرد : "پێم وتی پشتوێنەکەت بدە بەسەر دەموچاوتا". پشتوێنەکەی دا بەسەر دەموچاویا بەڵام لەپاش چی.

هەر ئەوەندەم لەدەست هات بەقاچ راکێشان لەشوێنە ئالودەکە دەریانبهێنم. لەرێگە منداڵێکی 9 – 8 ساڵانەمان بینی بەراکشاوی لەسەرعەرزەکە هەڵدەرزی. منداڵەکە پێی وتم : " کاك عەبدوڵا چیم لێدەکەیت ! "، داوام لەفایەق کرد لەکاتی راکێشانیدا هەردوو قاچی منداڵەکەشم بەجوانی بۆ بگرێت. وەك شەمەندەفەر دەرۆیشتین تا گەیشتینە کانیاوێکی بچوك و دەموچاوی خۆمان و منداڵەکەمان شۆرد. منداڵەکەمان کەمێك بەرزکردەوە، بەڵام لەبەرئەوەی هێزی تیانەمابو کەوتەوەبەسەر عەرزەکەدا. لەو کاتەدا بۆم نەدەکرا بزانم رزگاری بوە یا نا، بەڵام دواتر زانیم رزگاری بوە، چونکە رۆژی پاشتر جاشەکان منداڵەکە و چەند کەسێکی دییان رزگارکردبو.

فایەقم دورخستەوە و دووشرینقەم لێدا (لەدوای قەتلوعامەکەی هەڵەبجە لەئازاری 1988 چەند شرینقەیەکم شاردبووە)، چونکە دەمزانی کاریگەری زۆرە لەسەر ئەو گازەی کارلەمێشك و کۆئەندامی دەمار دەکات. فایەق هاواریدەکرد :" وازم لێبهێنە وبەجێمبهێڵە "، بەئاشکرا دیاربو

www.dengekan.com

گازەکە کاری لەئەندامی دەماری کردبو. پێم وابو ئەو گازەی لەگۆپتەپە بەکارهێنرا گازێکی ئاسایی نەبو، بەڵکو ئاوێتەی چەند گازێك بو لەبەرئەوەی کاری لەماسولکەکان دەکرد و گرژی دەکرد، بۆیە لەماوەی دوو خولەکدا مرۆڤی دەکوشت. لەدوای ئەو دوو شرینقەیە فایەقم خستە ئۆتۆمۆبیلێکەوە و تەسلیم بەبرادەرانی خۆم کرد و خۆشم بەرەو ماڵەوە کەوتمەرێ.

لەپێش رۆژئاوابون بە(20) خولەك بەرەوماڵەوە رامکرد، کاتێك گەیشتمە ماڵەوە دونیا بەتەواوەتی تاریك ببو، بەڵام لایتێکی بچوکم دۆزییەوە، سەرەتا بۆ ئەوەی توش نەبم دەمامکم بەست، ئنجا بەرەو ئەو پەناگەیە رۆیشتم کەبۆ رۆژێکی لەوجۆرە دروستم کردبو لەبەرئەوەی ژنەکەیشم دەیزانی لەکاتی هێرشی کیمیایدا خۆیان لەوێ حەشاربدەن، بەڵام کەسی لێنەبو. زۆر ترسام چونکە گەیشتمە ئەو باوەرەی کەسیان نەماون، پاشان بەرەو ئەشکەوتەکەی نزیکی ماڵی خۆمان رۆیشتم بەو ئومێدەی لەوێ بیاندۆزمەوە، بەڵام ئەشکەوتەکەش کەسی تیانەبو، کاتێك بەرەو جۆگەبچوکەکەی نزیك ماڵی خۆمان رۆیشتم دایکم لەنزیك جۆگەلەکەبینی دەمی لەقوڕولیتەی جۆگەلەکە چەقیبو.

هەمو ئەندامانی خێزانەکەم بەرەو روبارەکە رایانکردبو لەبەرئەوەی پێم وتبون ئاو لەچەکی کیمیایی دەیانپارێزێت، کەچی ژمارەیەکیان پێش ئەوەی بگەن بەروبارەکە لەهۆش خۆیان چوبون و کەوتبونە ئاوەکەوە و زۆربەیان خنکابون. دایکم بەمردوێتی خستە سەرپشت و حەزم دەکرد تێرتێر ماچی بکەم، بەڵام دەمزانی منیش توشدەبم، بۆیە تاکو ئێستاش پەشیمانم لەوەی دایکە خۆشەویستەکەم ماچنەکردوە.

هەربەلای ئاوەکەدا دەرۆیشتم تەرمی کچە تەمەن نۆ ساڵەکەم بینی بەخنکاوی دەستی لەملی ئامۆزاکەی کردبو، هەروەها تەرمی برازاکەم و دایکیم بینی، بەردەوام دەرۆیشتم ژنێکی دیم بینی منداڵێك لەژێریدا نوزەی دەهات، ژنەکەم هەڵگێڕایەوە و منداڵەکەم دەرهێنا کەخەریك بو دەخنکا. منداڵەکەم بردە ژورەوە و جلەکانیم گۆڕی.

لەروبەری 200 ـ 300 م2 چواردەوری ماڵەکەم بەدەیان کەسوکاری خۆم بینی، منداڵ و براو دایك و کوروکچی براکانم لەنێوانیان بون. هێندێکیان هەناسەیان تیامابو، بەڵام نەمدەتوانی لەیەکتریان جیابکەمەوە. هەوڵمدەدا بزانم منداڵەکان هێشتا زیندون. لەوکاتەدا هەستم نەمابو. نەمدەزانی بۆکێ بگریم، بچم بەلای کامیانەوە. لەو شەوەدا تەنها باڵ بوم.

یەکێك لەبراکانم سەری بەلای کەندرێکدا شۆربووە و ژنەنیوەمردوەکشم لەتەنیشتییەوە کەوتبو. براگەورەکەم لەوبەریانەوە بو. هەردووکچەکەم، یەکێکیان تەمەنی (6) ساڵ و ئەوی

دییان منـاڵێکی تەمـەن (4) سـاڵ بـو بـەمردوێتی لەتەنیـشت ژنەکەمـەوە کـەوتبون. هەوڵمـدەدا بیانجولێنم، بەڵام هیچ پەرچەکردارێکیان نەبو، ئیتر تێگەیشتم گیانیان لەدەست داوە.

سەری براو ژنەکەم بەلایەکدا کەوتبونو خوێن و رشانەوە لـەدەم و لوتیـان دەهاتـە دەرەوە و بـەحاڵ نوزەیـان دەهـات. نەمـدەتوانی هیـچیان بـۆ بکـەم. دەم و لوتیـانم پـاككردەوە و بەهـەمو شـێوازێك هەوڵمـدەدا هەناسـەیان بـۆ بگێرمـەوە. هەناسـەی دەسـتكردم بـۆ كـردن و یـەكی دوو شرینقەشم لێدان و ئنجا بەمەڵحەم چەورم کردن. هەستم دەکرد ئیتر نامرن

جاران ژمارەی خێزانەکەم (40) کەس دەبون، بەڵام ئێستا تـەنها (15) کـەس لـەو خێزانـە گەورەیە ماوەتەوە، (25) کەسیان بەزیندوێتی کوشت کەپێنج کەسیان مناڵی خۆم بون، دوو کور بەناوی توانا عەبدوڵا عەبدولقادر، تەمەن (16) ساڵ و تیشکۆ عەبدوڵا عەبدولقادر تەمـەن (6) ساڵ وسیانیشیان کچ بون، تابان کچە گەورەم بو تەمەنی (9) سـاڵ بـو، تەنکە تەمـەنی (4) سـاڵ بو، شۆخان تەمەنی (6) مانگ بو. ئەمانە خێزانی خۆم بون، بەڵام لەخێزانە گەورەکەم ؛ عایشە عەبدولكەریكمی دایكم و ئامۆزاکەم کەبراژنیشم بو، هەر دوو ژنی براکەم عەتیە عەبـدولرەحمان و پـەروین سـەید ئەحمـەد و ژنـی مامۆسـتای فوتابخانەکـەمان، هـەمویان ژیانیـان لەدەسـت دا، دەمەوێت بلێم (25) کەس لەخێزانەکەم کوژران.

ئێستا من ئەو شتانەت بۆ دەگێرمـەوە نـازانم چ بڵێم، هەرچـەندە هێشتا هەسـتم نـەمردوە، بەڵام توانای غەم و خەفـەت و فرمێـسك رشـتنمان نـەماوە، فرەخەفـەتمان خـوارد و فرمێـسكێكی زۆرمان رشت بۆیە هەست بەهیچ ناکەین.

ئێستا عەبدوڵا لەتەمـەنی سییەکاندایە. عەبـدوڵا دەرمانـەوانێکی لیهـاتوبو، بـەڵام رۆژگـار ناچاریکردوە لەسلیمانی مامۆستایی بکات. زۆر بەپەرۆشەوە و بەشێوەیەکی تایبەت قسەی لەسـەر کیمیابارانی ئەو رۆژە دەکرد. لەدوای یەکەم کیمیابـارانی گونـدی شـێخ وەسـان لەسـاڵی 1987 و تایبەتی لەدوای کیمیابارانی هەڵەبجە لەنیـسانی / 1988 (16 ـ 18 / ئـازار / 1988 ـ و) لەبواری پسپۆرییەکەی لەسـەر گازە ژەهراوییـە جیاوازەکان کەبەشـێك بـو لەپیـشەسازی جـەنگی بـەعس دەسـتی بەلێکۆڵینـەوەی جۆراوجـۆر کـرد. بـەبڕوای عەبـدوڵا ئـەو گـازەی لەگۆپتەپـە بەکارهات، گازێکی ئاسایی نـەبو، بـەڵکو گـازێکی ئاوێتـە و لەچـەند گـازێکی زۆر نادیـار پێکهـاتبو. بۆچی ؟ چونکە جەستەی مناڵە توشبوەکان شـین هەڵگـەڕابون و ئـەوەش مانـای کاریگـەری گـازی سیانیدە. لەبەر ئەوەی شوێنەواری ئـەو دوکەڵەی بەهێواشـی لەسـەر گونـد بـەرزدەبووە رەنگێکـی قاوەیی هەبو، ئەم رەنگەش جگە لەژەهر شتێکی دی نیە. عەبدوڵا پێی وابو دەرمانێکی باشی بـۆ

www.dengekan.com

ئـەو گازانـە کۆکردۆتـەوە، بۆیـە لەگۆپتەپـە لەماڵـەوە شـاردبویەوە. لەرێگـەی پەیوەندییـەکانی لەسـلیمانی سـەرباری مەڵحـەم و خـوێی بـۆنکردن زیـاد لـە (20) ئـەمپولی دژەژەهـری دەسـت کەوتبو. زانیاری پێویستی بەژن و براکانی دابو، بەڵام بێسود بو.

وشەکانی عەبدوڵلا وەك لافاوێکی سەرشێتی تورە شەپۆلیدەدا. کاتێك لەسەر گـازی ژەهـراوی و ئەمپولی دژەژەهر قسەیدەکرد بەهیچ شێوەیەك تەماشای نەدەکردم. رستەکانی گەورە و کاڵ و کرچ بون. بەشێوازێکی پچرپـچر و بێـسەروبەر قـسەیدەکرد و بـەدمی قوپـاوەوە وشـەی فرێـدەدا، وەك پەتیارەیەك چاوی لەسبەینێ نەبێت قسەیدەکرد. بۆیە نەمدەتوانی پرسیاری لێبکەم.

کاتێك دەرفەتم بۆ رەخسا چـاوم بـەکوردێکی رزگـابوی دی بکـەوێت بـەناوی تـەیمورەوە [2] ، روبەروی ئـەزمونێکی بەتـەواوەتی جیـاواز بومـەوە. تـەیمور بـەمیهرەبانی و هێمنی قـسەیدەکرد، وەك ئەوەی شتەکان لەچوارچێوەیەکی ئاسای رویدابێت. تەیمور بەپێچەوانەی عەبـدوڵلاوە خـۆی لەوردەکارییەکان بەدوردەگرت کەپێویست بو لەئەنجامی پرسیارە یەك لەدوای یەکەکانم بۆ ناخی خۆی هەڵرشتایە. قسەیدەکرد چونکە دەبوایە قـسەبکات نـەك لەبەرئـەوەی حـەزی لەقـسەدەکرد. تەیمور دەیویست ئەو یادەوەریانە لەناخیدا بسرێتەوە نەك سەرلەنوێ تیابژێتەوە. ئەو کەسـانەی ئەوجۆرە دڕندایەتیە تۆقاندونی دەکەونە یەکێك لەو لایەی کەعەبدوڵلا و تەیمور نوێنەرایـەتیان دەکـرد. تالـە ژیانـدا بمێـنم ئـەو دوو شـێوازە جیـاوازەم لەبیرناچـێتەوە کەهـەر یـەکێك لـەو دوو کەسەی لەرووداوەکان رزگاریان ببو قسەیان پێیدەکرد.

باوکی عەبدوڵلا ـ ش یەکێك بو لەو کەسانەی لەبۆردومانی گۆپتەپـە رزگـاری ببـو، پیـاوێکی باریکەلەی لاوازی چـاوگەورەبو، پـێش ئـەوەی قـسەبکات دەبوایـە وتـەکانت پێبوتایەتـەوە. کاتێـك عەبدوڵلا لەسەر روداوەکانی ئێوارەی 3 / ئایار / 1988 قـسەی بـۆ نـەدەکرا، ئـیتر بەتـەواوەتی بێدەنگ دەبو، و خۆی دەشاردەوە و بەهێنانی چا و شتی بچوکی ناوماڵەوە خـۆی سـەرقاڵ دەکـرد یا لەشەرمان بچوك دەبووە و زۆرجاران بەبێ هـیچ هۆیـەکی دیـار و ئاشـکرا تەماشـای عەرزەکـەی دەکـرد، بـەڵام مـستەفا کەسـێك بـو بەخۆیـەوە دەینـازی و بەتەمـەن لەعەبـدوڵلا گـەورەتر بـو، روخسارێکی خڕی پەپوئاسای هەبو، و بەچاوێکی سوك تەماشای دەکـرد. پێـی وابـو عەبـدوڵلای ئـامۆزای کوردانـە مامەڵـەی لەگـەڵ روداوەکـان نـەکردوەو لـەرابردودا دەژێـت و وەك خزمـەتکار رەفتار دەکات و تەنها کاتێك هەست بـەژیان دەکات کەلەسـەر روداوەکـانی گۆپتەپـە قـسەدەکات و پاشەرۆژ وسی ساڵ تەمەنی خۆی لەمەینـەتی چـەند کاتـژمێرێك دانـاوە. ئێـستا ژیـانی عەبـدوڵلا رۆشن بۆتەوە. پیاوێکی روخاوە و وەك تێکۆشەرێکی شێلگیری کورد بـەرگری لەکێـشە مەزنەکـەی میللەتەکەی ناکات، بۆیە مستەفا تەحەمولی باری عەبدوڵلای نەدەکرد.

مێژوو وەك یادەوەرییەك

مستەفا بەپێچەوانەی عەبدوڵلا ـ وە شارەزاییەکی باشی لەمێژوی کورد هەبو. لەگوندی عەسکەر لەدایك بوە و کتێبێکی بەزمانی کوردی لەسەر بزوتنەوەی هەقە داناوە، بزوتنەوەی هەقە قوتابخانەیەکی سۆفیگەرای سەدەی بیستەمە و رەگوریشەی دەگەرێتەوە بۆ تەریقەتی نەقشبەندی، سیمای کوردانەی نەقشبەندی بۆ سەدەکانی رابردو دەگەڕێتەوە (3).

بەپێی کتێبەکەی مستەفا لەبیستەکانی سەدەی بیستەمدا بزوتنەوەی هەقە لەناوچەی سورداش سەریهەڵداوە، و گوندی گۆپتەپە و عەسکەریش دەکەوێتە سنوری سورداشەوە. باپیرەگەورەی مستەفا، شێخ عەبدولکەریم شێخ مستەفای کوڕی مام رەزای عەسکەر، دامەزرێنەری بزوتنەوەی هەقەیە و ئەدیب و زانایەکی گەورەش بوە، هەروەها لەپاڵ زمانی کوردی، تورکی و عەرەبی و فارسیشی بەباشی زانیوە. شێخ عەبدولکەریم لەسەردەمی خۆیدا رەخنەگرێکی بەتوانای دامەزراوە ئاینی و سیاسیەکانی عراق بوە، هەروەها ئەدمۆنز، راوێژکاری وەزارەتی ناوخۆی بریتانیا بەناچاری سەردانی کردوە وبێهودە هەوڵیداوە بیهێنێتە ژێربار یا دەمی چەوربکات یاهەڕەشەی لێکردوە بۆ ئەوەی وازلەرکەبەرایەتی بهێنێ. شێخ عەبدولکەریم کوردێکی عراقی بو، لەناوەراستی یەکەمی سەدەی بیستەمەوە تا گرتنی لەساڵی 1934 و دەست بەسەرکردنی بۆ ماوەی (6) مانگ لەشاری کەرکوکدا، رێبەری بزوتنەوەیەکی دەکرد لەبابەت بزوتنەوەکەی ئیمام خومەینی. شێخ دەیویست بۆ رەگوریشەی شەریعەتی ئیسلام بگەڕێتەوە و دژایەتی پیادەکردنی رووکەشی و سروتی ئیسلامی دەکرد و وشەی بزوتنەوەی هەقە ـ ش لەوشەی هەق وەرگیراوە. موریدەکانی لەتەکیە چاویان بەیەگتری دەکەوت و چوارمشقی لەسەر عەرز دادەنیشتن و جەزبەدەیگرتن (حاڵیان لێدەهات) و دەیانوت :"یاهەق، یاهەق، هەق پەرستین و منەی هەق دەکەین، رێگەمان هەقە.."

موریدەکانی شێخ لەدوای مردنی وەك چارەنوسی هەمو پەیرەوانی دی دوبەرەکییان تیکەوت، بەڵام زۆربەیان شوێن مام رەزای برای شێخ کەوتن. مام رەزا چەمکی نیشتمانپەروەری و کۆمەڵایەتی هێنایە نێو رێبازی تەریقەتی سۆفیگەری هەقەوە، لەوانەش بیرۆکەی یەکسانی ژن و پیاو، وبەشداریکردنی موریدەکانی لەدامەزراندنی کۆماری مەهاباد دا لەساڵی 1946، هەرچەندە کۆمار تەمەنێکی کورتی هەبو، بەڵام لەمێژوی رزگاریخوازی کورد بەروداوێکی گرنگ دادەنرێ. هەروەها سەرکردەی ناوداری کورد مەلامستەفای بارزانی بەپێشەنگی سیاسەتمەدارە

کوردەکانی عراق دادەنا و لەرێگەی ڕەوانەکردنی "براسەیار ـ موریدەکان" بۆ گوندەکان، ئەوانەی لەناو ئەهلی هەقە بەو ناوە ناسرابون، و لەشوێنەکانی دی بە "موخلیس" ناسرابون لایەنگریان بۆ مەلا مستەفا پەیدا دەکرد. گوندنشینە کوردەکان باوەڕیان وابو ئەهلی هەقە خەڵکانێکی بێئیمانن، چونکە نوێژ و ڕۆژوناگرن، بەڵام مستەفا کە ڕێزێکی زۆری لێدەگرتن، ئەوقسانەی ڕەتدەکردەوە لەبەرئەوەی پێی وابو ئەوانە بەئیمانێکی دی باوەڕیان بەخودا و پێغەمبەر هەیە. کتێبەکەی مستەفاش بریتیە لەگرنگی ڕۆڵی بنەماڵەی عەسکەر لەمێژوی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردا.

ناوی ئەم بنەماڵەیە لەناوی گوندی " عەسکەری " باوباپیرانیان وەرگیراوە. سێ کەسایەتی ناسراو و ناودار لەمێژوی نوێی عراقدا لەم گوندە لەدایك بون. مستەفا ئەم حیکایەتەی لەسەر جەعفەر گێرایەوە کەساڵی 1921 سوپای عراقی دامەزراندوە:

" باوکم بۆی گێڕامەوە لەساڵی 1934 یا 1935 دا جەعفەر عەسکەری سەردانی عەسکەری کردوە و پێی وتوە :" دەمەوێت خزمەتی خۆت و ئەم گوندە بکەم "، باوکم وەڵامی داوەتەوە : "خودای گەورە لەگەڵماندا میهرەبانە، پێویستیمان بەهیچ نیە "، بەڵام جەعفەر سوربوە لەسەر ڕای خۆی : " دەمەوێت شتێك بۆ گوندەکەم بکەم"، ئیتر باوکم پێی دەڵێت :"زۆر باشە، قوتابخانەیەکمان بۆ دروست بکە"، بەمشێوەیە جەعفەر یەکەم قوتابخانەی سەرەتای لەهۆڵێکی گەورە و ژورێکی بچوك بۆ مامۆستا و حەوشەیەکی بچوك دروستکردوە، بەو جۆرە عەسکەر یەکەم قوتابخانەی تیادروستکراوە.

هەروەها عەسکەر زێدی بەکر سدقی ئامۆزای جەعفەریشە کەساڵی 1933 فەرماندەیی قەتلوعامی ئاشوریەکانی کرد. سدقی بەو کارەی بوە وڵاتپارێزی عراق. سەرکەوتنی سدقی لەقەتلوعامکردنی ئاشوریەکانی شارۆچکەی سمێڵ، هانیدا لەساڵی 1936 ئامۆزا ناودارەکەی خۆی بکوژێت، بەوەش یەکەم کەس بو لەنیشتمانی عەرەبدا کودەتای بەرپاکرد. سدقی پێش ئەوەی بکوژرێت ماوەی نۆ مانگ بەفیعلی حوکمی کرد.

بەهاوەڵێتی مستەفا و شاڵاوی برازای سەردانی گوندی گۆپتەپە و عەسکەرم کرد. شاڵاو گەنجێکی باریکەلەی قۆزی تەمەن بیست ساڵان و ڕوخسارێکی وردی توڕەی هەیە و لووتی لەدەنوکی هەڵۆ دەچێت و کتومت لەعەلی عەسکەری شۆخ و قارەمانی باوکی دەچێت. مستەفا وێنەیەکی عەلی عەسکەری لەماڵەوە هەڵواسی بو، هەروەها وێنەیەکیشی لەسەر دیوارێکی چیمەنتۆی گەورەی 4 پێ پان و 6 پێ درێژ لەجادەیەکی سەرەکی سلێمانی هەڵواسراوە کەپێشتر وێنەی سەدام حوسەینی لەسەر بو. عەلی عەسکەری کورەزای مام ڕەزا کەلەپاش مردنی شێخ

عەبدولکەریم بوە رێبەری بزوتنەوەی هەقە وەك باپیرەی سۆفی نەبو، بەڵکو بەشێوەیەکی دی سەرکردەبو، بۆیە پێش ئەوەی لەشەڕی ناوخۆی کوردان لەساڵی 1977 (1979 ـ و) بکوژرێت تێکۆشەرێکی ماندو نەناسی ئەوتۆ بو کەبەدەیان ئەفسانەی لەسەر هەیە، لەبەر ئەوە خێزانەکەی وەك هەنگاوێکی خۆپارێزی شاڵاویان رەوانەی سوید کرد و چەند ساڵێك لەوێ مایەوە، بەڵام لەدوای دەست پێکردنی گفتوگۆی نێوان حکومەت و کورد لەئاياری / 1991 گەڕایەوە.

بەکاروانێکی ئۆتۆمۆبیلی تویوتیای لاندکرۆزەر و بەیاوەری ژمارەیەکی زۆری پێشمەرگەی پڕچەك لەجۆری ئارپی جی و کلاشینکۆف و چەکی ئۆتۆماتیکی کەپێم وابو پێشی بەتیپێکی سوپای عراق دەگرت، سەردانی عەسکەرم کرد. بەڵام ئەو هەمو پاسەوانە بۆچی ؟ شاڵاو بۆی رونکردمەوە بۆ ئەوەی رێگە نەدەن دوبەرەکی کۆن دوبارەبێتەوە. ئەو پاسەوانانە شاڵاویان دەپاراست، چونکە رەنگە دەستێك بیەوێت لەرێگەی کوشتنی کورەکەی عەلی عەسکەرییەوە ئاگری دوبەرەکی لەنێوان رێکخراوە سیاسیەکان هەڵایسێنێ، بۆیە شاڵاو بەسوپایەکی بچوکەوە هاتوچۆی دەکرد بۆ ئەوەی رێگە لەو دەستە بگرێت.

مستەفا ئاماژەی بەگۆڕستانەکانی سەر گردەکانی چواردەوری عەسکەر دەکرد. شوێنەکە زۆر کۆن بو، مێژوی بۆ ئەو رۆژگارە دێرینانە دەگەڕایەوە کە گوندی عەسکەر نێوەندێکی گرنگی بازرگانی نێوان بەغدا و ئێران بو، مزگەوتە ناودارەکەیشی گەلێك مامۆستای ئاینی ناوداری پێگەیاندوە، هەروەها عەسکەر پێشکەوتنێکی نائاسایی بەخۆیەوە دیوە. لەپاڵ ئەو قوتابخانەیەی کەجەعفەر دروستیکردبو ژمارەیەك فرۆشگەی جۆراوجۆر و دارتاش و ئاسنگەر و چەند پیشەیەکی دی تیابو. روبەرێکی گەورەی زەویوزاری گوند بۆ چاندنی شێلم و زیزانە (داروجان) تەرخان کرابو.

گوندی عەسکەر ناوی بەخۆیەوە بو، چونکە وێنەیەکی کتومتی ناوەکەی بو. رەنگە ناوەکەی وەك رێزلێنانێك بۆ نەریتی عەسکەری هەڵبژێرابێت، بەڵام لەهەمو حاڵەتێکدا گرنگی خۆی لەدەست دابو لەبەرئەوەی عەسکەر بەمانای وشە بوونی نەمابو، تەنها ناوێك بو هیچی دی، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا شوێنەواری رێگەوبان و رێڕەو و دیوارە خواروخێچەکانی پێوەدیاربو کەسەردەمانێك زۆری مرۆڤگەلێك بو، لەناویاندا دەیانخوارد و کارو نوێژو یارییان تیا دەکرد. ئێستا عەسکەر کەلاوەیەکی تەواوە ؛ لەدوو سەد ماڵ تەنها بنتەمەڵ و دیواری روخاوی ماوە، چونکە بەعسیەکان شت بۆ رێکەوت بەجێ ناهێڵن.

لەنێو گردەکانی عەسکەر و نزیک ئەو روبارەی پێش سێ ساڵ ژیواری خەڵکانێک بوە، ژیانیان بەباشی تیارێک خستبو مریشک و برنجێکی بەتامیان خوارد.

رۆڵی جاش

مستەفا قسەی لەسەر عەسکەر و بۆردومانەکەی 3 / ئایار / 1988 دەکرد، خەڵکی لەترسی ئەو بۆردومانەی چەکی تەقلیدی تیابەکارنەدەهێنرا رایاندەکرد و ماڵوموڵک و هەمو شتێکیان بەجێ دەهێشت و روویان لە بناری چیا نزیکەکان و دارستانەکان دەکرد. کەسێکم نەبینی بەتایبەتی خەڵکی عەسکەر کەسێکی نزیکی خۆی لەدەست نەدابێت. لەلایەکی دی، لەیەکەم بۆردومانی گوندی گۆپتەپە (150) کەس گیانیان لەدەستدا. ئەوەش بۆ خەڵکی ناوچەکەی سەڵماند کەچەکی کیمیایی بەشێوەیەکی باشتر لەگەڵ ئامانجەکانی بەعس دەگونجێت.

لەکۆتاییدا جیاوازییەکی ئەوتۆ لەنێوان خەڵکی راکردو ورانەکردو نەمایەوە، چونکە سوپای عراق چوار دەوری راکردوەکانیشی گرت. سوپای عراق لەرۆژی 1 / ئایار/ 1988 دا لەناوچە ستراتیجیەکان مۆڵیان خوارد و ئەوناوچانەشیان داگیرکرد کەدەیروانی بەسەر عەسکەرو گۆپتەپە و چەند گوندێکی دی پێدەشتەکان، ئنجا بەسەرپەرشتی ئەوانەی حکومەتی عراق پێی دەوتن راوێژکارە کوردەکان[4] جاشەکانیان رەوانەی ناوچەکە کرد. ئەو یەکانەیان لەشوێنە بەرزەکانەوە بۆ هێور کردنەوەی گوندنشینەکان و گەمارۆدانی راکردوەکان رەوانە کرد، پاشان بۆ ئەو قەڵا گەورەنەیان بردن کەلەماوەی شەڕی عراق ـ ئێران لەسەر شێوازی قەڵای سەدەکانی ناوەراست بۆ داڵدەدانی 10 ـ 15 هەزار سەرباز دروستکرابون[5]. هێندێک لەگوندنشینەکان بەپیادەرەوی خۆیان گەیاندە ئێران (وەك چۆن لەدوای سەرکوتکردنی راپەڕینی ئازاری 1991 بەملیونان کەسی مستەفا ئاسا سەرلەنوێ رەویانکردەوە)، بەڵام ئەمجارەیان زۆربەیان نەیانتوانی رەوبکەن، چونکە ئەو دەمە حزبی بەعس زۆر بەتوانا بو.

لەرۆژی کیمیابارانەکە مستەفا لەوێ نەبو، بەڵام رۆژی دواتر بەهاوکاری ئەو جاشانەی حکومەتی عراق بۆ گەمارۆدانی گوند نشینەکان بەکاریدەهێنان گەیشتە گۆپتەپە و عەسکەر، هەرچەندە جاشەکان فرمانیشیان پێدرابو رێگە بەخەڵکانی وەك مستەفا نەدەن بچنە ناوچەکەوە. مستەفا بەمشێوەیە روداوەکان وەسفدەکات:

" لەراستیدا بەبێ هاوکاری جاشەکان هەرگیز نەمدەتوانی بگەم بەگوندەکەم. لەسلێمانیەوە تا ناوگوند هاوەڵیان دەکردم، چونکە بەربەستەکانی سوپا رێگەیان نەدەدا کەس بچێتە ناوچەکەوە، بۆیە کاتێک گەیشتمە ناوچەکە پێم خۆش نەبو قسەیان لەتەکدا بکەم (جاشەکان)

لەبەرئـەوەی هەڵوێستیان زۆر ئاشکرابو. بـەڵام یاوەرییـان دەکـردم. پێکـەوە گۆپتەپـەمان بـینی ؛ نزیکـەی 150 کـەس بەچـەکی کیمیـایی کوژرابـون و بـەبێ گلکـۆ یـا هـیچ شـتێکی دی لـەوجۆرە لەتەنیـشت پاشـەرۆکەکانەوە کـەمێك خـاك و خۆڵیـان کردبـو بەسـەریاندا بـۆ ئـەوەی بۆگـەنیان بڵاونەبێتەوە، بۆیە کاتێك جاشـەکان ئـەو دیمەنـەیان بـینی دەسـتیان کـرد بـەگریان و نـەفرەتیان لەخۆیان دەکرد.

مانگی رەمـەزان بـو. جاشـەکان ژمارەیـەکیان بـەجۆرێك هاتبونـە جـۆش کـەدەیانوت: " ئـیتر نوێـژ و رۆژونـاگرین، چـونکە خوداوەنـد رێگەیـداوە ئـەم کارەسـاتە بەسـەر میللـەت و کەسـوکارو نەتەوەکەماندا بێت". لەکاتی هـەڵگرتنی تەرمەکانـدا دەگریـان. تەرمـەکانمان خـستە چاڵێکەوە و بەداروپـــەرۆکۆنی ئـــەو نـــاوە دامانپۆشـــین لەبەرئـــەوەی نەمانـــدەتوانی بـــۆ ناوگونـــد بیانگوێزینـەوە.جاشـەکان و هێـزی بـەرگری نیـشتمانی (حکومـەت بـەو جاشـانەی دەوت بـەرگری نیشتمانی، بەڵام لەناوخەڵکی کوردستان بەخەفیفە ناسراون) شتە بەنرخەکانیان بەتاڵان بردبو. جاشەکان پەلاماری گوندەکانیان نەدەدا، بەڵام بەدڵنیاییەوە لەگـەڵ سـوپا یـەك بـیجم بـون. سـوپا ناوچەکەی کۆنترۆڵ کردبو، جاشەکانیش لەدوولاوە بـەدووری دەیـان کیلۆمـەتر هاوکـاری سـوپایان دەکرد بۆ ئەوەی کۆنترۆڵی ناوچەکە بکات".

لەپاڵ کردەوەکانی بەعس بۆسەر گوندەکانی وەك عەسکەر و گۆپتەپە ئـەوا رۆڵـی جاشـەکان زیـاتر هەڵـچون و شـپرزەیی پێوەدیـار بـو تاچارەسـەرکردنی کێـشەکانی کوردسـتانی عـراق. ئـەو دەرەبەگـە دەوڵەمەنـد و سـەرەك خێڵـەی پێـشتر چـاوپێکەوتنم لەگـەڵ کـرد (لەبەشـی دوەم) ولەکاتی راپەڕیندا لەدژی کەسوکارەکەی هاوکاری رژێمی دەکـرد، گـەلێك هـۆی بـەجێی هـەبو بـۆ ئەوەی پاساوی کردەوەکانی پێبداتەوە. ئەو دەرەبەگە بەمشێوەیە قسەی لەگەڵ نیل کۆنان کـردوە : " بەشداریم لەپرۆسەی ئەنفالی 8 / ئاب / 1988 کردوە "، هەروەها دەڵێت : " 12 هـەزار کەسیان لەئۆردوگایەکی سـەربازی شاری موسـڵ بـەدیل گرتبـو، ئەوانـەی تەمـەنیان لـە 18 سـاڵ بـەرەو ژوورتـر بـو بـۆ شـوێنێکی نادیـار گوێزرانـەوە. برادەرێکـی خۆشەویـستم پێـی راگەیانـدم ناچاریان کردون خەنەك لێبـدەن، وهـەر 12 هـەزار کەسەکەشـیان کوشـتوە. سـەرەتا بەدەمانـچە تەقـەیان لەیـەك بەیـەکیان دەکـرد، ئـیتر مـردن و نـەمردنیان مەسـەلەیك نـەبو، چـونکە خۆڵیـان دەکـرد بەسـەریاندا". ئنجـا لـەدوای ئـەم ئیعترافـە نابەجێیـە روداوەکـە دەکـات بـەرووداوێکی گریمانەیەی :

" دەزگـای موخابـەرات برادەرێکمیـان گرتبـو، پاشـان نامەیـەکیان بـۆ نوسـیم کەتیایـە داوام لێدەکـەن ئەگـەر کەفالـەتی برادەرەکـەم بکـەم ئـەوا ئـازادی دەکـەن. لەئەنجامـدا بەکەفالـەتی مـن ئازادیان کرد. لەبەر ئەوەی بەکەفالەتی من ئازاد کرا لەناکاو پرسیاری چارەنوسـی (12) هـەزار کەسەکەی لێکردم، چونکە نەدەیزانی کوژراون، بـەڵکو تـەنها دەیزانـی بێسەروشوێن کـراون، بۆیـە حەزیـدەکرد بەچارەنوسـیان بزانێـت. سـەرۆکی دەزگـای موخابـەرات لەکاتیکـدا نوسـراوی ئازادکردنەکەی پێدەدام ئاورێکی لێدامەوە بزەیەك گرتی، ئنجا بەبرادەرەکەمی وت : "باشتر وایـە پرسـیاری چارەنوسـیان لـەم پیـاوە بکـەیت، ئـەو چارەنوسـیانت پێـت دەڵێـت"، بـەڵام تائێـستا بەبرادەرەکـەم نـەوتوە. لەراستیدا نەمدەویـست لـەوە زیـاتر نائومێـدی بکـەم لەبـەر ئـەوەی 60 کەسیان کەسوکاری برادەرەکەم بون، وەك برا، ئامۆزا، برازا.."(6)

لـەکاتی راپەڕینـدا بـەرەی کوردسـتانی لێبـوردنی گـشتی بـۆ هـەمو جاشـەکانی وەك ئـەو دەرەبەگە دەوڵەمەنـدە دەرکرد. دەسـتەڵاتی بـەعس وەك شێرە بەفرینـە توایـەوە، بـەڵام رابـردو لەبیرنەچـووە و هەسـتی کـورد بەرامبــەر بەجاشــەکان هێــشتا هــەر زینــدوە. لــەقۆناغێکی گەشتەکەماندا بۆ گوندی عەسکەر ئەم گفتوگۆیەمان لەگەڵ شۆفێری لاندکرۆزەرەکەمان ئـەنجام دا :

- بەرامبەر بەو جاشانەی ئێستا لەنێو پێشمەرگە دەژین هەست بەچ شتێك دەکەیت؟
- نەگبەتی و داماوی
- دەمەوێت هەستی راستەقینەت بزانم ؟
- زۆر رقم لێیانە
- بۆچی رقت لێیانە ؟
- لەبەر ئەوەی بەشداریان لەپرۆسەی ئەنفال کردوە
- ژمارەی جاشەکان لەسوپای سەدام حوسەین چەند کەس دەبو ؟
- زۆر بون
- ئایا متمانەیان پێدەکەیت ؟
- نەخێر، تالەژیاندا بمێنم متمانەیان پێناکەم، چونکە ئەگەر پرۆسەی ئـەنفال دووبارەبێتـەوە ئەوا سەرلەنوێ بەشداری تیادەکەنەوە.
- ئایا پێت وایە تائێستاش کـار بـۆ بەرژەوەنـدی سـەدام دەکـەن، یـا جـارێکی دی دەگەڕێنـەوە باوەشی سەدام
- پێم وایە

لەو ساتەدا کوردێکی دی کەلەتەنیشتیەوە دانیشتبو، وتی : ئەو پێی وایە، بەڵام من دڵنیام بۆ باوەشی سەدام دەگەڕێنەوە.

یادەوەری زیاتری کورد

چەند خێزانێك گەڕانەوە بۆ عەسکەر و بەداروپەردوی دەوروبەری گوند و نێو گۆڕەکان کۆلیتی نوێیان دروستکرد. کێڵگەکان پاککرانەوە و بەو بەردانەش سنوریان دیاریکرا کەدەبوایە وەك دانهەڵکێشان لەزەوی دەربهێنرێن. لەقەدپاڵی گردەکاندا کەمێك سەوزای دەبینرا ولەدوای تێپەربونی سێ ساڵ لەبەسەر کردنەوەی گوندی عەسکەر لەلایەن سوپای عراقەوە هێندێك تۆی خۆرسکیش روابون، بەڵام بەڵگەی ئەو مێژوە نەبو کەمستەفا بۆی بەپەرۆش بو. ئەم گوندە بەعراقی نوێ و کوردستانەوە پەیوەست بو. گوندی عەسکەر لە 3 / ئایار / 1988 دا لەسەر نەخشەی عراق سڕایەوە و بەوەش ئازار و سۆییەکی دییان خستە سەر ئازارەکانی نیشتمان. بەعسیەکان بەمشێوەیە بەرامبەر بەمێژوو رەفتار دەکەن : سڕینەوەی مێژوی راستەقینە و نوسینەوەی بەوجۆرەی بەعسیەکان بەگونجاوی دەزانن. بەعسیەکان بەدرێژایی سێ ساڵ و بە ئیشکردنی حەوت رۆژ لەهەفتەیەکدا، هەزار کرێکاری سودانیان خستەگەڕ بۆ ئەوەی شوێنەوارە سەرەکییەکانی شاری بابل بۆچەندین حەوشە و سەدان ژور بگۆڕن. کەواتە کێ دەتوانێت لەعەسکەر رێگەیان پێبگرێت ؟

ئایا شتێك هەبوە ناوی عەسکەر بێت ؟ کاتێك مستەفا دەمرێت، ئەوا خەڵکێکی زۆریش عەسکەریان لەبیردەچێتەوە.

لەدوای نانخواردن مستەفا بردینی بۆ گۆپتەپە، کەلەعەسکەرەوە دوور نەبو. روبەری گۆپتەپە نزیکەی 10 میل دووجا دەبێت، نزیکەی دوو هەزار کەس لەسێ سەد خانو ژیانیان تیا بەسەر دەبرد. دەتوانرا لەماوەی دە خولەکدا تا دواکەسیان لەناوببرێت، هیچ شتێك لەو سێ سەد ماڵە نەمابووە، تەنانەت ئەو داروپوردووەش لەبەین برابو کەلەگوندی عەسکەر بەدیم کرد. پسپۆڕەکانی تەقینەوە و شۆفڵەکان کەدوابەدوای جاشو هێزی سوپا چونە گۆپتەپەوە چالاکانە کاریان دەکرد و هەمو شتێکیان لەنیوبردبو.

پاشماوەی قەباغی بۆمبە کیمیاییەکانی نیو داروبەردەکان دەریدەخەن قەبارەی بۆمبەکان بەقەدەر ئەو سێ پێیە دەبێت کەلەکاتی تەقینەوەیاندا زەوییەکەی چاڵکردوە. ئەمجۆرە بۆمبانە نەدەنگێکی گەورە دەردەکات و نەگەلێك پارچەیشی لێدەبێتەوە، بەڵکو دەنگی لەدەنگی

www.dengekan.com

تەقینـەوەی فیـشەکە شێتە دەچێت، هـەر بـەوەش هـەر دوو مادەکـەی نـاو بۆمبەکـە (لـەناوەوە بـەرگێك جیایـان دەکاتـەوە) تێکـەڵ دەبـن. بـەرگی نـاوەوە وەك خـۆی دەمێنێتـەوە و لـەکاتی جیابونەوەی دەبێتە پارچە کانزایەك، بەڵام تەقینەوەی گەورە یەکسەر گازەکان دەکاتە شلەمەنی و ناهێڵێت کارلێك روبدات. ئەستوری بەرگی ناوەوە دەگاتە نزیکەی دەیەکی ئینجێك و ئەستوری بەرگی دەرەوەشی دەگاتە هەشتەیەکی ئینجێك.

هـەروەکو لەبیرتانـە لـەرۆژی 3 / ئایـاردا لـەم شـوێنە (25) کـەس لەکەسـوکاری مـستەفا و عەبدوللا و شالاو بەگازی کیمیایی ئەمجۆرە بۆمبانـە ژەهـراوی بـون و گیانیـان لەدەسـتدا. ئەگـەر عەبدوللا هەمو روداوەکانی بەچاوی خۆی بینیبیت، ئـەوا مـستەفا رۆژی دواتـر لەگـەڵ جاشـەکان گەیشتە ئەوێ تاپاشماوەی کارەساتەکە چارەسەر بکات.

ئـەو رۆژەی سـەردانی عەسـکەر و گۆپتەپـەم کـرد سـێ سـاڵ و نیـوی تـەواو بەسـەر ئـەو وێرانکارییە تێپەریبو، لەو ماوەیەشدا مستەفا ئەزمونێکی دۆزەخیانـەی دی ژیـابو کەلەنامەیـەکی (19) لاپەرەیدا بۆ کچەکەی نوسیبو. لەپێش ئـەوەی خواحـافیزیم لێبکات، وێنەیـەکی ئـەو نامـە نائاساییەی پێدام کەبەزمانی کوردی نوسرابو. مستەفا لەنامەکەیدا ئەزمونی خـۆی و روداوەکـانی کـۆرەوە دوو ملیـون کەسـییەکەی پـاش شکستی راپـەڕینی ئـازاری 1991 بـۆ باسـدەکات. نامەکـە لەکاتی روداوەکاندا لەئۆردوگایەکی پەنابەران لەئێران نوسراوە.

ئەو بڕگانەی حاڵەتی دەرونی و زەیـنی مـستەفا وەسفدەکات، کاریگـەری زۆریـان هـەبو. ئـەو لافـاوە ترسـناکەی هـەمو شـتێکی لەبـەین بردبـو، سـەرباری ئـەوەی تەپانـدبوی توشـی شۆکیـشی کردبـو. کۆپتـەرەکانی سـەدام حوسـەین بەقورسـی دەوروبـەری سـلێمانیان بۆردومـان دەکـرد. " خـەڵکی ناوشـار لەترسـان هاواریـان دەکـرد و ماڵوحـاڵی خۆیـان بەجێدەهێـشت. منـاڵان سـرودی نیـشتمانیان دەچـری. پێمـان وانـەبو تـۆپ و هێلیکۆپتـەرەکان بەوشـێوەیە پـەلاماری شـارەکەمان بدەن. خەڵکی روویان لەچیاکان کرد. تەنها ترسم لەخەیاڵدا بـو، ئایـا بەشـێوازێکی دی پاریزگـاری لەسلێمانی دەکرا ؟ هەروەها دەڵێت :"بـەرد و ئۆتۆمـۆبیلی پەککەوتو تۆپـە قورسـەکانی دەمکوت نەدەکرد "، پێی وابو ورێنە دەکات : لەپڕ ئەم بەهارە دڵڕفینە چ لێهات ؟ ئایا ئەمە تەنها خەیاڵـە ؟ بۆچی بەربەستێکمان نیە بەربەم لافاوە بگرێت ؟ چەند کاتژمێرێك پێش ئێـستا هـەمو شـتێك بەتەواوەتی جیاواز بو".

نامەکـە بـاس لەکۆچـرەوێکی ناچـاری دەکـات لـەرۆژانێکی سـەرما و سـۆڵە و لـەژێر رێژنـەی باراندا وەك ئەوەی بەکوندە ئاو بکەنە خوارەوە. ژنێك لەسەر کورسییەکی تایەدار کورەکەی پـاڵی

پێوەدەنا، "ئەمە سێیەم کەرەت بو ئەو ژنە لەسەر ڕێگەکە ببینم". پیاوێك لەقەراخی جادەکە کەوتبو، چوار منالی پەپولە ئاسا بەدەوریا دەخولانەوە.

لەسێیەم ڕۆژدا خەڵکەکەی دەوروبەری مستەفا لێیان دەمرد : " پیاوێکم بینی منالێکی مردوی لەسەر دەستی بو بەلام باوکەکە نەیدەزانی منالەکەی سەردەستی مردوە ". کەس چاوەڕوانی کەسی نەدەکرد. لەئۆردوگایەکدا "جێگەی دانیشتن نەبو، بەلام کاتێك نانیان دابەشدەکرد بەهەزاران کەس شەڕیان لەسەردەکرد"، پێشینان ڕاستیان وتوە :"برسێتی ڕەگی هاری بەدەمەوەیە".

مستەفاش وەك عەبدوللا چاوی بەهەرچییەك بکەوتایە بەدورودرێژی باسیدەکرد. نامەیەك تەنها بەنەمانی خۆی کۆتایی دەهات ؛ " ئەم بەسەرهاتە ناکۆتایە جارێکی دی لەلای خۆم گلدەدەمەوە. ڕۆژێك دێت ببێت بەکتێبێك. پێویستە بیاننوسم، چونکە لەمن زیاتر کەسێکی دی بەم کارەهەڵناسێت. کاتێکی دی لەسەر مێز و کورسی و لەنێوکتێبەکانی مالەوە دەیاننوسم. بەلام دەڵێن لەسلێمانی مێزو کورسیەکەمیان بەتالان بردوە (بەداخەوە دەقی نامە کوردییەکەم دەستنەکەوت تا وەك خۆی بینوسمەوە ـ و ـ)

وەختێکی ئاسایی کرونۆلۆجی بەسودنیە بۆ پێوانەکردنی ئەو مەودایەی کەسێکی وەك مستەفا جیادەکاتەوە لەماوەی نێوان هەڵمەتە سەربازییەکانی حکومەتی عێراق بۆ سەرگوندی عەسکەر وگۆپتەپە لەسالی 1988 دا لەگەڵ ئەو پیاوەی ئەمڕۆ. سەرکەوتن بەسەر ئێراندا بوە هۆی جۆرێك لەنائومێدی وێرانکارانە و هەستکردن بەپوچەلی هەمو شتەکان. زۆرێك لەکوردەکان لەسالانی 1989 ـ 1990 دا ئەم هەستە بەسەریانا زاڵ بو، ئنجا داگیرکردنی کوێت و لکاندنی بەعێراقەوە و تالانکردن و بەدواداهاتنی شەڕی جهانی کەبەشێوازێکی ئابروبەرانە بەڕیوەدەچو، ئەمە ئەگەر باس لەهەستە زیندوەکانی ڕاپەڕین نەکەین کەزۆر دڕندانە لەدوای (3) هەفتە سەرکوتکرا. ئەوەی مستەفا وەسفیدەکات شۆکی داروخانی ئومید و هیوامەزنەکان بو، ئەو هیوایەی مرۆڤی پێدەناسرێتەوە. لەبۆتەقەی ئەمشێوە قەیرانە بسیکۆلۆجیایەدا یادەوەرییە تازەکان لەناخدا توشی دوگما دەبێت، هەروەها ڕەنگە ڕەفتاری جیاواز لەخودی چەمکی یادەوەریش بێتە ئاراوە.

پەیکەرەکەی مستەفا

مستەفا لەدوای گەڕانەوەی لەنیسانی 1991، بەمەبەستی یادکردنەوەی ئەو کەسانەی لە 4 / ئایار / 1988 دا گیانیان لەدەستدابو بیری لەدروستکردنی پەیکەرێك لەگۆپتەپە دەکردەوە. پەیکەرەکە هێشتا تەواو نەبوە و دەکەوێتە سەر گردێك. ئەو شوێنەی بەقسەی خەڵکی ناوچەکە پێشتر قەڵا بوە. ئەگەر پێشتر قەڵا یا کۆشك هەبوبێت، ئەوا ماوەیەکی زۆرە ئاسەواریشی نەماوە. بەڵام پەیکەرەکە دەڕوانێت بەسەر دیمەنێکی دڵرفێنی چیا پێچاوپێچەکان و رووە ئاسۆیەك کەچاو نایبڕێت و بەرامبەر بەدیمەنی چیاکانیش چەمێکی سەوز و بەپیت تێدەپەڕێت.

کاتێك لەگوند نزیك دەبیتەوە یەکەم شت پەیکەرەکەی مستەفا دەبینیت کەلەبلۆك دروستکراوە، مادەیەکە بەشێوەیەکی بەربڵاو لەهەمو رۆژهەڵات بەکاردەهێنرێ. پەیکەرەکە لەدوو جەمەلۆنی تەواونەکراو دەچێت لەماڵێکی سەرنەگیراودا کە دووتاقی باریکی لێبەرزدەبێتەوە.

مستەفا دەیویست دیوی دەرەوەی دوو تاقە چیمەنتۆکە نەترێکی سپی بکات. تاقەکان لەسەر سەکۆیەکی بەرزی چیمەنتۆ دروستکرابون کەبەردەمی عەرزێکی تەختی چوار پلیکانەیی بو، هەرلەوێشەوە هەردوو تاقەکە بەرزدەبووە. ئەو بینایەی کە تارادەیەکی زۆر سەرنجی رانەدەکێشا، دەکەوتە شوێنێکی بەتاڵی هێلکەییەوە و دیوارێکی ئەستور سنوری پەیکەرەکەی دیاریدەکرد. لایەکی شوێنە هێلکەییەکە گۆڕستانێکی ساکار بو، بەڵام بەشەکەی دی بەرد رێژ کرابو، لەوەش دەچو شوێنێك بێت بۆ کۆبونەوەو ئاهەنگیساڵیادی قوربانیەکانی گۆپتەپە دروست کرابێت.

مستەفا و کەسوکاری قوربانیەکانی دی بۆ ئەوەی گۆڕستانێك دروست بکەن تەرمی 86 کەسیان بۆ سەرگردەکە گواستەوە، وەك ئەوەی ئەو شوێنە سروشتیە دڵرفێنەی کە مستەفا هەڵیبژاردوە جۆرە خەلاتێك بێت بۆ شێوازی مردنەکەیان. هەمو منداڵەکانی عەبدوڵڵا و کچی ئامۆزا کەی شاڵاو لەوێ نێژرابون. بەڵام باقی 150 کەسەکەی دی کەلە 3/ئایار/1988 دا کوژرابون، لەشوێنێکی دی بناری گردەکە لەژێر دارو پەردوی گۆپتەپە مابونەوە. بەپێی دابونەریتی کوردەواری گۆڕ بەخۆڵ هەڵدەبەسترێت. مستەفا نەزمێکی ساکاری دانابو بەوەی پارچە بەردێکی زبری دوو ئینجی بۆیان کردبو بەکێل.

شەهیدی ژمارە (56) تیشکۆ عەبدوڵڵای تەمەن 6 ساڵان، شەهیدی ژمارە (35) دیمەن حەسان ـ ی تەمەن 4 ساڵان، شەهیدی ژمارە (32) شانام رەشید ـ ی تەمەن 54 ساڵان بو، هتد. بریار بو ریزێك دار لەناوەراستی گۆڕستانەکە بچێنرێت، هەروەها بەشی ناوەوەی دیوارەکەش بکرێت بەگوڵ.

شاڵاو بیرۆکەیەکی تایبەتی لەسەر تەواوکردنی پەیکەرەکە هەبو، چونکە پێی وابو پێویستە سەری هەردوو تاقەکە بگیرێت و پەیکەری ژنە کوردێك بەجلوبەرگی نیشتمانیەوە بەقەوارەی سروشتی خۆی لەژێردوو تاقەکە دابنرێت. کوردیش وەك فرەنسیەکان کۆهەستی نیشتمانیان لەشێوەی ژن دەردەبرن. وێنەیەکم لەشارۆچکەی شەقلاوە بینی، وێنەی قەلەرەشێك بو، چاوی راستی ژنێکی دەردەهێنا کەسەری بەپشتا کەوتبو. وێنەکە لەدیمەنێکی فیلمی باڵندەکان دەچو. وێنەکێشەکە بەمشێوەیە راڤەی وینەکەی بۆ کردم ؛ قەلەرەشەکە ئەو دیکتاتۆرە چڵێسەیە کەهەرگیز تینوێتی بەفرمێسك ناشکێت و کوردیش خۆی لەو کچە گەنجە دەنوێنێت کەقژە رەشەکەی بەپشتاکەوتوە و روخساری بەپەڕی قەلەرەشەکە داپۆشراوە.

شتێکی ئاشکرایە "ماریان" هێمای قارەمانێتی فرەنسا کەئاڵا سێ رەنگییەکەی فرەنسای لەشەردا بەرزراگرتوە بۆ ئێستای عراق ناشێت، بۆیە شاڵاو دەیەوێت ماریانە لەشێوەی ئێستکە پەیکەری ژنێك بێت و شیر بەمناڵەکەی بدات و تەنها مەمکی گۆشتن بێت، ئەمەش مانای وایە :" کوردستان سەرلەنوێ لەسەر پێی خۆی دەوەستێتەوە".

هیچ شتێك ئەوەندەی هەستکردن بەپێکەوە گرێدانی ترس و جوانی مرۆڤایەتیمان ناخاتە مەترسیەوە، هەروەك حاڵەتی گۆپتەپە. ئەو پەیکەرەی گوزارشت لەروداوەکانی 3 / ئایار / 1988 دەکات دەکەوێتە سەر ئەو گردەی عەبدوڵڵا و زاواکەی و دوو هاورێ مامۆستاکەی - دیاروفایەق - ی لەسەر بون، هەروەها دەڕوانێت بەسەرهەمان روباردا کەدایکی عەبدوڵڵا دەمی لەلیتەکەی چەقیبو.

5 ـ تەیمور

قارەمانێتی ئۆپراسیۆنەکانی ئەنفال

قەڵای قورەتو بینایەکی گەورەی کۆنکرێتیە و یەکێتی سۆڤێت نەخشەکێشی بوە، بەدرێژایی شەڕی کاولکارانەی عراق ـ ئێران وەك بنکەیەکی سەربازی لەهەمو ناوچەکانی کوردستان دروست دەکران. بەپێی قسەکانی فەرماندەی کوردەکان کەبەرپرسی گەشتەکەمان بو، سوپای عـراق لـە 8 / ئەیلول / 1991 دا قەڵاکەی تەقاندۆتەوە، ئەوەش دوا ئەرکی بو لـەپێش ئـەوەی پاشەکشێ بـۆ بەرەیەکی نوێ بکات " رێك بـۆ سـەر گردەکە ". مـن قەڵاکـەم نـەدیبو بـەڵام تـەیمور ـ ی تەمـەن (12) ساڵان [1]، ئەو منداڵەی (3) هەزار میلم بریبو بۆ ئەوەی چاوم پێـی بکـەوێت، خـۆی و دایـك و بـاوك و هەرسـێ خوشـکەکەی و هـەمو دانیـشتوانی گونـدی کوڵـەجۆ، لەگـەڵ ئـەو کەلوپەلـەی هەڵگیرێت و بەپاسەوانێتی کۆمەڵە جاشێك لەدوری (15) میلەوە بۆ ئەم قەڵایە گوێزرانەوە.

لەنێو ئەو وێرانـی و بەردەڵانـەدا هێشتا ئاسـەوارێکی نـارێکی داڵان و ژورەکـان دەبینـرا، نـاو ژورەکان پڕبون لەپارچە چیمەنتۆی گەورە. یەکێك لەپارچە چیمەنتۆکان بـەئیمزای سـەربازێکی عراقی بەناوی یوسف، نوسینێکی لەسـەر نوسـرابو. لـەپاڵ ناوەکەیـشی بەخـەتێکی شەرەپـشیلەیی بەناوبانگترین شیعری گۆرانی عەرەبی لەسەر نوسیبو : " اهواك، اتمنى لو انساك، وانـسى روحـي وياك ". لەپاڵ ئەوەشدا یەکێکی دی نائومێدانە و بەبێ ئیمزا نوسیبوی " مەشـق، مەشـق، مەشـق ".

تاکوئێـستا رون نەبۆتـەوە بۆچـی سـوپای عـراق لـەهاوینی 1991 دا لەقـەڵای قورەتـو پاشەکـشێی کـرد. بـەڵام بەدڵنیاییـەوە هێـزی زۆرو زەوەنـدی پیـادەی ئێـران و پێـشمەرگە پارتیزانەکانی کورد قەڵاکەیان پێ چۆڵنەکرد. لەکۆتایی تـشرینی دوەم/1991، بـەیاوەری هەشـت پێشمەرگەی پڕچەك بۆ قەڵاکە رۆیشتم.

قەڵای قورەتو دەکەوێتە باشوری رۆژهـەڵاتی ناوچـەی کوردسـتانی عـراق و نزیـك بەسـنوری عراق ـ ئێران. پێشمەرگەکان یاوەرییان دەکردم بۆ ئەوەی بەبەڵگە پێشانم بدەن، لەکاتێکدا شـەڕی عـراق ـ ئێـران لەسـاڵی 1988 بـەرەو کۆتـایی دەچـو، ئـەو قەڵایـە بـۆ هێرشـێکی بـەربڵاو و بەمەبەستی لەناوبردنی کەمایەتی کورد لەعراق دروستکراوە، هێرشـێك پێـشتر بەرنامەرێـژی بـۆ کراوە و زۆر بەوردیش جێبەجێ کرا.

پێشتر لەرێگەی خوێندنـەوەی بەڵگەنامـە نهێنییـە تایبەتـەکانی حکومـەتی عـراق کەلـەدوای تەواوبونی شەڕی کەنداو لەئازاری / 1990 دا هێـزی پێـشمەرگە لـەکۆنترۆڵکردنی بینـاحکومی و

دەزگا سەربازییەکان دەستیان بەسەرا گرتبو، دەمزانی پرۆسەی قەلاچوکردنەکە ناوی ئەنفال بوە، هەروەها بەشێوازە سەرەکیەکانی ئەو پرۆسەیەشم دەزانی. ئەو شێوازانەی خەڵکانی وەك هیتلەر و پۆلپۆت بەکارامەیی بەکاریان دەهێنا : لێدانی گوندەکان، خاڵی کۆکردنەوە، گازی ژەهراوی، تیمەکانی گوللە بارانکردن، گۆڕی بەکۆمەڵ، لەنێو ئەو بەڵگەنامە بێشومارانە بون کە کوردەکان دەستیان بەسەرا گرتبو ـ سەرکردە کوردەکان قسە لەسەر چەندین تەن و باری ترێلە دەکەن ـ هێندێك لەو بەڵگەنامانەی زۆربەیان بەدەست نوسرابونەوە، لیستی دورودرێژی گوندە بەسوتماك کراوەکان و قەڵاچۆکردنی دانیشتوانەکەیان بو. ئەمە سەرباری ئەوەی کوردەکان زۆر بەسەلیقەیی لیستی تایبەتی ئەو کەسانەیان کۆکردبووە کەزۆربەیان لەپیاوان و گەنجانی لادێی بون و پێدەچێت کوژرابن.

دوو هەفتە لەپێش ئەوەی سەردانی قەڵای قورەتو بکەم، لەدەرەوەی شاری دهۆك سەردانی قەڵایەکی دیم کرد، شاهیدێك بۆی گێڕامەوە لەساڵی 1988 دا هەشت هەزار پیاو گەنجیان بۆ قەڵاکە هێناوە ودواتریش بەیەکجارەکی بێسەروشوێن کراون. ژمارەی ئەنفالکراوەکان بەتەواوەتی نازانرێت، بەڵام بەڵگەنامەکانی ریژێم کەلەبەرزترین ئاستەوە دەرکراون بە100 هەزار کوژراویان لەقەڵەم دەدا، ئەمە لەکاتێکدا سەرکردە کوردەکان ژمارەی ئەنفالکراوەکان بە180 هەزار کەس زیاتر دەخەمڵێنن.

لەدێر زەمانەوە کوردەکانی باکوری عراق ـ ئەمرۆ ژمارەی کورد بە 3ر5 ملیون کەس دادەنرێ و لەسەر زمینێك دەژین روبەرەکەی (15) هەزار میل دووجا دەبێت ـ لەسەر دەستی ریژیمە یەك لەدوای یەکەکانی بەغدا مەینەتییەکی زۆریان چێشتوە[2]. لەرۆژی دروستبونی عراق و لەدوای سەربەخۆیشیەوە لەبریتانیا لەساڵی 1932 دا شێوە حوکمێکی خوێناوی سەقامگیر بوە، بەڵام لەسەر دەستی حزبی بەعس ترسناکتر بوە [3].

شۆرش رەسول تێکۆشەرێکی کوردە و حاڵی حازر لەدەرەوەی عراق دەژێ، لەتەمەنی (15) ساڵیدا بو حەرس قەومییەکانی حزبی بەعس لەهاوینی ساڵی 1963 دا سیازدە کەسیان لەشارەکەی لەکۆیە گرت و بەعەمودەکانی نێوەندی شاریان بەستنەوە، ئنجا خەڵکی شاریان بۆ بینینی گوللە بارانکردنیان بانگکرد. یەکێك لەو سیازدە کەسە باوکی برادەرێکی شۆرش بوە، بۆیە هەر جارێك شۆرش و برادەرەکەی لەنزیك عەمودەکانەوە دەرۆیشتن، برادەرەکەی ئاماژەی بەفیشەکەکانی سەر ئەو عەمودە دەکرد کەباوکی پێوەی بەسترابووە. تاکۆتایی حەفتاکانیش شوێنی فیشەکەکان هەر بەعەمودەکانەوە مابووە [4].

www.dengekan.com

لەساڵی 1968 تا هەنوکە بەشێکی گەورەی حیکایەتی کورد لەعراق تەنازولی حکومەت بوە لەسەر کاغەز (بەڵێنی روکەشی و رێکەوتن بوە لەسەر ئۆتۆنۆمی راستەقینە)، پاشان پاشگەزبونەوە و خیانەتی بەدوادا هاتوە، ئنجا دەستی بە " نیشتەجێ کردنەوە " و " بەعەرەبکردن و راگواستن " کردۆتەوە، بۆ ئەم مەبەستەش بەردەوام سنوری دیاریکردۆتەوە و شاروگوندەکانی لەناوبردوە. بەدەگمەن پێشمەرگەیەك دەبینی بەتێروتەسەلی باسی کردەوەکانی سوپای عراق نەکات کەلە 8 / ئاب / 1969 چییان بەسەر گوندنشینەکاندا هێناوە، چۆن شارۆچکەی زاخۆ ـ یان خاپور کردوە، لەئازاری / 1974 قەڵادزێ ـ یان بۆردومان کردوە و ئازاری / 1975 چ مەینەتییەکیان بەسەر عەشیرەتی بارزان دا هێنا لەدوای ئەوەی ئێران رێگەی نەدا زەخیرەی وڵاتە یەکگرتوەکان بگاتە دەستی پێشمەرگە کوردەکان و حکومەتی بەغدا ناوچەیەکی گەورەی بەشای ئێران بەخشی و خودی سەدام ـ یش رێکەوتننامەی جەزائیری مۆرکرد، هەروەها بەدەگمەن کەسێك هەیە باسی کیمیابارانی ئازاری / 1988 شاری هەڵەبجە نەکات کەپێنج هەزار ژن و مناڵ و پیاوی کوردی کوشت، ئەمە سەرباری ئەوەی پێویستە پرۆسەی جینۆسایدی کوردە مەدەنیەکانیش لەشوبات ـ ئەیلول / 1988 دا بخرێتە سەر ئەو لیستە.

ئەگەر گەڵاڵە کردنی ناسنامەی کورد لەعراق بەهەر شکلێك بەسەرەتای حەفتاکان دابنرێت، ئەوا ریژیمی عراقی ئەوەش بەگیانی جوداخوازی و شۆڤینی و رەگەزپەرستی لەقەڵەم دەدا. لەکۆتاییدا بەکارێکی تاوانکاری و خیانەتی دادەنێت، بۆیە سوپا و ئیستخبارات پێیان وایە ئەو کەسەی رەفتاری کوردانە بکات (یا ئەو کەسەی تومەتێکی لەوجۆرەی بۆ هەڵبەسترێت)، پێویستە حکومەت سزای قورسی بدات.

هەر کوردێك سەر بەحزبێکی سیاسی کوردستانی بێت یا ئەگەر سیخورێك بیستبێتی سەدام حوسەین رەخنە دەکات یا لەماوەی شەڕی عراق ـ ئێران دا هاوکاری دوژمنی کردبێت، توشی راوەدونان و گرتن دەبێتەوە (ئەوجۆرە تومەت هەڵبەستنە زۆرباوبون)

لەناوەراستی حەفتاکانەوە هەر کوردێك ئەگەر بەرێکەوت گوندەکەی لەنزیك سنوری عراق ـ ئێران بوایە، ئەوا تەنها بەئاگادارکردنەوەیەك رادەگوێزرا ـ سەرەتا بەرامبەر بەراگواستنەکەی پارەیان پێدەدا، بەڵام دواتر کەسیان قەرەبو نەدەکردەوە ـ پاشان هێدی هێدی سنوری راگواستن زیادیکرد تا سنوری تورکیاشی گرتەوە.

لەناوەراستی هەشتاکانەوە ئەو گوندانەی دەکەوتنە ناوچە نەوتیەکانی ناوجەرگەی باکوری عراقەوە دەروخێنران و دانیشتوانەکەشیان لەئۆردوگا نیشتەجێ دەکرد، بەڵام ئەو کردەوانە لەئەنفاکانی 1988 دا گەیشتە چڵەپۆپە، چونکە تەنها ژیان لەو ناوچانەی لەبەر هۆی ئەمنی

یاساغبون (ئەو ناوچانە بەجۆرێك فراوان کرابون هەمو گوندەکانی باکوری عراقی دەگرتەوە بەزێدی ئاشورییە مەسیحیە غەیرە کوردەکانیشەوە) خۆی لەخۆیدا بریتی بو لەحوکمی لەسێدارەدان.

کاتێك بەدوو ئۆتۆمۆبیلی لاندکرۆزەر بەرێگەیەکی ناخۆشی دورودرێژ لەسلیمانیەوە بەرەو باشور بۆ قەلای قورەتو دەرۆیشتین، لەگزنگدا ئۆردوگای هەڵەبجەی تازەم بەدیکرد، ئەو ئۆردوگایەی دەوڵەت بۆ ئەوانەی دروستکردبو کەبەزیندوێتی لەهەڵەبجەی کۆن مابونەوە، ئەو شارەی لەدوای کیمیا بارانکردنی تەخت کرا. ئێستا ئەم مەڵبەندە و ناوچەکانی دەوروبەری هەتا باکور لەژێر کۆنترۆڵی کوردەکانە و لەنیسان/1991 یشەوە لەلایەن هێزە هاوبەشەکانی (هاوپەیمانەکان) بریتانیا و فرەنسا و هۆڵەند و ئەمریکاوە کرابە ناوچەیەکی پارێزراو **safe Haven** و فرۆکەکانی بنکەی ئەنجەرلیکی ئەمریکا لەتورکیاوە پاریزگاری لێدەکرد.

سوپای عراق لەسەرەتای نیساندا بەمەبەستی سەرکوتکردنی راپەڕین چەند شارێکی سەرەکی گرتەوە و ئەوەشی بەهەلزانی بۆ ئەوەی بەلگەنامە نهێنیەکانی ئیستخبارات لەناوبەرێت کەبەدڵنیاییەوە ژمارەیەکیان پەیوەندی بەپرۆسەی ئەنفالەوە هەبو، چونکە کوردەکان لەگەڵ خۆیان نەیانبردبو. زۆرێك لەتیپەکانی سوپای عراق لەدەشتاییەکانی رۆژئاوای کوردستانی عراق مانەوە و بەدرێژایی هێڵێکی 250 میل تا باکوری موسل و کەرکوك بڵاوبونەوە. پێش ئەوەی سەردانی باکوری عراق بکەم بەچەند هەفتەیەك سوپای عراق گەمارۆیەکی ئابوری توندو تۆڵی خستبوە سەر ناوچەکانی ژێر دەستەڵاتی کوردەکان و بەدرێژایی سەرماوسۆڵەی زستان باکوری عراق بەدەست کەمی خۆراك و سوتەمەنییەوە دەیانناڵاند.

رێگەیەکیان بۆ هەڵبژاردین کە زۆربەی کات شانبەشانی سنوری عراق ـ ئێران رێمان دەکرد. ئەو ساترەی سوپای عراق بەدرێژایی شەڕی هەشت ساڵەی لەگەڵ هێزەکانی ئایەتوڵڵا خومەینی بەبەرزی (6) پێ دروستی کردبو لەلای چەپمەوە بو. ساترەکە بەدرێژایی چەندین میل بەبێ کەلین نەیدەهێشت بەری ئێران ببینم، بەڵام لەبەری عراق بەتۆپ تەلی دڕکاوی بەکارنەهاتو و ئاسنەشکاو کەوتبو کەپێشتر ئالیاتی عراق بو، لەگەڵ قەوانی گوللە تۆپ و چاڵەتۆپی جیاواز، هەروەها چاڵی لاکێشە بۆ تانك و تۆپەکانی عراق لەقەد پاڵی گردەکان هەڵکەنرابو. شۆفڵ و بێڵەمیکانیکیەکان (حفارە) ئەو زەویانەیان بەجۆرێك گۆڕی بو لە دیمەنی مانگە شەوێکی شەڕ و وێرانە دەچو. دیمەنی خەمۆکی زەوییەکان لەخەندەکەکانی شەڕی جهانی یەکەم دەچو کە تەنها لاشەی مردوەکانی کەمبو.

قـەڵای قورەتـو لاشـەی تیانـەبو، بـەڵام وێنـاکردنی گواسـتنەوەی هـەزاران پیـاو ژن و منـاڵ لەگوندەکانی خۆیانەوە بۆ ناو قەڵاکە کارێکی زەحمەت نەبو. ئایا دەیانزانی چی چاوەنواریان دەکات ؟ رەنگە نـەخێر. زۆربـەی جـار جاشـەکان نـەك سـەربازەکان قەناعـەتیان پێیـان دەهێنـا ماڵەکانیان چۆڵ بکەن ـ ژمارەی جاشەکان نزیکەی چارەکە ملیۆنێك دەبو.

هــەر لــەنێو پاشمــاوەی راڕەوێکــی 6 پــێ پــان دەرۆیــشتم، ئــەو راڕەوەی جاشــەکان گوندنشینەکانیان وەك ئاژەڵ بـۆ چـەندین رۆژ گلدابووە و هەمیـشە چاوەروانی شـتی خراپتریـان دەکرد، قاچم چەقی بەشتێکدا : تەپێك گوو بو لەسەر پارچە چیمەنتۆیەك وشکهەڵاتبو.

کاتێـك بـەدەوری قـەڵا مـین رێژکراوەکـە بـەوریایی هـەنگاوم دەنـا (سـوپای عـراق لەهـەمو شوێنێکی بـاکوری عـراق مـینی چاندوە، بـەپێی راپـۆرتی ریکخـراوی فریـاگوزاری " میـدئێر " ی سویـسری تـەنها لـەپینجوێن مانگانـە 500 کـەس کەزۆربـەیان منـاڵن مینیـان پیادەتەقێتـەوە)، لەبەرامبەر سنوری ئێرانیش نزیکەی 40 ـ 50 تراکتۆری عەرەبانەدارم بینی. بێگومـان جوتیـارە کوردەکـان بـەو عەرەبابانـە بـۆ قەڵاکـە گوێزرابونـەوە. لەدەوروبـەری عارەبانەکانـدا بەکۆمـەڵ جلـەکۆن و شـەرواڵی کـوردی فرێـدرابون یـا لـەنێو خـاك و خـۆڵ و گـژوگیای زەردهەڵگـەراودا بۆگـەنیان کردبـو، ئەمـە سـەرەرای ئـەوەی سۆڵی (نـەعل) لاسـتیك کـەپاشماوەی هـەزاران پێڵابـو، لەوناوە کەوتبون.

خودی گوندنشینەکان و بەڵگەنامە رەسمیەکان دەستەواژەی " ئەنفالکراوە بێسەروشوێنەکان " بەکاردەهێنن. ئەنفالکراوەکان تارادەی دڵنیایی بەمردو حیساب دەکرێن. بـەپێی بەڵگەنامـەکان لەبیابانـەکانی باشـوری رۆژئـاوای عراقـدا لـەنزیك سـنوری عـراق ـ سعودی گوللـەباران کـراون و لەگۆری بەکۆمەڵیش نێژراون. ئەو گوندنشینانەی بۆ قەڵاکانی وەك قەڵای قورەتو هێنراوبـون بـۆ شوێنە دوردەستەکانی وڵات گوێزرانەوە، ئەوچاڵەش بو بەگۆریان کەتیایە گوللەبارانکران.

کاتێك لەنێو پاشماوەی داروپەردوی قەڵای قورەتـو رێمـدەکرد لـەدوری 20 پێیـەك، نوسـینی سەربازێکی عراقیم بەناوی یوسف ـ ەوە بەدیکرد و دەفتـەرێکی جەبریـشم دۆزییـەوە کەبـەزمانی عـەرەبی و کـوردی نوسـرابو، لەگـەڵ دەستنوسـێك بەخـەتێکی جـوان ئایـەتی قورئـانی بـەزمانی کوردی راڤەدەکرد، هەروەها رۆمانێکی میقداد رەحیم ـ یشم بـەناوی " تـەنها خۆشەویـستی هەیـە " دۆزییەوە کەوێنەی پەپولەیەکی گەورە لەسەر بەرگە سورەکەی چاپکرابو.

کاتێك بەهێواشی و لەسـەرخۆ هـەنگاوم دەنـا، بەشـێوەیەك لەشـێوەکان شـتێکم بیرکەوتـەوە، ئەویش لەزستانی ساڵی 1965 لێرەوە تێپەریبوم، بەڵام ئـەو دەمـە قـەڵای تیانـەبو، بـەڵکو تـەنها گونـدی قورەتـوی لێبـو. لەتەمـەنی (16) سـاڵیدا مـن و دایکـم و بـاوکم بەمەبەسـتی سـەردانی

شوێنەوارە دێرینەکان لەبەغداوە گەشتێکی سێ هەفتەیمان بۆ ئێران کرد، بەڵام ئێستا لەدوای تێپەربونی زیاتر لە 20 ساڵ بۆ یەکەمجارە سەردانی عێراق دەکەم و بەشێوەیەکی دی پاشماوە و کەلاوەی شوێنەواری پرۆسەیەکی جینۆساید و بریاردەرەکانی دەبینم.

ناو چ دەگەیەنێت ؟

هاندەری پشت دڵڕەقی زیاتر سەرنج دەوروژێنێ. هەمیشە لەو شوێنانەی لەماوەی گەشتە سێ هەفتەییەکەم لەباکوری عێراق لەتشرینی دوەم/1991 سەردانیم دەکرد ـ هەر لەشارە گەورەکانەوە تا بچوکترین گوند ـ گوێم لەوشەی ئەنفال دەبو. بەڵگەنامە نهێنیەکانی ئیستخبارات ئاماژە بەقارەمانێتی ئۆپراسیۆنەکانی ئەنفال دەکەن و خۆشم وێنەیەکی بەلاغە رەسمییە سەربازییەکانی عێراقم خوێندۆتەوە کە ئاماژە بەئەنفالی " یەکەم " و " دوەم " و " سێیەم " دەکەن وبەڵگەنامەشم لەسەر " دوا ئەنفال ـ خاتمە الانفال " خوێندۆتەوە کەلەنیوەی دوەمی ساڵی 1988 دا ئەنجام دراوە. وشەی ئەنفال لەدوای هەڵمەتەکانی 1988 بەشکلێکی سوریالی تەشەنەی دەسەند، بۆ نمونە ساڵی 1989 گەورەترین کیلگەی گاز ناوی ئەنفالی لێنرا. لەسلیمانی سەردانی بینایەکم کرد بەلایەنی کەمەوە تاراپەڕین پێیان دەوت " موجەمەعی ئەنفال ـ ئەنفالەکە " بەڵام کاتێك کوردەکان لەتەموزی 1991 دا بەتەواوەتی شاریان کونترۆڵکرد، تابلۆ گەورەکەی دەرەوەی بیناکەیان لەتوپەت کرد، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا لەسەر یەکێك لەکۆڵانەکان تابلۆیەکم بینی زۆر بەجوانی لەسەری نوسرابو :"نوسینکەی پۆستی ئەنفال ـ مکتب برید الانفال"[(5)].

بەردەوام بەکارهێنانی ناوێك لەژینگە و ناوکۆ (سیاقی) ی جیاوازدا یارمەتیمان دەدا هەم ماناکەی راستبکەینەوە و لەزەینمان شەنوکەوی بکەین و هەم ئەو ئەنجامە بەلاوەبنێین کەسەرەتا بۆی دەست نیشانکراوە. حکومەت لەپێش ئەوەی دەست بەهەڵمەتەکانی ئەنفال بکات، خەڵکێکی زۆر کەم لەکورد و عەرەب مانای ئەنفالیان دەزانی، بەڵام وشەی ئەنفال کلیلی یەکەم لوغز ئاشکرا دەکات کە هاندەری حزبی بەعس بوە.

وشەی ئەنفال لەرێگەی سورەتی هەشتی قورئانەوە هاتۆتە نیوزمانی عەرەبیەوە، سورەتی ئەنفال لەدوای شەڕی بەدر (ساڵی 623 زاینی) بۆ محەمەدی پێغەمبەر هاتۆتە خوارەوە، ئەو شەڕەی ژمارەیەکی کەمی موسڵمان بەسەر ژمارەیەکی زۆری زۆری گاورانـدا سەرکەوتنیان

بەدەست هێنا. ئەو شەڕە بەپاڵپشتی یەزدان بۆ ئاینە تازەکە دادەنرێ کەخوداوەند هەزار فریشتەی رەوانە کرد بۆ ئەوەی شانبەشانی موسڵمانەکان شەڕبکەن :

" اذ يوحي ربك الى الملائكة اني معكم فثبتوا الذين آمنوا سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب فاضربوا فوق الاعناق و اضربوا منهم كل بنان. ذلك بانهم شاقوا الله و رسوله، ومن يشاقق الله و رسوله فان الله شديد العقاب. ذلكم فذوقوه وان للكافرين عذاب النار ". (8 : 12 ـ 13) ـ ئەی محمد یادی ئەوە بکەرەوە کاتێك پەروەردگارت وەحی و نیگای دەکرد بۆ فریشتەکان کە : بەراستی من یارو یاوەرتانم، کەوابوو ئێوەش دڵی ئیمانداران پابەند و دامەزراو بکەن، لەمەودوا منیش ترس و بیم دەخەمە دڵی ئەوانەی کە بێ باوەر بون، دە ئێوەش لەسەرووی گەردنی ناپاکان بدەن و دەست بوەشێنن لەهەموو سەرپەنجەکانیان (تا کافرەکان شمشێریان پێ نەگیرێت). ئەوە لەبەر ئەوەبوو چونکە بەراستی ئەوان دژایەتی و سەرپێچی خواو پێغەمبەرەکەیان کرد، هەر کەسیش دژایەتی و سەرپێچی خوا و پێغەمبەرەکەی بکات، ئەوە بەراستی خوا تۆڵەسێنەرێکی بەزەبرە ـ تەفسیری ئاسان/ بۆ تێگەیشتنی قورئان. ل 178.

ئایا لەدوای 1364 ساڵ ئەنفال بوە بەو بیرۆکەیەی تەیموری مێردمناڵ بەگاور دابنێت، بۆ ئەوەی فریشتەکانی حزبی بەعس ئاگربارانی بکەن ؟ میشیل عەفلەق، دامەزرێنەری حزبی بەعس بۆ پەنجا ساڵ دەچێت تیورەیەکی داناوە، بەپێی ئەو تیورەیە شۆرشی حزبی بەعسی عەرەبی بەزیندوکەرەوەی هاوچەرخی شۆرشی ئیسلام دادەنێت و پێی وایەهاتنە خوارەوەی قورئان بەزمانی عەرەبی و بۆ کەسێکی عەرەب نەك رێکەوت نیە، بەڵکو بەبەڵگەی تیورەکەی دەزانێت. تەیمور کورد بو نەك عەرەب، بۆیە کاتێك لەساڵی 1988 دا لەگوندەکەی خۆی گرتیان زمانی عەرەبی نەدەزانی. بەهەرحاڵ ئەوە هەمو حیکایەتەکە نیە. " يسألونك عن الانفال قل الانفال لله و الرسول فاتقوا الله و اصلحوا ذات بينكم و اطيعوا الله و رسوله ان كنتم مؤمنين " (8 : 1) ـ ئەی محمد پرسیارت لێ دەکەن دەربارەی دەسکەوتەکان، تۆ بڵێ : هەموو دەسکەوتەکان هی خوا و پێغەمبەرن (هەر ئەوان بۆیان هەیە بریاری چۆنێتی دابەش کردنی بدەن)، کەواتە لەخوا بترسن و چاکسازی نێوانی خۆتان بکەن (مەیەڵن لەسەر تەماعی دنیا نێوانتان بشێوێت) و فەرمانبەرداری خوا و پێغەمبەرەکەی بن، ئەگەر ئێوە ئیماندارن. تەفسیری ئاسان / بۆ تێگەیشتنی قورئان، ل 177. وشەی ئەنفال بەمانای تالانی (غەنیمەتی شەڕ) شەڕ دێت. مەبەستی سەرەکی محەمەد لەشەڕی بەدر پەلاماردانی کاروانەکەی ئەبوسوفیانی کوری حەربی گەورە پیاوی بەنی ئومەییە بو کەبە کەلوپەلێکی زۆر بەنرخەوە لەسوریاوە بۆ مەککە دەگەڕایەوە. هاتنە خوارەوەی سورەتی ئەنفال دانانی یاساگەلێك بو تا بەپێی ئەو یاسایە تالانی

شەڕ لەنێوان موسڵمانەکان دابەش بکرێ کەزۆرێکیان لەمەککە دەست بەسەر سەروەت و سامانیان گیرابو لەبەر ئەوەی پەیوەندیان بەئاینی تازەی ئیسلامەوە کردبو، بۆیە محەمەد دەیویست دوبەرەکی و پرسیار نەهێڵێت کەمەسەلەی غەنیمەت لەنێو موسڵمانە شەڕکەرەکان دەیوروژێنێت. بەمشێوە نەریتی خێڵەکی عەرەبی تایبەت بەداگیرکردن سەرلەنوێ ڕێکخرایەوە و پاساوی نوێشی بۆ دەهێنرایەوە.

"تریدون عرض الدنیا و الله یرید الآخرة والله عزیز حکیم. لولا کتب من الله سبق لمسکم فیما اخذتم عذاب عظیم. فکلوا مما غنمتم حلالا طیبا واتقوا الله ان الله غفور رحیم " (8 : 67 ـ 69) ـ ماڵومولکی دونیاتان دەوێت، بەڵام یەزدان ئەو دونیای دەوێت و خوداوەند بەتوانا و دانایە. ئەگەر لەسەر ئەوەی بەتاڵانی (یەغما) بردوتانە حوکمی پێش وەختی یەزدان نەبوایە، توشی ئەشکەنجەیەکی گەورە دەبونەوە کەواتە ئەوەی بردوتانە حەڵاڵی خۆتانە و لەخوا بترسن و هەر خۆی بەخشندە و میهرەبانە.

بەپێی لێکدانەوەی حزبی بەعس بۆ سورەتی هەشتی ئەنفال، گوندەکەی تەیمور و مەڕومالات و دانەویڵە و هەمو سەروەت و سامانیان مولکی حکومەتی ناوەندییە لەبەغدا، بەڵام حوکمی قورئان لەسەر تاڵانی تەنها لەسەر حاڵەتی جیهاد پیادە دەبێت و تەنانەت لەو حاڵەتەشدا سەرکەوتو ناتوانێت بەئارەزوی خۆی رەفتار بکات، کەچی بەپێی پێودانگی بەعس ئەوەی لەناوچەکەدا دەستی " قارەمانێتی ئۆپراسیۆنەکانی ئەنفالی " پێرابگات بەگوێرەی ئاین رەواو حەڵاڵە، واتە بۆسوپای عراق حەڵاڵە. ئایا گیان و روحی پیاو و ژن و منداڵی کورد لە گوندە داگیرکراوەکان بۆ سەرباز و ئەفسەرەکانی عراق حەڵاڵە؟

پێش ئەوەی سەردانی باکوری عراق بکەم چەندین حیکایەتی سەیرم بیستبو، بۆ نمونە بیستبوم ژنانی کورد لەبازاری کۆیلە فرۆشەکانی ناوچەی کەنداو دەفرۆشرێن. کوردێك دەناسم لەنیسانی / 1989 لەبرادەرێکی شۆفێرییەوە نامەیەکی پێگەیشتوە کەلەنێوان عەمان و بەغدا کەلوپەلی دەگواستەوە. برادەرەکەی لەنامەکەیدا دەڵێت : سەفەرێکیان لەنزیك شارۆچکەی رومادی ئۆتۆمۆبیلەکەی پەکیدەکەوێت، لەکاتی چاککردنەوەی ئۆتۆمۆبیلەکەی دووژن دەچنە لای و لێی دەپارێنەوە بیانگەیەنێتە شاری سلێمانی. کاتێك دەزانێت ئەوانیش وەك خۆی کوردن، ئیتر لەگەڵیاندا دەکەوێتە قسەکردن و بۆی دەردەکەوێت لەکاتی ئەنفالەکانی ساڵی 1988 دا بەدیل گیراون و ئەفسەرێکی بچوك لەسوپای عراق بەسەرەك خێڵێکی ناوچەی پاریزگای ئەنباری

فرۆشتون، بەڵام شۆفێرەکە داواکاری دوو ژنەکە رەتدەکاتەوە، و لەبەر ئەوەش نامەکەی نوسیوە چونکە قێز لەخۆی دەکاتەوە (7).

یەکێك لەبەڵگەنامەکانی ئیستخبارات لیستێك بو بەناوی ئەو کەسانەی لەنێوان یەکی شوبات ـ بیست و چواری ئاب / 1989 دا گوللەباران کرابون، لە 4 / ئازار پێنج کەس و لە 30 / ئایار بیست و چوار کەس گوللەباران کرابون و... هتد. کورتەیەك لەکێشەی هەریەکێکیان هاوپێچی ناوەکەیان کرابو. بەروکەش هەمو شتێك ئاسایی بو. لیستی ناوەکان لەزەرفێکی داخراودا بەمۆری " نهێنی و تایبەت ـ سری و خاص " مۆرکرابو، کەلەبەرواری 24 / ئاب / 1989 لەنوسینگەی سەرکۆماری عراقەوە دەرکرابو. لەسەروی لیستی ناوەکان بەخەتێکی کوفی ناسك وشەی "بسم الله" نوسرابو. لەژمارەی (35) ی ناوەکان، ناوی نوسەرو روناکبیری کورد دڵشاد محەمەد ئەمین فەتاح سەرنجی راکێشام کەپوختەی کێشەکەی بەمشێوەیە بو: "ئەم تاوانبارە لەئامادەیی شۆرشی کوران لە سلێمانی مامۆستا بوە و بەپیتی لاتینی وانەی زمانی کوردی وتۆتەوە و بیرۆکەی شۆفینیو جوداخوازی بڵاو کردۆتەوە". دڵشاد وانەی کوردی دەڵێتەوە (ئەمەیان قبول دەکرێ)، بەڵام بەپیتی لاتینی (ئەمەیان قبوڵ ناکرێ، لەبەر ئەوەی پێویستە پیتی عەرەبی بەکاربهێنرێ)، بۆیە گوللە بارانکرا. بەلایەنی کەمەوە هۆیەك بۆ کوشتنی دڵشاد هەیە، بەڵام تەنها ناو زەدەکردنی لەلیستی ناوی " ئەنفالەکان " هەمو بیانویەکی لەوبابەتە پوچەڵ دەکاتەوە.

لەلایەکی دی، مانای هەر ناوێك پەیوەندی بەکولتوری باڵا دەستەوە هەیە، چونکە خودی ناوەکان مانایان نیە، بۆیە مانابەخشین بەناوێك پێویستی بەوە هەیە کۆمەڵە خەڵکێك بەشداری لەمانا پێبەخشینی بکەن.

ئەو دوو ژنەی پێشتر لەنامەکەدا ئاماژەیان بۆ کراوە ئەفسەرێك بەسەرەك خێڵێکی فروشتوە کەبەهیچ شێوەیەك پەیوەندی بەسوپاوە نیە. ئەو دووژنە لەدوای تێپەربونی سێ ساڵ بەسەر پرۆسەی ئەنفالدا بەبێ هیچ دوودڵییەك باخەڵی گەلێك پیاویان دیوە، رەنگە ئەو کارەش لەرێگەی گەوادەوە ئەنجام درابێت. بەمشێوەیە ژنانی کورد لەسەر دەستی فەرمانرەوا دەوڵەمەندەکان بون بەسوزانی سەدەی بیستەم، بۆیە لێرەدا مەسەلەکە بەتەنها پەیوەندی بەگەندەڵی و تاوانکارییەوە نیە، بەڵکو پەیوەندی بەزیندووکردنەوەی دەستەلاتی رابردوە هەیە بۆ ئەوەی لەئێستادا گەمە بەچارەنوسی خەڵکییەوە بکرێ، ئەمەش لەنێو نەتەوەپەرستەکانی عەرەب یا سیاسەتی ئیسلامیەکانی سەدەی بیستەمدا زۆر بەربڵاوە.

ئایدۆلۆجیستە بەعسیە زرنگەکان ئەرکەکانیان وەك ئەرکی قوتابخانە بـەجێ دەهێنـا کاتێـك وشەی ئەنفالیان وەك جفرەیەك لەساڵی 1988 دا بۆ ئۆپراسیۆنە سەربازییەکانیان لەکوردستانی عراق هەڵبژارد. " خوا شاهیدە ئەوەی لەداگیرکردنی کوێت رویـدا ویـست و ئـیرادەی خوداوەنـدی لەسـەر بـو نـەك ویـستی ئێمـە "، سـەدام حوسـەین لـەکانونی یەکـەم / 1990 دا بـەم وتانـەی فەرماندە سەربازییەکانی بۆ "ام المعارك" سازو ئامادە دەکـرد. یـەکێك لـەو کارە پێکەنیناوییـەی پێویستە بیزانن تەنها پێری بۆم روونبۆتەوە، ئەویش حزب لەدروشمێکیدا بوش بەفیل دادەنێت. "الم تر کیف فعل ربك بأصحاب الفیل ؟، مەبەستم ئەوەیە کاتێك گوێم لەم وشانە بـو...". ئـیتر هێدی هێدی دەنگی سەدام حوسەین کزدەبو تابەتەواوەتی بێـدەنگ بـو وەك ئـەوەی گـرەنتی ئـەو ئایەتانـەی دەیهێنایـەوە تـا ئەوپـەری رادە سەرسـامیان کردبێـت. دوای بـەدوای ئـەوەش بێـدەنگی مـاوەی (15) خولـەك درێـژەی کێـشا و فەرماندەیـەکی پایەبڵنـد سـەربازی عـراق زۆربـەکزی کەبەحاڵ دەنگی دەبیسترا ئایەتەکانی دەوتەوە. فەرماندەیەکی دی بەدەنگێکی بەرز وتـی "ویـست و ئیرادەی خوداوەند بـو"، پاشان پاشماوەی سورەتی (105) یـان تـەواو کـرد کەسـەدام حوسـەین تـەواوی نـەکردبو، چونکە ئامادەبوان سورەتەکەیان زۆربەباشـی دەزانـی. سـورەکە بەسـەرهاتی خاوەن فیلەکان دەگێرێتەوە :

" الم یجعل کیدهم في تضلیل و ارسل علیهم طیرا ابابیل، ترمیهم بحجارة من سجیل، فجعلهم کعصف مأکول " (105 : 2 ـ 5). لـەپێش دەرکـەوتنی ئیـسلام و لـەرۆژی لـەدایك بـونی محەمـەدی پێغەمبـەر، مەککە بەپـەرجو (معجزە) لەشاڵاوی حەبەشـییەکان رزگـاری بـو، چونکە ئـەو حەبەشـیانەی بەسـواری فیـل هـاتبون خوداوەنـد بەباڵنـدەی ئـەبابیل سـەنگ بـارانی کردن. سەدام حوسەین لەکانونی یەکەم / 1990 بەشێوەیەك قسەی بۆ فەرماندە سـەربازیەکانی دەکرد کە بوش و سوپا (500) هەزار سـەربازییەکەی هـەمان چارەنوسـیان دەبێـت، بـەڵام ئـەوەی مایـەی خەمۆکییـە ئـەمجۆرە بیرکردنـەوە و وێناکردنـە لـەکاتی قـەیرانی کەنـداودا نـەك هـەر کاریگەری لەسەر زۆرینەی عەرەب هەبو، بەڵکو لەلایـەن روناکبیرانی عەرەبیـشەوە وەك پێویـست بەرپەرچ نەدرایـەوە [9]. لەرۆژهـەلاتی ناوەراسـتدا رابـردو تـەنها رابـردو نیـە، بـەڵکو وەك بـەردی دەستار بوە بەهاندەر و ئامرازێکی یاسادانی هەنوکە و لەملی هەموان ئاڵاوە.

چۆن دڵرەقی باڵادەکات

هێرش و پەلامارەکانی ئەنفال لەناشوێنەوە نەهاتوە. ئەنفال دەرئەنجامی سیاسەتێکە لەرێکەوتنامەی جەزائیری سالی 1975 ـ دوە بەرامبەر بەکورد پەیرەو دەکرێ، هەروەها دەرئەنجامی دیاریکردنی سەرزەمینێکە لەسالی 1975 ـ دوە بونی مرۆڤی تیاقەدەغە دەکرێ، و بەرەزامەندی ئێران پشتێنەیەك بەقولایی 5 ـ 10 کیلومەتر بەدرێژایی سنوری عراق ـ ئێران چۆلکراو و بەبێ جیاوازی گوندەکانی نێوپشتێنەکە تەختکرا و دانیشتوانەکەیشی لەو ئۆردوگا زۆرەملیانە نیشتەجێ کران کە حکومەت لەدەوروبەری شارە گەورەکاندا دروستی کردبون. رەنگە ژمارەیەك لەو خێزانانەی قەرەبوکرابونەوە گوزەرانیان باشتر بوبێت. هێندێك کەرەت لیژنەی خەملاندن بۆ قەبلاندنی مالومولکە دەست بەسەر گیراوەکان و دیاریکردنی بژاردنەکان (تعویضات) دادەنرا، هەروەك کوردەکان بۆیان گێرامەوە رێژەی پارەی بژاردنەکە بەپێی پلەوپایەی سیاسی خێزانەکان دیاریدەکرا، بەلام بەخێرایی و بەشێوازێکی ئاشکرا پیادە نەدەکرا، بۆ نمونە بری پێنج هەزار دینار بۆ خێزانێك دیاریکرابو کە خانویەك و باخێکی میوەی هەبێت، کەچی ئەگەر بزانرایە خێزانێك لایەنگری لە بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد دەکات ئەوا هێندێك جار بری پارەکەیان بۆ پەنجا هەزار دینار زیاد دەکرد. لەراستیدا ریژیم بەرتیلی بەو خێزانانە دەدا بۆ ئەوەی وازلەبزوتنەوەی کورد بهێنن. لەکاتی پارەدان هەمو کەسێك پشکی خۆی وەردەگرت و سەرۆکی خێلیش گەورەترین پشکی وەردەگرت (لەکاتی شەڕی عراق ـ ئێراندا هەمان شێواز بەسەرکەوتویی لەگەل سەرەك خێلە شیعەکانی باشوری عراق بەکارهێنرایەوە). سەرەرای ئەوەش سیاسەتی راگواستن تەنها ئەو کوردانەی نەگرتەوە کەدژایەتی حکومەتیان دەکرد یا لایەنگریان لە بزوتنەوەی کورد دەکرد، بەلکو گوندەکانی ئەو سەرەك خێلانەشی گرتەوە کەسالی 1974 ـ 1975 شانبەشانی هێزەکانی ریژیم شەڕی شۆرشی خەلکی کوردستانیان دەکرد.

ریژیم کەسایەتیە ناسراوەکانی کوردی لەجیاتی خۆی وەك یەکێك لەشێوازەکانی قاییل کردن رەوانەی ناوچەکان دەکرد، بۆ نمونە وەزیری کاروباری کۆمەلایەتی کوردێکی ناوچەی قەلادزێ و کەسایەتیەکی زۆر خۆشەویست بو، ریژیم لەنیوەی دوەمی سالانی حەفتاکاندا رەوانەی ناوچەکەی کرد بۆ ئەوەی قەناعەت بەخەلکەکەی بهێنێ گوندەکانیان چۆل بکەن. وەزیر بەمشێوەیە قسەی بۆ خەلك دەکرد : "ئەگەر گوندەکانتان چۆل نەکەن لێتان دەدەن و روبەروی مەینەتیەکی زۆر دەبنەوە، ئەگەر لەشوێنی خۆتان بمێننەوە ئەوا بەدەیان سال بەدواکەوتویی دەمێننەوە". ئەو کەسایەتیە یەکێك بو لەو دەیان کوردەی پشتگیریان لەحکومەت دەکرد و

ڕەوانەی ناوچەکان دەکران بۆ ئەوەی خەڵکی قاییل بکەن ماڵەکانی خۆیان بەجێ بهێڵن، هەروەها چەندین شێخ و سەرکردەی کوردی دییان بۆ هەمان مەبەست ڕەوانەی ناوچەکان دەکرد.

کورد لەدوای هەرەسی ساڵی 1975 ڕێگەیەکی زۆری لەبەردەم نەمابووە، بۆیە هەوڵەکانی ڕژێم بۆ ڕاگواستنی کورد شایانی وەبیرهێنانەوەیە، بەتایبەتی لەو هەلومەرجە و بەدیاریکراویش بەهۆی ئەو گۆڕانکاریانەی لەهەشتاکان بەسەر وەزعیاندا هاتبو. ئەو کەسانەی حکومەت بۆ قاییلکردنی خەڵکی ڕەوانەی ناوچەکانی دەکرد چەندین هەفتەیان بەروپامایی بەسەر دەبرد و تەنها لەدوای گەڕانەوەیان سوپا تەدەخولی دەکرد، کەچی ئەوەی لەنیسانی 1988 دا بەسەر گۆپتەپە، گوندەکەی عەبدوڵلا عەسکەری هات بەتەواوەتی جیاواز بو.

دەربارەی ئەو کەسانەی لەهەفتاکاندا بەتۆپزی ڕاگوێزراون ئامارێکی تەواو کە پشتی پێببەستری لەبەردەست نیە، بەڵام ڕۆژنامەی "الثورة"، زمانحاڵی ڕەسمی حکومەتی عراق لەساڵی 1978 دانیپیاناوە تەنها لەماوەی دوو مانگدا " 150" هەزار کەس ڕاگوێزراون [10].

کێشەی عەشیرەتی بارزان لەناوچەی بادینان لەباکوری عراق بەپێی حاڵەتە کلاسیکیەکانی ڕاگواستنی زۆرەملێی ئەو دەمە چارەسەر نەکرا، تەنانەت بەعس هەوڵیندا بە بەرتیلیش ناوچەکەیان پێچۆڵ بکات، بەڵکو هەوڵیدەدا بیانکات بەنمونە. بارزانیەکان لەهەلومەرجێکی زۆر ناخۆشدا ڕاگوێزران، هەلومەرجێك لەهەلومەرجی کەمایەتی غیتۆی شارەکان دەچو، بەڵام غیتۆی ئەمجارەیان لەساڵی 1976 لەباشوری عراق بو.

بارزانیەکان تاساڵی 1981 لەباشور مانەوە، ئەو ساڵەی سەرلەنوێ بۆ ئۆردوگای قوشتەپە لەدەرەوەی شاری هەولێر گوێزرانەوە. بارزانیەکان لە (50) هەزار کەس تەنها (20 ـ 30) هەزار کەسیان لێمایەوە. لەساڵی 1983 بەرزان تکریتی، نوێنەری عراق لەنەتەوە یەکگرتوەکان (بەشداری ئەو چاوپێکەوتنانەی کردوە کەلەگەڵ لێژنەی نەتەوە یەکگرتوەکان بۆماف مرۆڤ بەستراوە) و وەتبانی برای سەدام حوسەین و تیپێکی موخابەرات و یەکەیەکی تایبەت لەسوپا چەند هەزار نێرینەیەکیان لە ئۆردوگاکە کۆکردەوە، ئەوانەی تەمەنیان لەسەروی (12) ساڵ بو. شاهیدێك دەیوت ئەو خەڵکەیان بەماشین بەرەو باشور گوێزایەوە و دواجاریش لەدەوروبەری شاری بەغدا بینراون، ئنجا بێسەروشوێن کران. تاکو ئێستا و بۆ چەند ساڵێك دەچێت بەهەزاران ناو لەچەکمەجەکانی نەتەوە یەکگرتوەکاندا وەك خۆی دانراون.

لەکاتی سەردانەکەم لەتشرینی دوەم / 1991، ئەو چەند کاتژمێرەی لەقوشتەپەبوم هەستێکی ئەوتۆی لەناخمدا دروستکرد کەمەینەتی ڕاستەقینەی ڕوداوەکان کاریگەری لەسەر

چارەنوسی زیندوەکان هەیە نەك مردوەکان. لەدوای گرتنی نێرینەکان بەماوەیەکی کورت چوار دەوری ئۆردوگاکەیان تەلبەندکرد و رۆژانە پیاوانی سوپا سوکایەتیان بەخەڵکەکەی دەکرد، کارەبایان لێیان دەبری، رێگەیان نەدەدا پەیوەندی بەدونیای دەرەوە بکەن و ژنان بەتەنەکە ئاویان دەهێنا. بەپێی قسەی یەکێك لەژنەکان، سەربازەکان لەنزیکەوە فیشەکیان بەتەنەکەکانی سەرسەریانەوە دەنا یا بەئەنقەست ئاوەکەیان لەدوای هێنانی دەرشت.

سوپا و حزبییەکان هەمو رێسا و ئوسوڵێکیان پێشێلدەکرد. دەستدرێژیان دەکردە سەر ژنان و بەزۆر دەیانکردن بەدۆستی خۆیان. پیاوێك پێی وتم : " ژنان خۆکوشتنیان پێ باشترە، تا قسە لەسەر ئەو مەسەلەیە بکەن ". منالی خوار (9) ساڵان لەو ناوە هاتوچۆیان دەکرد، بەڵام ماقول نەبو باوکیان کورد بێت. ئەو خێزانانەی پیاویان نەمابو بەرەو لێکترازان دەچون. ژمارەیەك لەو پیاوانەی لەو پرۆسەیە بەسەلامەتی دەرچوبون (ئەوانەی سەفەریان کردبو یا لەدەشت و دەربون) حاشای خزمایەتیان لەخەڵکی قوشتەپە دەکرد، بۆ نمونە لەجیاتی ئەوەی وەك بارزانیەکان جامانەی سور لەسەر بکەن، ئەوا جامانەی رەش و سپیان لەسەر دەکرد.

ئەو پیاوانەی سوکایەتیان پێکرابو بەچاوێکی زۆر سوك تەماشای قوربانیەکانی حزبی بەعسیان دەکرد. قوشتەپە ببو بەسەرچاوەی سوزانیەت و لەجادەکانی هەولێر و بەغدا دەسورانەوە و خەریکی کاری خۆیان بون. بەمشێوەیە حزبی بەعس تۆڵەی لەعەشیرەتی بارزان دەکردەوە، ئەو عەشیرەتەی سەرکردایەتی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کوردی دەکرد.

کاتێك لەدەوری ئۆردوگاکە دەسورِاینەوە هەواڵ بڵاوبووە لێکۆڵینەوە لەسەر روداوەکانی ئۆردوگاکە دەکەین، بۆیە ژنان و منالان بەخۆیان و وێنەی کەسورکارە بێسەرو شوێنەکانیانەوە لەماڵەوە گوروژمیان دەهێنا. لەو ساتەی خەڵکی لەچواردەورم ئاپورەیان بەستبو هەستم بەشەرمەزارییەکی زۆر دەکرد کەشایانی راڤەکردن نیە، چونکە شەرمم لەعێراقی بونی خۆم دەکردەوە.

گرنگی قوشتەپە بریتی بو لە مەشقێك بۆ ئەوەی کارەساتی گەورەتر بەسەر زۆرێك لەکورد بهێنن، ئەوەش هەر لەسەرەتای بزاوتنەوە تا هێرش و پەلامارەکانی ئەنفال لەساڵی 1988 دا بەردەوام بو. شەڕی عراق ـ ئێران بوە مایەی باڵاکردنی وەحشیگەری لەسەرتاپای عراقدا، دەشێت ئەو وەحشیگەریەش لەگۆڕانی سیاسەتی حکومەتی عراق بەرامبەر بەکورد لەساڵانی هەشتاکانەوە بەدیبکرێ. لەساڵی 1982 دا رژێمی عراق بەپێی رێکەوتنامەی جەزائیر خەڵکێکی زۆری لەدەرەوەی پشتێنەی ئەمنی راگواست (خەڵکێکی زۆری لەگوند و شارۆچکەکان راگواست، تەنانەت لەو ئۆردوگا زۆرەملیانەش کەلەساڵانی هەفتاکاندا دروستی کردبو)، زۆر بەدەگمەنیش

کەمێك پارەی وەك پێبژاردن پێدەدان. بەروکەش حکومەتی عێراق دەیویست تائەوپەری رادە جموجوڵی ئێران لەناوخاکی عراق کەمبکاتەوە، بۆ نمونە ئەگەر ئێران چوارتا لەدوای چۆڵکردنی داگیربکات، ئەوا دەرئەنجامێکی سیاسی و سایکۆلۆجی خراپی لێناکەوێتەوە.

ئۆردوگا زۆرەملێکان لەبینایەکی گەورەی کۆنکرێتی دەچون و بەزۆری لەتەنیشت سەربازگەکانەوە بیناکرابون و هیچ جۆرە خزمەتگوزاری و شوێنێکی حەوانەوەیان تیانەبو. کورد بەتەواوەتی لەشێوازی ژیانی رابردویان دابڕابون، بۆیە حەزیان نەدەکرد بۆ ئۆردوگاکان بگوێزرینەوە، زۆر جارانیش بەدزییەوە بۆ گوندەکانی خۆیان دەگەڕانەوە و سەرلەنوێ ئاوەدانیان دەکردەوە.

بەپێی بەڵگەنامەکانی پۆلیسی نهێنی کەرێکخراوە کوردستانیەکان لەکاتی راپەڕینی ئازاری/1991 دا دەستیان بەسەرا گرتبو، روخاندنی گوندە کوردنشینەکان کە لەساڵی 1986 ـ دەوە بەجیدی دەستی پێکرد، پێشینەیەکی راستەقینەی ئەنفال بو. بەپێی یەکێك لەبەڵگەنامەکانی ئیستخباراتی سلێمانی لەبەرواری 26/تشرینی دوەم/1986 و لەسەر فرمانی وەزارەتی ناوخۆی بەغدا لیستێکی بە (663) گوندی قەدەغەکراو ئامادەکردوە. هەر ئەو بیرۆکەیەش لەساڵی 1977 دا لەپشت دروستکردنی پشتینەیەکی ئەمنییەوە بو بەپانی 5 ـ 10 میل و بەدرێژای سنوری ئێران، بەڵام روبەروی زەوییە قەدەغەکراوەکان زۆر گەورەتر کرا. راپۆرتی هاوپێچ بەلیستی ناوی گوندەکان ئاماژە دەکات بەوەی چۆن کارەبایان لەگوندەکان بڕیوە، مەڕوماڵاتیان لێیان دورخستۆتەوە و رێگەیان لەئاڵوگۆری بازرگانی لەنێوان گوندە یاساغکراوەکان گرتوە. بەڵام نوسەری راپۆرتەکە ئاماژە بەکەموکورتی ئەو رێوشوێنانە دەکات : " سەرەرای گەمارۆدانی ئابوری، کەچی برێك خواردنی پێویست هەر دەگاتە گوندەکان، چونکە رێگەی گوندەکان بەتەواوەتی کۆنترۆڵ نەکراوە و بەپێی دیمۆگرافیای ناوچەکە گەلێك رێگەی لاوەکی هەیە کەبەعەمەلی کۆنترۆڵ ناکرێت "، بۆیە پێشنیاز دەکات ئەو رێگایانە گەمارۆی زیاتریان بخرێتەسەر.

لەگەڵ سەرەتای 1987 بەئاشکرا دیاربو حکومەت لەئابلوقەدان زیاتر هەنگاو دەنێت. دەفتەرێکم لەبەڕیوەبەرایەتی ئاسایشی گشتی سلێمانی دەسکەوت، دەفتەرێکی ئاسایی و زۆربەسەلیقەیی لەبەرگێکی رەنگ پیازی لەبەرگ گیرابو. وەرەقەی بەرگی دەفتەرەکە وێنەیەکی کاریکاتۆری گوڵێکی قەوانی رەنگ سپی لەسەر بو. کاتێك لەبەغدا قوتابی بوین بەوجۆرە کتێب و دەفتەرەکانمان لەبەرگ دەگرت بۆ ئەوەی بیانناسینەوە. رەنگە ئەو فەرمانبەرەی ئەو دەفتەرەی

لـەکن بـوە هـەمان هەسـتی هـەبوبێت، بۆیـە بەقەڵـەمێکی سـور وبەخـەتێکی گونجـاو لەسـەر وەرەقەیەکی چوار گۆشەی سپی پێرستێکی بەناوی "تیانوسی گونـدە روخاوەکان" نوسـاندبو بـە بەرگی دەفتەرەکەوە.

لیستەکە ناوی (399) گوندی تیا تۆمار کرابو. مێژوی روخاندنی ئـەو گوندانـە ـ هـەمویان لەساڵی 1987 روخێنرابون ـ زۆر بەجوانی نوسـرابو، لـەپاڵ نـاو و مێـژوی روخانـدنی گونـدەکان پۆتانی (احداثيات) گوندەکەش لەسەر نەخشە دیـاریکرابو. سـەرجەم گونـدە روخاوەکـان لەچوار مەڵبەندی رۆژهەڵاتی باکوری عراق بون.

ئەو تیانوسە یەکێك بو لەو زنجیرە تیانوسانەی کەهەر بەشێکیان بـۆ ناوچـەیەکی کوردسـتان تەرخان کرابو، کەچی گونـدەکانی نێـو دەفتـەرە رەنـگ پیازییەکـەی لەسـەرەوە باسکراوە ناویـان لەلیـستی گونـدە یاسـاغکراوەکانی سـاڵی 1986 نـەهاتوە، بـەڵام لەسـەر بنـەمای کۆمـەڵێك بەڵگـە بڕوام وایە گوندە روخاوەکان بـەفیعلی لـەنیو گونـدە یاسـاغکراوەکان بـون. (چـەندین بروسـکە و فایـل و دەسـتنوس و نوسـراوی دی هەیـە کەدەچـێتە ریـزی بەڵگەنامـەکانی ئەنفالـەوە تائێـستا پێویستی بەکۆکردنەوە و پشکنینی قووڵ و ورد هەیە، تەنانـەت تـا ئـەم ساتەوەختەش بـەقوڵی و ئـەکادیمی لێکۆڵینـەوەیان لەسـەر نـەکراوە. لـەئابی / 1991 دا بـۆ یەکـەمجار لەلەنـدەن چـاوم بەهێندێك لەو بەڵگەنامانە کەوت، حزبە سەرەکییەکانی بەرەی کوردستانی لەباکوری عـراق هـەر یەکەیان بەشی خۆیان لەو بەڵگەنامانەیان هەیـە، بۆیـە تـەنها بەسـەرکردنەوەی ئـەو بەڵگەنامانـە چـەندین سـاڵی گەرەکـە، ئەمـە ئەگـەر گریمـان بتـوانین بەمەبەسـتی لێکۆڵینـەوەی زانـستی و لەکەشێکی ئەکادیمی دوور لەخاتری "ئیعتباراتی" سیاسی کۆیان بکەینەوە و بەئەرشیفی بکـەین. پێم وایە لەدەسپێکی دەرفەتێکی لەو جۆرە کەشایانی ئـەو چاودێری کردنـەبێت، ئـەوا رۆژگارێـك دێت تەنها مێژوویەکی بێوێنە و ئاوارتە نەنوسـرێتەوە، بـەڵکو لێکۆڵینـەوەی هەمەلایەنـە لەسـەر شێوازی کارکردنی دەوڵەتێکی پۆلیسی هاوچەرخ بکرێ).

ئەوەندەی لەعراق بوم هـیچ بەڵگەنامەیـەکم لەسـەر سـەرەتای ئـەنفال دەسـتنەکەوت، بـەڵام بەڵگەنامەیەکم بەئیمزای خودی سـەدام حوسـەین هەیـە کەبەبنەمایـەکی یاسـایی ئـەو پرۆسـەیە دادەنرێت، بۆیـە تـەنها ئـەو بریـارە بەسـە ئەگـەر بێتـو رۆژێـك لـە رۆژان ئەنـدامانی پایـە بڵنـدی سەرکردایەتی حزبی بەعس بەتاوانی دژی مرۆڤایەتی دادگایی بکرێن.

ئەو بڕیـارە لەبـەرواری 29 / ئـازار / 1987 لەلایـەن ئەنجومـەنی سـەرکردایەتی شۆڕشـەوە دەرچـوە، کەبـەرزترین سەرچـاوەی بریاردانـە و خـودی سـەدام کـۆنترۆڵی دەکـات و بڕیارەکـانی دەسـتبەجێ جێبـەجێ دەکـرێ. بڕیارەکـە دەسـتەلاتی تـەواو لـەباکوری عـراق و کوردسـتان دەدا

بەعەلی حەسەن مەجید، کورەمامی سەدام حوسەین و ئەندامی ئەنجومەنی شۆرش ـ پاشان بو بەوەزیری بەرگری عیراق ـ ئەو دەستەڵاتە هەمو دەزگا مەدەنی و سەربازی و ئەمنییەکان دەگرێتەوە و دەتوانێت ئەو یاسایانەش بۆ ماوەیەکی نادیار هەڵپەسێرێت کە لەگەڵ ناوەڕۆکی ئەو بڕیارە ناکۆك بێت(11).

عەلی حەسەن مەجید لەبەر رۆشنایی ئەو دەستەڵاتەی بڕیارەکە پێیدابو، دەستی کرد بەروخاندنی ئەو گوندانەی بەشۆرشگێڕێتی ناسرابون بەتایبەتی ئەو گوندانەی داڵدەی پێشمەرگەیان دەدا. لەنیسانی / 1987دا شێخ وەسان لەناوچەی بالیسان یەکەم گوند بو کیمیاباران کرا (ئەگەر بۆمبی ناپاڵم ئاوارتە بکرێ) , ولەکاتی سەردانەکەم لەتشرینی دوەم / 1991 بەچاوی خۆم پاشماوەی بۆمبە کیمیاییە ژەنگاوییەکانم بینی و لەسەر روداوەکەش قسەم لەگەڵ گوندنشینەکاندا کرد. دکتۆر جەعفەر پزیشکێکی کوردە و لەساتەوەختی کیمیابارانی شێخ وەسان دا لەئیستخباراتی عەسکەری لەنەخۆشخانەی کۆماری هەولێر کاریدەکرد، بریندارەکانی خودی ئەو کیمیابارانەی بەچاوی خۆی دیوە:

"بەئۆتۆمۆبیلی تایبەت خەڵکیان لەناوچەکەوە بۆ خەستەخانەی کۆماری دەهێنا. ژمارەی برینداره‌کان زیاد لە380 پیرەمێرد و ژن و منالْ دەبون و هەموشیان برینداری چەکی کیمیایی بون. دەوڵەت برینداره‌کانی لەقاوشێکی گەورە داناو فرمانی بەدکتۆرەکان دا چارەسەریان نەکەن و تەنها لەژێر چاودێری بیانهێڵنەوە و رێگە نەدەن کەس لێیان نزیك بێتەوە. برینداره‌کانیان تەنها رۆژێك لەخەستەخانە هێشتەوە و بۆ شەوی داهاتو رەوانەی زیندانێکی هەولیر کران. یەکێك لەو کەسانەی لەنزیك زیندانەکە دەژیا، دەڵێت شەوێکیان برینداره‌کانیان لەزیندان دەرهێنا و زیندە بەچاڵیان کردن"(12).

هێرش و پەلامارە دڕندانە یەك لەدوای یەکەکانی ئەو ساڵە چڕتر و گەورەتر دەبو ـ لەهێندێك لەو پەلامارانە چەکی کیمیایی و هێندێکی دییان چەکی ئاسایی بەکاردەهێنرا ـ کوردەکان ژمارەیەکیان بۆ شارەکان و ژمارەیەکی دییان بۆ ئێران رایانکرد لەبەرئەوەی بەتەواوەتی گەمارۆی نەدرابون تالەقەڵاکان لەناوبرێن، پاشان ئەوەش رویدا چونکە ئەو کاتە هێشتا سەردەمی تاقیکردنەوەی ستراتیجە جیاوازەکان بو. هەرچەندە جهانی عەرەبی گرنگی نادات چ بەناوییەوە دەکرێ، بەلام بەدڵنیاییەوە هێندێك لەدیبلۆماتە رۆژئاواییەکان ئاگاداری روداوەکان بون، کەچی سەرەرای ئەوەش حکومەتەکانیان جهانی لەو روداوانە ئاگادار نەکردەوە. یەکێك لەو دیبلۆماتانەی لەهاوینی 1987 سەردانی باکوری عیراقی کرد دەڵێت ؛ پرۆسەی

روخاندنی گوندەکان و نیشتەجێ کردنەوەی هەزاران کورد لەئارادایە :" لەشەش مـانگی رابـردودا بەبەرچاومانەوە شۆرشی دیموگرافی ئەنجامـدەدرا"[13]. بـەڵام باشـترین بەڵگـە لەسـەر ئـەو رۆڵەی عەلی حەسەن مەجید لەکۆتایی هەشـتاکان لەکوردسـتان وازیکـردوە ئـەو ناوانەیـە کـە کـورد لێـی ناوە، ئەویش : سـەرەتا پێیـان دەوت " عـەلی کیمیـایی "، پاشـان ناوبـانگی بـە " عـەلی ئـەنفال " دەرکرد.

بـەر لـە شـوباتی / 1988 وشـەی ئـەنفال بـۆ هـیچ پرۆسـەیەکی عـەلی حەسـەن مەجیـد لەباکوری عراق بەکارنەهێنراوە، " پێم وایە بڕیاری سەرەکی بـۆ چـەند جـارەکردنی (مضـاعفة) تونـدو تیـژی لـەدژی کـورد لـەکۆتایی 1987 و سـەرەتای 1988 بڕیـاری لەسـەر دراوە "، بۆیـە بریاری بەکارهێنانی زیاتری توندوتیژی ناوی ئەنفالی لێنرا.

رودانـی شـتێکی نـوێ کـارێکی نهـێنی نـەبو، چـونکە عراقییـەکان بەدرێـژایی سـاڵی 1988 بەردەوام لەدەزگاکانی راگەیانـدنی دەوڵەتـەوە بابـەتیان لەسـەر " قارەمـانێتی پرۆسـەی ئـەنفال " دەبیست. شۆرش رەسول ماوەیەکی دورودرێژ لەسەر پرۆسـەی ئـەنفال سـەرقاڵی لێکۆڵینـەوە بـوە، پێی وایە پرۆسەی ئەنفالی یەك لەکاتـژمێری دووی شـەوی 22|23 / شـوبات / 1988 لەگونـدی یاخسەمەری نزیك بەشاری سلێمانی دەستی پێکرد و بەدرێژایی هاوینی ئەو ساڵەش بەردەوام بـو، لەکۆتایی مانگی ئاب و سەرەتای مـانگی ئەیلولـدا دوایـی پێهات. بەبۆچـونی زۆربـەی عراقییـەکان بەو سەربازانەشەوە کەقسەم لەگەڵیان کردوە، پێیان وایە لەشکری یـەك و پێـنج لەسـوپای عـراق بەهاوکاری سەدان هەزارجاشی کورد ئۆپراسـیۆنی ئـەنفالیان ئـەنجام داوە. هەرچـەندە خـەڵکانێك بەرووداوەکەیان دەزانی، کەچی لەگـەڵ ئەوەشـدا ئـەنفال بەبەشـێك لەشـەڕی دژ بـەئێران دادەنـرا، بەڵام لەواقیعدا هەڵمـەتێکی گـەورەوگران بـو بەتـەواوەتی ئاراسـتەی کـوردە مەدەنیـەکان دەکـرا و بەدڵنیاییشەوە هێندێك کەس دەیانزانی چ شتێك پیادە دەکرێ.

لـەدوای شـەڕی کەنـداو بەماوەیـەکی کـورت جـەمال (نـاوێکی خـوازراوە) و ژنەکـەی، جـەمال پسپۆرێکی بەغدادییە و تەمەنی سی ساڵێك دەبێت و لـەخێزانێکی ناسـراوە و لەگـەڵ برادەرێکـی خۆشەویستی خـۆی بـەناوی تـاریق (ئـەویش نـاوێکی خـوازراوە)و خێزانەکـەی ئێوارانێـك پێکـەوە دەبن. هەر چواریان لەو دانیشتنەدا دەکەونە باسکردنی ریـژیم. لـەناکاو تـاریق کەوتـە باسـکردنی مەسەلەیەکی ترسناك کە ئەفسەرێکی ئەمنی ئامۆزای تێوەی گلابو. ئەفسەرەکەی ئـامۆزای مـاوەی (10) ساڵ لەباکوری عراق بەتایبەتی لەشاری موسل لەدەزگای ئەمنی دەوڵـەت کـاریکردوە. تـاریق لەبەر متمانەی نێوانیان باسی لەکوشتنی 22 هەزار کـورد دەکـرد کـەئامۆزای پێـی زانیـوە، لەبـەر

گەورەیی ژمارەکە دەبوایە بەرێگەیەکی تایبەت بکوژرێن، بۆیە بەپێی وتەکانی عەزیز لەدوای لەناوبردنیان بەکۆمەڵ خراونەتە ژێر خۆڵەوە.

بەڵام لەو دانیشتنە باس لەوە نەکرابو عەزیز چەند کەسی کوشتوە یا چ رۆڵێکی لەو پرۆسەیە وازیکردوە، هەروەها تاریق ئەو روداوەشی بەدەم عەزیزەوە گێڕایەوە ؛ سەربازێك دەستی لەرزیوە ونەویستوە تەقە لەکوردەکان بکات، بۆیە سەرەتا ئەفسەرەکەی هەرەشەی لێکردوە پاشان داوای لەبرادەرەکەی کردوە تەقە لەسەربازە سەرکێشەکەی برادەری بکات و ئەویش تەقەی لێنەکردوە، ئەفسەرەکە لەدوای ئەوەی لەگەڵ بەرپرسانی خۆی راوێژی کردوە بەدەستی خۆی هەردوو سەربازەکەی کوشتوە[14].

بەپێی سەرچاوە کوردییەکان پەلامارەکانی ئەنفالی 1988 بوە هۆی روخاندنی 1276 گوند، بۆیە پێویستە ئەم ژمارەیە بەراورد بکرێ لەگەڵ ژمارەی ئەو گوندانەی لەساڵی 1969 ـ 1974 روخێنراوە کەلە 12 گوند کەمتر بوە، کەچی ئەو ژمارەیە لەدوای (5) ساڵ بۆ 1189 گوند بەرزبۆتەوە، واتە بەپێی ئەو سەرچاوانە سەرجەم ژمارەی گوندە روخاوەکان لەساڵی 1968 وە گەیشتۆتە (3500) گوند (ئەم ژمارەیە نزیکەی لە80٪ ی کۆی گوندەکانی کوردستانی عراق دەگرێتەوە).

چۆن مرۆڤ لەم ژمارەیە تێدەگات ؟ ئیسرائیل لەنیو سنوری پێش ساڵی 1967 لەسەر ئێشوئازاری روخاندنی (369) گوندی فەلەستینی دامەزرا. کەواتە دەبێت بارستەی ئێشوئازاری بەکۆمەڵ چەند دەبێت کاتێك رێژەی ژمارەی گوندەکان دەیان کەرەت گەورەتر دەبێ ؟ نازانم، هەربەفیعلیش ئەو پرسیارە وەڵامی نیە، چونکە ئێشوئازار وەك دڵرەقی هەرگیز بەرێژە نیە و بەچەندایەتی ناپێورێ.

بەهەرحاڵ ئەو عراقی و عەرەبانەی لەکاتی روداوەکان بێدەنگ بون، پێویستە بەپەیمانێکی ئەخلاقی ئەوتۆوە دەربەستبن کەتێروانێکی قوڵی لەسەر هەمو ئەوشتانە هەبێت.

هەروەك هەوڵمداوە رونیبکەمەوە سیمای پرۆسەی ئەنفال روخاندنی گوند نیە، چونکە زۆر دەمێکە لەعراق گوند دەروخێنرێ، بەڵکو سیمای سەرەکی ئەنفال بریتیە لەرێکخستنێکی بیرۆکراتی و ئیدارەیەکی کلاسیکی پرۆسەی لەناوبردنی بەکۆمەڵی دانیشتوانی گوندەکان. بۆیە هیچ هۆیەك نیە بۆ لەناوبردنیان جگە لەوەی بەرێکەوت لەناوچەیەك دەژیان ئەو دەمە بەناوچەی یاساغکراو پۆلین کرابو. لێرەدا لۆجیکی بیروکراتیەت پەلامارێکی وەك ئەنفال و تاوانێکی وەك هەڵەبجە یالەسێدارەدانی کوردێك وەك نەیارێکی سیاسی ریژیم لەیەکتری

جیادەکاتەوە (لەم حاڵەتەدا گرنگ نیە تاوانبار تێکۆشەرێکی سیاسی بێت یا نا)، ئەوەندەی من زانیاریم هەبێت لەسەر لەناوبردنی بەکۆمەلی بەمجۆرە سیستماتیک و تۆکمەیە پێشتر لەمێژوی نوێ عراقدا وێنەی نەبوە.

رەنگە خودی ریژیم بەباشترین شێوە، نمونەیی پرۆسەی ئەنفال وەسفبکات. نوسراوێکی نهێنی و تایبەت بەسەرۆکایەتی ئاماژە دەکات بەوەی (2532) کەس و 1869 خێزان لەکاتی پرۆسەی ئەنفالدا گیراون و رەوانەی ئۆردوگایەکی نادیار کراون، بەلام سەبارەت بەچارەنوسی گیراوەکانیش دەقی کۆبونەوەی نێوان فەرماندە سەربازی و بەرپرسە بەعسیەکان و ئەفسەرانی ئیستخبارات کەلە 26 / تشرینی دوەم / 1989 لەکەرکوك (کەرکوك شارێکی کوردە و دەکەوێتە باکوری عراقەوە ـ نوسەر) بەستراوە وەك خۆی لەکاسێتەکەوە تۆمار دەکەم. کاتێك لەعراق بوم گوێبیستی ئەو کاسێتە بوم کەعەلی حەسەن مەجید بەزاراوەیەکی تکرێتی شەقوشڕ (ئەویش وەك سەدام خەڵکی تکریتە) قسە لەسەر چارەنوسی کوردەکانی قەلای قۆرەتو دەکات :

"وشەی گرنگی پێدانیان، مانای بەشۆفڵ دفن کردنیان دەگەیەنێت ... ئەو خەڵکانە خۆیان تەسلیم کرد. ئایا ئەوەش مانای ئەوە دەگەیەنێت بە زیندوێتی بیانهێڵمەوە ؟ ئەو خەڵکە زۆرە لەکوێ دابنێم ؟ بۆیە بەسەر مەڵبەندەکاندا دابەشم کردن. لەویشدا بەبێ وەستان هاتۆچۆم بەشۆفڵەکان دەکرد".

ئەو کوردانەی گوللەبارانکران و لەگۆڕی بەکۆمەڵ نێژران ژمارەیان چەندە ؟ لەماوەی (3) هەفتەی مانەوەم لەکوردستاندا هەستم دەکرد هەرکەسێك حیکایەتێکی لەسەر کەسێکی ئەنفالکراوی خێزانەکەی هەیە. لەنێو ئەو لیستانەی پێشکەشیان کردوم، لیستێکیان نزیکەی (11) هەزار ناوی ئەنفالکراوی تیایە. سەرکردە کوردەکان ژمارەی ئەنفالکراوەکان بە (182) هەزار کەس دادەنێن، بەلام ئەو ژمارەیە پشت بەلیست نابەستێت، بەڵکو لەسەر ژمارەی گوندە روخاوەکان خەملێنراوە. کاتێك لەسەر ژمارەی کوژراو ونبوەکانی ئەنفال لە د. مەحمود عوسمانی سکرتێری حزبی سوسیالیستی کوردستانم پرسی، لەوەلامدا پێی راگەیاندم لەکۆتایی بەهاری 1991 دا خۆی لەیەکێك لەچاوپێکەوتنەکانی گفتوگۆی نێوان سەرکردەکانی کورد و بەرپرسە حکومیەکان لەسەر مەسەلەی ئۆتۆنۆمی ئامادەبوە، نوێنەرانی کورد مەسەلەی ئەنفالکراوەکانیان باسکرد : رەنگە هێشتا لەئۆردوگا، یا لەشوێنێکی باشور بەزیندوێتی مابنەوە؟

بەپێی وتەکانی د. مەحمود خودی عەلی حەسەن مەجید لەکۆبونەوەکە بوە، بۆیە کاتێك مەسەلەی کوردە ئەنفالکراوەکان باسکرا "زۆر بەتوڕەیی وەك ئەوەی بیەوێت بچێتە دەرەوە فایلەکەی بەردەستی داخستوە"، ئنجا بۆ ئەوەی سنورێك بۆ قسەکردن لەسەر مەسەلەی ئەنفال

دابنێت، نەڕاندویەتی :"بۆچی دەڵێن (182) هەزار کەس بوە ؟ ژمارەیان لە (100) هەزار کەس تێناپەڕێت".

یەکەم چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەنفالدا

سەرلەبەیانی 11 / تشرینی دوەم / 1991 لەسنوری تورکیاوە گەیشتمە ئوتێلی بەغدا لەشارۆچکەی زاخۆ، "بەهەمو مانایەکی وشە زاخۆ شارۆچکەیەکی سنورییە". هەرگیز مەسەلەی ئینتما لەم شارۆچکەیە کەژمارەی دانیشتوانەکەی دەگاتە 125 هەزار کەس بەئاشکرا هەستی پێناکرێ، چونکە خەڵکەکەی ئامۆژگاری کراوە زۆر بەوریایی ئاخاوتن بکەن. لەکاتێکدا پەتای کێبەرکێ لەنێوان حزبەکانی کوردستان بەرزدەبووە سیخورەکانی عراق لەهەمو شوێنێك خزابونە نێو کوردەکانەوە. لەدوای ئەوەی زاخۆم بەجێهێشت، چەکدارێکی نەناسراو تەقەی لەئۆتۆمۆبیلی کۆنە سیخورێك کرد و سێ پاسەوانی کوشتبو. شارۆچکەی زاخۆ بەهەشتی تیرورستان بو، بۆ نمونە کلاشینکۆفێك بە (150) دۆلار و دەمانچەیەکی ماغنومی 357 بە (300) دۆلار دەفرۆشرا. لەسەرەتایساڵیش سێ پەیامنێری بی. بی. سی بریتانی کوژرابون و لاشەکانیان لەگەلییەکی نزیك شارفرێدرابو، ئەو سێ کەسە لەرێگەی دەلیلێکی نەشارەزاوە لەسنوری عراق پەڕیبونەوە.

ئوتێلەکە روبەروی دوڕیانێکی قەرەبالغ بو، لەناوەراستیدا چەترێکی کۆنکرێتی گەورەی بۆ پۆلیسی هاتوچۆ تیا دروست کرابو. بەچواردەوری چەترەکە ئەم دروشمە نوسرابو : "دەمانەوێت هەمو عراقییەك ویژدانی پاسەوانی بێت". لەسوچێکدا تابلۆیەك جادەکەی روناك دەکردەوە و لەسەری نوسرابو :"ئوتوچی غەرناتە", ئامێرە گەورەکانی ئوتوکەش دەنگێکی کزی لێوەدەهات و هەڵمەکەی بەوناوەدا بڵاودەبووە. کاتێك لەمەیانێکی پیس پیاسەم دەکرد وێنەی گوڵێکی گەورەم لەسەر دیوارەکەی بینی و تابلۆکەی بەرامبەریشی لەسەری نوسرابو "وەرشەی هونەری ئەحمەد". ئەحمەد تەلەفزیونی چاکدەکردەوە و هەر ئەویش یەکێکی راسپاردبو وێنەکە دروست بکات. لەو کۆڵانە بنبەستەی پێیان دەوت " الاحرار " پۆستەرە شیعریکیان پێوەنوساندبو کەبەمشێوەیە وەسفی کوردی دەکرد: " ئەگەر لێم بپرسی، ئەمە رێبازی منە: "گەلێکی ئازاد و کوردستانێکی یەکگرتو"، هەروەها لەهۆڵی پێشوازی ئوتێلەکەش نوسرابو : "پێویستە لەسەر میوانەکان هەرشتێکی بەنرخیان هەیە تەسلیمی ئیدارەی ئوتێلەکەی بکەن، بەپێچەوانەوە ئیدارەی ئوتێل بەرامبەر بەکەلوپەلی دزراو بەرپرسیار نیە".

www.dengekan.com

رۆژی دواتر قاوەڵتیم بەنان و چا و قەیماغ کرد. قەیماغ لەسەرتوێژی گامیش دروستدەکرێ. زیاتر عەرەبە شیعەکانی ناوچەی هۆرەکانی باشوری عێراق قەیماغ دروستدەکەن. کۆمەڵێکیان وەك بەشێك لەپرۆژەی بەعەرەبکردن ماوەی چەندین ساڵ بو لەدەوروبەری شار نیشتەجێ کرابون. لەگەشتەکەمدا چەند جارێك شانبەشانی کولێتە گڵە تەقلیدییەکانیان تێپەریم، بەڵام بەگشتی هەستمدەکرد گوندەکانیان چۆڵکراوە، بۆیە هەرجارەی لەگەڵ نانی بەیانی قەیماغ دەهێنرێ، ئیتر دەزانرێ تائێستاش کۆمەڵێك عەرەب لەو دەوروبەرە دەژین. شۆفێری ئەو تاکسییەی لەسنورەوە بۆ ئوتێلەکەی هێنام بەیانیانیش نانی ئامادە دەکرد و بەردەستی دەکرد، بەفیزەوە لەگەڵ قەیماغەکە دوو نانی بۆ دانام و، وتی :"ئەمەیان نانی سەدامە"، ئاماژەی بۆ نانە خڕوپان و بۆرەکان دەکرد و "ئەمەشیان نانی کوردییە" مەبەستی لەبەستەنانێکی هێلکەیی بو کەلەئاردێکی سپی دروستکرابو. منیش نانەکەی سەدامم خوارد.

بەرنامەی سەرەکی بریتی بو لەوەی بەدزییەوە بچینە زاخۆ، ئنجا رۆژی دواتر لەگەڵ گزنگدا بەرێگەیەکی شاخاوی لەئامێدییەوە بڕۆین بۆشەقلاوە کەناوچەیەکی ئارامتر بو. یادەوەرییەکی خۆشەویستی ساڵانی شەستەکانم لەئامێدی هەبو کەبەسواری ئێستر بۆ ئامێدی سەردەکەوتین، بۆیە تامەزرۆبوم سەرلەنوێ ئەو شارۆچکەیە ببینمەوە. تاشەقلاوە بەئۆتۆمۆبیلی لاندکرۆزەر ئامێدی تاکە وێستگەی گەشتێکی (7) کاتژمێری بو، بەڵام بەرنامەکەمان وەك خۆی جێبەجێ نەکرا، چونکە بەهۆی سوبحی فرمان ناوێکەوە شەوێکی تریش لەئوتێل مامەوە کەبەرێکەوت لەدوای قاوەڵتیەکی عراقی چاوم پێکەوت، لەپاش (23) ساڵ یەکەمجارم بو قاوەڵتیەکی لەوجۆرە بخۆم.

سوبحی ئەندازیارێکی کوردی تەمەن چل ساڵەی قسە خۆش بو. سەرەتا لەبەغدا کاریدەکرد و ئێستاش وەك کارگێرێکی کۆمەڵایەتی لەزاخۆ دەوام دەکات. بەڵام ئەو شتانەی لەکاتی دەست بەتاڵیدا خۆی پێوەی سەرقاڵ دەکرد ژیانی بەتەواوەتی گۆڕی بو. سوبحی ماوەیەك خووی دابوە ئەو بێوەژنە منداڵدارانەی بەسەرهاتی سەیریان بۆ دەگێڕایەوە، چونکە کەس چارەنوسی ئەو ژنە نامۆیانەی لەسوچێکی بچوکی ئەم شارۆچکەیە دەژیان بەجیدی وەرنەگرتبو.

بێوەژنێکی دوو منداڵ مردوم بینی کەیەکێکیان لەزیندانی سلیمانی و ئەوی دییان لەبەحرکە مردبو. لێم پرسی لەدوارۆژدا دەیەوێت چ کارێك بکات، لەوەڵامدا وتی: حەز دەکەم لەو دەزگا مرۆڤدۆستانەی بایەخ بەمنداڵ دەدەن وەك داینگە یا نەخۆشخانەی منالان یا دەزگای لەوجۆرە کاربکەم. لەبەرئەوەی ئەو ژنە تەنها، بێمناڵ و تائێستاش باوەر بەکوشتنی مێردەکەی ناکات.

هەروەها پێیراگەیاندم بەخۆشەویستی شوی بەمێردەکەی کردوە، بۆیە تاهەنوکەش چاوەروانی دەکات.

ـ کەنعان مەکییە : لەزاخۆ ژنگەڵێك هەیە حیکایەتی لەو بابەتەی هەبێت ؟

ـ بەڵێ، بەڵێ، ژنێکی زۆر هەیە. لەهەمو شوێنێك دەیاندۆزیتەوە.

سوبحی پێی وابو کێشەکە لەویدایە کەس بایەخیان پێنادات، واتە رێکخراوە مرۆڤدۆستەکان و حزبە کوردستانیەکان بایەخیان پێنادەن. کەس دەستیاریان نادات، تەنها شارەکان قوتیان دەدا. لەشوێنێکی زۆر نالەبار دەژین، بۆ نمونە ژمارەیەکیان لەو بینایانەی هێشتا تەواونەبون ژیان بەسەر دەبەن، ئەو بینایانەی دەرگا، پەنجەرە و هیچ ئامرازێکی گەرمکەرەوەیان تیا نیە، هەروەك دەزانیت مناڵیشیان هەیە. بەمشێوەیە ئەمانە لەئەنفال رزگاریان بوە.

سوبحی لەکاتی بێکاریدا ناوی ئەو کەسانەی کۆدەکردەوە کەلەئەنفالەکانی ساڵی 1988 بەزیندوێتی مابونەوە. کاتێك چاوم پێکەوت ماوەی دوو مانگ بو ناوی کودەکردەوە و لیستێکی (500) خێزانی کۆکردبوە کە هەرخێزانێك یەکێك یا دوو کەسی ئەنفال کرابو. لەم پرۆژەیە چەند کەس هاوکاریت دەکەن ؟ بەکەمێك شڵەژانەوە بزەیەکی کرد و وەڵامی دایەوە :"لەراستیدا بەتەنها ئەم کارە دەکەم"، بەڵام ماوەیەکە لەم بوارەدا دوو کەس هاوکاریم دەکەن. لەحزبە کوردستانیەکان زانیاریمان وەرگرتوە و دوو کەسیشمان بۆ زاخۆ ناردوە تا لەهەر خێزانێك وێنەیەکی فۆتۆگرافی وەربگرن، هەروەها هەر خێزانێك هەر چییەکی لەسەر روداوەکانی 1988 هەیە بەدوورودرێژی یاداشتی بکات.

لێم پرسی : چۆن پارەی ئەو دوو کەسەت بۆ دابین دەکرێ، لەوەڵامدا وتی :"ریکخراوی فریاگوزاری نێودەوڵەتی بری (500) دۆلاری پێمان داوە". لە/9/تشرینی دوەم، واتە چوار رۆژ پێش ئەوەی بگەین بەزاخۆ سوبحی دەستی بەچاپکردنی ئەو زانیاریانە کردبو کەپێشتر کۆی کردبووە، بۆیە دەیویست تا (500) دۆلارەکەی تەواو دەبێت لەسەری بەردەوام بێت.

ـ کەنعان مەکییە : ئایا خۆت فۆرمەکانت رێکخستوە.

ـ بەڵێ خۆم رێکمخستوە، بەڵام لەسەر جۆری ئەو زانیاریانەی پێویستە لەفایلەکاندا بێت راوێژم بەچەند برادەرێکی خۆم کردوە. سەرەتا خۆم فۆرمەکەم رێکخست، ئنجا لەسەر ئامۆژگاری چەند کەسێك گۆرانکاریم تیاکرد. ئایا لەم بارەیەوە بیروڕای خۆتم پێ دەڵێیت؟.

" بێسەروشوێنەکانی ئەنفال " ناونیشانی لیستەکەی سوبحی بو. لاپەرەیەکی تەواو بۆ کەسێکی بێسەروشوێن تەرخان کرابو. ئەگەر کەسەکە وێنەی هەبوایە ئەوا وێنەکەی بەسوچی

www.dengekan.com

چەپی لاپەرەکەوە دەنوساند. لاپەرەیەك تەرخانکرابو بۆ ناوی سیانی، رۆژی لەدایك بون، ئاستی گوزەران، باری خێزانی، پیشە، ناونیشانی ئێستا و رابردوی خێزانەکە و شوێن و رۆژی ئەنفالکردنی، هەروەها لیستێك بەناوی ژمارەی ئەو کەسانەی رزگاریان بوە، ئەوانەی زانیارییان لێوەرگیرابو، شوێنی ئێستایان، سەرنج و تێبینی لەسەر رزگاربوەکان و پێیان خۆشە لەژیاندا چ کارێك بکەن، بۆ نمونە "بیوەژنێك حەزیدەکرد بەرگدروی بکات"، یا "ئەم خێزانە حەزیدەکرد وەزیفەیەك بۆ تۆفیق ـ ی برای ئەنفالکراوەکە بدۆزێتەوە"، هتد.

لەپاش هەفتەیەك کەسێکی دی لیستی دوەمی پێدام کە 10666 ناوی تیابو، بەڵام وەك لیستەکەی سوبحی رێکنەخرابو. ئەو ناوانە لەبەر گرنگیان لەگەڵ خۆم دەیانبەمەوە بۆ لەندەن هەرچەندە ناشزانم چییان لێبکەم، چونکە تەنها بوونی ئەو ناوانە مانای وایە ئەنفال مەسەلەیەکی هەنوکەییە نەك رابردوو، بۆیە ئەنفال بوە بەیادەوەرییەك هەمیشە لەزەینمان دەمێنێتەوە، یادەوەرییەکی ترسناکی ئەوتۆ پێمان خۆش بێت یا نا داهاتوی عراقی لەسەر بونیات دەنرێ.

بەسەر پێی ئەو فورمانەم هەڵدەدایەوە کەسوبحی لەنوسینگەکەی لەبەردەمی دانابو، لەخۆمەوە ناوێکم هەڵبژارد : خێزانەکەی عەبوش بو لە گوندی کریپت عەلی کە (21) کەسیان بێسەروشوێن بو، لەگوندی کریپت تەیموری نزیکیشیان (18) کەس بێسەروشوێن بو. لەمانگی ئاب/1988 هەمو خەڵکی گوندی کریپت عەلی و (10) کەسی خێزانەکەی عەبوشیان دەستگیر کرد. لە 1/ئەیلول/1988 وە کەس چاوی پێیان نەکەوتۆتەوە : سەعید عەبوش لەدایك بوی 1942، حەمید عەبوش لەدایك بوی 1951، تەفار عەبوش لەدایك بوی 1952، سەلیم عەبوش لەدایك بوی 1963، یونس عەبوش لەدایك بوی 1957، تەحسین عەبوش لەدایك بوی 1972، جەنگیز عەبوش لەدایك بوی 1965، موسلح عەبوش لەدایك بوی 1974 و ریاح سەعید عەبوش لەدایك بوی 1975.

ئەو شتانەی پێشتر پلانمان بۆ دارشتبو تا بەنهێنی و بەخێرایی لەزاخۆوە دزەبکەین، هەمویان بەباچون. پرسیم ئایا دەتوانم چاوم بەباقی خێزانەکەی عەبوش بکەوێت. تەنها ئیسماعیل ناوێك لەخێزانەکەی عەبوش لەژیاندا مابووە، چونکە ماوەی بیست ساڵ لەریزی پارتیزانەکان پێشمەرگەبو، ئنجا لەپێش هاتنی سوپای عراق بۆ تورکیا رایکردبو. ئیسماعیل بەسەرهاتی خێزانەکەی بەچاوی خۆی نەدیبو، بەڵام لەگەل دایك و برازاکانی دەژیا، ئەوانەی روداوەکەیان بەچاوی خۆیان دیبو. ئەو خەڵکانەی رزگاریان ببو تەنها ماوەی (10) خولەك بەئۆتۆمۆبیل لەنوسینگەی سوبحی یەوە دووربون.

ئـەو حیكایـەت و بەسـەرهاتانەی ئیـسماعیل و دایكـی دەیانگێرایـەوە لەگـەل زانیارییـەكانی سوبحی بەم ئەنجامە گەیشتین : سەرلەبەیانی 26/ ئاب/1988، واتە رۆژێك لـەدوای كیمیابـارانی گونـدی توكا و كوشـتنی 13 كـەس، خێزانەكـەی عـەبوش گونـدی گریپتیـان چۆڵكرد. لارێیـەكان جمەیان دەهات لەخەڵكی لادێی و سوپاش هـەمو لارێ و ناوچـەكەی ئابلوقـەدابو. كـەس ئامـارێكی تـەواوی لەسـەر ژمـارەی گونـدە ئـەنفالكراوەكان پێنـەبو. لـە 27 / ئـاب / 1988 دوو كـەس لەخێزانەكەی عەبوش بەناو سوپادا دزەیان كرد و گەیشتنە سەرجادەی سـەرەكی بـاكوری زاخـۆ و لەوێـشەوە بـۆ توركیـا رایـانكرد، بـەلام ئـەوانی دی، وەك هـەزاران خێزانـی دی بەناچـاری خۆیـان تەسلیم كردەوە.

ـ كەنعان مەكییە : بۆچی دەڵێن " تەسلیم بون "، ئایا نەدەجەنگان ؟

ـ ئەنفال وەك جەنگاوەر مامەڵەی لەتەك هەموان دەكرد، بەمنالانیشەوە.

لەدوای ئەوەی تەسلیم بون بەماشینی سەربازی هەموویانیان لەزاخۆوە بۆقەلای نازاركـێ بـرد كەسالانی هەشـتاكان لـەدرەوەی شـاری دهـۆك دروسـتكرابو. قەلاكـە موخابـەرات كـۆنترۆلی دەكـرد نـەك سـوپا. لـەكۆتایی ئـاب / 1988 نزیكـەی (10) هـەزار كـەس لـەو قەلایـە دەستبەسـەربون. بەپێی وتەكانی ئیسماعیل تەنها چەند كەسێك ئازادكران و زۆربەیان بەدەستبەسەری مانەوە.

شـتێك لەوشـیاری بـچێت، بەشـێوەیەكی هەرەمـەكی گـوروژم بهێنـێ و زەمـەن و زنجـیرەی رووداوەكـان تێكـەڵ و پێكـەل بكـات، ئابەوشـێوەیە دایكـی ئیـسماعیل بەسـەرهاتی خـۆی بـۆ دەگێڕاینەوە :

ـ سێ بـرا وتیـان : " ئێمـە خۆمـان تەسلیم دەكەینـەوە ". بـەلام ئێمـە تـا دونیـا تاریـك بـو لەشوێنی خۆمان ماینەوە. حاجی مەحمود وتـی " دەچـم بـۆ لایـان و خـۆم تەسـلیم دەكەمـەوە "، ئنجـا شـتەكانی لـە تراكتۆرەكـەی بـاركرد و چـەند منـاڵێكی خـستەسەر، ئیمـەی ژنـانیش بـەرەو جادەكە كەوتینەرێ. ئێمـە و گـەلێك خێزانـی دی پەرتـەوازە ببـوین، تـائێوارەی رۆژی دواتـر بـەو منالانـەوە (ئامـاژەی بـۆ ژمارەیـەك منـاڵی چـوار دەوری دەكـرد) بەبرسـێتی و تینـوێتی ماینـەوە، ئەمـەیان تـازە لـەدایك ببـو. منالـەكانی رەشیدیـشمان لەگـەڵ بـو. حالـمان لـەحاڵی سـەگ دەچـو. هێنـدێك دەیـانوت : "بابـەتاریكی رابكـەین"، هێنـدێكی دی دەیـانوت، نـەخێر. ژمارەیـەكی دی دەیانوت "با بەو ئاراسـتەیە بـڕۆین"، هێنـدێكی دی دەیانوت : "ئـەوێ خـەڵكی برینـداری لێیـە"، تاشەوێ لەسەر جادەكە ماینەوە.

کچ و ژن و پیرەمێردەکانیان پێکەوە برد و گەنجەکانیشیان بەجیابرد، ئەوانەی تەمەنیان لەسەروی (7) ساڵەوە بو. لەنێوەندی جادەکە و بەبەرچاومانەوە لێیان دەدان و چەندین پیاویشیان کوشت. ئنجا ئێمەیان بۆ شوێنێکی دی برد.

ـ لەقەڵای نازارکێ چییان لەو خەڵکە دەکرد ؟

ـ ئەوەی خوا پێی ناخۆش بو لەگەڵمان دەیانکرد، بەخشت و بەکێبڵ و بەپێڵاو لێیان دەداین، ژمارەیەك پیرەمێردی پەککەوتەیان گێڕایەوە و من یارمەتیم دەدان، بەڵام ئەوانی دی نەگەڕانەوە.

ـ ئایا کەسیان لەبەرچاوی خۆت دارکاری کرد ؟

ـ بەڵێ، تەنانەت لەمناڵیشیان دەدا، بۆ نمونە کورەکانم، هەر کەسێك قسەی بکردایە لێیان دەدا.

ـ ئایا باسی " ئەنفال " دەکرا ؟

ـ نەخێر، نەماندەتوانی پرسیار لەسەر هیچ شتێك بکەین، چونکە ئەگەر ئەو کارەمان بکردایە لێیان دەداین و بەخشت دەیانکێشا بەپشتماندا.

ـ ئایا جاشیان لەگەڵ بو؟

ـ قەڵای نازارکێ جاشی تیانەبو، بەڵکو تەنها موخابەرات و ئەمنی تیابو. ئەو پیاوانەی لێیان دەداین جلی مەدەنی و کراسی قۆڵکورتیان لەبەر دەکرد.

ـ ئایا لەقەڵای نازارکێ ئەو مناڵانە کامیان لەتەکدا بون ؟ بۆ نمونە ئەو مناڵە بچوکەی ئەوێ ؟

ئەو دەمە عومەر تەمەنی (3) مانگ بو، ئەو دوو بچوکەش تەمەنیان (5) ساڵان بو. ژنانی خێزانەکەی عەبوش پێش ئەوەی سەرلەنوێ بگەڕێنەوە بۆ زاخۆ ماوەی دوو ساڵ لەوێ مابونەوە. لەدایکی ئیسماعیلم پرسی وەزعتان لەبەحرکە چۆن بو: "هەموومانیان کۆکردەوە و پێکەوە لەوێ بەرەڵایان کردین، ماوەی (3) رۆژ هیچیان پێنەداین و هیچیشمان نەبو. بەحرکە لەدۆزەخ دەچو".

عەبوش خەڵکی گوندی کریپت عەلی بو. پێیان وتین تەنها نیو کاتژمێر لێرەوە دورە، بۆیە بریارماندا سەردانی گوندەکە بکەین، ئیسماعیلیشمان لەگەڵ خۆمان برد. بەئۆتۆمۆبیلی لاندکرۆزەر چوین بۆ گوندەکە، بەڵام لەژیانمدا رێگەی واناخۆش و پیسم نەدیبو، ئۆتۆمۆبیلەکە وەك کەروێشك هەڵبەزو دابەزی دەکرد، لەراستیدا کریپت عەلی دوو کاتژمێر دوور بو نەك نیو کاتژمێر.

جاران گوندێك لەسەر ئەم گردە دەیڕوانی بەسەر دۆڵێكی سەوزدا. لەدورەوە روباری خاپور لەبنارییەوە پێچی دەكردەوە. ئاسمان لەپاش نیوەڕۆی ڕۆژێكی ساماڵ كە سایەی هەمو رەنگەكانی لەلوتكەی گۆڕانیدا بەجوانی دەبینرا، لەپرتەقالییەوە بۆ شینێكی تێر دەگۆڕا.

خانوەكانی گوندەكە بەتەواوەتی وێران و لەگەڵ زەوی تەختكرابون. وەك ئاسەوار تەنها لەرێگەی هەڵكۆڵین و منەكردنەوە مێژوی دەزانرا،چونكە بەگەڕان نەبوایە هەرگیز نەتدەزانی ئەم گوندە چل ماڵ بوە، هەروەها ئەو جلوبەرگە بێرەنگانەی لەژێر دارو پەردو كەوتبون رۆژگارێك بو رەنگێكی سوری تۆخ و درەوشاوەیان هەبو، بەڵام دەبوایە بەوردی سەرنجی بدەیت و بۆی بگەڕێیت.

كانیاوەكانیان كۆنكریت كردبو تا وشك بكەن، كشتوكاڵ و ئاودێری - كۆڵەكەی سەرەكی ئابوری گوند بو - ئەستەم بو سەرلەنوێ ببوژێتەوە. قوتابخانەكەش كەتاكە بینای كۆنكرێت بو بەدینامێت تەقێنرابووە و بنمیچەكەی كەوتبو بەسەر عەرزەكەیدا و ئەو داروپەردوەی رۆژگارێك بنمیچەكەی راگرتبو زۆر لەبناغەكەی دورنەكەوتبووە. ئیسماعیل پێی راگەیاندم لەساڵی 1977 دا لەدروستكردنی قوتابخانەكە كرێكاری بۆ شارەوانی زاخۆ كردوە.

چ عەقلییەتێك شتێك وێرانەكات كەخۆی دروستی كردبێت ؟ دەبێ هێزێكی نادیار كۆنترۆڵی عەقلی مرۆڤ بكات بۆ ئەوەی بەبەرنامە هەزاران چەكدار رەوانەی كاولكردنی شوێنێكی خۆش بكات و كارەساتێك لەو شوێنە بخوڵقێنێ كەپێشترخۆی ئاوەدانی كردۆتەوە. سەربازەكان بێسەروبەرانە لەنێو زرێپۆش و ئەو ماشینانەی شۆفڵ و تۆپ و دینامێتیان هەڵگرتبو، بڵاوببونەوە. بۆچی ئەو شتانە رویاندا ؟.

كاتێك لەسوبحی - یم پرسی وشەی ئەنفال لەلای ئەو چ دەگەیەنێت، سەرەتا كەمێك بەقورسی وەڵامی دایەوە : " ئەنفال پرۆسەیەكی دزێوە ".

- یەكەمجار كەی گوێت لەوشەی " ئەنفال " بو؟

- ساڵی 1988، ئەو كاتەی دەستیان كرد بەو كارەی پێی دەوترا " ئەنفال "، چونكە لەپێش ساڵی 1988 شتێك نەبو ناوی ئەنفال بێت.

- كاتێك ئەو فۆرم و لیستانەت ئامادە دەكرد، ئایا بیرت لەئەنفال دەكردەوە. ئایا ئەنفال ئەوە دەگەیەنێت ؟ وانیە ؟

- بەڵێ

- ئایا ئەنفال و كارەساتی هەڵەبجە جیاوازیان هەیە ؟

- هەڵەبجە وەك ئەنفال نیە. هەڵەبجە مەسەلەیەکی جیاوازە.

- حزبی بەعس چ دەوت ؟ بەبۆچونی ئەوان بۆچی ئەو خێزانانەیان لەگوندەکانی خۆیان راگواست ؟

- بۆ ئەوەی ماسیەکان لەئاو دەربهێنن.

دوەم چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەنفالدا

رێگەی شاخاوی نێوان زاخۆ و ئامێدی بەنێو دیمەنێکی سروشتی دڵرفێندا تێدەپەڕی. شتێك نەبو تالەڕووی دەرونیەوەباشتر ئامادەم بکات، تالەدوری نزیکەی (25) میلەوە سەرنجی ئامێدی بدەم. رۆژێکی سامالّ و کریستاڵی و شنەیەکی خۆشی هەبو. شارێکی هێلکەیی و لوتکە چیاکان دەوریان دابو وەك لەشوێنی شایستەی خۆی دانرابێت.

چیای ئامێدی و لوتکە بڕاوەکەی قوچەکێکی رێکوپێکی ئەوتۆیە، وەك ئەوەی دەسکەوتێکی بێوێنە و ترسناکی ئەندازەیی دێرین بێت، چەشنی ئەو شوێنەی کەپەیکەرە بەردینە مەزنەکەی هێرودۆسی لەئۆرشەلیم لەسەر بونیات نراوە و ئێستاش حەرەمی شەریفی لەسەرە. بەڵام کەس بۆی نیە لەئامێدی گردێکی هێلکەیی دروستبکات و دیواری خانوەکانی شارێکی بەردینی لەسەر بونیات بنێت، وەك ئەوەی تەواوکەرێکی ئاسایی سەرەولێژییەکی کوور بێت. ئەمەش بەهرەیەکی سروشتی خاکی عیراقە.

فەریق ـ ی تەمەن (21) ساڵە، یەکێك بو لەو پێشمەرگانەی لەزاخۆ پاسەوانی دەکردم و لەکاتی وێنەگرتندا هاوەڵێتی دەکردم. فەریق بەسمێڵە باریکەقەلەم ئاسا و پۆشینی چاکەتێکی چەرمی تورکی شیك و قژێکی تاشراوی هاوچەرخ، هەمیشە بەوپەری جیدییەوە کارەکانی رادەپەڕاند. لەساڵی 1987، کاتێك ناوی بۆ خزمەتی سەربازی هاتبووە لەسەر راسپاردەی باوکی پەیوەندی بەهێزی پێشمەرگەوە کردبو. هەر جارەی بەمەبەستی وێنەگرتن لەئۆتۆمۆبیلەکە دادەبەزیم زۆر بەوردی لەنزیکەوە چاودێری دەکردم. فەریق سەربازێکی نمونەیی بو، هەرگیز پێی وانەبو خزمەتم دەکات، بەڵکو هەستی دەکرد ئەرکێکی سەرشانی جێبەجێ دەکات، بەپێچەوانەی پسمامەکەیەوە کە گەنجێکی عەبوس بو، پێشتر سوپای عیراق لەیەکێك لەزاڵگەکاندا دەستگیری کردبو و تەسلیم بەموخابەراتی کردبو، چەند مانگێك لەزیندانی موخابەرات بو. ئەویش یەکێك بو لەو پاسەوانانەی هاوەڵێتی دەکردم، بەڵام دڵی بەئیشەکەی خۆش نەبو.

فەریق دەلیلی مین هەڵگرتنەوە بو، ئەمەسەرەرای ئەوەی کارەکەی من پێویستی بەوە نەبو چەند یاردەیەك زیاتر لە جادەکە دووربکەومەوە بۆ ئەوەی لەسوچێکی باشتەرەوە وێنەیەك بگرم .

رێگەی شارۆچکەی ئامێدی هێدی هێدی بەرەو بڵندییەکی ترسناك بەرز دەبووە. لەم شارەدا یەکەم شت روبەروی بەنزینخانەکەی دەبویتەوە کە ئۆتۆمۆبیلەکان نۆرەیان بۆ بەنزین گرتبو. هەواڵی تانکەرێکی بەنزینی تازە گەیشتو زۆر بەخێرایی بلاوبووە. پێشمەرگەیەکی کورد بەجلێکی کوردی تەقلیدییەوە، بەوریایی لەسەر وەرەقەکانی بەردەستی شتی یاداشت دەکرد و خەڵکەکەش لەچواردەوری ئاپورەیان بەستبو، چاوەرێ بون نۆرەیان بێت و بەنزین وەربگرن و لەپاش وەرگرتنی بەنزینەکەش ناوەکەیانی لەسەر لیستەکە دەسڕییەوە. ئایا ئەم پێشمەرگەیە بیروکراتێکی دوارۆژی دەوڵەتی کوردە؟.

لەزاخۆ تێگەیشتم ئەنفال پرۆسەیەکی ساکار نەبوە و کاریگەری لەسەر هەمو کەسێك هەیە. بەپێی جیاوازی هەلومەرجی ناوچەکە رێوشوێنی جیاوازیان دەگرتەبەر. ئەو ئاشورییانەی لەناوچە قەدەغەکراوەکان دەژیان وەك کورد بێسەروشوێن کران. لەناوچەی سیندی بەتەنها پیاوان بێسەروشوێن کران. لەناوچەی دۆسکی نزیك دهۆك، ئەفسەرێکی سوپای عراق لەگوندی " کۆرفیل " (35) کەسی لەژن و منداڵ و پیاو گوللەباران کردبو. بۆچی ؟ منیش نازانم بۆچی، بەڵام هەروەکو دەگێڕنەوە ئەفسەرە فەرماندەکە نەڕاندویەتی بەسەریاندا : " ئەمە ئەنفالە و دەبێ بکوژرێن "، دەمویست چاوم بەیەکێك لەو شاهیدانە بکەوێت. پێیان وتین دەتوانین لەناوچەی ئامێدی پارتی دیموکراتی کوردستان کەمال ناوێك ببینین. وادیار بو کەمال بروسکەیەکی لەزاخۆوە پێگەیشتبو تاسەید نایف و سەعید شەلکی بدۆزێتەوە کە دوو شاهیدی روداوەکەبون و لەئامێدی دەژیان.

بەڵام نەیدۆزیبونەوە بۆیە لەکۆتاییدا دەبوایە رۆژێکی تەواو لەئامێدی بمێنینەوە، ئەمەش کارێکی مەحاڵ بو، ئیتر لەجیاتی ئەوان ئەم پەیفینەم لەگەڵ کەماڵ ئەنجامدا:

- یەکەمجار کەی گوێت لە وشەی ئەنفال بو ؟
- ساڵی 1988. وتیان دەستدەکەین بەئەنفالی یەکەم، دوەم، سێیەم و هتد.
- ئایا ئەنفال گەیشتە ئامێدی ؟
- لەئامێدی ئەنفال نەکرا، چونکە سوپا لەناو شار بو.

www.dengekan.com

لەکاتی گەشتەکەماندا بۆمان دەرکەوت شارە گەورەکانی کورد وەك سلێمانی هەولێر و کەرکوك و شارۆچکە سەرەکییەکانی دهۆك و زاخۆ و ئامێدی ئەنفال نەکرابون، لەبەر ئەوەی ئەنفال پرۆسەیەکی تایبەت بەگوندە کوردییەکان بو. لەکاتی ئەنفالدا خێزانەکان لەگوندەکانی دەوروبەر خڕدەکرانەوە و بۆ شارەکان دەهێنران، ئنجا هەروەك دایکی ئیسماعیل دەیوت دابەش و جیادەکرانەوە و ئێستاش کەمال دوبارەی دەکاتەوە :

ـ خەڵکی بۆ سێ کۆمەڵ دابەشبون. هێندێکیان لەگەڵ خێزانەکانیان بۆ ئێران رایانکرد. بەشێکیان لەچیاکان لەنێو بەرد و دارستانەکان خۆیان شاردەوە و ئەوانی دی لەناو گوندەکانی خۆیان مانەوە، وەك سپیندار و گیزە و هیجە و کفانێ، بۆیە هەمویان لەلایەن سەربازەکانەوە گیران. خەڵکەکەیان بۆ ئامێدی هێنا، پیاو و منالیان لەیەکتری جیاکردەوە، ئنجا گوێزرانەوە بۆ قەڵای ئەلسلمییە لەموسل. ژنەکان ماوەی (15) رۆژ لە ئەلسلمییە مانەوە پاشان گوێزرانەوە بۆ ئۆردوگای بەحرکە لەهەولێر.

ـ ئایا لەئامێدی ژن و منالّ و پیاویان لەیەکتری جیاکردەوە ؟

ـ بەڵێ.

ـ پیاوەکان چییان بەسەرهات ؟

ـ نازانین.

ـ ئاخیرجار لەکام بینایە بون ؟

(کەمال ئاماژەی بۆ بیناکەی پشتەوەی دەکرد، ئەو بینایەی بۆ ئەم پەیڤینە لێی هاتە دەرەوە)

ـ نا !

ـ بەڵێ، بەڵێ، ئەم بینایە. جاران بینای یەکێتی مامۆستایان بو.

ئێستا ئەم بینایە بارەگای ناوچەی ئامێدی سەر بەپارتی دیموکراتی کوردستانە. بەتێپەربونی کات زیاتر هۆگری ئەو پەیڤینە سەیرەی نێوان شتەکان دەبوم کە باکوری عراقی پێ جیادەکرێتەوە.

ـ وشەی ئەنفال لەکن تۆ چ مانایەك دەگەیەنێت ؟

ـ بنبڕکردن، قەڵاچۆکردن، کوشتنی هەمو شتێك ...

چاوپێکەوتنی تەیمور

هەروەك دەزانین تەیمور عەبدوڵڵا خەڵکی کوڵەجۆ ـ یە و تاکە مرۆڤە کەراستەوخۆ بەواقیعی ناشیرینی روداو و کردەوەکانی ئەزمونی پرۆسەی ئەنفالی دیوە و بەزیندوێتی ماوەتەوە بۆ ئەوەی ناشیرینی ئەنفالمان بۆ بگێڕێتەوە. لە لەندەن تەنها ئەو شتانەم دەزانی، ئەمە سەرەرای ئەوەی بەتەواوەتی لەمانای پرۆسەی ئەنفال تێنەدەگەیشتم و نەمدەزانی بڕوا بەسەر گوزشتەکەی بکەم یا نا، چونکە ئەوەی لەسەر کاسێتی ڤیدیۆ دەمبینی بابەتێکی وشك و بێگیان بو. ئەو دەمە ئەنفال لەلای من تەنها ناوێك بو. ئەو ناوەی لەبەڵگەنامەکانی ئیستخبارات دوبارە دەبووە، بەڵگەنامە گەلێك بەمەبەستی پەیبردن بەگەورەیی ژمارەی کوردە بێسەروشوێنەکانی ساڵی 1988 بەمن درابو : " زۆرێك لەو کەسانەی عەبدوڵڵا عەسکەری ئاسا پەلاماری گوندەکەی خۆیان و گەمارۆ و ئابلوقەدانی گوندەکانی دییان لەباکوری عەراق بەچاوی خۆیان دیبو. بەڵام تەنها کەسێك دیار نەما، ئنجا سەرلەنوێ بە پەرجوویەك (موعجزە) دەرکەوتەوە بۆ ئەوەی بەسەرهاتی خۆیمان بۆ بگێڕێتەوە.

لەپێگەیەکی سەربازی تەقێنراوی چۆڵ کە بەئۆتۆمۆبیل ماوەی نیو کاتژمێر لەسلێمانییەوە دوور بو چاومان بەیەك کەوت، بیناکە لەسەر شاخێکی رووتەن بو. ئەو پێگە سەربازییە چەند سروشتێکی جیاکاری هەبو ئەوەندەش بنکەیەکی ناشیرین و چوار دەوری بەساترو تەلی دڕکاوی گیرابو. لەدوای راپەڕین ژیانی تەیمور هەمیشە لەلایەن پیاوانی سەدامەوە هەڕەشەی کوشتنی لێدەکرا، لە بەر ئەوەی ئەو مێردمناڵە کرابو بەسیمبولی کێشەکەی و پەیکەرێکی زیندوی مەینەتیەکانی میللەتی کورد[15].

تەیمور کورێکی زۆر هێمن و داخراوبو، بەدرێژایی ئەو (16) کاتژمێرەی لەگەڵم بو لەقسەکردندا دەستپێشخەر نەبو. هەر کاتێك لەسەر مەسەلەیەك پرسیاری لێدەکرا زۆر بەسەلیقەیی و بەپچری و بێلایەنی و بێئەوەی هیچ عاتیفەیەکی پێوەدیار بێت وەڵامیدەدایەوە. ئایا هەمو شتێکی لەژێر کاریگەری شۆکدا دەشاردەوە ؟ یا دەیویست قارەمانانە رەفتار بکات و قارەمانەکانیش ناگرین ؟ رەنگە پەیڤین لەکەشێکی نائاسایی و لەگەڵ کەسێکی نامۆدا رێگربێت لەدەربرینی عاتیفەیدا، بەهەرحاڵ هێشتا تەیمور مێرد مناڵێك بو، بەڵام جلوبەرگی پێشمەرگانەیان پێلەبەر کردبو. هەر رێکخراوێکی کوردستانی پشتێن و بەرگدروو و تەرزی دورینی تایبەتی بەخۆی هەیە.

ئەو گەرموگورییەی پێویستیم پێی هەبو مەحاڵ بو لەوێدا هەستی پێبکەم، بۆیە من و تەیمور و چەکدارێکی زۆر گەڕاینەوە بۆ سلیمانی. لەناو شار چوینە ماڵێکەوە و لەدوای میواندارییەکی تەقلیدی و چای بەردەوام شەوێکی درەنگ ژورێکیان بۆ چاوپێکەوتنەکەمان تەرخان کرد. بەڵام بەدرێژایی شەو کارەبای سلێمانی دەبرا و دەهاتەوە، ئەو شەوە ئەوەی قابیلی پەککەوتن بو پەکیدەکەوت.

بەوەش زۆر پەست و بێزارم بوم. چ کەسێك پێشبینی دەکرد ئەو خەڵکە لەدەورمان کۆبێتەوە ؟. زۆر بەسادەیی پێم وابو تەنها من و تەیمور و ریکۆردەرێك پێکەوە دەبین و چاوەروانی ئەو حەشاماتەم نەدەکرد [16]. بۆیە ئاماژەش بەو شتانە دەکەم لەبەر ئەوەی دەشێت پەشێوی و شڵەژانم کاریگەری لەسەر چاوپێکەوتنەکە هەبوبێت، چونکە چاوەروانی زۆر شتم لێی دەکرد و دەمویست وردەکاری زۆر لەسەر روداوەکان بزانم، یا رەنگە زۆر دڵڕەقیم لەگەڵدا نواندبێت.

لەسەرەتای چاوپێکەوتنەکەماندا پێم راگەیاند کەمن خەڵکی شاری بەغدام و لەهەندەران دەژیم و هەزاران کیلۆمەترم بریوە بۆ ئەوەی ئەم چاوپێکەوتنەی لەگەڵ سازبکەم، بۆیە پێم وت ؛ دەمەوێت گوێم لەهەمو شتێك بێت، تەنانەت بەو یادەوەرییانەشەوە کەتاهەنوکە لەتەکیا دەژێت.، " پێت وانەبێت شتێك هەیە شایانی ئەوە نەبێت قسەی لەسەر نەکرێت "، لەبیرمە زیاد لەجارێك ئەو شتانەم بۆ دوبارە کردەوە. پێش ئەوەی دەست بەقسەبکەین ئەو شتانەم بۆ باسدەکرد وەك ئەوەی حەزی لەهیچ شتێکی دی نەبێت تەنها ئەوە نەبێت سەرلەنوێ لەو وردەکارییە بێکۆتایانە بژێتەوەکەبەدەستێەوە ناڵاندویەتی و تیا ژیاوە. دەشێت هەموشیان پێکەوە ئەو مێردمناڵەیان ترساندبێت. دەبێ لەخۆی پرسیبێت : ئەم پیاوە کێیە ؟ چ لەمن دەوێت ؟ چیم دەستدەکەوێت ؟ چ والێدەکات بەسەرهاتی منی بەلاوە گرنگ بێت ؟ چ دەستکەوتێکی دەبێت ؟ بەدرێژایی نانی شێوان و قاوەڵتی رۆژی دواتریش نیگای دەکردمو هەرجارێکیش ئاوڕم لێی دەدایەوەو بزەیەکم بۆی دەکرد یا سەروسیمای ببینم رووی خۆی وەردەگێرا وەك ئەوەی هەرگیز سەیرم نەکات. تەیمور هێندە هۆی هەبو تا بۆ هەتاهەتایە متمانە بەکەس نەکات.

پێم وابو تەیمور پێی خۆش نەبو قسەم لەگەڵدا بکات، چونکە بارودۆخەکە خستبویە دونیایەکی پڕ لەمۆتەکە و دڕندەی ئەوتۆوە کە رەنگە هەرگیز دونیای راستەقینەی مناڵی بەخۆیەوە نەدیبی. بەڵام پێیان وتبو دەبێ لەگەڵ ئەم پیاوە غەوارەیەی لەشوێنێکی دورەوە هاتوە قسەبکات لەبەرئەوەی بەرژەوەندی میللەتەکەی تیایە. بۆ ئەم مەبەستەش ئامادەیان

کردبو، رەنگە رۆژێك پێش چاوپێکەوتنەکە دوا مەشقیان پێکردبێت کەچ بلێت و چ نەلێت، چونکە تەیمور نەیدەویست قسەبکات. بەڵام پێیان رادەبینی ئەو کارەبکات. ئەمەش کولتورێکە لەهەمو کەسێك چاوەروان دەکرێ ئەو کارە بکات لەبەر ئەوەی ئەمجۆرە وانانە هەر بەشیرەخۆرەیی منالی لەسەر پەروەردە دەکرێ.

لەناکاو و زۆربەکورتی تەیمور کەوتە گێرانەوەی بەسەرهاتی خۆی، بەڵام بەبێ ئەوەی هیچ شتێکی زیادە بخاتە سەر ئەو بەسەرهاتەی کە مانگی ئاب لەسەر کاسێتێکی ڤیدیو بینیبوم. ئەو ماوە دورەم نەبریبو بۆ ئەوەی گوێم لەقسەی لەڤوتوکراو بێت. بۆیە لەناخەوە هەستم بەشڵەژان دەکرد، ئیتر خۆم بەدوای وردەکاریدا دەگەڕام و بەپرسیاری کورت و ساکار و دیاریکراو سەرلەنوێ دەستم پێکردەوە و پشتم بەتەیمور نەدەبەست. لەدوای ماوەیەك هەماهەنگییەك لەنێوانمان دروست بو، هەستم دەکرد خەریکە دەگەینە شتێك. بەڵام تەیمور هەستی بەچ دەکرد؟ نازانم، پێم وایە تەیمور تەنها پێشبینی ئاخاوتنێکی راستەوخۆی دەکرد. ئایا چاوەکانی دەدروشایەوە ؟ پێم وایە جارێك یا دوو جار چەند شتێکی لەزار دەرچو کەپێی خۆش نەبو قسەیان لەسەر بکات و تاکو ئێستاش ئەو مەسەلەیە سەرقاڵم دەکات، لەبەر ئەوە لەبیرم ناچێتەوە چۆن بێبەزەییانە پێم لەسەر ئەو قسانە دادەگرت و تەنها کاتێك کارەبای نەفرەتی لەهەمو سلێمانی دەکوژایەوە لەقسە دەکەوتم.

ئەمەش دەقی چاوپێکەوتنەکەیە، تەنها وشە دوبارەبوەکان و قسەی لەڤوتوکراو و هێندێك بابەتی لابەلام لابردوە و چەند وشەیەکی ناوازەشم گۆڕیوە و لێرەو لەوێش جێگۆرکێم بەچەند برگەیەکی کورت کردوە بۆ ئەوەی قسەکانی تەیمور بۆ خوێنەرانی روون و ئاشکراتر بێت :

- ئایا ئەو رۆژەت بەباشی لەبیرە کەسوپا لەگوندەکەی خۆت دەستگیری کردیت؟
- بەڵێ.
- چیت دەکرد ؟
- پێش گەیشتنی سوپا.
- بەڵێ، لەپێش گەیشتنی سوپا چیت دەکرد ؟
- سوپا بۆ گوندەکەمان نەهات.

(ئەو جاشانەی سوپای عەراق بەکرێی گرتبون نەك خودی سوپا چونە گوندەکەی تەیمورەوە)

- کێیان دەستگیر کرد ؟

- هەمو کەسێك، پیاو، ژن و منالّ.

- ئایا شەڕی تیاکرا ؟

- نەخێر.

جاشەکان تەیمور و باوکی و دایکی و سێ براکەی هەمو خەلّکی گوندەکەیان گرت و لەگوندی ملەسورەوە بەرەو قەلاّی قورەتویان بردن.

ئەو پرسیارەم بەو مەبەستە کرد لەبەرئەوەی دەمویست بزانم تەیمور پێش ئەوەی ئەنفال تێکەلّ بەژیانی بێت رۆژانی ئاسایی چۆن بەسەر بردوە، بەلاّم یا لێم حالّی نەبو یا نەیدەویست وەلاّمم بداتەوە. تا ئەو کاتە بەعەرەبی قسەمان دەکرد و لەپاش ماوەیەکی زۆر لەسەر داوای خۆی و لەرێگەی وەرگێڕەوە دەستمان کرد بەکوردی قسەکردن، چونکە هەروەك خۆی دەیوت بۆ ئەو ئاسانتر بو. یەکسەر قسەکانی وەردەگێران نەك لەرێگەی وەرگێڕەکەوە پوخت بکرێتەوە.

- چ روویدا ؟

- جاشەکان دەیانوت دەتانبەین بۆ کەلار، بەلاّم درۆیان کرد و لەجیاتی کەلار بۆ قەلاّی قورەتویان بردین. ماوەی (10) رۆژ لەقورەتوماینەوە پاشان رەوانەی زیندانی تۆپزاوەیان کردین لە کەرکوك.

- چۆن بۆ زیندانی تۆپزاوە رەوانەکران ؟

ـ بەئۆتۆمۆبیلی سەربازی گەورە، ئەو ئۆتۆمۆبیلانەی پێیان دەوترێ ئیفا. ئیفا زاراویەکی خۆجییە و بەو ئۆتۆمۆبیل و ماشینی گواستنەوانە دەوترێ کەلەئەلّمانیای رۆژهەلاّت دروستدەکرێ و سوپای عراق بەزۆری بەکاریدەهێنێ.

- ژمارەی ئۆتۆمۆبیلەکان چەند دەبون ؟

- زۆربون.

- دە دانە ؟

- نەخێر، نەخێر، زۆربون. نزیکەی 30 تا 40 دانە دەبون.

- ئایا تانکتان لەگەلّ بو ؟

- نەخێر.

- بەچ شێوازێك بردیانن ؟

- فرێیاندناینە ئۆتۆمۆبیلەکانەوە و ئنجا بردیانین.

- ئایا فرمانیان پێدەدان ؟ ئایا بۆ نمونە ئەفسەرێك فرمانی پێدەدان یا بانگی دەکردن بۆ ئەوەی سواری ئۆتۆمۆبیلەکان بن ؟ شتێکی لەو بابەتە. ئایا لەو قسانە شتێکت لەبیرماوە ؟

ـ نەخێر

ـ هیچیان نەدەوت ؟

ـ نەخێر.

ـ چۆن کارەکانی خۆتان دەزانی ؟

ـ تەنها وتیان سواری ئۆتۆمۆبیلەکان بن.

ـ ئایا پێیان وتن بۆچی پێویستە سواری ئۆتۆمۆبیلەکان بن ؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا هیچ رونکردنەوەیەکیان لەسەر ئەو مەسەلەیە هەبو ؟

ـ نەخێر.

ـ باشە. پێیان وتن، " برۆن سواری ئۆتۆمۆبیلەکان بن "، ئنجا لەدوای ئەوە چ رویدا ؟

ـ سواری ئۆتۆمۆبیلەکان بوین.

چۆن ؟ ئایا هەر خێزانەی بەجیا سوار دەبون ؟

ـ بەڵێ، خێزان لەدوای خێزان سوار دەبوین.

ـ ئایا خودی خێزانەکانیان لەیەکتری جیا دەکردەوە ؟

ـ نەخێر.

ـ چەند کەس لەئۆتۆمۆبیلیکدا بون ؟

ـ ئۆتۆمۆبیلەکان پڕبون.

ـ ئایا دانیشتبون یا بەپێوە راوەستابون ؟

ـ دانیشتبوین.

ـ کەلوپەلەکانتان چ بەسەرهات، راخەر، مەڕومالآت و ئەو تراکتۆرانەی لەگەڵ خۆتان بردوبوتان ؟

ـ حکومەت دەستی بەسەرا گرت.

ئەو عارەبانەی تراکتۆر و جلوبەرگانەی لەکاتی سەردانەکەم، لە 27 / تشرینی دوەم بۆقەلآی قورەتو بینیم، پاشماوەی کەلوپەلی شەخسی کوردە گوندنشینەکان بون کەسوپای عراق دەستی بەسەرا نەگرتبو یا سەربازەکان دزیبویان، رەنگە لەقورەتو بەناو کەلوپەلە شەخسیەکانی خێزانەکەی تەیموریش تێپەریبم.

ـ چ شتێکت لەگەڵ خۆت برد بۆ زیندانی تۆپزاوە لەکەرکوك ؟

ـ هیچ ... جگە لەو جلانەی لەبەرم بو.

ـ ئایا پارەت پێبو ؟

ـ نەخێر، پارەمان پێنەبو.

ـ ئایا سوپا دەستی بەسەر پارەکاندا گرت ؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا پێشتر وشەی " ئەنفال " ت بیستبو ؟ ئایا کاتێك لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی دی دەگوێزرانەوە، کەستان باسی " ئەنفالی " دەکرد ؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا پێشتر ئەو وشەیەت بیستبو ؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا یەکێك لەئەفسەرەکان نەیوت :" ئەمە پرۆسەی ئەنفالە " ؟

ـ نەخێر

ـ کاتێك تۆ و خێزانەکەت بەئۆتۆمۆبێل دەگوێزرانەوە هەستت بەچ دەکرد ؟

ـ هەستم بەهیچ نەدەکرد، تۆ پێشبینی چی دەکەیت ؟

ـ ئایا دەترسایت ؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا ترست لەسیمای باوك و براکانت بەدیدەکرد ؟ ئایا دەگریان ؟

ـ بەڵێ.

ـ ئەی دایکت دەگریا ؟

ـ نەخێر.

ـ کاتێك گەیشتنە شوێنی مەبەست، خێزانەکانیان پێکەوە هێشتەوە ؟

ـ بەڵێ.

ـ هیچ شتێکت لەسەر خێزانەکانی دی لەیادماوە ؟ ئایا لەبیرتە چییان دەوت ؟

ـ هیچیان نەدەوت. ژن و منداڵەکان دەگریان.

ـ ئایا دەتزانی چیت بەسەر دێت؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا ئەوانی دی دەیانزانی چییان بەسەر دێت؟

ـ نەخێر.

ـ مەسەلەکە نهێنیەکی مەزن بو، ئێوەش هیچ بیرۆکەیەکتان لەسەری نەبو!

ـ نـەخێر، بـەڵام جاشـەکان پێیـان وتـین دەتانبـەین بـۆ کـەلار و دەتانکـەین بـەجاش، تـەنها ئەوەندەیان پێوتین.

ـ کەواتە جاشەکان درۆیان لەتەکدا کردن ؟

ـ بەڵێ.

جاشەکان درۆیـان کـرد لەبەرئـەوەی لـەجیاتی کـەلار بـۆ قـەڵای قورەتویـان بـردن. سـەبارەت بەگوندنشینەکان رۆیشتن بۆ کەلار مەسەلەیەکی سەیر نـەبو، چونکە پێشتر جاشـەکان چـەندین کـەرەت گونـد نـشینەکانیان لەشـوێنێکەوە بـۆ شـوێنێکی دی گواسـتۆتەوە. پاشـان بەدزییـەوە دەگەڕانەوە بۆ گوندەکانی خۆیان، ئـەم گەمەیـەش بەدرێـژایی سـاڵانی هەشـتاکان دوبـارە بۆتـەوە، بۆیە بوونی جاشـەکان دڵنیـایی و ئـارامی بەگوندنـشینەکان دەبەخـشی لەبـەر ئـەوەش حکومـەتی عراق جاشی بەکاردەهێنا.

بەڵام ئەمجارەیان پلان بۆ پرۆسەیەکی جیاواز دارێژرابو. قەڵای قورەتـو کرابـو بەنێوەنـدیك بو بۆ کۆکردنەوە و جیاکردنەوەی ئەو کوردانەی دەبو بکوژرێن . زۆر زەحمەتە بزانرێ جاشەکان تا چ رادەیەك لەو پلانە تازەیە بەشداربون و دەستیان تێکەڵ بـو یـا زۆر بەسـادەیی تـاچ رادەیـەك لـەو بڕوایـە بـون هـەمان گەمـە کۆنەکـەی نێـوان حکومـەتی نێوەنـد و گوندنـشینەکان بـو کـە بەدرێژایی ساڵانی هەشتاکان گەمەیەکی ئاسایی بو.

ـ کاتێك دوور لەچاوی جاش و ئەفسەرە سەربازییەکان پێکەوە کۆدەبونەوە چیتان بەیەکتری دەوت ؟

ـ هیچیان نەدەوت.

ـ لەدوای ئەوەی قورەتوتان بەجێهێشت پێیان وتن بۆ چ شوێنێکتان دەبەن ؟

ــ بـەڵێ، کاتێـك سـواری ئۆتۆمۆبیلـەکان دەبـوین پییـان وتـین :" دەتانبـەین بـۆ تـۆپزاوە، زیندانێکە دەکەوێتە باکوری کەرکوکەوە ".

ـ ئایا ژنان لەقەڵای قورەتو ئەشکەنجەدەدران ؟

ـ نەخێر، بەڵام پـێش ئـەوەی بـرۆین بـۆ تـۆپزاوە پیرەژنـەکانیان جیـاکردەوە و بـۆ کـەلاریان بردنەوە.

ـ کەواتە پیرەژنکانیان نەکوشت؟

ـ نەخێر

ـ ئایا دایك و خۆشکەکانت لەگەڵتا مانەوە؟

ـ بەڵێ.

ـ وەسفی تۆپزاوەم بۆ بکە؟

ـ زۆر ناخۆش بو.

ـ چۆن بو؟

ـ ژورەکانی زۆر گەرم بون.

ـ چەند کەس لەژورەکەتدا بون ؟

ـ ژورەکە جمەی دەهات.

ـ ژمارەیان چەند بو ؟

ـ نەمژماردبون، بەڵام ژورەکە پڕ بو.

ـ خواردنتان چی بو ؟

ـ هەر نەفەرەی رۆژی سەمونێکیان پێدەدا.

ـ چەند رۆژ لەتۆپزاوە مانەوە ؟

ـ مانگێکی تەواو لەزیندانی تۆپزاوە ماینەوە، تا ئەو کاتەی رەوانەی شوێنی کوشتنەکەیان کردین.

ـ لەقۆناغی دوەمی گواستنەوەتان لەقەڵای قورەتووە بۆ تۆپزاوە چ روداوێکت بەجوانی لەبیرماوە ؟

ـ ئەوەی بەجوانی لەبیرم مابێت ئەوەیە کەجاشی لێنەبو، بەڵکو تەنها سەربازی لێبو.

ـ کاتێك گەیشتنە زیندانی تۆپزاوە لە کەرکوك چ رویدا؟

ـ کاتێك گەیشتینە تۆپزاوە ژن و منداڵەکانیان خستە هۆڵێکەوە و پیاوەکانیشیان خستە هۆڵێکی دی.

ـ تۆیان لەگەڵ کام گروپ دانا ؟

ـ لەگەڵ دایك و خوشکەکانم.

ـ ئایا لەدوای ئەوەی جیاکرانەوە جارێکی دی باوکت دییەوە؟

ـ تەنها جارێك لەتۆپزاوە بینیمەوە، ئیتر هەرگیز نەمبینییەوە.

ـ چۆن باوکت بینی؟

ـ رووتیان کردبووە و تەنها جلی ژێرەوەی لەبەربو، قۆڵ بەستیان کردو لەگەڵ پیاوەکانی دی بەئۆتۆمۆبیل بردیانن.

ـ ئیتر لەدوای ئەوەوە هەرگیز باوکت نەدییەوە ؟

ـ نەخێر.

ـ دەمەوێت بزانم پێش ئەو روداوە شتێکی دی هەیە هەرگیز لەبیر نەچێتەوە ؟

ـ نازانم چ دەڵێیت.

ـ لەچ شتێك زیاتر دەترسایت ؟

ـ دەترسام بمانکوژن.

ـ ئایا لەشتێکی تایبەت دەترسایت ؟

ـ نەخێر، تەنها دەترسام بمانکوژن.

ـ چۆن دەتزانی دەتکوژن ؟ تۆ هیچ شتێکت لەسەر ئەنفال نەدەزانی ؟ کەواتە چ وایلێکردیت قەناعەت بهێنی بەوەی دەتکوژن ؟

ـ تەنها دەترسام.

ـ ئایا بەردەوام پێشبینیت دەکرد سەربازە عراقیەکان تەقەت لێبکەن و بتکوژن؟

ـ نەخێر.

ـ جارێکی دی دەگەڕێنەوە بۆ ئەو دەمەی کە باوکت بۆ دواجار تیا بینی، لەدوای ئەوەی پیاوەکانیان لەژن و مناڵ جیاکردەوە، وتت پیاوەکانیان قۆڵبەست کرد ؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا ژن و مناڵەکانیشیان قۆڵبەست کرد ؟

ـ نەخێر.

ـ چی تریان لەباوکت دەکرد ؟

ـ هەر ئەوەندە.

ـ لێیان دەدا ؟

ـ نەخێر

ـ ئایا پیاوەکانیان پێکەوە قۆڵبەست کرد ؟

ـ بەڵێ.

ـ بەریزێکی درێژ ؟

ـ بەڵێ.

ـ پاسەوانەکان چی بون ؟

ـ سەربازی عراقی.

ـ کێ زیندانی تۆپزاوەی بەڕیوەدەبرد، سوپا یا موخابەرات ؟

ـ سوپا و موخابەرات، بەڵام پیاوانی موخابەرات کەمێك دوورتربون و تەنها سەربازەکان لەنێو زیندانەکان بون.

ـ ئەو ئۆتۆمۆبیلەی باوکتی گواستەوە، موخابەرات یا سوپا سەرپەرشتی دەکرد؟

ـ سوپا.

ـ کەواتە سوپا پیاوەکانی گواستەوە، ئایا چاوت لێیان بو لێت دووردەکەوتنەوە؟

ـ بەڵێ.

ـ بەنزیکەی باوکت و چەند پیاوی دی پێکەوە بون ؟

ـ زۆربون.

ـ سەد ؟

ـ بەڵێ.

ـ سواری چییان کردن ؟

ـ سواری ئیڤا.

ـ ئایا چاوت لێیان بو سواری ئیڤاکانیان دەکردن ؟

ـ ڕێك لەبەردەم دەرگا داخراوەکە وەستابوم و لەکونی دەرگاکەوە سەیرم دەکرد، چونکە دەرگاکە کونی تیابو.

ـ ئایا خەڵکانی دی لەکونەکەوە سەیریان دەکرد ؟

ـ بەڵێ.

ـ کێ سەیری دەکرد ؟

ـ ژن و منداڵەکان سەیریان دەکرد.

ـ ئایا هەمویان لەکونەکەوە تەماشایان دەکرد.

ـ بەڵێ.

ـ پێت وابو چ لەباوکت دەکەن ؟

ـ دەمانزانی دەیکوژن.

ـ کەواتە لەو ساتەوەختەدا بۆ یەکەمجار تێگەیشتی باوکت دەکوژن ؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا لەو ساتەوەختەدا ترسێکی زۆر دایگرتی ؟

ـ بەڵێ.

ـ ئەی خەڵکەکەی چواردەورت چییان دەکرد ؟

ـ هەموویان ژن بون و دەشگریان.

ـ ژنەکان چییان دەوت ؟ دەبێ لەکاتی شیوەن و گریاندا شتێکیان وتبێت؟

ـ هاواریان دەکرد و لەخۆیان دەدا.

ـ ئایا جلەکانی بەریان دادەدری؟

ـ ژنان، بەڵێ.

ـ ئایا قژیان دەسکەنە دەکرد؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا خۆیان دەکوتا بەعەزرا ؟

ـ نەخێر.

ـ منداڵەکان چییان دەکرد ؟

ـ منداڵەکان نەدەگریان، بەڵکو تەنها تەماشایان دەکرد.

ـ ئایا ئەو ئۆتۆمۆبیلەت بینی کەباوکتی گواستەوە ؟

ـ بەڵێ، دەرگایەکی گەورە لەنێو دیوارەکە بو.

ـ ئایا لەبیرتە چەند ئۆتۆمۆبیل لەدەرگاکە هاتنە دەرەوە؟

ـ نەمژماردن، بەڵام لەبیست ئۆتۆمۆبیل زیاتر دەبون.

ـ ئایا پیاوانی ناو ئۆتۆمۆبیلەکان هەمویان خەڵکی گوندەکەی ئێوە و گوندەکانی دەوروبەرتان بون، ئایا خودی ئەو کەسانە بون کەسەرەتا لەگەڵ ئێوە دەستگیر کرابون؟

ـ خەڵکانی تریشی تیابو.

ـ خەڵکانی تازەی ناوچە جیاوازەکان ؟

ـ خەڵکێکی زۆری گوندە جیاوازەکان لێرە کۆکرانەوە و ئنجا پێکەوە بارکران..

لەم خاڵەی چاوپێکەوتنەکەدا وشەکانی تەیمور پەرتوبڵاو، لەرێچکەی خۆیان لایاندەدا. سیمای خۆی وەردەگێڕا وەك ئەوەی زنجیرەی فیکری تێکچوبێت و نەزانێت چ دەڵێت، چونکە ئەگەر لەهێندێك وەڵامی وردبینەوە دەبینین زۆر بێناوەرکن، بۆ نمونە، چۆن عەقل دەیبڕی منداڵەکان هێمنی خۆیان لەدەست نەدەن، ئەمە لەکاتێکدا دایکیان لەترس و خەفەتدا توشی هیستریا ببون ؟ پێم وایە نابێت گشت وەڵامەکانی وەك راستیەك وەربگرین. لەکاتی

www.dengekan.com

چاوپێکەوتنەکەدا تێگەیشتم تەیمور سەرلەنوێ لەو ساتانە دەژێتەوە کەلەباوکی جیابۆتەوە، بۆیە پێویست بو لەوێدا بوەستم یا پشویەك بدەم کەچی سوربوم لەسـەر بـەردەوامی چـاوپێکەوتنەکە، ئەوەش وایکرد وەڵامەکان شـێوەی ئـامێر وەربگـرن. پـێم وابـو تـەیمورم لەدەسـت دەچـێت، رەنگـە هێـشتا خـۆی و حەشـاماتەکەی چـوار دەوری لەکونەکـەوە تەماشـای بـاوکی بکـەن و سـەرلەنوێ لەوساتە ترسناکە بژێتەوە.

ـ هەست بەچی دەکەیت، ئایا هەست بەنارەحەتی ناکەیت؟

ـ نەخێر.

ـ لـەدوای راپـێچ کردنـی باوکـت، تـۆ و دایکـت و خوشـکەکانت و ژن و منداڵـەکانی دی مـاوەی چەند لەتۆپزاوە مانەوە؟

ـ دە رۆژ.

ـ ئایا ئێوەشیان بەهەمان ماشینی سەربازی گواستەوە کە باوکتیان پێ گواستەوە؟

ـ نەخێر، ئێمەیان بەئۆتۆمۆبیلی سپی سەرداخراو گواستەوە.

(هـیچ راڤەیـەکم لەسـەر ئـەم پرسـیارە نیـە و بەدبەختانـەش پرسـیار گـەلێکم لەسـەر ئـەو مەسـەلەیە نـەکرد. لێـرە بـەدواوە مـن و تـەیمور لـەجیاتی ئـەو ئۆتۆمۆبیلانـە وشـەی کـامیۆن بەکاردەهێنین).

ـ ئایا بەرپرسەکانت دەناسی؟

ـ نەخێر.

ـ کاتێك لـەتۆپزاوە وە بۆشـوێنی کوشـتن گوللەبارانکردنەکـە دەگوێزرانـەوە، چـەند کـەس لـە کامیۆنێك بون؟

ـ پێم وایە هەر کامیۆنێك سەد کەسی تیابو.

ـ ئایا هەمویان ژن و منداڵ بون؟

ـ بەڵێ.

ـ بردنەکەتان چەند کاتژمێری خایاند؟

ــ لـەتۆپزاوەوە بـۆ سـنوری سـعودیە چـوین. لەکاتـژمێری (6) بەیانییـەوە کەوتینـەرێ و درەنگانێك گەیشتینە شوێنی گوللە بارانکردنەکە.

ـ کات درەنگ بو ؟

ـ ئێوارەیەکی درەنگ گەیشتین.

(بەڵام هێشتا دونیا بەتەواوەتی تاریك نەببو لەبەر ئەوەی رۆژ لەمانگی ئاب زۆر درەنگ ئاوادەبێت).

ـ ئایا لەرێگە پشوتان دا ؟

ـ نەخێر.

ـ لەکوێ نانی نیوەرۆتان خوارد ؟

ـ نانی نیوەرۆمان نەخوارد.

ـ ئایا لەناو کامیۆنەکان سوکایەتیان پێدەکردن ؟

ـ کامیۆنەکان سەربازی تیانەبو، بەڵام دونیا زۆر گەرم بو. خەڵکی لەتیونێتی دا دەخنکان، چونکە ئاویان پێنەدەدایین.

ـ ئایا کەس لەناو کامیۆنەکان مردن؟

ـ سێ منالّ مردن.

ـ چەند رۆژ بەبێ ئاو مانەوە؟

ـ تەنها رۆژێك. کاتێك سواری کامیۆنەکانیان کردین تا گەیشتین ئاویان پێنەدایین. ـ شتێکم لەسەر مناڵە مردوەکان پێ بڵێ؟

ـ مناڵێکی بچوك بەتوێنێتی مرد و کچێکی بچوکیش لەئۆتۆمۆبیلەکەی ئێمە بەتوێنێتی ونەبونی هەوا گیانی لەدەستدا.

ـ ئایا دەتوانی وەسفی بکەیت؟

ـ چاوەکانی سپی و ملی شین هەڵگەڕابو. کچەکە خەڵکی گوندەکەی ئێمە نەبو، خەڵکی شوێنێکی دی بو، نازانم خەڵکی کوێ بو.

ـ تەمەنیان چەند بو؟

ـ لەمن بچوکتر بون.

ـ ئەوانەی ناو کامیونەکە چییان لەو مناڵانە کرد؟

ـ هیچ

ـ ئایا داتانپۆشین ؟

ـ نەخێر

ـ ئایا ژنە بەتەمەنەکان، بەلایەنی کەمەوە مناڵە مردوەکانیان خستە لایەکی کامیۆنەکەوە ؟

ـ نەخێر

www.dengekan.com

ـ هەر لەناو ئۆتۆمۆبیلەکە راکشابون ؟

ـ بەڵێ.

ـ تۆ هەستت بەچی دەکرد؟

ـ هیچ هەستێك نەمابو، هیچ هەستێك.

ئایا تەیمور خراپ لێم حاڵی بو ؟ یا لەپروپوچی پرسیارێك حەپەسابو کەبە وشە وەڵام نەدەدرایەوە.

ـ ئایا دایکت لەتەك بو؟

ـ بەڵێ.

ـ خوشکەکانیشت؟

ـ بەڵێ.

ـ ئەو دەمە پێت وابو چیت لێدەکەن؟

ـ پێم وابو گوللەبارانمان دەکەن.

ـ ئایا کەس هیچی پێ نەدەوتن؟

ـ نەخێر.

ـ پێشتر جاشەکان درۆیان لەگەڵ کردن، بەڵام ئەمجارەیان کەس خۆی ماندو نەکرد تەنانەت درۆشتان لەگەڵ بکات؟

ـ نەخێر، ئەو جاشانەی درۆیان لەگەڵ کردین لەشوێنی کوشتنەکەمان نەبون.

ـ ئایا جلوبەرگی ئەو ئەفسەرانەی لەتەکتانبون لەگەڵ جلوبەرگی سەربازەکان جیاواز بو؟

ـ بەڵێ، جلی جیاوازیان پۆشیبو.

ـ خاکی؟

ـ بەڵێ، سەربازەکان جلی خاکیان لەبەربو.

ـ ئەی ئەفسەرەکان چییان لەبەر بو؟

ـ بێری سەوز.

ئایا دەزانی ژمارەی ئەستێرەی سەرشانی گەورەترین ئەفسەر لەو یەکەیەی ئێوە بەرپرسیار بو چەند بو؟

ـ دوو ئەستێرە.

ـ مادامەکی ئۆتۆمۆبیلەکان سەربازی تیانەبو، بۆچی راتان نەکرد ؟

ـ ئۆتۆمۆبیلەکان دوو دەرگای داخراوی تیابو بۆیە بواری راکردن نەبو.

- دوو دەرگای ئاسن؟

- بەڵێ.

- بنمیچی ئۆتۆمۆبیلەکەش کانزا بو نەك قوماش، وانیە؟

- بەڵێ.

- پەنجەرەشی تیانەبو؟

- تەنها پەنجەرەیەکی بچوك.

- ئایا پلەی گەرما زۆر بەرز بو؟

- بەڵێ.

- ئەوەش لەمانگی ئابدا بو کە گەرمترین مانگە ؟

- نازانم چ مانگێك بو، بەڵام مانگی رەمەزان بو.

- لەدوای ئەوەی گەیشتنە شوێنی گوللەبارانکردنەکە چ رویدا؟

- لەپێش ئەوەی بگەینە شوێنی کوشتنەکە دایانبەزاندین و چاویان بەستینەوە و یەکی قومێك ئاویان پێداین، ئنجا سواری کامیۆنەکان بوینەوە. کاتێك گەیشتین دەرگاکانیان کردەوە، بەڵام من توانیم کەمێك چاوبەستەکەم لابەرم و ئەو چاڵەش ببینم کەسەربازەکان لەچوار دەوری راوەستابون.

- ئایا دەستت بەسترابووە ؟

- نەخێر

- کاتێك دەرگای کامیۆنەکەیان کردەوە یەکەمجار چ شتێکت بینی؟

- یەکەم شت چاڵێکی هەڵکەنرا و ئامادەکراوم بینی.

دواتر تەیمور بۆی گێڕامەوە چۆن بێ ئەوەی سەربازەکان پێی بزانن کەمێك چاوبەستەکەی لابردوە. بەدڵنیاییەوە دەست پێویستە بۆ سواربون و دابەزین لە کامیۆنەکان و دابەزین بۆ ناو چاڵەکە، بەڵام چاوبەستنەوە شێوازێکی کلاسیکییە بۆ ئەوەی قوربانیەکان لەرووی دەرونیەوە لەیەکتری دابڕێن، بۆیە بەمشێوەیە دەرفەتی ئەوەش کەمدەکاتەوە بەکۆمەڵ پەلاماری پاسەوانەکان بدەن یا رابکەن و خۆیان رزگار بکەن. کاتێك دەرگای کامیۆنەکە کراوەتەوە تەیمور هێشتا لەناو ئۆتۆمۆبیلەکە بوە چاڵەکەی دیوە.

- ژمارەی چاڵەکان چەند بو ؟

- دونیا تاریك بو، بەڵام ژمارەیەك چاڵ لەچوار دەورمان هەبو.

www.dengekan.com

ـ پێنج یا شەش چاڵ ؟

ـ نەخێر، نەخێر، زیاتر بون.

ـ لەپێنج، شەش، حەوت زیاتربون؟

ـ بەڵێ، بەڵێ.

ـ وەسفی چاڵەکەی خۆت بکە.

ـ لەحەشارگەی تانك دەچو. ئێمەیان خستە ئەوجۆرە چاڵەوە.

ـ ئایا ئێوەیان یەکسەر لەکامیۆنەکەوە خستە چاڵەکەوە؟

ـ بەڵێ.

ـ بەرزی چاڵەکە چەند بو ؟ مەترێك ؟ دوومەتر ؟ ئایا دەتتوانی لەناو چاڵەکە بەپێوە رابوەستی؟

ـ بەرز بو.

ـ بەرزی چەند دەبو؟

ـ تانێوقەدی پیاوێك.

ـ چەند کەس دەخرایە چاڵێکەوە؟

ـ نزیکەی سەد کەس.

ـ ئایا چاڵەکە گەورە بو؟

ـ شێوەی لاکێشەیی بو.

ـ ئایا بەجوانی و بەوردی بەئامێر هەڵکەنرابو؟

ـ بەشۆفڵ هەڵکەنرابو، وەك ئەو چاڵانەی بۆ تانك لێدەدرا.

ڕەنگە تەیمور تا ئەوکاتە لەژیانیا پاسێکی نەدیبی، کەچی شوێنی تانکی زۆر باش دەناسییەوە لەبەر ئەوەی گوندەکەی لەسنوری ئێرانەوە نزیك بو، بۆیە دەوروبەری گوندەکەیشی پڕ بو لەحەشارگەی تانك کە شۆفڵەکان بەدرێژایی شەڕی هەشت ساڵەی عراق ـ ئێران زۆر بەوردی و بەخێرایی پەناگەی تانکیان دروستدەکرد. ئەو شۆفلانەی عەلی حەسەن مەجید بێزاری دەردەبڕی لەوەی ناچاربوە ڕەوانەیان بکات بۆ ئەوەی لەساڵی 1988 دا خەڵکانی وەك تەیمور بخاتە ژێر گڵەوە. چاڵەکان قولایی پانەبڕگەی یاردەیەك دەبێت، بەڵام بەرزی درێژەبرگەی دەگۆڕێت. لایەبەرزەکەی سەربازەکان لەسەر لێوارەکەی رادەوەستان و بەرەو لایەکەی دی لێژدەبێتەوە کەشۆفلەکان هاتوچۆی تیادەکەن بۆ ئەوەی کارەکەیان ئەنجام بدەن.

ـ ئایا سەربازەکان لەدەوری گۆڕەکە بون؟

ـ بەڵێ.

ـ چ جۆرە چەکێکیان پێبو؟

ـ تەنها کلاشینکۆفیان پێبو.

ـ چییان لەسەر بو؟

ـ ڕەشیان لەسەر بو.

ـ ئایا بیری ڕەشیان لەسەر بو؟

ـ بەڵێ.

ـ کەواتە سەربازی ئاسایی نەبون؟

ـ سەربازی ئاسایی بون.

ـ ئایا پێشتر سەربازت دیوە ئەوجۆرە جلەی لەبەربێت ؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا شتیان لەچاو بو، بۆ نمونە چاوێلکەی تایبەت بۆ خۆپاراستن ؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا نیشانەیان لەسەرشان بو؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا جلەکانیان خاکی بو ؟

ـ نەخێر سەوز بو.

ـ جلی سەوز و بێری ڕەش وەك کۆماندۆ یا هێزی تایبەت (القوات الخاصه).

ـ بەڵێ.

ـ ئایا پێشتر هێزی تایبەتت دیوە ؟

ـ نەخێر.

ـ چەند کەس لەدەوری چاڵەکە بون ؟

ـ چوار دەوری سەرباز بو، بەڵام تەنها دوو سەرباز تەقەیان دەکرد.

ـ ئایا لەدوای ئەوەی چونە گۆڕەکەوە دەستیان بەتەقەکرد ؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا دەکرێ باسی ڕوداوەکەم بۆ بکەیت؟

ــ تەقــەکردن ... دوو ســەرباز لێــرەو لــەوێ وەســتابون (لەســەر زەوی ئامــاژەی بــۆ شـوێنەکەیان دەکـرد وەك ئـەوەی لەسـەر دوو سوچی بەرامبـەری چاڵەکە وەسـتابن) و تەقـەیان لەئێمە دەکرد.

ـ ئایا یەکێك فرمانی تەقەکردنی پێدەدان ؟

ـ بەڵێ.

ـ دەمەوێت بزانم چی دەوت ؟

ـ ئەوسا عەرەبیم نەدەزانی، بۆیە نازانم چی دەوت.

ـ ئایا وتەکانی کورت بو یا درێژ ؟

ـ زۆر کورت بو.

ـ ئایا ئەو کەسانەی لەچاڵەکە لەگەڵتابون هیچیان دەوت ؟

ـ هیچ.

ـ ئایا ژنەکان دەگریان ؟ ئایا مناڵەکان دەگریان ؟ چییان دەکرد ؟

ـ هەمو شتێك ئاسایی بو. من لەوێ بوم. ئایا دەمتوانی بیر لە ....

ـ یا چاوەروانی مردنت نەدەکرد ؟

ـ دەمزانی دەکوژرێم.

ـ ئایا کەس نـارەزایی دەردەبـڕی ؟ یاکـەس هاواریـدەکرد یاکـەس هەوڵیـدەدا رابکـات، یـا شتێك لەدژی سەربازەکان بکەن ؟

ــ نــەخێر، بــەیانی زوو بەرێکــەوتین و بــەتاریکی گەیــشتین، بۆیــە خەڵکەکــە تــەنها دەیانویست لەکامیونەکان بێنە دەرەوە. نەخێر، کەس پەرچەکرداری نەبو.

ـ ئایا حەزتدەکرد بمریت و رزگارت بێت؟

ـ بەڵێ.

ـ پێم وایە بارێکی نائاسایی لەبێهەستی هەمو کەسێکی ناوچاڵەکەی گرتبـووە، ئەمـەش پەرچەکرداری یەهودییەکانمان وەبیردەهێنێتەوە کەبـەپێی بەسـەرهات و سەرگوزشـتەی کـوورە و لەناوبردنەبەکۆمەلەکان بەبێ نارەزایی بەرەو ژورەکانی گـاز پەلکێـشدەکران، چـونکە بەتـەواوەتی تەسلیمی مردن ببون. ئنجا تەقە لەدوولاوە دەستپێدەکات و شانی چەپی تەیمور دەپێکرێ، بـەڵام گۆشت دەگرێ، لەو حاڵەتە تەیمور سەرهەڵدەبڕێ و سەربازێك دەبینـێ کەراسـتەوخۆ بەرامبـەری لەسەر لێواری چاڵەکەوە تەقەی لێدەکات، ئیتر تەیموریش بەرەو رووی رادەکات.

ـ ئایا خۆت گەیاندە سەربازەکە؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا سەربازەکەت گرت؟

ـ بەدەستی خۆم سەبازەکەم گرت، ئنجا . . .

ـ دەستی یا قاچیت گرت؟

ـ دەستی.

ـ بەڵام تۆ لەناو چاڵەکە بوی؟

ـ نەخێر، لەچاڵەکە دەرچوم و رامکرد.

ـ ئایا بەراکردن لەچاڵەکە دەرچویت و سەربازەکەت گرت ؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا هیچت پێوت؟

ـ هیچم پێنەوت، تەنها دەستیم گرت. ئنجا سەربازێکی دی تێی خوڕی و داوای لێکرد هەڵمبداتە چاڵەکەوە.

تەیمور لەو لالێژەی شۆفلەکە بۆ تەواوکردنی چاڵەکە بەکاریدەهێنا بەراکردن هاتۆتە دەرەوە. سەرباری ئەوەی یەکێك لەو دوو سەربازەی تەقەیدەکرد، لێواری چاڵەکەش بەسەرباز تەنرابو. بەدڵنیاییەوە سەربازەکەی دی لەبەرامبەری بوە، بەدرێژایی هێڵە لێژەکەش تەقەی لەناو چاڵەکە دەکرد. رەنگە تەیمور بەکارێکی سەرسورهێنەر گەیشتبێتە سەرچاڵەکە ونەك هەر دەستی ئەو سەربازەی گرتوە کە تەقەی لێدەکرد، بەڵکو دەشێت خۆی پێوەی نوساندبێت و بەروخسارو بەقسەش لێی پاڕابێتەوە، بەڵام هیچ بەڵگەیەك نیە لەسەر ئەو شانەی لە ساتەوەختی هەڵچونو نائاساییدا بەمێشکی تەیمورا هاتوە.

ـ ئایا تەماشای روخساری سەربازەکەت کرد ؟

ـ بەڵێ.

ـ چاوەکانیت بینی ؟

ـ بەڵێ.

ـ چیت تیابینی ؟ لەچاوان و روخساری چیت دەخوێندەوە ؟

ـ خەریك بو دەگریا، بەڵام سەربازەکەی دی هاواریلێکرد و فرمانی پێدا بمخاتە چاڵەکەوە، ئەویش ناچاربو سەرلەنوێ فرێم بداتە چاڵەکەوە.

ـ ئایا گریا ؟

ـ خەریك بو دەگریا.

ـ ئەو ئەفسەرەی هاواریدەکرد چەند دوور دەبو ؟

ـ لەسەربازەکەوە نزیك بو.

ـ ئەو سەربازەی فرێیدایتە چاڵەکەوە هەر هەمان سەرباز بو کە دوبارە تەقەی لێکردیتەوە؟

ـ بەڵێ، هەر هەمان سەرباز تەقەی لێکردمەوە ئەویش لەدوای ئەوەی لەلایەن ئەو ئەفسەرەوە فرمانی پێدرا کەلەلێواری چاڵەکە لەتەنیشتییەوە راوەستابو، بەڵام جاری دوەم کەتەقەی لێکردمەوە لێرەی دام (ئاماژەی بۆشوێنی گوللەکە کرد).

کاتێك تەیموری خستۆتە چاڵەکەوە فیشەکێکی دی تەقاندوە و بەرخوار پشتی کەوتوە، هەردوو گوللەکە بەرگۆشت کەوتوە و بەسوکی بریندار بوە، سەرەرای ئەوەی لەدوامەینەتیدا بوە، کەچی خوێنێکی زۆریشی لێبەربوە.

ـ ئایا خودی ئەو کەسەی خەریك بو دەگریا دیسانەوە تەقەی لێکردیتەوە؟

ـ بەڵێ، ناچارکرا ئەو کارە بکات، چونکە ئەوی دی فرمانی پێدا.

ـ ئایا جاریکی دی کەوتیتە چاڵەکەوە؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا بەرێژنە تەقەیان دەکرد یا بەپچری؟

ـ دەوەستان و دیسانەوە تەقەیان دەکردەوە، بەو شێوەیە بەردەوام تەقەیان دەکرد.

ـ ئەو خەڵکەی دەوروبەرت چییان دەکرد کاتێك تەقەیان لێدەکرا ؟ ئایا کەسیان هورای دەکێشا یا هاوار و فیزاحی دەکرد یا شتێکی دی کەلەیادت مابێتەوە ؟

ـ کەس هاواری نەدەکرد.

ـ ئایا کەس هیچی نەوت ؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا کەسی دی لەچاڵەکە راینەکرد ؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا جگەلە تۆ کەسی دی پەلاماری سەربازەکانی نەدا ؟

ـ نەخێر، کەس هێزی تیانەمابو.

ـ چەند کەس لەدەوری چاڵەکە تەقەیان دەکرد ؟

ـ تەنها دوو کەس تەقەیان دەکرد و ئەوانی دی وەستابون.

ـ چییان دەکرد ؟ ئایا تەماشایان دەکرد ؟

ـ بەڵێ.

ـ ئایا جلوبەرگی ئەو دوو کەسەی تەقەیان دەکرد جیاوازی هەبو لەگەڵ ئەوانەی وەستابون ؟

ـ بەڵێ.

ـ چۆن ؟

ـ ئەوانەی بۆ هاوکاری وەستابون جلی سەوزیان لەبەر بو، بەڵام ئەوانەی تەقەیان دەکرد جلی سەربازییان لەبەر بو.

ـ ئەی کامیان بێری ڕەشیان لەسەر بو؟

ـ ئەوانەی چاودێرییان دەکرد.

ـ ئایا تەنها کەسێك فرمانی دەدا یا زیاد لەکەسێك فرمانی دەدا ؟

ـ هەر چاڵی کەسێك فرمانی پێدەدا.

ـ لەدوای وەستانی تەقە چ رویدا؟

ـ سەربازەکان بەشەو بەدەم قسەکردنەوە شوێنەکەیان بەجێ هێشت.

سەربازەکان بەشێوەیەکی هەرەمەکی بەدەوری چاڵەکە دەسوڕانەوە و چاوەڕوانی شۆفلەکانیان دەکرد بۆ ئەوەی تەرمی کوژراوەکانی بخەنە ژێر خاکەوە. تەیمور چەند خولەکێك لەترسان لەنێو جەستەکان وەك مردو خۆی گرمۆڵە کردبو. پاشان دەڵێت لەدوای هەوڵێکی زۆر لەچاڵەکە هاتۆتە دەرەوە و بۆ دواجار تەماشایەکی ناو چاڵەکەی کردۆتەوە.

ـ لەچاڵەکە هاتمە دەرەوە و تەماشایەکم کردەوە، شتێکم بینی دەجولایەوە. کچێکی چکۆلانە بو. پێم وت : "هەستە بابرۆین"، وەڵامی دامەوە :" لەسەربازەکان دەترسم، ناتوانم لەگەڵتابێم".

ـ لەسەر ئەو کچە قسەی زیاترم بۆ بکە !

ـ پێکەوە لەچاڵەکە دانیشتین و گوللەیەك بەردەستی کەوتبو.

ـ ئایا لەتۆ بچوکتر بو ؟

ـ کچێکی زۆر خنجیلانە بو.

ـ چی لەبەر بو؟

ـ جلی کوردی.

ـ گوللەیەك بەردەستی کەوتبو... ئایا شتێکی دی نەوت؟

ـ نەخێر.

ـ ئایا خەڵکەکانی دی هەموویان مردوبون؟

ـ دەنگیان لێوە نەدەهات.

ـ لەدوای وەستانی تەقە بەچەند خولەکێك ئنجا تەیمور قسەی لەگەڵ کچە خنجیلانەکە کرد. لەدوا تەماشاکردنی چاڵەکەدا سارای دایکی و گێلاس و لەیلا و سروەی خوشکی بینی لەگەڵ سێ میمك و حەفسەی وجاخکوێرو مەعسومەی دایکی هەشت منالْ، ئنجا بەدزی سەربازەکانەوە بەرەو چاڵێکی نزیك رادەکات و خۆی تیا دەشارێتەوە. بەهۆی پارچە کانزایەکەوە لەکەی هەڵدەکەنێت و لەتاریکی شەودا خۆی تیا مت دەکات. تاماوەیەك لەوێ دەمێنێتەوە و چاودێری شۆفڵەکان دەکات، چۆن چاڵەکە پڕدەکەنەوە و ماشینەکانیش هاتوچۆ دەکەن. لەدوای ئەوەی سەربازەکان دەڕۆن تەیموریش دەبورێتەوە یا خەویلێدەکەوێت، بەلاّم پاش ئەوەی هۆشی دێتەوە و لەرۆیشتنی هەمو سەربازەکان دڵنیا دەبێت لەچاڵەکەی دێتە دەرەوە و بەرەو بیابان دەکەوێتە رێ. شەو درەنگی کردبو. پاشان دەگاتە دووڕیانێك " رێگەیەکی کۆن و یەکێکی تازە "، رێگە تازەکە دەگرێت. لەدوای نزیکەی دوو کاتژمێر چەند سەگێك بەدەم وەڕینەوە پەلاماری دەدەن، بەلاّم گەیشتبووە رەشماڵێکی کۆچەری (بەدو). پیاوێك بەلایتێکەوە دێتە دەرەوە و لەگەڵ خۆیدا دەیباتە ژێر رەشماڵەکەیەوە. پیاوەکە لەگەڵ دایك و ژن و خوشکەکەی پێکەوە لەژێر خێوەتێك دەژیان. لەدوای ئەوەی نان و ئاوی بۆ دەهێنن جلەکوردییەکانی لەبەر دادەکەنن و دیزداشەیەکی عەرەبی لەبەردەکەن. ئەو خێزانە تەقەکانیان بیستبو.

ئەو سێ رۆژەی تەیمور لەگەڵ ئەو خێزانە کۆچەرییە مایەوە لەهەمو خێزانە کۆچەرییەکانی دییان شاردەوە و لەرۆژی چوارەمدا بردیان بۆ ماڵی خزمێکی خۆیان لەشاری سەماوە. لەوێ بەکەرەسە و داو دەرمانی نەخۆشخانەی خۆجێی سەماوە بەنهێنی چارەسەریان دەکرد.

تەیمور ماوەی دوو ساڵ لەگەڵ ئەو خێزانە دەمێنێتەوە وفێری زمانی عەرەبی دەبێ، بەلاّم بەزاراوەی شیعەی باشور قسەی دەکرد. تەیمور زۆر لەو خەڵکانەوە نزیك بو کە ژیانیان رزگار کردبو، بۆیە سەرکێشانە رەتیدەکردەوە زانیاری زیاترم لەسەریان بداتێ.

لەکۆتاییدا تەیمور دەگەڕێتەوە بۆ کوردستان. کوری خێزانەکەی سەماوە برادەرێکی سەربازی کوردی دەبێت. ئەو کوردە ناوی هەمو خزمەکانی تەیمور یاداشت دەکات و یەکێك لەپورەکانی تەیمور دەدۆزێتەوە. سەربازە کوردەکە بەیاوەری پورەکەی سەردانی مامی تەیمور دەکەن لەکەلار کەئەویش لەئەنفال رزگاری ببو. مامەکەی بەنهێنی سەردانی سەماوە دەکات بۆ ئەوەی تەیمور بهێنێتەوە، بەلاّم لەدوای چەند مانگێك تەیمور هەست بەئەمانەت ناکات لەگەڵ

مامەکەی، چونکە دەترسا دەستەلاتدارانی عراق بەراکردنەکەی بزانن. بەمشێوەیە بەنهێنی ڕەوانەی ناوچەی گەرمیانی دەکەن تا ڕاپەڕینی ئازاری 1991 لەگەڵ شوانێکدا دەژیا.

کاتێك سەیری دەستنوسی چاوپێکەوتنەکەی تەیمور دەکەمەوە هەست دەکەم پرسیارەکانم وەك پێویست هاوسۆزیان لەگەڵ هەستی تەیمور نەبوە، چونکە پرسیارەکانم توند و واقیعی و لەسەر شێوازی ڕۆژنامەنوسی بوە، هەرچەندە ئەو دەمە خۆم زۆر عاتیفی بوم. دەبێ من کەسێکی داخراو و تەیموری مێردمناڵی تەمەن دوازدە ساڵەش وەك کەسێکی هێمن و لەسەرخۆ و خۆڕاگر قسەی لەسەر ترۆپکی ترسێك دەکرد کە دەشێت مرۆڤ تیا بژێت.

نزیك تەواوبونی چاوپێکەوتنەکەمان لەناکاو تەیمور بۆ یەکەمجار وشەی "ئەنفال"ی بەکارهێنا.

- ئێستا وشەی " ئەنفال " بەکاردەهینی، کەچی یەکەمجار کەلێم پرسیت، پێت وتم ؛ پێشتر هەرگیز ئەم وشەیەم نەبیستوە، کەواتە یەکەمجار کەی گوێت لەوشەی ئەنفال بو ؟

- کاتێك لەسەماوە گەڕامەوە یەکەمجار لەکوردستان گوێم لە وشەی ئەنفال بو.

- پێت وایە وشەی ئەنفال چ دەگەیەنێت؟

- ئەنفال مانای کافر دەگەیەنێت.

- بۆچی حکومەتی عراق ئەو کارەی بەسەرتانی هێنا، ناوی ئەنفالی لێنا.

- نازانم.

- بەرامبەر بەعەرەب هەست بەچ دەکەیت ؟

- خەڵکانێکی باشن.

- کێ ئەو کارە دزێوانەی بەسەرتان هێنا ؟

- عەرەب.

- کەواتە بەرامبەریان هەست بەچ دەکەیت ؟

- هەمو عەرەب ناڵێم. تەنها دەڵێم ....

- ئایا کەس ئەم قسانەی پێ وتویتەوە ؟ دەمەوێت بزانم هەست بەچی دەکەیت، چونکە بۆ من گرنگ نیە چ کەسێك ئەم قسانەی پێ وتویت. دەمەوێت بزانم لەناخەوە هەست بەچ دەکەیت. کێ ئەو کارەی بەسەرت هێنا حکومەت یا عەرەب ؟

- حکومەت.

- ئەگەر بەدەستی خۆت بێت، ئێستا دەتەوێت لەژیانا چ بکەیت ؟

ـ سەبارەت بەخۆم نازانم.

ـ ئایا شتێك هەیە لەهەمو شتەکانی دی زیاتر حەزی لێبکەیت ؟

ـ بەڵێ.

ـ چییە؟

ـ ناوبانگ دەربکەم.

ـ کەسێکی بەناوبانگ؟

ـ بەڵێ.

ـ زۆر بەناوبانگ؟

ـ بەڵێ.

ـ لەچ شتێك ناوبانگ دەربکەیت؟

ـ لەئەنفال

ـ ئایا دەتەوێت لەئەنفال ناودەربکەیت یا ببیت بەپێشمەرگە؟

ـ لەئەنفال.

ـ ناوبانگ دەرکردن لەئەنفال چ مانایەك دەگەیەنێت؟

ـ دەمەوێت جهان بزانێت چیم بەسەر هاتوە.

6ـ یادکردنەوەی دڵڕەقی

تاماوەیەکی نزیك پێم وابو " ئەنفال " ناوی ئایەتێکی قورئانە، بۆیە کاتێك سەدام حوسەین لەحوزەیرانی ساڵی 1991 دا ناوی ئەنفالی بۆ پرۆسەیەکی گەورەی سەربازی دانا لەباشوری عراق، ئێمەی عراقیش کەلە هەمو شوێنێکەوە ئەو هەواڵەمان دەگەیاندە دەزگاکانی راگەیاندن هیچ بیرۆکەیەکمان لەسەر مانای هەڵبژاردنی ئەو ناوە نەبو. لەدوای شکستی راپەڕینی ئازاری 1991 خەڵکێکی زۆر لەترسی تۆڵەسەندنەوەی ریژیم رایانکرد و چەندین شوێنی ئاوەدان و کوچەوکۆڵانی شارەکانی باشوریش تەختکران. بەدرێژایی چەندین هەفتە هەر نێرینەیەکی شیعەی سەرووی دوازدە ساڵان مەترسی کوشتنی لێدەکرا و بەشۆفڵ بەکۆمەڵ بخرێنە ژێر گڵەوە. خوێندکارانی فیقه، ئەوانەی ریژیم دەستگیری کردبون هەموبان گوللەباران کران. لەو روداوانە تەنها خەڵکانی ئەبوحەیدەر ئاسا توانیان رابکەن، بەڵام ئەوانەی نەیانتوانی بۆ دەرەوەی وڵات رابکەن پەنایان بۆ زۆلکاوەکانی نێوان دیجلە و فوراتی باشوری عراق برد.

سوپای عـراق لـەمانگی حـوزەیران گـەماڕۆی هۆرەکانیـدا و خـواردنو سـوتەمەنی و دەرمـانی لێقەدەغەکردن. تەنها لەرێگەی وەبیرهێنانەوەی روداوەکان تێگەیشتم ئـەو نـاوە دوبارەکردنـەوەی ئەو پرۆسە ترسناکە بو کەساڵی 1988 لەدژی کورد پیادەکرا.

هەتاهەتایـە مـرۆڤ لەسـەر مەسـەلەی نـاوەرۆکی راسـتیەکان گفتوگـۆ دەکـات، بـەڵام گفتوگـۆ لەسەر ماهیەتی دڵڕەقی ناکات. لێـرە بـەدواوە و بـۆ هـەتا هەتایـە وشـەی "ئـەنفال" لـەکن هـەمو عەرەب مانایەکی نوێی دەبێ کەحزبی بەعسی عراق پێی بەخشیوە، ئەویش؛ کوشـتنی بەکۆمـەڵی زیاتر لە (100) هەزار کوردە کەساڵی 1991 بەرەسمی دانیپیانراوە.

ئەم مانا تازەیە سەرەتای دانپیانانی بەرپرسیارێتی روداوەکانی ساڵی1988ـ ە. عراق بـەبێ ئەم دانپیانانە داهاتویەکی ئاسایی نابێت، چونکە رابـردوو هـەر لەخۆیـەوە کۆتـایی نایـەت، بـەڵکو پێویستە روبەروی بینەوە پێش ئەوەی بەلاوە بنرێت.

هیچ وڵات و کولتورێك ئەزمونی ئەنفالی نیە یا ئـەو عراقیانـەی لەئـەزمونی سـاڵی 1991 ژیاون هەرگیز نـاتوانن ژیـانێکی ئاسایی " وەك جـاری جـاران " بژینـەوە. ئایـا تـەیمور دەتوانێـت جارێکی دی وەك مناڵێکی بچوکی کورد بژی ؟ یادەوەری روداوەکـانی 1988 و 1991 بەتـەنها بەشێکە لەو میراتیە گەورەیەی سـەدام حوسـەین بـەجێی دەهێڵێت، میراتییـەك میللـەتانی عـراق لەدوای نەمانی سەدام حوسەینیش بۆماوەیەکی دورودرێژ پێوەی دەناڵێنن.

بەڵام چ کەسێك لەروداوەکانی ساڵی 1988 بەرپرسیارە؟

تامانگی تشرینی دوەم / 1991 زانیاریم لەسـەر پرۆسـەی ئـەنفال نـەبو، بـەڵام ئایـا مانـای ئەوە دەگەیەنێت کەمن لێی بەرپرسیارنیم ؟ بەدڵنیاییەوە جهان دەیزانی کورد بەلایەنی کەمـەوە لەساڵی 1975 ـ ەوە لەزێدی خۆی رادەگوێزرێ. زۆرێك دەیـانزانی سـەدان گونـد ئەگـەر نـەڵێین هەزارانیان لەسەر زەوی سڕانەوە. ئەنفال لوتکەی لۆجیکی دڕندایەتیـەك بـو کەبـەئاگاداری هـەمو حکومەتـەکانی رۆژئـاوا و روناکبیرانی عـەرەب بەدرێـژایی چـەندین سـاڵ لـەعراق پیادە دەکـرا ؛ یەکەمیان ستەمکاری پڕچـەك کـرد، دوەمیـان (رونـاکبیران) پـشتگیری سیاسـی لێـدەکرد، ئێـستاش وەحشیگەری هەمو کەسێکی گرتۆتەوە.

کوشتنی کوردەکان لەپرۆسەی ئەنفال دا تەنها ریژیمی بەعس لەبەغدا لێی بەرپرسـیار نیـە. ئایـا هـەمو عـەرەبێکی عـراق لێـی بەرپرسـیارە ؟ لەلایـەکی دی، ئەگـەر کـورد بەدەسـتی کـورد لەگونـدەکانی خۆیانـەوە بـەرەو مـردن پـەلکێش نەکرانایـە ئـەوا زۆرێکیـان رزگاریـان دەبـو. ئایـا ئەمەش مانای ئەوە ناگەیەنێت کە کوردیش لەئەنفال بەرپرسیارە؟

www.dengekan.com

هەمو عەرەب بەرپرسیارە؟ لەکاتی دروستکردنی دەوڵەتی ئیسرائیلدا بەملیون وشە و دێر لەسەر وێرانکردنی سەدان گوندی فەلەستین نوسرا، ئەمەش کارێکی دروستە. بەڵام گەلێك لەو روناکبیرانەی ئەو وشانەیان نوسیوە لەبەرامبەر وێرانکردنی هەزاران گوندی کورد لەلایەن دەوڵەتێکی عەرەبییەوە بێدەنگیان هەڵبژارد. وادیارە ئێمە تەنها دەمانەوێت ئەو شتانە بزانین کە دەمانەوێت بیزانین.

رەنگە بەرپرسیارێتی بکەوێتە سەرشانی وڵاتە هاوپەیمانەکانیش، ئەوانەی عراقیان وێرانکرد بۆ ئەوەی سەدام حوسەین لەکوێت وەدەرنێن. زۆرێك لەعراقیەکان لەبیریانە سەدام لەساڵی 1988 دا هاورێی هەموان بو. جۆرج بوش، ئەو دەمە جێگری سەرکۆمار بو لەزۆر بۆنەدا خودی خۆی بۆ بەرژەوەندی ریژیم تەدەخولی کردوە بۆ ئەوەی لەکاتی شەڕی عراق ـ ئێران دا تای تەرازوو بەلای عراقدا لاسەنگ بێت [1]. عراقیەکان رۆژی هەڵایسانی شەڕی کەنداویان لەبیرە و دەزانن چۆن دەستی سەدام ئاواڵەکرا بۆ ئەوەی تورەبون و وێرانە بەسەر میللەتەکەی ببارێنێ و دەیانوت: ئایا سەرۆکی ئەمریکا زانیاری هەواڵگری لەسەر ئەنفال پێگەیشتوە، ئایا بەئەنقەست ئەو زانیاریانە و دەزگای هەواڵگری پشتگوێ خستوە ؟. رەنگە رۆژگارێك بێت گۆڕە بەکۆمەڵەکانی رۆژئاوای سەماوە و نزیك سنوری سعودیە بدۆزرێنەوە کە تەیمور وەسفی کردوە. کاتێك راپەڕینی ئازاری / 1991 بێرەحمانە سەرکوتدەکرا بەرێکەوت هێزی هاوپەیمانەکان لەنێوان سەماوە و سنوری عراق ـ سعودیە مۆڵگەیان خستبو، کەرەنگە رێك لەسەر ئەو گۆڕانەشەوە تەماشای قەتلوعامی خەڵکی عراقیان کردبێت. ئایا ئەجندەی دەستەڵات لەواشنتۆن دەیانزانی سەربازەکانیان لەسەر چ دانیشتون؟.

یادکردنەوەی شەڕی کەنداو

جەنگ دۆزەخە، بەڵام هەمو جەنگەکان یەکجۆر دۆزەخیان نیە. ئەو شێوازەی ئەمریکا کۆتایی بەشەڕی کەنداو هێنا، ئازارێکی زۆری بەخەڵکی عراق گەیاند. چونکە ژمارەی قوربانیەکانی خەڵکی عراق زۆر لەقوربانیەکانی شەڕەکە زیاتر بو. عراق لەسەرەتای هاوینی / 1991 دا لەوڵاتێکی هاوچەرخەوە کەخاوەنی پێشکەوتوترین دەزگای پزیشکی و تۆری ئاو و ئاوەرۆ و وزەی کارەبا بو گۆڕا بەهەژارترین وڵاتی جهان، ئەم دەرئەنجامەش تیمێکی لێکۆڵینەوەی جهانی کەپێکهاتبو لە 87 لێکۆڵیاری ئەکادیمی و پسپۆر پێی گەیشتوە. ئەو تیمە لەئەیلەلی / 1991 دا بەمەبەستی لێکۆڵینەوە لەسەر کاریگەری شەڕ بەگشتی لەسەر تەندروستی سیڤیلەکان و خۆشگوزەرانیان سەردانی عراقیان کرد[3]. زیاد لەنیوەی دانیشتوان لەدوای

ئاگربەست بەدرێژایی چەندین مانگ بەهۆی تێکەڵبونی ئاوی خواردنەوە و ئاوی ئاوەڕۆ مەترسی نەخۆشیان لێدەکرێ. سێیەکی منالآنی عراق بەدەست بەدخۆراکییەوە دەناڵێنن. نرخی خۆراك لەنێوان 1500 ـ 2000 ٪ بەرزبۆتەوە، ئەمە لەکاتێکدا کرێی کارکردن بەبەراورد لەگەڵ پێش شەڕ لە 7٪ کەمیکرد. لەباشوری عراق ئەو نەخۆشیانەی لەرێگەی ئاو دەگوێزرێنەوە وەك تیفوئید و هەوکردنی ریخۆڵە و کولێرا و هەوکردنی جگەر و دانەجیرە سەد لەسەد زیادیان کردوە، هەروەها لەهەمو شوێنێك ئەو نەخۆشیانەی بلاونەبون وەك ئیفلیجی منالٚ و سورێژە و گەزاز تەشەنەیان سەندوە[4].

لەکاتی شەڕی کەنداودا سەرەرای ئەوەی فرۆکەکانی هاوپەیمانان (120) هەزار کەرەت بۆردومانی ئاسمانیان ئەنجامدا، کەچی زەرەروزیانی ناوچە ئاوەدانەکان زۆر گەورەو گشتگیر نەبو، بۆیە هەرگیز ناتوانین بڵێین بۆردومانێکی ئاسمانی هەرەمەکی نمونەیی بو، هەروەها ژمارەی قوربانیە مەدەنیەکان بەپێی پێشبینیەکان نەبو کەلەو پەلامارە گەورەیە چاوەرواندەکرا. ژمارەی مەدەنیە کوژراوەکان لەنێوان (3 ـ 5) هەزار کەس بو[5]. بەلآم ژمارەی سەربازە کوژراوەکانی ئەو شەڕە بە 30 ـ 100 هەزار کوژراو دەخەملێنرێ، هەر چەندە کۆدەنگێك لەسەر چاوپیاخشاندنەوە و راستکردنەوەی ئەو ژمارەیە هەیە[6].

بیپ دابونت ـ ی دیموگرافی کەلەدەزگای ئاماری رەسمی ولآتە یەکگرتوەکان کاردەکات، ژمارەی کوژراوەکانی شەڕی کانونی دوەم و شوبات بە 53 هەزار کەس دەخەملێنێ و لەبەرامبەر ئەوەشدا 105 هەزار عراقی لەئەنجامی راپەڕین لەدژی سەدام حوسەین و بەهۆی نەخۆشییە درمە باوەکان، ئەو نەخۆشیانەی لەرێگەی ئاو دەگوێزرێنەوە و وێرانکردنی ژێرخانی ولآت گیانی لەدەست داوە[7]. وادیارە ژمارەی کوژراوەکانی کورد ـ شیعەی حیساب نەکردوە کەلەدوای هەرەسهێنانی راپەڕین بەرەو چیاکان رایانکرد. لەکاتی کۆرەوە مێژوییە دوو ملیون کەسەکەی کورد، رۆژانە 450 ـ 750 کەس بەهۆی سکچون و نەخۆشی هەناسەسواری و برینداری دەمردن. بەتێکرایی 25 ـ 30 هەزار مرۆڤی کورد گیانی لەدەست دا[8]. بەلآم شیعەی عراق لەدوای تەواو بونی شەڕ گەورەترین پشکی تۆڵەسەندنەوەی سەدامی بەرکەوت و کەسیش نازانێت چەند دەیان هەزار کەسیان لێکوژراوە.

تەکنۆلۆجیای پێشکەوتو لەدوای چەند کاتژمێرێك لەهەلآیسانی شەڕ کۆتایی بەبونی عراق هێنا وەك دەوڵەتێکی هاوچەرخ. بەپێی وتەکانی ریچارد رید لەسندوقی نەتەوە یەکگرتوەکانی تایبەت بەمنالآن، سەرتاپای نیشتمان بێدەماغ مایەوە. هەروەها دەڵێت : "بەشێوەیەکی سەرەکی

شاری بەغدا نەروشابو، جەستەیەك بو بەشكلێكی گەوهەری پێستی دەستی بەرنەكەوتبو، بەڵام گشت ئێسك و پروسك و جومگە و دەمارەكانی وردوخاش و لێكترازابو"[9] تیمێكی لێكۆڵینەوەی هارفۆرد لە 27 / نیسان ـ 6 / ئایار سەردانی (11) شاروشارۆچكەی سەرەكی عراقی كرد و گەیشتە ئەم دەرئەنجامە :"سەرەرای ئەوەی بۆردومانی هێزی هاوپەیمانەكان زەرەر و زیانێكی زۆری بەمەدەنیەكان نەگەیاند، بەڵام وێرانكردنی ژێرخانی وڵات لەسەر ئاستی تەندروستی دەرئەنجامی درێژخایەن و وێرانكاری لێكەوتەوە. بەگشتی پێمان وابو خودی قوربانیە مەدەنیەكان راستەوخۆ لەشەرەكان دەكوژرێن، بەڵام ئەم راڤەكردنە پێویستی بەچاوپیاخشاندنەوە هەیە"[10].

قوربانیە راستەقینەكانی تەكنولۆجیای ئەمریكا منداڵانی عراق بون. قوتابخانەی هارفۆرد بۆ تەندروستی گشتی لەئەنجامی لێكۆڵینەوەیەكی چڕوقوڵ لەسەر 16076 منالی عراقی گەیشتۆتە ئەم ئەنجامە : "لەئەنجامی شەری كەنداو، راپەڕین و بەردەوامی گەمارۆی ئابوریدا رێژەی مردنی منالان بەلایەنی كەمەوە سێ جار زیادیكردوە، ئەم زیادبونەش هاوتایە لەگەڵ مردنی نزیكەی 46897 منالی عراقی خوار پێنج سالان لەكانونی دوەمەوە تا ئابی / 1991"[11]. لێكۆلینەوەیەكی دی لەسەر بەسرە كراوە كەنزیكەی (175) هەزار منالی تیا دەژی. لەو لێكۆڵینەوەیەدا 723 منالْ بەنمونە وەرگیراوە كە زۆربەیان تەمەنیان لەنێوان رۆژێك تا 36 مانگ بوەو بەم ئەنجامە گەیشتوە ؛ لە8٪ یان توشی نەخۆشی "لەری بون" و لە 24٪ یان "بەتەواوەتی لەگەشەكەوتون" و لە 20٪ یشیان "توشی بەدخۆراكی بون" [12]. ئەو لێكۆڵینەوانە دەیسەلمێنن پەیوەستی نێوان شەڕی كەنداو و نەخۆشی و مردنی منالان لەباكور وباشوری عراق بەهێزتر بوە تا ناوەراستی وڵات. بەوتەیەكی دی، لەئەنجامی بریارێكی ئەمریكا بەلێدانی وێستگەكانی وزەی وڵات و پاشان خۆكێشانەوە و بەجێ هێشتنی عراق بەبێ چاكسازی زۆرێك لەمنالانی كورد و شیعە گیانیان لەدەست دا. سەبارەت بەرۆژهەڵاتی ناوەراستیش فەرمانبەرە رەسمیەكانی نەتەوە یەكگرتوەكان دەڵێن ؛ نزیكەی (5) ملیۆن كەس بەهۆی شەڕی كەنداوەوە مەترسی ئەوەیان لێدكرێ چەندین سالی تەمەنیان لەهەلۆمەرجێكی نادیاردا بەسەربەرن. ریچارد رید دەڵێت : " دەتوانین بەبڕوایەكی پڕ لەمەترسییەوە قسە لەسەر نەوەیەكی بزر و بێپاشەرۆژ بكەین"[13].

كاریگەری شەڕی كەنداو لەناخی ئەو منالانە دەمێنێتەوە كەلە بۆردومانی ئاسمانی و تۆڵەسەندنەوەی ریژیم و كارەساتی سروشتی و بەدخۆراكی رزگاریان بوە. لەنێو ئەندامانی تیمی لێكۆڵینەوەی نێودەوڵەتی، ئەو تیمەی پێشتر لەسەرەوە باسمان كرد، دوو زانای دەرونی تیابو،

کەپسپۆر بون لەبواری شۆکی دەرونی منالّ و چاوپێکەوتنی تێروتەسەلیان لەگەڵ (214) منـالّی عراقی لەتەمەنی قوتابخانەی سەرەتای کردوە و گەیشتونەتە ئـەم دەرئەنجامـە سەرسـورهێنەرە : "ئـەو شـۆکە دەرونییـەی منـالاّنی عـراق بـەهۆی شـەڕەوە تیـا دەژیـن زۆر گـەورەترە لـەو شـۆکەی منـالاّن بەدرێـژایی شـەڕەکانی میـژوو روبـەروی بونەتـەوە". هـەروەها ئـەو دوو زانایـە بۆیـان دەرکەوتوە ئاستی خۆخواردنەوە و دڵەڕاوکێ و گوشاری دەرونـی و رەفتـاری ناسروشـتی بـەرادەیك بوە کەبەدرێژایی (15) ساڵ لێکۆڵینەوەی مەیدانی لەو وڵاتانەی شەڕ هێـزی لەبـەربریبون، وەك مۆزامبیق یا ئۆگەندا یـا سـودان، وێنـەیان نـەبوە. ئـەو ماکانـەی لەراپۆرتەکـەیان وەسـفیان کـردوە بریتیە لە "خەمۆکییەکی قوڵ" و "نائومێدی لەژیان". منالّەکان لەناخەوە بەخـەم و دڵتـەنگی و ترسێکی زۆر شێواون.، ئـەو کەسانەی ئاخـاوتنم لەگـەڵ کـردن لـە80٪ یـان لەئەگـەری مـردن یـا جیابونەوەی خێزانەکانیان دەترسان و سێ یەکیشیان پێیان وابو بەرلـەوەی بگەنـە تەمـەنی بـالّق بون دەمرن. راپۆرتەکە بـەم دەرئەنجامـە کۆتـایی دێـت : "تەنانـەت لەشـوێنێکی وەك مۆزامبیـق ـ یش کەشەڕ هێزی لەبەربریوە هێشتا منالّەکان وەك منالّ یاری و هەڵسوکەوت دەکـەن، بـەڵام ئـەو دوو زانایە، منالّە عراقییەکان بە "مردوە زیندوەکان "وەسف دەکـەن کەلـەدوای ئـەتۆمبارانکردنی هێرۆشیما هاتونەتە دونیاوە[14].

لەسـەرەتای پـایزی / 1991 دا نامـەی ناسـیاوێکی دێـرینم بـەناوی ئەبوعـەلی (نـاوێکی خـوازراوە) پێگەیـشت، ئـەبو عـەلی لەتەمـەنی باوکمـە، هـەر لـەرۆژانی هەرزەکاریمـەوە لـەعراق رێزوپێزانینم بۆی هەبوە. نامەکەی باسی لە نەهامەتی و کلۆڵی عراقیەکان دەکرد کە بەدرێـژایی چەندین مـانگ لـەدوای ئاگربەست بەدەستییەوە دەنـاڵێنن. ئـەبو عـەلی بەخێزانـەوە بەغـدایان بەجێ هێشتبو، بۆیە لەعەمانەوە نامەکەی نوسیبو. ئەبوعـەلی تـازە پێـی زانیبـو بەڵگەنامەیـەك بـەناوی "بەڵگەنامـەی 91" ئامـادە دەکـەم، کـەبریتی بـو لەکۆکرنـەوەی ئیمـزای عراقیـەکان بەمەبەستی پەیوەستی نێوان مافەکانی مرۆڤ و دیدێکی سیاسی لەسەر لێبوردنی ئـاینی و سیاسـی بونیات نرابێت[15]. دەقی بەڵگەنامەکە لەرۆژنامەیەکی رۆژانەی عەرەبی لەئەردەن بڵاوکرایـەوە. ئەبوعـەلی بـۆ ئـەوەش نامەکـەی بـۆ نوسـیبوم تـا لەسـەر خۆشـبینییەکی بێـسود و نـامۆییم بـەرووداوەکانی نـاوعراق سەرزەنـشتم بکات. پوختـەی نامەکـەی بـاس لـەکلۆڵی و دامـاوی زۆرێـك لەعراقیەکان دەکات.

بـرای خۆشەویـستم کـەنعان ... نـازانم ئـەم لەتـە وەرەقـە شـینە بێگـەردە هێنـدێك لـەوەی هەستی پێدەکەم و کەمێك لەغەم و خەفەتی کۆمەڵگەکەمانت پێدەگەیەنێت یا نا.

ئـەوەی مـن دەیبینـم - ڕێگـەم پێبـدە ئـەم قسانە بکـەم - بیروبۆچونەکانی قوللـەی قـاف بەرادەیـەك بـەئاسمانا چـون بـەحاڵ دەیـان بیـنین یـا تـەنها دەیانبیـستین، چـونکە پـێم وایـە کۆمەڵگـەی ئـەمرۆی عـراق لەکۆمەڵگـەی سـاڵی 1984 دەچێت و کـەس ناتوانێـت یـا تەنانـەت ناشوێرێت بـاس لـەئازادی و دیموکراسـی و برایـەتی و مرۆڤایـەتی بکات، رانـەهاتوین لەمافـەکانی مرۆڤ تێبگەین و بزانن چ مـاف و ئـەرکێکیان هەیـە. ئـەمرۆ خـەڵکی عـراق تـەنها دەزانـن چـەپڵە لێبدەن و هۆرا بۆ براگەورە بکێشن : "بەگیان ... بەخوێن ... فیدات بین ئەی سەدام".

ئەمرۆ خەڵکی دەیانەوێت بژین... تەنها وەك مەڕوماڵات بژین و سەریان سەلامەت بێت، یـا سکی برسیان تێربکەن بۆ ئەوەی بەزیندوێتی بمێننـەوە یـا ئـەو شـتە کەمـەی هەیانـە پاریزگـاری لێبکەن تا پیاوانی حزب و پۆلیس یا برسیە دەربەدەرەکان لێیان نەدزن.. یا زمـانی خۆیـان بگـرن لەترسی ئـەوەی قسەیەك نەکـەن پیـاوانی ئـەمن یـا موخابـەرات بـەدڵیان نـەبێت و بـەرەو پـەتی سێدارە پەلکێشیان بکەن.

کەنعان گوێم بـۆ رادێـرە ... ئایـا چاوەروان دەکـەیت ئـەمجۆرە مرۆڤـە شـۆرش بکات. بـەڵێ هێندێك کەس بەڵام لەبەر هـۆی نەتـەوەیی یـا ناوچـەیی یـا خێڵایـەتی شۆرشـیان کـرد ... ئنجا خەڵکـە بێزارەکـەش پەیوەنـدی پێـوەکردن... لەدوایـدا شۆرشــەکەیان چ ئــەنجامێکی هــەبو، شۆرشگێرەکان دوو ئەوەندەی شەری کەنـداویان لێکـوژرا ... پاشـان بەشـێوەیەك کەجێگـەی بـرِوا نیـە خۆیـان و خێـزان و سـامان و کەلوپـەل و تەنانـەت پیرۆزییەکانیـشیان روبـەروی خـراپترین مامەڵە بونەوە. ئایا پێت وایە میللەتێك شۆرش دەکات کە چوار دەوری بەگاردی کۆمـاری و ئـەمن و پاسەوان و موخابەرات گیرابێت، ئەو درِندانەی دوورن لەهەمو بەهایەکی مرۆڤانە و بێبـەزەیین بەرامبەر بەژن و نـەخۆش و زانـا... و ... کەسـیش لەسـەر کـاری درِنـدە و نامرۆڤانـەیان لێیـان ناپرسێتەوە (نالێم سزایان بدات)؟.

لەدوای ئەم هەمو شتانەش گەرِانەوە بۆ بەڵگەنامـەی - 91 - و بانگهێـشتی کۆمـاری لێبـوردن ئاراسـتەی چ کەسـێك دەکـرێ ؟ بـۆ گـەلی عـراق؟... نـەخێر، بـەڵکو ئاراسـتەی ئـەو روناکبیرانـە دەکـرێ کەلـە قوللـەی قـاف وڵاتـانی ئـازادی و خۆشـگوزەرانی بـەهێمنی و ئـارامی دانیـشتون بـەبێ ئەوەی موخابەرات چاودێرییان بکات یا دەم و بیریـان دابخـات ... تـەنها وەك ئارەزویـەك نـەیاری حوکمی دیکتاتۆرییەت لەعراق دەکەن و خەڵکی بۆ شۆرش هاندەدەن ... بەبێ ئـەوەی یـەکێکیان بەردێکیان گرتبێتە ئەم ریژیمـە... هێنـدێك کـەس لـەعراق هـەواڵی ئۆپۆزیـسیون دەبیـستن ... خەڵکی لێیان بێتاقەت بوە... خەڵکی کرداری دەوێت نەك قسە... کەسێکیان دەوێـت لەچـنگاڵی ئەم ستەمکارە رزگاریان بکات...

ئایا لەدوای ئەو هەمو شتە پێت وانیە هەلومەرجی وڵاتەکەمان دەستی لێشۆراوە؟ میللەتی عـراق نائومێـد بـوە وگلـەیی لـەهێزە دەرەکییـەکان دەکـات (بەتایبـەتی ئـەمریکا) لەسـەر ئـەو نەهامەتی و هەیمەنـە و سـتەم و چەوسانەوەیەی بەدەسـتییەوە دەنـاڵێنن و بـەردەوام دەسـت بـۆ ئاسمـان بەرزدەکەنــەوە و لەیـەزدان دەپارێنــەوە بـۆ ئـەوەی دڵـی ئـەمریکا و بـوش یـا ئەوانـەی بانگەشەی مرۆڤدۆسـتی و دیمـوکراتیزم و مافـەکانی مـرۆڤ دەکـەن نـەرم بکـات و لـەو ئێشوئازارە رزگاریان بکات.

کاتێك ئەم وشە راستەقینە و راستگۆیانەی ئەبو عەلی لەکتێبـە مێژوییـەکان دەنوسـرێتەوە، ئنجا پرسیاردەکرێت ؛ ئەم شەڕە چ جۆرە شەڕێك بوە؟

لەتەموزی/1991 دا دەرهێنەرێکی تەلەفزیونی سەبارەت بە بەرنامەیەك بۆ دروستکردنی پەیکەرێك لەسەر " گەردەلولی بیابان" پەیوەندییـەکی سـەیری پێـوەکردم. ئـەو دەرهێنـەرە پێـی وابـو خـەڵکانێك هەیـە بـیر لـەوە دەکەنـەوە لەشـوێنێکی واشـنتون پەیکـەرێکی لـەوجۆرە دروست بکەن. رەنگە ئەم بیرۆکەیە ختوکەی هێندێك لەبیروکراتەکانی دابێـت بەتایبـەتی لـەدوای ئـەوەی موحافیزکار دایجید هیگیز لە10/حوزەیران لەشاری نیویـۆرك نـاوی "شـای نمایـشەکانی" لێنـا. رۆژنامەی نیویۆرك تـایمز لـەپیرۆزکردنی ئـەو ئاهەنگە دەنوسـێت : سـەرەرای قـەیرانی دارایـی و کزی ئابوری کەچی (5) ملیۆن کەس لەگەورەترین کۆبونـەوە لەمێـژوی ئـەم شـارەدا بەدرێـژایی چـەندین میـل لـەنێوان بـاتیری پـارك و وۆرس سـتریت ریزیـان بەسـتبو. ئـەوەش دەرفـەتێك بـو لەبەردەم شارەکە بۆ ئەوەی" سوپاسگوزاری کەسانێك بێت کەلەپێناوی نیشتماندا ژیانیـان بـەخت کردوە، شانازی بەسەربازەکانیەوە بکات. ئایا نوسـەر ئـەو (146) سـەربازە کـوژراوەی لـەبیر بـو کەزۆربەیان بەگوللەی دۆستەکانیان کوژرابون ؟ رەنگە قسەکانی یـەکی ئـازاری جـۆرج بـوش ـ ی لەیادمابێتەوە کەرۆژێك لەدوای ئاگربەست و رۆژێك لەدوای دەسپێکردنی راپەڕینی خەڵکی عـراق لەدژی سەدام ئـەم قسانەی کـرد : "ئـەمرۆ رۆژی سـەربەرزی و بـەخۆنازینی خـەڵکی ئەمریکایـە، چونکە بۆ هەتاهەتایە کێشەی ڤێتنامیان لەکۆڵ بووە"[16]. بەڵام لەنێو ئاهـەنگ و بریـق و بـاقی لەتە وەرەقەدا پرسـیارێکی نـەکراوی بێـوەڵام دەمێنێتـەوە کەوتارەکـە لەسـەری وتـوە : "هێنـدێك کەرەت ئاسمان تاریك دەبێت"[17].

کاکی دەرهێنـەر هـەمو بیرۆکەیـەکی پێبـاش بـو لەسـەر دروسـتکردنی پەیکـەرێك بـۆ شـەڕی کەنـداو. دروسـتکردن و جێبـەجێ کردنـی پەیکەرەکـەش کێبـەرکێی گفتوگـۆی نیـشتمانی لەسـەر بکرێ، بۆیە پەیوەنـدی بـەراگری کۆلێجی یـاڵ ـ ێ ئەندازیارییـەوە کـرا و ئـەویش ئامـادەی خـۆی

پێشاندا بەرێکخستنی تاقیکردنەوە لەنێو خوێندکاراندا بۆ ئەوەی دەرفەت بەهەڵبـژاردنی وێنـە و نەخـشەی گونجـاو بـدات. گفتوگـۆی تەلـەفزیونی لەسـەر ئـەو وێنـە و نەخـشە چـاوەروانکراوانە دەستی پێکرد و بەشێوەیەك جەختی لەسەر لایەنی ئـەخلاقی ئـەو مەسـەلەیە دەکـرد کەلیژنـەی واشـنتون لەئاسـتیدا دەستەوەسـتانبو. مایـا لـین ـ ی نەخشەکێـشی پەیکـەری شـەڕی ڤێتنـام خوێندکاری زانکۆی یاڵ بو کاتێك پێشبرکێ تایبەتەکەی ئەو پەیکەرەی لەساڵی 1981 بـردەوە. دەبوایـە بەرنامەکـە گفتوگـۆ لەسـەر بـیرورا جیاوازەکـانی ئـەو دەسـکەوتە مەزنـەبکات، هـەروەها لەهەمان کاتیشدا خاڵی دەسپێکی رەفتاری نەوەیەکی نوێ بو بەرەو جۆرە شەرێکی زۆر جیاواز.

بەدبەختانە وتەکانی ئـەو تەلەفونـە هـیچ ئـەنجامێکی نـەبو، بـەڵام بیرۆکەکـە ئـەم پرسـیارە روبـەروی ئـەو ئەمریکییـە دەکاتـەوە : چ شـتێکی شـەڕی کەنـداو شایانی ئەوەیـە لەیادەوەریمانـدا بهێڵینەوە؟

پەیکـەری شـەڕی ڤێتنـام مەبەسـتی خـۆی پێکـابو لەبـەر ئـەوەی خـۆی لەباسـکردنی گیـانی نیـشتمانپەروەری بـەدوورگرتبو، تـەنها راگەیانـدنی وەفایـەك بـو بـۆ ئەوانـەی ـ بـەتاك و بـەکۆ ـ گیانیان لەدەست دابو، وەك تاکە بەهایـەك شـایانی ئـەوەبن لەوشـەڕەدا پەیکـەرێکیان بـۆ دروسـت بکرێ. دیوارێکی نەرمی گرانیتی هەڵواسراوی نزم و بچوك و ناوی 58132 کوژراوی ئـەمریکی لەسەر هەڵکوڵرابو کەگوزارشتێك بو لەهەستی پڕ لەشەرمەزاری نەتەوە و سۆز و خۆشەویستی بۆ کەسانەی ژیانیان لەدەست دابو. رووکاری پەیکەرەکە هیوابەخش بو، چونکە ئەوانـەی تەماشـایان دەکرد پێیـان وابـو لەرێگـەی لیـستێکی سـاکار بـەناوی ئـەو کەسـانەی بـەپێی بـەرواری کوژرانیـان ریزبەنـدکرابون بەشـداری شـەرەکەیان دەکـرد، ئـەویش لەبەرئـەوەی پەیکەرەکـە بەپێـچەوانەی پەیکـەرە تەقلیدییەکانـەوە بـەرز نـەبو. هـەروەها پەیکەرەکـەی لـین نـاوی "بـرین و ریـسواییەکی گـەورە"ی لێنرابـو، ئـەو دیـوارە گرانیتیـە نەوییـەی دەبوایـە بـچیتە سـەری دەکەوتـە بەرامبـەر پەیکەرەکـەی واشـنتونەوە کەلەکەلویـەکی مەڕمـەڕی سـپی دروسـتکرابو. پـەیامی ئـەو پەیکـەرە بەهەمو وردەکارییەکەوە دژی شکۆمەندی شەڕ یا بەرزراگرتنی هێز بو.

ئێستاش گریمان پێویستە پەیکەرێك بۆ شەڕی کەنـداو دروسـت بکـەین، ئایـا گوزارشـت لـە چ دەکات؟

بـیر لـەو عراقیانـە دەکەمـەوە کەئەبوحەیـدەر و حەمیـد ئاسـا لـەئازاری / 1991 لـەدژی ریژیمی بەعس راپەڕین و سەرۆکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاش رێگـەی بەتاغوتـە گەورەکـەی عراقدا بەتۆپ لەتوپەتیان بکات، ئەوانەی پێویست نەبو زۆرێکیان بکوژرێن. بـیر لـە ویـستگەکانی کارەبا دەکەمەوە کەلەشـکری ئەنـدازیاری زۆر بـەخێرایی دەیـانتوانی بەشـێوەیەکی کـاتی چـاکیان

بکەنەوە (وەك کوێت). بیر لەپەنابەرانی مستەفا ئاسا دەکەمەوە کەنەدەبو بۆ چیا و زۆلکاوەکان رابکەن. بیر لەو منالآنە دەکەمەوە کەختوخۆرایی بەنەخۆشی و بەدخۆراکی گیانیان لەدەستدا. بیر لەعومەرەکانی عراق دەکەمەوە، ئەوانەی بەشێوەیەکی رۆتینی روبەروی دڕندایەتیەك دەبنەوە کە قابیلی وێناکردن نیە. لەکۆتاییەکی ناکۆتادا بیر لەنامەکەی عومان دەکەمەوە، ئەو نامەیەی کەسێك رەوانەی کردوە وەك هەمو عراقیەکی ناونیشتمان گرنگترین و بەبەهاترین شتی لەژیان لەدەستداوە ئەویش هیواوئومێدە. ئەو راستیانەی لەنامەکەدا نوسراوە وشەگەلێکی سەرگلکۆی شەڕێکە جۆرج بوش تەواوی نەکرد.

پێویستی نەدەکرد کارەکان بەمشێوەیە کۆتاییان بێت، ئەم راستیەش چوار چێوەیەکی ئەخلاقی شیاو دەبەخشێت بەو کارەی هەمو مایالین ـ مکانی دوارۆژ لەرێگەی هونەرو لەپێناوی یادەوەری ئەمریکادا پێیهەڵدەستن، ئەمەش مانای شەڕی 1991 لەدژی عراق دەگەیەنێت. شەڕی ڤێتنام و شەڕی کەنداو پەیوەندییەکی دانەبراویان بەویژدانی گەلی ئەمریکاوە هەیە، بەڵام ژمارەی کوژراوەکانی شەڕی کەنداو بەحاڵ بۆ پەیکەر دەشێت، چونکە تەنها خەڵکی عراق زۆری لێکوژراوە، بۆیە ئەگەر رۆژێك بریار درا لەواشنتون پەیکەر بۆ شەڕی کەنداو دروست بکرێ، ئەوا لەئێستاوە پایە ئەخلاقیەکانی شەرمەزاری نەتەوە نیە، بەڵکو لەدەستدانی هەستی بەزەییە.

یادکردنەوەی ئەنفال

ساڵی 1988، ساڵی ئەنفال بو، بۆیە پێویستە وەك نمونەیەکی بەرجەستەی وەحشیگەری لەکتێبی مێژوی عەرەبیدا بنوسرێتەوە. ئەنفال بەرادەیەك جیاکارە کەخودی سەدام حوسەین ـ یش یادیدەکردەوە. لەبەغدا بەبۆنەی تێپەربونی ساڵێك بەسەر ئاگر بەستی شەڕی عراق ـ ئێران دا پەردە لەسەر تاقی سەرکەوتن " قوس نصر " لابرا، و لەئابی / 1988 ـ یش دوا ئەنفال ئەنجام درا. سەدام دەیویست تاقێکی بەعسی دروستبکات لەبەرزیدا هاوتای تاقی سەرکەوتنی فرەنسی "ئەریك دو تریومیف" بێت (بەرزییەکەی 54 پێ ـ یە) و دەکەوێتە کۆتایی شەقامی شانزیلیزی ـ ی شاری پاریسەوە. لە کارتی ئاهەنگی کردنەوەی باڵیوزە رۆژئاوایی و کەسایەتیە ناسراوەکانی جهان، پەیکەرەکەی سەدام بە "مەزنترین کاری هونەری لەجهان وەسفدەکات". لەو رۆژەدا سەرۆك بەسواری ئەسپێکی سپی کە هێمای پاکی و بێگەردی و بەخۆنازینی پیاوەتییە لەژێر تاقی سەرکەوتنەوە تێپەربو.

www.dengekan.com

گرنگترین روداوی ئەو پەیکەرەی خەڵکی بۆ بینینی هاتبون، بریتی بو لەوەی کەخودی سەرۆکی عراق خاوەنی بیرۆکەی پەیکەرەکە بو، نەك وەك نەخشەکێشێکی تیوری، بەڵکو وەك وێنەکێشێکی فیعلی. پێشتر کەس هونەرمەندی سەدام حوسەینی بەخەیاڵدا نەهاتبو. نمونەیەکی بچوککراوی هەردوو بازووی سەرۆك لەدوو قاڵبی گەچ دارێژرابو، ئنجا تا درێژی 54 پێ گەورە کرابووە. هەر دوو بازوەکە وەك دوو قەدی برونزی لەزەوییەوە بەرەو ئاسمان بەرزدەبووە، هەر دەستێکی شمشێرێکی بەدرێژی (66) پێ هەڵگرتبو، هەر دوو شمشێرەکەش لەبەرزایی 130 پێ لوتکەی تاقێکیان دروستدەکرد، هەر دوو دەست و بازووی لەگەڵ ئەو چوارچێوە پۆڵایەی دەست و بازوەکەی لەسەر جێگیر کرابو (40) تەن بو. بارستایی ئەو دوو شمشێرەی لەپۆڵای دژە ژەنگ دروستکرابو (24) تەن بو. بەپێی زانیاری سەر کارتی بانگهێشتەکە پۆڵاکە لەتوانەوەی چەکی شەهیدان داریژرابو. لەگۆڕەپانی شەڕ (5) هەزار کلاوی ئاسن (خوذة) وەك پاشماوەی شەڕ کۆکرابووە و لەدووتوێ دانرابون (هەر تۆڕەی 2500 کلاوی تیابو)، هەر دوو تۆڕە هەڵاوساوەکەش لەژێرەوە دڕابون تا لەدەوری هەر دوو بازوەکە پەرش و بڵاوببنەوە. کاتێك تەماشای کڵاوەکانت دەکرد بەروشان و قوپاوی و کونی فیشەکی راستەقینە و سەری ئەو مرۆڤانەی تیایە تەقێنرابووە نارەحەت و هەناسەسوار دەبویت، چونکە ئەو دوو بازووە بەتەنها دوو بازوو نەبون، بەڵکو بەهەمو دەرپۆقیوە بچوك و چڕنوکەکانی وێنەی دوو بازووی خودی سەرۆك بون.

لەشوێنێکی دی ئاماژەم بەشێوازە جۆربەجۆرەکانی داهێنانی سەدام کردوە کەبەبێ کەموکورتی بۆ دونیای حزبی بەعسی بەرهەمهێناوە [18]. ئەوەش بەشێوازێکی نائاسایی ئەوتۆ دزیوە کەمرۆڤ نارەحەت و هەناسەسوار دەکات و لەبازاریدا بێهاوتایە، بۆیە ئەوسا و هەنوکەش لەئاست وشەکان هەست بەبچوکی و بەزیین دەکەم. پەیکەری تاقی سەرکەوتن لەنێوەندی ئەو شارەیە کەتیایە لەدایك و گەورەبوم و بەشێوەیەك لەدزێویدا لەگشت پەیکەرەکانی دی دزێوترە کە قابیلی راڤەکردن نیە.

لەبەرامبەر ئەوەشدا پەیکەرەکەی مستەفا عەسکەری لەسەر روداوەکەی3/ئایار/1988 گوندی گۆپتەپە بەرادەی ئاوارتەیی پەیکەرەکەی سەدام ئاساییە[19]. ئەوەندە ئاساییە سەرنج راناکێشێت. دووتاقی چیمەنتۆ لەسەر سەکۆیەکی بەرز لەچوار چێوەی خانویەکی تەواو نەبوی روولار دەچێت، هیچ سەرچاوەیەکی سیمبولی یا بینایی ئەو هەلومەرجە ئاوارتە و ترسناکەی تیانیە کەهاندەری ئەو داهێنانە بێت و پەیوەندی نێوان شکڵ و هێماکەی سەرنج راکێش نیە،

وەك ئــەوەی لــەتاقی ســەرکەوتنی ســەدام حوســەین دا بــەجوانی دەبینــرێ، بــەلآم پــێم وایــە گۆڕستانەکە مەبەستی مستەفای پێکاوە.

چۆکدادان لەسەر گردێك و تەماشاکردنی ئەو فرۆکانەی گوندەکەت کیمیاباران دەکەن، ئنجا سەرەوخواربونەوە بۆ سەر ئەو روبارەی بەدرێژایی ژیانت ئاشنایت پێی هەیە. لەوێ هەمو منالّەکانت بەمردویی ببینیت و دایکشت لەلێواری روبارەکە کەوت بێت و دەمی چەقیبێتە لیتەی روبارەکە، هەروەك مستەفا لە 3 / ئایار ئەو کارەی کرد چ مانایەك دەگەیەنێت؟

پێکــەوە گەشــتێك دەکــەین تاســەرلەنوێ لەئێــشوئازارەکانی عــراق بژینــەوە، ئێــستا مــن بەشێوەیەکی لۆجیکی بیردەکەمەوە، چونکە پێشتر کەلەوێ بوم بەمشێوەیە بیرم نەدەکردەوە. کاتێك لەعراق گوێم لەعەبدوللآ و تەیمور دەگرت هەستم دەکرد بەدوا خاڵ و ساتەوەختی پەردە دادانەوە گەیشتوم، ئیتر هەمو شتێك بەتراجیدیا کۆتایی دێت و دڵڕەقییەکی لەمجۆرە هەڕەشە لەلۆجیك دەکات و بەرەنگاری تێروانین و شیتەڵکاری دەبێتەوە[20]. بۆیە زۆرجاران پشتی تێدەکەین و خۆمانی لێدەزینەوە نەك لەبەرنەبونی عاتیفە، بەڵکو لەژێرکاریگەریدا دەستەوەستان دەبین درێژە بەژیان بدەین، چونکە دڵڕەقی لەبێدەنگییەوە سەرهەڵدەدا و قسەکردن لەناو دەبات رەنگە لەبەر ئەو هۆیەش وشەی قوربانیەکان کۆتایی بەم کتێبەم بهێنێت.

ئایا لەبەڵا و کارەسات و ئێشوئازارەکانی عەبدوللآ ولەساتەوەختی بێدەنگیم کارەکەی مستەفای مانا بەخش نابێت ؟ ئایا بەتایبەتی لێرەدا، وکاتێك شارستانی بەسەر بەربەرییەتدا زاڵدەبێ بیرۆکەی پەیکەر دروستکردن لەدایك نابێت ؟ عراقیەکان پەیکەرە مەزنەکانیان داهێناوە یا مێژوو نوسەکان پێیان باشە ئەو شتانەمان پێبلێن، هەروەها دەتوانین قسە لەسەر ئەوەش بکەین کەبیرۆکەی پەیکەردانان لەناوچەی دوو ئاوانی دێرین لەدایك بوە، ئیتر لێرەوە یەکەم کۆکردنەوەی رەگەزمان لەنێودەزگا شارییەکانی وەك شارە دێرینەکانی سۆمەر، بابل و ئەربدۆ دەستیپێکرد، رەنگە ئەو مێژووەش شوێن پەنجەی لەسەر سەرکردەکانی وەك سەدام حوسەین و عراقیە سادەکانی وەك مستەفا بەجێ هێشتبێت.

کاتێك مستەفا ئەو گۆڕستانەی دروستکرد و تاقەکەی تیادامەزراند، وەك یەکەم بیناسازی ئەفسانەیی لەجهان بیریدەکردەوە و رەفتاری دەکرد، بۆیە پێی وابو دەبێ چەخەرێکمان (معالم) لەسەر ئەو سەرزەمینە بۆ دیاریبکات - چەخەرێك هیچ مەبەستێکی مادی لەپشتەوە نەبو - ئەندازیاری بەبەراورد لەگەڵ بیناسازیدا لەتەك ئەمجۆرە چەخەرە دەستیپێکرد و مستەفاش لەیەکەم ئەندازیاری ئەو چەخەرە دەچو.

بەڵام ئێمەی نوسەر، خوێنەر و قسەکەر هێندێك جار بەدەست ترسناکی لەبیرچونەوەی سەرچاوەی هەستە قوڵەکانەوە دەناڵێنین، ئیتر ئاڵۆزی هەستەکان چ هەستێکی نامۆی نەفرەت لێکراو بێت یا هەستێکی بێگەردی مەزن لەپشت دروستکردنی تاقی سەرکەوتنی سەدام حوسەین یا پەیکەرەکەی مستەفاوە بێت. دەشێت رقمان لەو هەستانە بێتەوە یاپێی سەرسام بین ئەوەیان پەیوەندی بەمەسەلەکەوە نیە، هەروەها رەنگە پەیکەرێك سەرکەوتوبێت بەدەر لەوەی هێماکەیمان بەدڵە یا نا.

کاتێك روبەروی پەیکەرەکەی مستەفا و سەدام حوسەین رادەوەستین خۆمان بەرامبەر سەرەتای دروستبونی شتەکان دەبینین و هەست بەژیان و مردن و گلێنەی خاوەدکەین لەهەستیارترین ساتەوەختیدا بۆئەوەی لەگۆشەتاریکەکانی روحی مرۆڤایەتییەوە لەقوڵترین مانا وردبینەوە کەتییدا مانای نوێ سەرهەڵدەدا. پەیکەر لەقوڵایی گەوهەری و لەرێگەی بێسودی و بێفەری خۆیەوە نەك هەر لەهونەری جوانی زیاترە، بەڵکو روبەروی یادەوەرییەکی دێرینمان دەکاتەوە، یادەوەرییەك ناتوانرێ لەبەین ببرێت تاکار دەگاتە ئەوەی گەوهەری ناسنامەی گروپێك پێکبهێنێ یا لەنێوییبەرێت. پەیکەرەکەی مستەفا لەسەر قوربانیەکان گۆپتەپە سەرەرای سادەیی ـ یارەنگە بەهۆیەوە ـ بۆ هەمو گروپە ئەتنی، نەتەوەیی، ئاینی و تایەفەکانی عراقی روندەکاتەوە کەپرسیاری بونی راستەقینەیان سەدام حوسەین نیە، بەڵکو چۆن دوارۆژ بەدەستی خۆیان لەهەلومەرجێکدا بونیات دەنێن کەپێویستە لەسەر هەمویان ـ بەعەرەب و کورد و سوننە وشیعە ـ روبەروی چەندین جۆری میراتی ئێشوئازاری بەسوێ ببنەوە.

تێپەربونی کات یارمەتیدەرێکی باشە بۆ سڕینەوە و نەهێشتنی ئەو سەرەتایانەی کاریگەرییەکی گەورەیان لەسەر مستەفا هەیە، لەبەرئەوەی ماناکانیش گۆڕانکاریان بەسەرادێت. بێگومان لابردنی توێکڵە کەڵەکەبوەکان لەسەر ماناکان نمونەیەکی نایابە، چونکە لەژێر هەر توێکڵێك نێرك و کاکڵەیەك هەیە کەبەلایەنی کەمەوە لەشتێکی ساکار بینابوە و تەفسیری دروستبونی ئەوشتە دەکات. هەرچەندە هەرگیز ناتوانین لەکاری هەردوکیان تێبگەین لەبەرئەوەی زۆر بەسادەیی دووشتی زۆر ئاڵۆزن و کاریگەری چاخە دێرینەکانیان لەسەر ماوەتەوە.

ئەمە حالی پەیکەرە دێرینەکانی وەك " ئەهرامەکان و ئەبوهۆل " بو. بەڵام سەرباری تێپەربونی کات، گەڕان بەدوای ئەو کاکڵەیەدا کێشەکە دەخاتە بەردیدێکی گونجاوەوە. جیاوازی نێوان ئەو پەیکەرەی ـ پەیکەرەکەی سەدام حوسەین و مستەفا عەسکەری ـ روداوەکانی 1988 بەرز رادەگرێ ئەوەیە کەماوەیەکی کەم بەسەر دامەزراندنیان تێنەپەریوە، بۆیە نەبونی دووری

مـاوە بەڵگەیـەکی رون و ئاشـکرایە لەسـەر ئـەوەی عـراق لـەلێواری مەترسـییەکی تازەیـە، مەترسییەك سەدام و رژیمەکەی سەرچاوەکەی نیە.

میراتی سەدام لەدوای نەمانیشی ماوەیەکی دوورودرێژ دەمێنێتەوە. ئەگەر هەر کەسێك وەك کورد یاشیعە پەلاماربـدرێ، ئـەوا بەدڵنیاییـەوە زیـاتر پەرچـەکرداری کوردانـە یـا شـیعەیی دەبـێ کەبەهۆیـەوە پـەلامار دراوە. ئـەوجۆرە پەلاماردانـە لەسـاڵانی جـەنگ لـەئوروپا بـوە مایـەی بەسیاسیکردنی هوشیاری یـەهود و زیـاتر تونـدبونی، ئـەوەش کارئاسـانی لەدامەزرانـدی دەوڵـەتی ئیـسرائیل کـرد لەسـاڵی 1948 دا، پاشـان شوناسـی فەلەسـتین وەك پەرچـەکردارێك لەسـەر نکۆڵیکردنی توندوتیژی زایۆنیزم رەسەنێتی وەرگرت. ناوەرۆکی بەسەرهاتی خەلیل لـەوەدا خـۆی دەنوێنێ کە پێـشتر کـەسمان بایـەخمان بەشوناسـی کوێتی نـەدەدا بـەخودی خەلیلیـشەوە، کەچـی وایلێهات بۆ هەتاهەتایە بمێنێتەوە.

کەواتـە سـبەینێ چ بەسـەر عـراق دێـت ؟ ئـەمرۆ نەتـەوەی کـورد لەهـەمو کاتێـك زیـاتر دوژمنکارانـە رەفتـار دەکـات، چـونکە لەسـەر ئـەوەی دەوڵـەتێکی عـەرەبی چ بەسـەر هێنـاوە ئـاگر گەیـشتۆتە تـینی، بۆیـە سـبەینێ زۆرێـك لـەکوردەکان داوای جیابونـەوەو دروسـتبونی دەوڵـەتێکی تایبـەت بـەخۆیان دەکـەن، هـەروەها ئـەمرۆ کینـە و رکەبەرایـەتی نێـوان سـوننە و شـیعە بەسەرچاوەی ئەگەر و ژەهری توندوتیژی نوێ دادەنرێ.

ئەو هێزانەش میراتی سەدامە بۆ هەمو عراقییەکان، بۆیە لێرەدا دەپرسین ؛ ئایا عراقیـەکان هێنـدە داناییـان هەیـە ئـەو میراتیـە بکەنـە هێـزی یـەکێتی و بینـاکردن لـەجیاتی ئـەوەی بـۆ توندوتیژییەکی دزێوتر بەکاریبهێنن؟

چـییەتی (ماهییـەتی) پەیکـەر لەچارەنوسـێتی، کەواتـە بەرامبـەر بـەواقیعی پەیکەرەکـەی مستەفا چ بکەین کە هێشتا تەواو نەبوە، ئەمە لەکاتیکدا پەیکەرەکـەی سـەدام لـەهاوینی 1989 پەردەی لەسـەر لابـرا ؟ بـەپێی وتـەکانی گۆڤـاری "نیوزویـك" ، تـاقی سـەرکەوتن لـەدوای ئـەوەی وەزیری بـەرگری ئـەمریکا لـەو لیـستەی بنتـاگۆن لایـبرد کەبەمەبەسـتی لێدانیان لەشـاری بەغـدا پێشنیازکرابو، بەسەلامەتی لەشەڕی کەنداو رزگاری بـو[21]. رەنگـە ریـچارد چـینی نەیویـستبێت وەك کەسێك دەربکەوێت کەشەڕی کولتوری عراق دەکات. وێرانکردنـی ویـستگەی بەرهـەمهێنانی وزەی کارەبا کـارێکی رەوایـە، کەچـی وێرانکردنـی بەرهـەمێکی سـەدام لەهونـەری بینـایی کـارێکی رەوانیـە، ئەمـەش سـەرنجێکی گونجـاوە لەسـەر دەرئەنجامـەکانی شـەڕی کەنـداو، بـەڵام پرسـیاری

www.dengekan.com

گرنگ ئەوەیە : ئایا تاقی سەرکەوتن لەرۆژی حیسابی ستەمکاردا لەتوڕەیی خەڵکی عێراق رزگاریدەبێ ؟ ئایا خەڵکانی مستەفا ئاسا دەردەکەون؟

کەس وەڵامی ئەو پرسیارە نازانێت، بەڵام بەلایەنی کەمەوە دەتوانین هەڵوێست لەسەر مەسەلە پەیوەندیدارەکانی ئەم کێشەیە وەربگرین و رایەك یا حوکمێکی لەسەر بدەین. ئایا لەکاتی نەمانی سەدام دا پێویستە پەیکەرەکەی بروخێنرێ ؟ ئایا دەبێ عێراقییەکان رێچکەی مستەفا بگرنەبەر ؟

ریشەکێشکردنی رابردو وەك لەناوبردنی پەیکەرێك ئاسان نیە، بۆیە پێویستە روبەروی ئەو ئاسەوارانە بینەوە کەلەدوای خۆی بەجێی دەهێڵێت. گرنگی ساڵی 1988 بەتێپەربونی کات گەورەدەبێ، چونکە روداوەکان بەشێوەیەکی باشتر بۆ زۆرێك لەعێراقییەکان روندەبێتەوە. ساڵی 1988 ساڵێکە خەڵکانێکی جیاواز لەبەرهۆی جۆراوجۆر یادیدەکەنەوە.

حوکمی بەعس بەدرێژایی مێژوی تازەی عێراق لەهەمو حوکمەکانی دی زیاتر فەرمانرەوایی کردوە و جۆری حوکمرانی هەرگیز لەبیرناچێتەوە. شمشێرەکەی سەدام وەك شمشێرەکەی دیموقلێت تەنانەت لەدوای مردنیشی تاماوەیەکی دورودرێژ لەسەرملی هەمو عێراقییەك دەمێنێتەوە و خەڵکی عێراق لەترسی جەوری ستەمکار بەناچاری لەژێر دوو شمشێرەکەی تێپەردەبن. هێندێك پەیکەر هەیە مرۆڤ ناتوانی بەبێ ترس و لەدەستدانی هێزی قسەکردن خۆی لەبەرامبەری رابگرێت. ئەگەر پەیکەری تاقی سەرکەوتن دواپەیکەر بێت لەپەیکەرەکانی عێراق ـ ئەوا هیوادارین پەیکەرەکەی مستەفا یەکەم پەیکەری تازەی جیاواز بێت لەپەیکەرەکانی عێراق و دەشێت دروستکردنی لەرۆژی روخاندنی خودی ستەمکارەوە دەست پێبکات.

ئایا عێراقیەکان پەند لەکارەکەی مایالینی مەزن وەردەگرن کەخەمۆکی بەسەر یادەوەریدا زاڵە؟ هیچ پەیکەرێك بەیادی شەڕی کەنداو لەواشنتون ئامانجی خۆی ناپێکی ئەویش لەبەر هۆیەکی ساکار کەپێشتر باسم نەکردوە ؛ لەشەڕی کەنداودا هیچ ئەمریکییەك بەدەستی عێراقیەکان نەکوژراوە، بەڵام ئەو شەڕە بۆ یەکەمجار پەردەی لەسەر عێراق لابرد و دەرفەتی ئەوەی رەخساند بۆ نمونە بزانین نزیکەی سەد هەزار کەس لەئەنفال کوژراوە و 3500 گوندی وەك گۆپتەپەش وێرانکراوە.

گریمان رژێمێکی تازە جێگەی ئەم ریژیمە دەگرێتەوە کە بەهێواشی بۆگەن دەکات و لەبەریەك هەڵدەوەشێتەوە. ئەو ریژیمە تازەیە بەدڵنیایی خۆی ئامادەیە ئیعتراف بەو کردەوانەی عێراق بکات کەبەرامبەر بەکورد کراوە. گریمان پەیکەرێکی نیشتمانی لەناوجەرگەی بەغدا شێوازێکی بچوکی ئەو دانپیانانە بێت، ئیتر ئەو کاتە پێویستە لێکۆڵینەوە لەسەر ناوی هەمو

ئەنفالکراو و گوندەکانیان بکرێ و هەر خۆشیان ماناو مەبەستی پەیکەرەکەبن. ئایا شکڵی پەیکەری قوربانیەکانی ئەنفال لەساڵی 1988 لەناوجەرگەی بەغدا چۆن دەبێ ؟ لەکوێ دادەنرێ ؟ ئایا نەوەی نوێی هونەرمەندانی عراق لەچ سەرچاوەیەکەوە سروش وەردەگرن ؟

من چێژ لەو بیرۆکەیە وەردەگرم کەبەتەواوەتی و بەتەنها لەسەر گریمانە بونیات دەنرێ، بەوەی پەیکەرە تازەکە ڕێك شانبەشانی تاقی سەرکەوتنی سەدام حوسەین دابنرێ کە نابێت بروخێنرێ، بەڵام دەبێ پەیکەرە تازەکە بەگیانی مایالین ـ ی مەزن لەواشنتونی پایتەختی ئەمریکا دروست بکرێ.

عراق بەرەو کوێ؟

عراقیەکان خەیاڵ بەئاشتی و ئاسایشەوە دەکەن تا ڕۆژێك لەرۆژان وەك کۆترێکی سپی بەسەریانا بنشێتەوە، بەڵام ئایا دەنشێتەوە ؟ ئەمەش پرسیارێکی سەرەکی سیاسەتی هەنوکەیی عراقە و

www.dengekan.com

لەهەمو شتێکی دی گرنگترە. بەدڵنیاییەوە حزبی بەعس و سەدام حوسەین بون بەبەشێك لەرابردو، و ڕێگەی نەمانیان گرتۆتەبەر، بەڵام لەدوای ئەوان چ دێت ؟ دەبێ عراقیەکان چاوەروانی خراپتر بکەن، هەرچەندە من ناڵێم بەزەرورەت وادەبێت، بەڵام لەوانەیە روبدات، بۆیە هەمو شتێك لەسەر هەڵهێنجانی ترسناکی هێزی یادەوەری عراقیەکان رادەوەستێ، ئەو هێزەی بەردەوام هەوڵدەدا دگانی ئەژدیها لەشکڵی منداڵ و ئەو کەسانەدا بچێنێ کەلەمردن رزگاریان بوە.

بیرۆکەی نوسینی ئەم کتێبە بەمەبەستی دانانی مێژوویەکی سەرزارەکی بۆ راپەڕین دەستپێکرد، چونکە راپەڕین روداوێکە دەشێت وەك مەشقێکی ئەزمونی بۆ عراقی پاشەرۆژ ئیعتباری بۆ بکرێت، بۆیە ئامادەکردن و نەخشەکێشانی بەمەبەستی دژایەتی کردنی نەنگی و دزێوی سجلی روناکبیرانی و عەرەب رای گشتی بو، کەلەکاتی شەڕی کەنداودا پشتگیریان لەسەدام دەکرد(1). بەڵام وازم لەو بیرۆکەیە هێنا. سەرچاوەکانم لێرەو لەوێ بون. هێندێك کەس هێشتا دەترسان و هێندێکی دییان وەك پێویست راستگۆ نەبون. ئیتر سەرلەنوێ هەستم دەکرد بەرەو مادەیەکی باوەرپێکراو دەرۆم و لەوانەش گرنگتر بەلایەنی کەمەوە تێگەیشتم کەراپەڕین دیاردەیەکی زۆر ئاڵۆزە و لەرووی سیاسییەوە بەرادەیەك بارگاوییە کەزۆر زەحمەتە بەلۆجیکی ئەو قۆناغە هەرسبکرێ : لەو کاتەی تەواوی میللەت تامی ئازادی دەچێشت، لوتکەیەکی نوێ لەدڵڕەقیی مرۆڤ لەمێژو تۆمار دەکرا، لۆجیکی پۆڵاینی ئەو راپەڕینەی بەتەواوەتی لایەنگیریم لێی دەکرد ئاوێنەی ئەو چەوسانەوەیە بو کە هەوڵمدەدا عراق لێی رزگار بێت. دۆزەخێکی مرۆڤ لەکوشتن و غەدر و خیانەت و تاوانی تۆڵەسەندنەوە و تاڵانی و رق و کینە و لەناوبردنی بەکۆمەڵ و پێشێلکردنی پیرۆزییەکان ئاوەڵەکرا و ئەو کردەوانەش بەناوی گیانی خۆبەختکردن و ئازایەتی و قبولکردنی ئەوی دی و هاوسۆزییەوە ئەنجامدەدرا کەپاکترین شتن. لەو بەشەی لەژێر ناونیشانی "ئەبوحەیدەر" ە هەوڵمداوە هەمو ئەو شتانە بنوسم، چونکە پێم وایە راستی گێڕانەوەی روداوەکانی عراق لەدوای شەڕ حەتمەن کەموکورتی تیایە، بەڵام لەهەمو حاڵەتێکدا هاوسەنگی باشی و خراپی راپەڕینی ئەبوحەیدەر و چۆنێتی وەرگرتنی لەلایەن عەرەبە ناعراقیەکانەوە بۆمان دەردەکەوێت : چارەکە سەدەیەك لەداتەپینی سیاسی و ئەخلاقی زۆرێك لەعەرەبەکانی تۆقاندوە و تەنها یاداشتکردنی ئەو کردەوانە ئاگرم تێبەردەدا.

ئەگەر باس لەرەفتاری تاکە کەس نەکەین، ئەوا هەمو گروپەکان بەوپەری خۆپەرستیەوە رەفتاریان دەکرد، لەباشور شۆرشگێرە شیعەکان بەناوی ئیسلامەوە تۆڵەیان لەخەڵکی دەسەندەوە و بەعسیەکانیش لەپیناوی مانەوەی خۆیان بەناوی عروبەوە بەکۆمەڵ خەڵکیان دەکوشت، و

توێژی مامناوەندی لەروناکبیرانی سوننەی بەغدا کەتوانای جیاکردنەوەی شتەکانیان هەبو رۆڵی خۆیان نەبینی، بەڵکو کەناریان گرت و جۆرە پاساوێکیان دەهێنایەوە کەریـژیم بلاویـدەکردەوە یـا ئەو پاساوە ناسیونالیستە کۆنەیان دەهێنایەوە کـە هێنـدێك لـەدیارترین رۆژنامـەنوس و نوسـەری نەیار لـەجهانی عـەرەبی بلاویـان دەکـردەوە. کـورد هـەرگیز بـڕوای بەکـەس نـەدەکرد بەتایبـەتی شیعەکانی هاوپەیمانیان لەباشور (ئەم هەستە لەهەردوو لاوەبو). رۆژئـاوا ناوچـەیەکی ئـارامی بـۆ دەستەبەر کردن و بەبێ ئەوەی گوێ بەکەس بدەن گفتوگۆیان لەگەڵ سەدام دەست پێکـرد، ئەمـە سەرەرای ئەوەی هەرگیز متمانەیان بەئێرانیش نەدەکرد.

هـەمو تێکۆشـەرێکی سیاسـی کـورد بـڕوای وایـە ئێرانیـەکان بەخۆرسـك درۆزنـن. رێکخـراوە کوردستانی و شیعەکان لەکاتی ئاڵۆزبونی شەڕی کەنداودا بەناچاری لـەژێر راسـپێری (وصـاية) ئێران کاریان دەکرد و زۆرینەی عراقیەکان پێیان وایە تێوەگلانی ئێرانیەکان لـەکاروباری عراقـدا لە " ماچی مردن " دەچێت، ئەمە لەکاتێکدا زۆربەی عراقیەکان دانیپیادەنێن کەسەدام حوسەین شـەڕی لـەدژی ئێـران هەلایـساندوە، بـەلام خومـەینی بەرەگەزپەرسـتی خـۆی ئـاگری شـەڕەکەی خۆشـدەکرد و درێـژەی پێـدەدا. دەشـێت خومـەینی پیـاوێکی خواپەرسـت و روحێکـی تۆبـەکارو لەخواترس و پاکی هەبێت، بەلام روحێکی بێبەزەیی و زۆر دڵڕەق بو. هـەروەها نەوەیـەکی نـوێی لەگەنجە ئێرانیەکان بەبێ هیچ هۆیەکی پێویست رەوانەی مـردن کـرد. لەکۆتاییـدا ئـەوەی گـرنگ بێت دڵڕەقی خومـەینی لـەدڵڕەقی سـەدام دەچێت و هـەردوکیان برینێکی دەرونـی قـوڵی ئـەوتۆ بەجێ دەهێڵن کەچەندین نەوەی گەرەکە بۆ ئەوەی ساڕێژبێتەوە.

پێـشتر ئـەو ئەفـسەرەم بـەقارەمان نـاو زەدەکـرد کەلـەگۆرەپانی سـەعد چـوە سـەربورگی تانکەکەی و دیواری ترسی روخاند و ئەگەری دوارۆژی بەهەمو عراقیەکان بەخشی، بەخۆشمەوە. لە 28 / شوبات / 1991 لەئەنجامی کاری ئەو ئەفسەرەی ناومـان لێنـا ئەبوحەیـدەر، نوسـەری "کۆماری ترس" لە 8 / ئازار / 1991 لەزانکۆی هارفۆرد خـۆی بەجـەماوەر ناسـاند، ئـیتر لـەو ساتەوە ژیـانی مـن و گـشت عراقیـەکان هاوسـەنگی وەرگـرت. ئـەمڕۆ عراقییـەکان قـسەدەکەن و کۆدەبنــەوە و دەنوسـن و شـیعر دەهۆننـەوە و رۆژنامـە دەردەکـەن (لەراپەڕینـەوە زیـاد لـە 50 رۆژنامـە دەردەچێت)، بـەلام ئـەبو حەیـدەر سـندوقی پاندۆرایـشی کـردەوە (سـندوقی پانـدۆرا : پاندۆرا یەکەم ژنە لەمیتۆلۆجیای یۆنانیدا کەفزولییـەت وایلێکـرد سـندوقێکی پـڕ لەشـەڕی کلۆم دراو بکاتـەوە، بـەوەش شـەرئەنگیزی لـەجهان بلاوبێتـەوە. المنجـد فـي الاعـلام. الطبعـة الثانيـة عشرة. ص 116 ـ و ـ). ئەو سندوقەی پێویستە بکرێتەوە ئەگەر بمانـەوێت عـراق دوارۆژێکـی

هەبێت. بەڵام چ جۆرە دوارۆژێك؟ ئەگەر لەروانگەی شەڕی عراق ـ ئێران و شەڕی کەنداو و ڕاپەڕینی ئازاری / 1991 ـ ەوە تەماشا بکەین، ئەوا دوارۆژی عراق لەسەر وەڵامی ئەو پرسیارە سەرەکییە رادەوەستێ کەلەبەشی " ئەبوحەیدەر " و ڕەنگە لەتەواوی بەشی یەکەمی ئەم کتێبەدا گەڵاڵە کرابێت ؛ ئەویش : ئەبوحەیدەر کێیە ؟ ئایا خودی ئەبوحەیدەر دەزانێ خۆی کێیە؟

ئەبو حەیدەر، ئەو کەسەیە کەلەخانێکی لەندەن چاوپێکەوتنم لەگەڵ سازکرد. بەندی دوەمی ئەم کتێبەم بۆ بەسەرهاتەکەی تەرخانکرد. ئەبوحەیدەر " تاکوشتنی ئەندامانی خێزانەکەی لەلایەن سەدامەوە " کەسێکی بەعسی بو. سەدام لەدوای ساڵی 1979 ـ ەوە دەستیکرد بەکوشتنی زۆرێك لەخێزانە شیعەکان، ئیتر لەو ساتەوە چەوسانەوەی زیاد لە55 ٪ دانیشتوانی عراق بوە کێشەیەکی سەرەکی لەسیاسەتی عراقدا. لەکۆتایی حەفتاکانەوە لەگەڵ گەشەکردنی هوشیاری کەسێتی لەدەیەی پێشودا (بەدڵنیاییەوە کەسێتییەکی سەرکوتکراوە) حکومەتی عراق بەسەدان شیعەی عراقی بەبیانوی رەچەلەکی ئێرانی و نادڵسۆزیان بۆ ئێران دورخستەوە و باقی شیعەکانی تریشی کرد بەسوتەمەنی شەڕی عراق ـ ئێران و گەلێکیان لێکۆژرا، بۆیە کارێکی ئاساییە ئەبوحەیدەر بڕوای بەپرۆژە عروبیە گشتگیر و خەیاڵپڵاوەکانی پێشوی حزبی بەعس نەمێنێ و لەسیاسەتی ئایدۆلۆجیا بێئومێدبێت و ماوەی هەشت ساڵ شەڕی ئێرانیەکان بکات، چونکە پیاوێکی بەتوانا بوە و وەك سەرباز شەڕی دەکرد، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەعسیەکان برادەر و کەسوکاریان دەکوشت و دەردەکرد و ڕەوانەی شەڕێکی نارەوایان دەکرد، بۆیە هێدی هێدی رقی لەو کەسانە دەبووە کەئێشوئازاریان پێدەگەیاند. ئیتر دەبوایە لەشوێنێکی دی بەدوای تەفسیردا بگەڕێت، لەبەرئەوەی لەریزەکانی حزبی بەعس بیری تازە لەدایك نەدەبو، بۆیە بۆی دەردەکەوێت شوناسی بۆ گروپێکی دی و ئەو وەلائەی وازی لێی هێناوە ـ ئیسلام و شیعەبونی ـ دوو ئامانجی سەرەکی پەلامارەکانی سەدام بون، بەڵام لەمە زیاتر نەرۆیشت. دەشێت سیمای ئیسلامی شیعەی توندرەو بەسەر ڕاپەڕینی باشوردا لەدەسپێکی ئەم ئیعتبارەسەرەتاییانەوە راڤەبکرێ.

غەریزەی سیاسی ئەبوحەیدەر لەسەر هەست بونیات نراوە، نەك لەسەر تێگەیشتنێکی مێژویی قوڵ بۆ ماهیەتی حزبی بەعس وەك داهێنانێکی سیاسەتی نوێی عەرەبی، ئەمەش خودی کێشەکەیە. بەپێچەوانەی ئێستای زۆربەی عراقیەکان حزبی بەعس هەرگیز دەوڵەتێکی تایەفەگەری سوننەی لەعراق دروستنەکردوە (دەوڵەتێکی دامەزراوەیی رێکخراو لەسەر بنەمای تایەفەگەری وەك دەوڵەتی لوبنان)، هەروەها لەرووی ئایدۆلۆجیاشەوە دژایەتی شیعەیان

نــەکردوە، بــەڵام ئــەوەی وایلیکــردون بەمــشێوەیە بیربکەنــەوە بنەمایــەکی هەڵــەی بــاو بــو کەئێشوئازارەکانی هەنوکە لەسـەر روداوەکانی رابـردو راڤـەدەکات. ئـەوەی مایـەی گاڵتەجارییـە : ئەگـەر حزبـی بـەعس دەوڵـەتێکی تایەفەگـەری دروسـتکردایە، ئـەوا بـارودۆخی شـیعەکانی عـراق بەورادەیە خراپ نەدەبو، چونکە ئەو کاتە شیعەکان بەجۆرێك لەجۆرەکانی پارێزگارییان لێدەکرا و بـەحوکمی ئـەو واقیعـەی لەسـوننە یـا کـورد یامەسـیحی و ئـەوی دی ناچـن کـە بەشـێوەیەك لەشێوەکان دانیانپیانراوە هەرچەندە نارەواش بێت.

لەسـەردەمی دەسـتەڵاتی ئیمپراتـۆرێتی عوسمانیـدا کاروبارەکـان بەمـشێوەیە ئەنجامـدەدرا، هـەروەك لـەلوبنانیش بەمـشێوەیە ئەنجامـدەدرێ، بـەڵام لـەعراق بەوشـێوەیە نیـە. هیـچ کەسـێك بەقـەدەر حزبـی بـەعس لـەکوردی نەکوشـتوە، کەچـی لەگـەڵ ئەوەشـدا نـاتوانین بڵـێین وەك ئایدۆلۆجیا دوژمنایەتی کورد دەکات، بۆ نمونە وەك نازییەکان دوژمنایەتی سامیان دەکرد.

هیچ شتێك بۆ دوارۆژی عـراق لـەوە گـرنگتر نیـە کەتێگەیـشتنێکی زۆر رونمـان بـۆ رابـردوی هەبێت. ئەو دەوڵەتەی حزبی بەعس بونیـاتی نـاوە زۆر دزێـوترە لـەو دەوڵەتـەی لەسـەر پێـوەری تایەفەگەری و ئـەتنی بونیـات دەنـرێ، چونکە بەشـێوەیەکی یەکسان دژایـەتی ئـەوی دی دەکات. حزبی بەعس داوا لەهـەمو عراقیـەکان دەکات بـەرەهایی لەگەڵ دیدوبۆچونەکانی بگونجێن کـە بارگاوییە بەتوندوتیژی و پیلانگێرانی دونیایەك کەشـەرێکی بـەردەوامی لەگـەڵ خـۆی هەیـە [(2)]. سـەدام حوسـەین هەمیـشە دوژمنـەکانی لـەنێو هاوڵاتیـانی ژێردەسـتی دادەهـێنێ و لـەو گومـان و پیلانگێرییـەش نـشونما دەکـات کەرێژیمەکـەی بـەکردەوە لەمێـشکی هـەمو کەسـێکی دەچـێنێ و هەوڵدەدا رقوکینە و گیانی تۆڵەسەندنەوە لەنێوان سوننە و شیعە بڵاوبکاتـەوە، بۆیـە کۆمەڵگەی مەدەنی عراق لەئەنجامی ئەو پەلامارانەی لەهەمو لایەکەوە دەکرێتەسەری بـەکردەوە داروخـاوە. حزبـی بـەعس لەیـەك کاتـدا هـەمو عراقییـەکی - کـورد و عـەرەب و سـوننە و شـیعە - کـردوە بەشەریك و قوربانی پرۆژەکەی. ئەمرۆ هەمو عراقییەك لەناخیدا هەست بەقوربانی بونی خـۆی دەکـات. لەدەسـپێکی ئـەو هەلومەرجـەدا پـەنابردنی ئەبوحەیـدەری کڵـۆڵ بـۆ ئیـسلامبونی یـا شیعەبونی (هەروەها پەنابردنی عراقیەکانی دی بۆ سوننەگەرێتی یا رەگەزپەرسـتی نەتەوایـەتی کورد) تەفسیر و چارەسەری فەیرانی وڵات ناکات، بەڵکو بەدوا پەناگـە و بەڵگـەی داتـەپینی بـاری کۆمەڵایەتی عراقە.

کـورد لەسەردەسـتی دەسـتەڵاتی ریـژیمی بـەعس لـەوانی دی زیـاتر ئـازاری پێگەیـشتوە نـەك لەبـەر کوردبونیـان، بـەڵکو لەبەرئـەوەی شـێلگیرانە بـەرگریان لـەخۆیان دەکـرد، بۆیـە کاتێـك

www.dengekan.com

شیعەکانیش دەستیان کرد بەداواکردنی مافەکانی خۆیان، ئیتر ئەوانیش وەك کورد لەسەربنەمای شیعەبونیان پەلامار دران، هەروەها ریژیم لەلایەن ئاشوری و مەسیحی و تورکمان و سوننەشەوە دژایەتی دەکرا، بۆیە ئەوانەی دژایەتیان دەکرد وەك کورد و شیعە مامەڵەیان لەتەك دەکرا. حکومەتی عراق لەبەهاری 1987 ـ شوباتی 1988، سی و یەك گوند و کلیسەی ئاشوری تەخت کرد(3). ئەو واقیعەی ئێستا عراقییەکان کێبەرکێ بۆ دەکەن لەسەر ئەوەی کامیان زیاتر لەسەردەستی ریژیم ئازاریان چێشتوە، بەڵگەیە لەسەر ئەوەی، بەدەرلەبون یا نەبونی سەدام کەنمونەکەی لەدڵ و دەرونی عراقیەکان دەژی، ئەمەش گەورەترین مەترسییە هەڕەشە لەدوارۆژی وڵات دەکات.

هەمو خێوەکان لەم دڕندایەتیە دەکەونەوە ـ بۆ نمونە سائر میلیشیا کە 12 ساڵ لەئێران ژیاوە و ئەو راوێژکارە کوردەی لەدژی کەسوکاری خۆی هاوکاری سەدامی کردوە ـ ئەو خێوانە بەردەوام بەسەر ئاسمانی عراقدا دەسوڕێنەوە. کۆماری ئیسلامی ئێران " حزب الله " عراقی تایبەت بەخۆی دروستکردوە کە هاوشێوەی " حزب الله " ی لوبنانە و لەکاتی نوسینی ئەم دێرەدا حکومەتی ئێران دزەی بەچەکدارەکانی دەکرد بۆ ناوخاکی عراق، ئەمە لەکاتێکدا ئێران رێگە بەگروپە نەیارە سەربەخۆکان ـ ئیسلامی و نائیسلامی ـ نادات بچنە باشوری گەمارۆدراوی وڵاتەوە، سەرباری ئەوەی رێگە لەرۆژنامە بیانی و رێکخراوە فریاگوزارییە نیودەوڵەتیەکانیش دەگرێت.

خودا، پارەو دەوڵەتە دراوسێکان سێ کوچکەیەکی کارا و بەهێزن لەسیاسەتی رۆژهەڵاتی ناوەراستدا، بەڵام گەنجانی نەزان و کلۆڵی سەوداسەری چەك، لەبابەت سائیریش کەلەسایەی هەلومەرجی راگواستن و پەنابەری ناچاری دەژین لەگەڵ ئێران یا بەبێ ئێران، زۆرجاران دەبن بەپارتیزانێکی بەکرێگیراوی کاراو لەژێر ئاڵای ئیسلامدا شەڕدەکەن.

کاتێك ئەبوحەیدەر لەئازاری / 1991 دا راپەڕینی دەست پێکرد، خەڵکانی شۆرشگێری سائیر ئاسا پەیوەندییان بەراپەڕینەوەکرد، ئەوانەی وەك ئیسلام هەستیان بەقوربانی بونی خۆیاندەکرد و بەهەستی دڕندانە و کین لەدڵ و تۆڵەئەستێن و رەگەزپەرستی چەکداربون بەرەو شۆرشی کوشتن هەنگاویان دەنا و شکستیان بەراپەڕین هێنا. چونکە ئەو کەسانەیان لێیان دورخستەوە کەلەوانەبو پشتگیریان بکەن ، ئەوانەشی پێویستیان بەپاڵپشتیان هەبو، بۆیە بەهەمان روحییەتی دایکی حوسەینی بەسراوی دەپرسین : ئەمە چ جۆرە ئیسلامێکە ؟ ئەمە ئیسلامەتی نیە، بەڵکو وێنەیەکی ئاوەژوی ریژیمی بەعسە.

ئەمڕۆ هەمو عراقیەکان باجی شکستی راپەڕینی ئازاری / 1991 دەدەن، بەڵام ئـەمجارەیان شـیعەکان لەهـەمو کەسـێك زیـاتر باجەکـەی دەدەن. شـیعەکانی عـراق پێیـان وابـو ئـەزمونی ئێشوئازاریان هەیە، بەڵام بەدرێژایی میژویی نوێیان ئێشوئازاری لەمجۆرەیان نەدیوە.

رادەی ئەو توندوتیژییەی بۆ سەرکوتکردنی راپەڕین بەکارهێنرا، پێشتر مەگەر لەدژی کورد بەکارهاتبێت. ئێستا پیادەکردنی جۆرێکی تازە لەشەڕی ئاینزای توندوتیـژ و ئاشکرا لـەدژی ئـەو کەسـانەی تـەنها لەبەرئـەوەی شـیعەن بـوە بەبەشـێك لـەمیراتی سـەدام. بێگومـان ئـەمرۆ ریـژیم لەدوای شەڕی کەنداودا لاواز بوە، بۆیە تاکە دەرفەت لەبەردەم بـەعس بـۆ ئـەوەی لەسـەر کورسـی حوکم بمێنێتەوە نانەوەی رکبەرایەتی نێوان شیعە و سوننەیە و سـەرکەوتنی ئـەم سـتراتیجیەش ناگەڕێتەوە بۆ ئەوەی ئەمریکا پشتگیری لەراپەڕین نەکرد (بەدڵنیاییەوە پشتگیری لێی نـەکرد)، بەدڵنیاییشەوە ناگەڕێتەوە بۆ ئەوەی دەیانویست سەدام لەسەر کورسی حوکم بمێنێتـەوە (پێیـان باش بو کەسێکی بەهێز لەسوپا یا لەناو دەستەودائیرەی بەعس حوکم بگرێتـە دەسـت)، هـەروەها سەرکەوتنی ستراتیجیەتی سەدام ناگەڕێتەوە بۆ چاندنی تـۆی تایەفەگـەری لـەنێوان عراقیـەکان و پێـشکەوتنی چـەك و جبەخانەکـەی، بـەڵکو شکـستی سـەرکردایەتی سیاسـی شـیعە تاکـە هـۆی سەرکەوتنی ستراتیجیەتی ریژیمی بەعسە.

گرفتەکـەش لەوێدایـە کەپێویـستە کەسـێك بـەناوی گـشت عراقیەکانـەوە قـسەبکات، بـەڵام شیعەکانی عراق شپرزەن. ئەبوحەیدەر شپرزەیە. دەبو وەك زۆریـك لەعەرەبـەکان بەجیـدی بـیر لەرابردو بکاتەوە، کەچی هێشتا نازانێت خۆی کێیە یا تەنانەت ببێت بەچی. ئایا عراقیـە ؟ ئایـا عەرەبە ؟ ئایا شیعەیە ؟ ئایا شیعەیەکی نەتەوەپەرستی عراقیە، یا تەنها موسـڵمانە ؟ ئەگـەر لـەو شـتانە پێکهـاتوە، ئـەوا بـەپێی دیدوبۆچـونی سیاسـی کامیـان لەپێـشترە؟ لەوانـەش گـرنگتر لـەچ شوێنێکی گونجاودا مرۆیی بونە هاوبەشەکەمان (وەك ئـەوەی هـەمو کەسـێك لەمافـدا یەکـسانە) دەبینێتەوە؟

وەڵامدانەوەی ئەم پرسـیارە تەنانـەت ئـەوەش دیاریـدەکات کـە نـەوەی نـوێی عـراق دوارۆژی دەبێ یا نـا. بەلایـەنی کەمـەوە چ دوارۆژێك. سـەدام حوسـەین لەسیاسـەتی عراقـدا مەسـەلەیەکی سەرەکی نیە، بەڵکو ئەو میراتییەی بەجێی دەهێڵێت بەدرێژایی چەندین ساڵ وەك مەسـەلەیەکی سەرەکی دەمێنێتەوە.

ئێـستا شـیعەکانی عـراق لەسـەر لێـواری گـرنگترین پرسـیار پاکوتـێ (تـراوح) دەکـەن، کەبەدرێژایی مێژویان روبەروی بونەتەوە : چ دیدێکی سیاسیان هەیـە؟ خۆیـان کـێن؟ شیعەکانی

www.dengekan.com

عـراق بەدرێـژایی مێـژویان خۆیـان لـەم پرسـیارە دزیوەتـەوە، واتـە لـەکاتی کوشـتنی حوسـەین و یارانیـەوە لەپێدەشـتی کەربـەلا لەسـاڵی 680 زاینیـدا، چـونکە ئـەو کەسـانەی داوایـان لێکـرد حوکمرانیـان بکـات، پـشتگیریان لێنـەکرد (تەنانـەت ئـەو خومەینیـەی هـەرگیز لـەئێرانی بـونی بەدەرنـەبو لـەکاتی شـەڕی عـراق - ئێـران دا ئـەو مەسـەلەیەی قۆزتـەوە)(4). شیعەی عـراق زۆر بەقوڵی لەگەڵ ئەو ساتەوەختە پـڕ لەکارەساتەی دروسـتبونی تێکـەڵ بـوە، ئەمـە ئەگـەر ئـەوەش لەبەرچـاوبگرین لەسـاتەوەختی هەرەسـهێناندا لـەدایك بـو، ئـەو سـاتەوەختەی سـاڵانە یـادی دەکەنەوە، پەیوەستی بەو روداوە مێژوە گرنگەوە هەیە. شیعەکانی عراق بەوە لەشیعەکانی ئێران جیادەکرێنـەوە کـە هـەرگیز خۆیـان حـوکمی خۆیـان نـەکردوە، بۆیـە جگـە لـەزمانی نـەیاری و رەتکردنەوە شتێکی دی نازانن. لەراستیدا شیعەکانی عراق هەرگیز مەسەلەی حوکمیـان بەجیـدی وەرنەگرتوە و تەنانەت لەسەر ئاستی تاکە کەسیش خۆیـان لەقـەرەی حوکم نـادەن و لەخزمـەتی سەربازی و کاری گشتی دەوڵەت و بەرژەوەندییەکانی خۆیان بەدوردەگرن، بۆیە کاتێـك بـچوکترین دەرفـەتیان بـۆ دەرەخـسێت دەبـن بـەبازرگان، پـسپۆڕی بێلایـەن، شۆرشـگێر، چاکەخواز، سۆفی و هونەرمەنـد نـەك پیـاوی دەوڵـەت و کـاری دیبلۆماسـی. هـەر (17) گروپـە ئیـسلامیە نـەیارە جیاوازەکانی عراق - زۆربەیان لەروی پێکهاتەوە شیعەن - هێـشتا دیدوبۆچونێکی سیاسـی رونیـان لەسەر حوکمی عـراق نیـە، کەواتـە ئەگـەر ئەبوحەیـدەر تائێـستا نـەزانی ئیـسلامە یـا عـەرەب یـا عراقـی، ئـەوا هێـشتا هـەر نازانێـت دەیـەوێت کـێ حـوکمی بکـات - پیـاوانی ئـاینی یـا عـەلمانی یـا سیاسەتمەدارە ناودارەکان - جارێکی دی ئەو کەسـە نەناسـراوانە بـەناوی چـییەوە حـوکم دەکـەن : بەناوی خودا یا میللەت یا هەردوکیان؟ لەسـەر چ مـەڵبەنـدێك حـوکم دەکـەن؟ لەکاتێکـدا ریـژیمی بەغـدا لەسـەرخۆ دادەروخێـت و دواسـاتەوەختەکانی دەژی کەچـی شـیعەکان هێـشتا وەڵامـی ئـەم پرسیارانەیان نەداوەتەوە.

تا ئەو کاتەی شۆرشـی خومـەینی لـەئێران حـوکمی ئیـسلامی هەڵبـژارد زۆرێـك لەتێکۆشـەرە ئیـسلامیەکانی عـراق قـسەیان لەسـەر دامەزرانـدنی خەلافـەتی ئیـسلام دەکـرد. لەواقیعـدا لـەنیو بزوتنـەوە ئیـسلامیە عراقیەکانـدا ئـەوەی بـۆ سیاسـەت گـرنگ بێـت دەرگـای هـەمو ئەگـەرێکی بۆئاوالەکرا، ئەوەش رێگە بۆ کارەساتێکی گەورەتر خۆشدەکات سـەبارەت بـەدوارۆژی دیموکراسـی. ئـەمرۆ هـەمو عراقیـەکان بـیر لەدیموکراسـی و مافـەکانی مـرۆڤ دەکەنـەوە، بـەڵام بزوتنـەوەی ئیـسلامی کەمێـژویی دروسـتبونی بـۆ سـاڵانی شەسـتەکان و ناوەراسـتی هەشـتاکان دەگەرێتـەوە دیموکراسـی بەکەلوپـەلێکی رۆژئـاوایی و نـامۆ بەئیـسلام دەزانێـت. زۆربـەی حزبـە ئیـسلامیە عـراقیش دەسـاڵی رابردویـان بەبەشـێك لەبزوتنـەوەی ئیـسلامی جهـانی دەزانـی کـەئێران

نێوەندەکەی پێکدەهێنا، هەرچەندە ئەمڕۆ زۆر لەو سیاسەتە بێزاربون، بەڵام ئەلتەرناتیڤێکیان نیە، لەبەرئەوەی ڕۆژ لەدوای ڕۆژ بۆیان ڕوندەبێتەوە هەرگیز ئێران لەبەرژەوەندی عێراق کارناکات، بۆ نمونە پەنابەرە شیعە و تێکۆشەرە ئیسلامیەکانی عێراق لەکۆتایی حەفتاکانەوە زۆر ناشایستانە مامەڵەیان لەتەك دەکرێ، بۆیە کارێکی سەیرە ئەگەر ئەبوحەیدەر هەست بەگومڕایی بکات؟

واقعێکی سەرەکی تازە لەسیاسەتی عێراقدا هەیە و بواری خۆدزینەوەی تیانیە و هەرئەوەش گرنگییەکی زیاتر بەم بابەتانە دەدا: شیعەکانی عێراق دەتوانن نەهێڵن سەدام لەڕێگەی بەرزکردنەوەی ئاستی توندوتیژی تایەفەگەری و ئەتنی چەندین ساڵەی سەرکەوتن لەمردنی خۆی بەدەست بهێنن، چونکە زۆرینەی دانیشتوان پێکدەهێنن، بۆیە بەرامبەر بەدوارۆژ بەرپرسیارێتی مێژوییان دەکەوێتە سەرشان کەلە بەرپرسیارێتی هەمو گروپە ئەتنی یا خێڵەکیە عێراقیەکانی دی گەورەترە. ڕاستە توانای سیاسی نوێی عەرەبی خەریکە لەنێوانیاندا سەرهەڵدەدا، بەڵام سەرەڕای ئەوەش هیچ سیاسیەکی شیعەی تازە پێگەیشتو ئازایەتی وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانەی تیانیە و لیبراڵترین کەسیان باس لەدابەشکردنی عێراق بۆ سێ بەش دەکەن، کەچی لەهەمان کاتیشدا گلەیی لەدەزگاکانی ڕاگەیاندنی ڕۆژئاوا دەکەن کە گرنگی زیاتربەکورد دەدەن[5]. هێندێك لەبیریارانی بزوتنەوەی ئیسلامی هەوڵدەدەن لەسەر دیموکراسیەت جیاوازییەك لەنێوان بیری ڕۆژئاوا و گوتاری ئیسلامی بدۆزنەوە[6]. بەڵام زۆرینەیان سەبارەت زۆربەی پرسیارە سەرەتاییەکانی سیاسەت بەتەواوەتی فیکریان شێواوە لەبەرئەوەی لەژێر قورسایی بیروباوەر دەناڵێنن.

لەبەندی یەکەمی بەڵگەنامەی (91) دا هاتوە : "مرۆڤ تەنها لەبەر ئەوەی مرۆڤە، نەك لەبەر هیچ هۆیەکی دی، کۆمەڵێك مافی هەیە". هێندێك لەباشترین ئەندامانی ئۆپۆزیسیونی دیموکراتخواز لەشیعە لیبراڵەکانی عێراق وازیان لەئۆپۆزیسیون هێنا، کەچی نەیانتوانی مافەکانی مرۆڤ بکەن بەبەردی بناغەی هەمو سیاسەتێك. بەواتایەکی دی، پێیان قبوڵ نەبو مافەکانی مرۆڤ بەدەر لەهەر ئیعتبارێکی دی، هەمو کەسێك بگرێتەوە. ئایا مورتەد مافی هەیە؟ ئایا یاسا مرۆییەکان لەئیرادەی خوداوەند باڵاتر دەبێت؟

بەپێی بەڵگەنامەکان شیعەکان لەئەنجامی مەینەتیە تایبەتیەکانیان بەرادەیەك ئێشوئازاریان چێشتوە کەبیرکردنەوە و ڕەفتاریان وەك عێراقی بەرەو کزی دەچێت. کاتێك ئەمجۆرە هەستکردنە هەمو بیرکردنەوەیەکی عەقلانی داگیردەکات، هەروەك ئێستا ئەم حاڵەتە

لەنێو زۆربەی شیعەکانی عـراق بەدیـدەکرێت، ئـەوا ئـەم عەقلیەتـە لـەدوارۆژدا رەگەزپەرسـتیو توندوتیـژی بەرهەمـدەهێنێت. هـەر قـسەکردنێك لەسـەر مافـەکانی مـرۆڤ کـە ئـەمرۆ لـەعراق مۆدێتی رەنگە زۆر بەخێرایی کەنارگیر بکرێت و رەنگە زۆر بەسانایش بکرێتـە پروپاگەندەیـەکی بینـاوەرۆك بـۆ بیرکردنەوەیـەکی جهـانی مـەزن و تـەنها بەمەبەسـتی سەرنجراکێـشانی رۆژئـاوا باسبکرێت. تێکۆشەرێکی شیعە کەلـەرۆژئاوا سەرپەرشـتی رێکخراوێکـی مـافی مرۆڤـی دەکـرد ئـەم وشانەی پێوتم :"هـەروەك دەزانـی ئەوانـە (ئەنـدامانی دەسـتەی یاسـادانانی ئـەمریکا) حـەز بـەم وشانە دەکەن (مافەکانی مرۆڤ)". تۆی ئەو کارەساتەی بەسەر عراقدا دێت لەمجۆرە رووپامایـیـەوە (ریاء) سەرهەڵدەدا.

گریمـان ئەبوحەیـدەر وەلائـی سـەرەکی بـۆ کۆمـاری ئیـسلامییە ـ هەرچـەندە ئـەو بریـارەش بەوتەی دیموکراسی پەردەپۆش بکرێ. بەو بریارە روبەروی واقعێك دەبینەوە کە عەرەبی سـوننە تـەنها بـەناوهێنانی ئـەو بابەتـەی پەیوەنـدی بەئیـسلامی سیاسـییەوە هـەبێت ترسـێکی زۆر دایـدەگرێ. سیاسـەتمەدارە تـازە پێگەیـشتوەکانی شـیعەی عـراق سـەبارەت مەسـەلەی هەرەشـەی شیعەی (ئیـسلامی) عـراق بـەردەوام سـکاڵا لـەزیادەرەوی رۆژئـاوا دەکـەن ـ ئەمـەش لەئـەنجامی دەنگدانەوەی شۆرشی ئێران و خومەینی بو لەمێشکی رۆژئاواییەکاندا ـ بەڵام ئەو سیاسـەتمەدارانە قسە لەسەر مەترسی راستەقینە و رەوای سوننەکانی عراق ناکەن. چ شتێك بەمێشکی سوننەکانی عراقدا دەگوزەرێ کاتێك دەبینێ لیـبراڵترین رونـاکبیری شیعە بەمەبەسـتی "سـەڵماندنی" ئـەوەی هەمو سیاسییەکی سـوننەی هاوچـەرخ لەناخیـدا خێڵـەکی بـوە، بەشـداری لەنوسـینەوەی مێـژوی نوێی عراق دەکات؟ (تەنانەت خۆشـم بیـستومە کـە گـەورە سیاسـەتمەداری دیموکراتخـواز کامیـل چادرچی تایەفەگەر بوە. لەتشرینی یەکەم / 1992 دا یەکێك لەبەناوبانگترین نوسەری شیعەی هاوچەرخ کەپێشتر بریکاری دەزگای راگەیاندنی حکومەتی عراق بـوە پێـی وتم : "شیعە خـەڵکی راستەقینەی عراقە" بەڵام سوننە تایەفەیەکی مـشەخۆرە و بـەتۆپزی بەسـەر وڵاتـدا سـەپێنراوە، هـەروەها پێـی وتم ؛ هـەرگیز سـوننەیەکی نـەدیوە لەناخیـدا تایەفەگـەر نـەبوبێت. بـەڕای مـن، ئەمەش وێنەیەکی ئاوەژۆکراوی سەرجەم فیکری بەعسە).

مەترسـی سـوننە لـەوەی کاتێـك شیعەکانی عـراق دەسـتەلاتی سیاسـی دەگرنەدەسـت چـییان بەسەردەهێنن زۆر لەگریمانەی هێندێك لەسیاسـەتمەدارە کاڵفامـە رۆژئاواییـەکان قوڵترە، چـونکە وەك ئیـسلام پەیوەنـدی بـەئاینی ئیـسلامەوە نیـە ئەوەنـدەی تەبـەنی کردنـی ئیـسلامی سیاسـی لەلایەن شیعەوە ئاکامی لەسەر ئازادی بیروبـاوەری ئـاینی دەبێت. لـەعراق بیروبـاوەر لـەململانێی دوارۆژی نێوان بـاڵی سـوننە و شیعە لەسـەنگی مەحـەك نیـە، بـەڵکو مانـەوە و بـەردەوامبونێتی،

چونکە لەدوای نەمانی سەدام ژیانی خەڵکی و ژیانی ئازیزەکانیان لەوە دەچێت لەبەردەستی قەساب بێت، بۆیە ترسی سوننە لەئەگەری ئەوەی شیعە بەناوی ئیسلامەوە چییان بەسەر دەهێنن، دەبێتە هێزێکی سەرەکی لەسیاسەتی عراقدا. هەتا شیعەی عراق سوربێت لەسەر سەپاندنی شوناسی شیعەیەتی خۆی ئەوا لەبەرامبەریدا زۆر بەتوندی بەرگری کەمایەتی سوننەی عراق زیاد دەکات و تاکۆتایش هەر کەسێك قسە لەسەر دامەزراندنی کۆماری ئیسلامی لەعراق بکات ئەو بەرگرییە بەردەوام دەبێت. سوننە دەوڵەتێکی لەمجۆرە - بەدەر لەوەی دیدوبۆچونیان راست بێت یا هەڵە - بەنەمانی خۆیان دەبینن و لەوەشدا کورد پشتگیریان دەکات (ئەگەر تا ئەو کاتە دەوڵەتێکی سەربەخۆیان نەبێت).

هاوکێشە درۆزنەکانی وەك "هەموومان موسڵمانین" هیچ مانایەکی نیە وەك ئەو دروشمەی رێکخراوی رزگاریخوازی فەلەستین : " فەلەستینی دیموکراسی عەلمانی " هیچ مانایەکی بۆ ئیسرائیلییەکان نیە.

گرفتەکەش ئەوەندەی پەیوەندی بەیەکێتی عەرەبەوە هەیە وەك بیرۆکەیەکی جوان کە لەداهاتودا دێتەدی ئەوەندە پەیوەندی بەخودی ئیسلامەوە نیە. لەوانەیە ئێرانی و جەزائیری و رەنگە میسرییەکانیش بتوانن لەدەوڵەتێکی ئیسلامی دیموکراسی هەڵهێنجێنن، ئەویش لەبەر هۆیەکی سادە و ساکار ؛ میللەت دەتوانێ بەلێبوردن تەنانەت بەرامبەر بەبیروباوەرە زۆر پیرۆزەکانیشی نەرمی بنوێنێ.

بەڵام بارودۆخی عراق لەحوکمی ئیسلامییەوە دورە، ئەمەش خاڵێکی سەرەکییە، چونکە عراق بەقەدەر ئەو وڵاتانەی لەسەرەوە باسم کردوە تەباو یەکگرتونیە و پێشتر ئەمجۆرە سیاسەتە "سیاسەتی بیروباوەر" وێرانیکردوە (بەعسیزم لەرووی ئایدۆلۆجیاوە لەسەر بیرۆکەی ئیمان دامەزراوە، ئیمانێکی کوێرانەو رەها بەعروبە)، هەروەها سیستمێکی نوێی نەرم بەدڵنیاییەوە لەسەر شێوەیەکی نوێی ئەم سیاسەتە بونیات نانرێت[7].

لەدوای ئەوەی دانیشتوان بەرەو نێوەندی ژیانی گشتی دەرۆن و خووی پێوەدەگرن و بەباشترین دەسکەوتی دادەنێن، واتە گەوهەری نەزمی بیروباوەریان، ئیتر دەوڵەتێکی پۆلیسی و تیرۆریستی دانامەزرێت. ئەگەر شیعەی عراق سوربێت لەسەرئەوەی شیعەبونی بکاتەسیاسەتی سەرەکی یا سوربن لەسەرئەوەی شوناسی ئیسلامی بکەنە داواکاری سەرەکیان ئەوا نەوەیەکی تریش لەعراق تیادەچێت کە لەئێستاوە نیشانەکانی بەسەرماندا زاڵە.

www.dengekan.com

بـا ئـەزمونێکی بەسـوێ و شەخـسیتان بـۆ بگێڕمـەوە. کاتێـك لەتـشرینی دوەم/1991 بەمەبەستی چاوپێکەوتنی تەیمور و لێکۆڵینەوەی فایلەکانی پۆلیسی نهێنی کە کوردەکان لەکاتی ڕاپەڕیندا دەستیان بەسەراگرتبو سەردانی باکوری عـراقم کـرد، شیعەکانی نیشتەجێی ڕۆژئـاوا گومانیان لێدەکردم و روناکبیرترین کەسی ئۆپۆزیسیونی عراق گلەیی لێدەکردم : "بۆچی لەسـەر ڕۆڵـەکانی خـۆت، شـیعەی عـراق نانوسـیت؟ ئێمـەش ئـازار دەچـێژین". کاتێـك لەسـەردانەکەم گەڕامـەوە روبـەروی لێـشاوێك لەسکاڵای خـەڵکانی ئوروپـا و وڵاتـە یـەکگرتوەکان بومـەوە بـەوەی لەپێناوی کێشەی کـورد وازم لەکێـشەی عـراق وشیعەهێناوە. ئاشورییەکان دەیـانپرس "سـەبارەت بەئێمــە چ دەڵێیــت؟ چــونکە ئێمــەش ئــەنفالکراوین. لــەدوای تێپــەربونی ســاڵێکی تــەواو بەسەرپیشاندانی فیلمـی بەڵگەنامەرەسمیـەکان لەسـەر پرۆسـەی لـەناوبردنی بەکۆمـەڵ (ئـەنفال) لەتەلەفزیونی بی بی سی، تاکو ئێستاش عراقیەکان ئەم مەسـەلەیە بەشـێوازێکی زۆر فێڵبازانـە و ساختەکرانە دەوروژێـنن. گـرفتی عـراق بریتیـە لـەوەی هـەمو کەسـێك خـۆی بـەقوربانی دەزانـی بەتایبەتی زۆرینەی شیعە وەك قوربانی بیردەکاتەوە و رەفتار دەکات.

لەسەر ئاستی تاکەکەسی سوننەش عراقیەکانی نیشتەجێی لەندەن قسەلۆکێك بڵاوبووە کـە کەنعان مەکییە بەمەبەستی لێدانی ئەوان هاوپەیمانییـەکی نـوێی لەگـەڵ پیـاوانی ئـاینی شیعە و سەرەك خێڵەکانی کورد بەستبوە، سەرباری ئەوەی ئاشکراش بوە، بەنهێنی لەگـەڵ ئەمریکییـەکان کار دەکات (هەرچەندە ئەو کەسانە پێیان وایە وڵاتەیەکگرتوەکان دەیەوێت سەدام لەسەر کورسـی حوکم بهێڵێتەوە). لەکۆتاییدا کاتێك ئەو بەڵگەنامە عراقیانەی کوردەکان دەستیان بەسەرا گرتبـو لەرێگەی هەوڵەکانی رێکخـراوی "هیومـان رایتس ووچ" ی سـەربەرێکخراوی مافـەکانی مـرۆڤ بـۆ جێگەیـەکی ئـەمین لـەرۆژئاوا گوێزرایـەوە، هێنـدێك لەنەتەوەپەرسـتەکانی کـورد رازی نـەبون کـەنعان مەکییـە کـاری لەسـەر بکـات، سـەرباری هەوڵـەکانی بـۆ ئاشـکراکردنی پرۆسـەی ئـەنفال و بەخەڵك راگەیاندنی ، چونکە لەبەر هۆی سیاسی دەیانویـست کەسـێکی ئـەمریکی نـەك کەسـێکی عراقـی وەك خۆیـان روداو و بەسـەرهاتەکانیان بـەجهان رابگەیـەنێت. بەمـشێوەیە هـەمو ناحـاڵی بون و بەدگومانییەك رون بووە.

لەم مرۆڤە بریندارە سیستمێکی نوێ دروست دەبێ، ئیتر هەر ژەهرێکی تایەفەگـەری سـوننە ـ شیعە و دوژمنایەتی نێوان کورد ـ عەرەب بەسە بۆ لەناوبردنی عـراق. ئـەمرۆ ئـەم دوو هۆکـارە نیشتمان پارچەپارچە دەکات، بۆیە ئێـستا بـەفیعلی لـەدڵ و دەرونـی عراقیـەکان دابەشـبوە پـێش ئـەوەی لەسـەر عـەرز جێبـەجێ بکـرێ و ژمارەیـەکی زۆر و تازەیـان باجەکـەی بـدەن. لێـرەوە دەردەکەوێت هیچ عراقییەك پـاك و تەندروست نیـە، بـەڵکو هـەمومان نـەخۆش و پەککـەوتوین،

چـونکە ئـەمرۆ لەهـەمو کاتێـك زیـاتر هەڵچونی نەتـەوەیی و تایەفەگـەری بۆگـەن و نـەگریس بڵاوبۆتەوە و هێزێکە ئاراستەی گۆڕانکاری دەکرێ، تەنانەت ئەگـەر باشـترین کەسـی ئۆپۆزسـیۆنی عێراقیش بەپێچەوانەی ئـەو واقیعـەوە قسەبکات. ئەگـەر ئەمـە دەسـپێکمان بێـت، کەواتـە ئێمـەی عێراق بەکوێ دەگەین؟

با لەو راستیەوە دەست پێبکەین کە هەمومان دەستمان لەگەڵ دیکتاتۆرییـەت تێکـەڵکردوە و بەچارەسەرێکی سەرشۆڕانە رازی بـوین (بـەدەر لـەوەی بـەئیرادەی خۆمـان بێـت یـا نـا). ئەوانـەی لەناوەوە و دەرەوە بەپاکی ماونەتەوە گەلێك نـین. ئـەو فایلـە هەواڵگرییـە نهێنیانـەی بـۆ رۆژئـاوا گوێزرایەوە ئاشکرای دەکات چۆن زۆرێك لەکوردەکان لەو روداوانەی ساڵی 1988 بەسـەر کوردا هـاتوە بـەرادەی جیـاواز دەسـتیان لەگـەڵ ریـژیم تێکـەڵ بـوە. سـوننە و شـیعەکانیش رۆڵیـان لـەدەزگاکانی وەك سـوپا و پـۆلیس و ئیـستخبارات لەدەوڵـەتی عـێراق هـەبوە. حیکایـەتی عومـەر (بەشی سێیەم)، حیکایەتی عەرەبێکە کوردێك خەبەری لێداوە، سوننەیەك لێپێـچینەوەی لەگـەڵ کردوە و شیعەیەك زاری وەرگرتـوە، بۆیـە کێبـەرکێ لەسـەر مۆنۆپـۆلکردنی سیفەتی "قوربـانی" بـەرەو کارەساتمان دەبـات. رەنگـە سروشـتی ریـژیمی بەغـدا لـەوجۆرە بێـت کـە حیـساباتی هـەمو کەسێك بەهەڵپەسێراوی بهێڵێتەوە و رەنگە باشتر بێت هێندێکیان بەپێی سروشـتی مرۆڤایـەتی و سیاسەتمەدارە لێهاتوەکان چارەسەربکرێ[8].

لێبوردنێکی گشتی تاکە رێگەیە بۆ ئەوەی نەهێڵین لەدوای روخانـدنی سـەدام خـوێنێکی زۆر برژێت.

دوەم دانپیانـانی گـرنگ ئەوەیـە شـیعەی عـراق تێبگـات - پاشـەرۆژی عـراق بەشـێوەیەکی سەرەکی دەکەوێتـە سەرشانی شیعە - مەترسی سوننە مەترسییەکی راست و رەوایـە. پێویـستە لەسـەر سـەرکردەکانی نـەوەی نـوێی عـراق سیاسـیانە و وەك کێـشەیەکی سـەرەکی روبـەروی ئـەو مەترسیانە ببنەوە، هەروەها پێویستە جـۆرە فـۆرمێکی حـوکمرانی ئـەوتۆ بدۆزنـەوە کـە گـرەنتی لـەدژی "سـتەمی زۆرینـە" دەسـتەبەر بکـات، چونکە لـەدوارۆژدا ژیـانی هـەزاران عراقـی لەسـەر جیدییەتی ئەو گرەنتیانە رادەوەستێ، بۆیە ئەو بەرپرسیارێتیە سیاسی - ئەخلاقییەی دەکەوێتـە سەرشانی شیعە ناچاریان دەکات لەو فۆرمە تێبگەن. مرۆڤ ناتوانێت پێشبینی بکـات کەمایەتیـەك سەرکردایەتی بکات هەر لەسەرەتاوە هەست بکات گەمارۆ دراوەو لەدۆخی بـەرگری لەخۆکردنـە و هەمو کەسێکیش پەنجەی گلەیی و تاوانی بۆ درێژ بکات.

www.dengekan.com

ئەوپارچەپارچە بون و فەوزا زۆرو خوێن رشتنەی لەدوای سەدامدا بەرۆکی عراق دەگرێتەوە بەپلەی سەرەکی دەکەویتە ئەستۆی شکستی سەرکردایەتی سیاسی شیعە لەبەرزبونەوەی بۆئاستی ئەو دەرفەتە مێژوییەو ئەوبەرپرسیارێتیەی کەبەتایبەتی گروپەکەی دەیخاتە ئەستۆی.

سێیەم ئەرکی گرنگ کە دەکەوێتە ئەستۆی ئۆپۆزیسیونی عراق بریتیەلە فیدرالیزم بۆ چارەسەرکردنی مەسەلەی کورد لەچوارچێوەی عراقێکی یەکگرتودا. کاتێك ریکخراوە جۆربەجۆرەکانی ئۆپۆزسیۆنی عراق لەژێرچەتری کۆنگرەی نیشتمانی عراق لە 27 , 31 / ت 1 / 1992 لەسەلاحەدین لەباکوری عراق کۆبونەوە یەکەم هەنگاویان بەم ئاراستەیە نا و منیش دەرفەتم پێدرا لەو چاوپێکەوتنە مێژوییە ئامادەبم و خودی ئەم مەسەلەیە بخەمە بەردەستی کۆنگرە، چونکە فیدرالیزم تەنازولێك نیە ئێمەی عەرەب بیکەین بەمنەت بەسەر کوردەوە، بەڵکو تاکە رێگەیە بۆپاراستنی یەکپارچەیی خاکی عراق. لەدوای شەڕی کەنداوەوە کوردستانی عراق ئەزمونێکی تایبەت بەخۆی دەژی، بۆیە نەك هەر رەوانیە لێی پاشگزبینەوە، بەڵکو پێویستە پاشەرۆژی عراقی لەسەر بونیان بنرێ.

لەدوای شەڕی کەنداو شۆرشێکی فیعلی لەسەر لە20٪ خاکی عراق هەڵایساوە کەلەرێگەی هەڵبژاردنی 20٪ میللەتی عراق و پارلەمانێکی کوردی تارادەیەك چالاك هاتۆتە کایەوە. ئەو شۆرشە دور بو لەدروشمی شەرخوازانەی بریقەدار و سیاسەتی رادیکاڵی رەتکەرەوە (رفضي)، بۆیە یا دەبێ ئەو ئەزمونە تەعمیم بکرێ بۆ ئەوەی گشت عراق بگرێتەوە یا بەتەواوەتی لەدەستی بدەین و بەلۆجیکی دابەشکردن هەنگاوبنێین. کاتێك ئەم لۆجیکە ترسناکە باڵادەست دەبێت، هەروەکو پێشبینی دەکەم ئەوا درێژە دەکێشێ تاکار دەگاتە ئەوەی عەرەب، عەرەب دەکوژێت و شیعە، شیعە لەناودەبات و تەنانەت کوردەکانیش لەیەکتری هەڵدەگەڕینەوە. ئەو وڵاتە داماوەی پێی دەوترێ عراق و لەدابەشبونی ئیمپراتۆرێتی عوسمانیەوە بەمیراتی بۆمان ماوەتەوە شتێکی گرنگ نیە، بەڵام ئەو قەسابخانەیەی هێندێك دەوڵەتی پارچەپارچە کرد (هیندستان لەساڵی 1947، یۆگوسلاڤیا لەساڵی 1991) دەریدەخات رەنگە هەزاران جار لەئەڵتەرناتیڤە پێشنیازکراوەکان باشتر بێت.

هیچ گرفتێك یا بیرۆکە یا بیروباوەر یا ئاین یا رێباز یا خوداوەندێك شایانی ئەوەنیە بەرگری لێبکرێت ئەگەر ژیانی عراقی دی لەناوبەرێت. سەرباری هەمو شتێك ئەگەر کورد ویستی دەوڵەتی خۆی هەبێت لەدوای ئەوەی نەمانتوانی قەناعەتیان پێبهێنین کەرەنگە ئەم هەڵوێستە لەبەرژەوەندیان نەبێت، ئەوا پێویستە هەمو عراقییەك بەتەواەتی پشتگیریان لێبکات

و لەسەر ئەو سەرچڵییە مەزنە نوێیەی دامەزراندنی دەوڵەتیش هیوای سەرکەوتنیان بۆ بخوازێت. ئەم ڕێگەیە پڕ لەمەترسییە و هیوادارم میللەتی کورد ئەم ڕێکەیە هەڵنەبژێرێت. ئەو قسانە بەخاتری ئەوان ناکەم، بەڵکو دەزانم ڕۆیشتنیان زیانم پێدەگەیەنێت. بەدبەختانە ئەم ڕێگەیە لەبەردەم شیعە و سوننەی عراق نیە، بۆیە گرفتی ڕاستەقینەی دوارۆژ لێرەوە سەرچاوە دەگرێ.

ئەم دوو کۆمەڵە تایفییە تێکەڵە دوانەی عراقن و یەکێتێکەیان قابلی جیابونەوە نیە، ئەمە ئەگەر لەبنەڕەتدا یەکێتی هەبێت، بۆیە یا دەبێ شەڕبکەن و کۆمەڵێکیان ئەوی دییان لەناوبەرێت و بەتەواوەتی بەسەریا زاڵبێت یا ڕێگەیەك بۆ پێکەوە ژیان بدۆزنەوە، ئەگینا ڕێگەی سێیەم نیە. کاتێك بەروداوە خوێناوییەکانی ڕاپەڕین دەچمەوە ولەسروشتی ئەو میراتەی حزبی بەعس تێدەگەم کەبۆ عراقی بەجێ هێشتوە توشی سەراسیمە دەبم. کاریگەری حیکایەتە کەڵەکەبوەکان هێندە لەتاقەت بەدەرە کەپانتاییەك بۆ لۆجیك ناهێڵێتەوە و تەنانەت هەڕەشە لەسەلامەتی عەقڵیشم دەکات. ئەو ئەزمونە شەخسیە ناراستەوخۆیە سبەینێ لەناوخۆی عراق بەشێوەیەکی گەورەتر دوبارەدەبێتەوە، ئەویش کاتێك کارە دزێوەکانی ڕابردو ئاشکرا دەبێت و ئەگەر کاری دزێوی تازەیشی بچێتە پاڵ، ئیتر هێدی هێدی خەڵکی بەکۆمەڵ بەرەو کەمتەرخەمی دەچن و توانای هەمو جۆرە هەستکردنێك بەرامبەر مرۆڤی دی بەرەو مردن و نەمان دەچێت، بەڵام پێویستە سندوقی پاندۆراش بکرێتەوە و عراقیە ئەبوحەیدەر ئاساکانیش هێندە ئازایەتیان تیایە هەنگاوی یەکەم بنێن. ئەمەش ناوەرۆکی ڕوداوەکانی ئازاری / 1991 ـ ە ؛ ئایا لەدوارۆژدا تاج ئاستێك سەری سندوقی پاندۆرا هەڵدەدرێتەوە ؟، دانایی سیاسی نەوەی نوێی سەرکردە سیاسیەکانی عراق ئەو بڕیارە دەدات، چونکە هەمو شتێك لەسەر ئەوان ڕادەوەستێت. ڕەشبینی سەبارەت بەدوارۆژی عراق و ئەو ڕاستیەی کە ئێستا و بۆیەکەمجار عراقیەکان ئەگەری دوارۆژیان لەبەردەمدا هەیە دوو میراتی ڕاپەڕینی ئەبوحەیدەرن.

ئەلیوت دەنوسێت : "دەبوایە چی ڕوبدات و بەڕاستی چ ڕویدا، ئاماژە بەیەك کۆتایی دەکەن، ئەویش هەمیشە هەنوکەیە"[9]. ئەگەر بەڕاستگۆیی و بەبێ بەربەست و ڕێگەلێگرتن و لەبەرچاوگرتنی هەستی هیچ کەسێك لێکۆڵینەوە لەسەر ڕاپەڕینی ئازاری / 1991 بکرێ، ئەوا لەهاوێنەیەك (عدسە) دەچێت کە خێوەکانی ڕابردوی تیا بەدیدەکرێ، بەڵام ڕێگەی دوارۆژی بەحاڵ تیا دەبینرێ. بەش بەحاڵی خۆم لەتەماشاکردنی ئەو هاوێنەیە ماندوبوم چونکە : ڕەنگە

لەمە زیاتر نەتوانم یا حەزنەکەم ئەوەندە بەرگەی واقیع بگرم، کەواتە با حەمید، گەنجێکی نەجەفی مەدەنییە و لەبەشی دوەمدا ئاماژەم پێکردوە کۆتایی بەگەشتی دلڕەقی بهێنێت.

" ئێمە دوارۆژمان لەعراق نیە. تەمەنم 28 ساڵە. ژیانم تەواو بوە. بەڵام رەنگە مناڵەکانم وەکو خۆم مەینەتی نەچێژن. هەر دوو مناڵە چکۆلانەکەم زۆر خۆشدەوێت ـ کورێکی تەمەن دوو ساڵ و کچێکی تەمەن حەوت مانگ ـ کاتێك هەست بەنائومیدی دەکەم بەکورەکەم دەڵێم : "رەنگە کاتێك گەورە دەبیت شەڕ لەدژی سوریا یا ئەردەن بکەیت". تەنها وشەی "دایە"، "بابە" و "سەدام" دەزانێت.

نازانم چ بکەم، رەنگە برۆم بۆ ئەردەن بۆ ئەوەی کارێکم دەست بکەوێت. دەستێك جلم هەیە رۆژانە لەبەریدەکەم لەبەرئەوەی نرخی کراسێك بە (30) دینارە. ماوەی مانگێکە گۆشتمان نەخواردوە، خەون بەخواردنی خۆشەوەدەبینم، بەڵام بۆمان ناخورێت زۆربەی ئەو پارەیەی دەستم دەکەوێت شیری کچەکەمی پێدەکڕم، چونکە نرخی قوتویەك شیر بە (15) دینارە. بەناچاری زێروخشڵی ژنەکەم فرۆشت تا ئۆتۆمۆبیلێکی تاکسی پێبکڕم، ئەو ئۆتۆمۆبیلانەی 10 ساڵە تاکسیان پێدەکرێ و ئێستا خۆم شۆفێری دەکەم. سەرەتا رۆژی 4 ـ 6 کاتژمێر کارم لەسەری دەکرد، بەڵام ئێستا رۆژانە 8 ـ 10 کاتژمێر کاری لەسەر دەکەم. حەز دەکەم واز لەجگەرەکێشان بهێنم لەبەر ئەوەی پاکەتێك جگەرە بە (2) دینارە، کەچی هەنوکە زیاتری دەکێشم.

حەز بەشانۆگەری ئینگلیزی و شیعر دەکەم و خۆشحاڵم دەکات. لەدوای ئەوەی زمانی ئینگلیزیم لەنێوەندی بریتانی لەبەغدا تەواوکرد زیاتر شەیدای بوم. حەز بەشانۆگەری "شەوی دوزادەهەم" ی شکسپیر دەکەم : "ئەگەر مۆسیقا خۆراکی خۆشەویستی بێت، دەی بیژەنە" ! پێم وایە خوێندنەوەی شۆرش وامانلێدەکات بیربکەینەوە و پرسیار بکەین، بەڵام لەپۆلەکانی خوێندنگە دەبێ ئەو شیعرانە بخوێنمەوە کەبەشانوباڵی سەدام هەڵدەداو خوێندکارانیش وەك تووتی لەبەریبکەن، هەروەها دەبێ بابەتەکانی دارشتنیش لەسەر شکۆمەندی سەدام بنوسرێت، بۆیە بیرکردنەوەی ئازادیان کوشت بو. بۆچی خوێندکارەکانم بخوێنن ؟ قوتابیەکانم تەماشام دەکەن ـ مانگی 110 دینار موچە وەردەگرمو هاوینانیش تاکسی دەئاژوم ـ و بیر لەشتی دی دەکەنەوە : " قوتابخانە بەجێ دەهێڵم و یەکسەر دەبم بەسەرباز".

لەکن من شانۆگەری : "دەنگی دەستگێرێك" باشترین شانۆگەرییە، چونکە قارەمانی شانۆگەرییەکە، وێڵی لومان پابەندی خەونەکانی خۆیەتی و لەپێناوی مناڵەکانیدا گیانی خۆی بەخت دەکات، هەروەها حەز بەشانۆگەری "لەچاوەروانی گۆدۆ" دەکەم و بۆدایکمی دەخوێنمەوە.

گۆدۆ نوێنەرایەتی هیوا دەکات. گۆدۆ لەکوێ و کەی دەردەکەوێت ؟ نازانین، بەڵام گۆدۆ هەرپەیدا دەبێت. خۆمان بەتەنها هیچمان پێناکرێت. پێویست بو لەسەر وێڵی لومان لەپێناوی منداڵەکانیدا گیانی خۆی بەخت بکات. پێویستە لێرە بمێنینەوە و چاوەڕوانی بکەین. ئێمە چاوەڕوانی گۆدۆ دەکەین"(10)

---

(1)
(2)
(3)
(4)
(5)
(6)
(7)
(8)
(9)
(10)
(11)
(12)
(1)
(2)
(3)
(4)
(5)
(6)
(7)
(8)
(9)
(10)
(11)
(12)
(13)
(14)
(15)

(16)
(17)
(18)
(19)
(20)
(21)
(22)
(24)
(25)
(1)
(2)
(3)
(4)
(5)
(6)
(7)
(8)
(9)
(10)
(11)
(12)
(13)
(14)
(15)
(16)
(17)
(18)
(19)
(20)
(21)
(22)
(23)
(24)
(25)
(26)
(27)
(28)

(29)
(30)
(31)
(32)
(33)
(34)
(35)
(36)
(37)
(38)
(39)
(40)
(41)
(42)
(43)
(44)
(45)
(46)
(47)
(48)
(49)
(50)
(52)
(53)
(54)
(55)
(56)
(57)
(58)
(59)
(60)
(61)
(62)
(63)
(64)
(65)

www.dengekan.com

(66)
(67)
(68)
(69)
(70)
(71)
(72)
(73)
(74)
(75)
(76)
(77)
(78)
(79)
(80)
(1)
(2)
(3)
(4)
(5)
(6)
(7)
(8)
(1)
(2)
(3)
(4)
(5)
(6)
(1)
(2)
(3)
(4)
(5)
(7)
(9)

(10)
(11)
(12)
(13)
(14)
(15)
(16)
(1)
(3)
(4)
(5)
(6)
(7)
(8)
(9)
(10)
(11)
(12)
(13)
(14)
(15)
(16)
(17)
(18)
(19)
(20)
(21)
(1)
(2)
(3)
(4)
(5)
(6)
(7)

www.dengekan.com

(8)

(9)

(10)